

Dejiny

*internetový časopis
Inštitútu histórie FF PU v Prešove*

2 / 2011

ISSN 1337-0707

Dejiny 2/2011 – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove
http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_2_2011.pdf

Dejiny 2/2011 – e-Journal of Institute of History, Faculty of Arts,
University of Prešov in Prešov
http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_2_2011.pdf

*Fotografia na obálke: Átrium Viedenskej univerzity / Atrium of University in Vienna.
Foto Branislav Švorc*

Redakčná rada / Editorial Board:

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda/chairman (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Libuša Franková, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Vladimír Goněk, DrSc. (Masarykova univerzita, Brno)
PhDr. Ivan Halász, PhD. (Maďarská akadémia vied, Budapešť)
doc. PhDr. Lubica Harbuľová, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Roman Holec, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava)
PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. (MV SR, Štátny archív Levoča, pobočka Poprad)
doc. Igor Lichtej, CSc. (Užhorodská národná univerzita, Užhorod)
PhDr. Martin Lipka, PhD. (Univerzita P. J. Šafárika, Košice)
doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc. (Prešovská univerzita, Prešov)
Mgr. Alexander Mušínska, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz (Universität Wien)
Dr. hab. Krzysztof Strykowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań)
prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc. (Univerzita P. J. Šafárika, Košice)
PhDr. Darina Vasil'ová, PhD. (Prešovská univerzita, Prešov)
doc. PhDr. Pavol Zupal, PhD. (Prešov)

Redakcia / Editors:

PhDr. Darina Vasil'ová, PhD. (zodpovedná redaktorka/liable editor)
PhDr. Martin Ďurišin, Mgr. Martin Klempay, Mgr. Lucia Marcinková,
Mgr. Maroš Melichárek, PhD., Mgr. Ivana Škulecová

© Vydáva Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v spolupráci
s vydavateľstvom UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
a Historickou spoločnosťou kráľovského mesta Prešov

© Issued by Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov
cooperation with publishing house UNIVERSUM-EU, spol. s r. o.
(www.universum-eu.sk) and Historical society of royal town Prešov

Prešov 2011

ISSN 1337-0707

OBSAH

ŠVORC, Peter <i>Slovo na úvod</i>	15
ŠTÚDIE	
VALLOVÁ, Viera <i>Talianske opevňovacie systémy 16. – 17. storočia na území južného Slovenska</i>	18
MELICHÁREK, Maroš <i>Druhé Srbské povstanie proti osmanskej nadvláde (1815 – 1816) a vytváranie autonómneho srbského štátu počas prvej vlády Miloša Obrenovića</i>	26
SCHWARZ, Karl W. <i>Sprache – ethnische/konfessionelle Identität – Geschichte. Anmerkungen zum magyarisch-slowakischen Kirchenkonflikt im 19. Jahrhundert</i>	39
FRANKOVÁ, Libuša <i>Česko-slovenské vzťahy v kontexte formovania slovenského národnopolitického programu v rokoch 1840 – 1847</i>	46
ĽUDIA A DOBA	
MARCINKOVÁ, Lucia <i>Wilhelm Emmanuel von Ketteler a riešenie sociálnych problémov doby (od spoločenskej reformy k sociálnej politike)</i>	58
MATERIÁLY	
KUCÍK, Štefan <i>Dva otvorené listy Tomášovi G. Masarykovi, prezidentovi Československa</i>	76
ROZHOVORY	
ĎURIŠIN, Martin <i>60 rokov Inštitútu histórie na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Rozhovor s historikom – didaktikom doc. PhDr. Vasilom Frankom, CSc.</i>	92
PREDSTAVUJEME...	
ŠVAJKOVÁ, Jana <i>Z histórie a súčasnosti Štátneho archívu Košice, pobočka Trebišov</i>	100

RECENZIE/ANOTÁCIE

- KOVÁČOVÁ, Štefánia
SAVČENKO, Viktor Anatolijevič: *Pavlo Skoropads'kyj – ostannij hetman Ukrajiny*. Charkiv : Folio, 2008. 400 s. ISBN 978-966-03-4058-9 104
- MELICHÁREK, Maroš
NIGEL, Thomas – MIKULAN, Krunoslav: *Válka v Jugoslávii. Slovinsko a Chorvatsko 1991 – 95*. Praha : Grada Publishing, 2009. 64 s. ISBN 978-80-247-2876-6 106
- ULIČNÝ, Ferdinand
SAXOFERRATO, Bartolus de: *Tractatus de insigniis et armis = Traktát o znameniach a erboch*. Ed. Ladislav Vrtel. Bratislava : Veda, 2009. 199 s. ISBN 978-80-224-1097-7 107
- VALLOVÁ, Viera
SEGEŠ, V. a kol. *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. 4. vyd. Bratislava : SPN, 2010. 299 s. ISBN 978-80-10-02026-3 112
- KOSMAČOVÁ, Marianna
KERESTEŠ, Peter: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV. Nitrianska stolica. Šľachta Nitrianskej stolice podľa súpisov z rokov 1600 a 1606*. Bratislava : Hajko & Hajková, 2010. 327 s. ISBN 978-80-88700-74-6 114
- RENDEK, Lukáš
SOKOLOVSKÝ, Leon: *Pečate a znaky stolíc na Slovensku*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2010. 240 s. ISBN 978-80.89236-54-1 116
- MARCINKOVÁ, Lucia
Člověk romantizmu a jeho svět. Ed. François Furet. Praha : Vyšehrad, 2010. 288 s. ISBN 978-80-7021-818-1 118
- KLEMPAY, Martin
VASILOVÁ, Darina et al.: *Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918. História, osobnosti, konfesijný, spoločenský a kultúrny aspekt : Zborník elektronických príspevkov na DVD II./Prešover Kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der Jahre 1804 – 1918. Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller, gesellschaftlicher und kultureller Aspekt : Sammelband von elektronischen Versionen der Beiträge auf DVD II*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011. 212 s. ISBN 978-80-7165-851-1 122
- ЛІХТЕЙ, Ігор
ТОВТИН Яна. *Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526–1610 рр.)*. Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2011. 160 с. ISBN 978-617-596-054-7 126

ŠVORC, Peter CHORVÁT, Peter: <i>Kapitoly z dejín československých opevnení na Slovensku</i> . Bratislava : Vírvar, 2011. 151 s. ISBN 978-80-970513-3-4.....	127
RENDEK, Lukáš <i>Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry</i> . Zost. PhDr. Júlia Ragačová. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2011. 147 s. ISBN 978-80-970660-8-6.....	129
KRONIKA	
HOPTOVÁ, Luciána <i>Medzinárodná vedecká konferencia Riešenie židovskej otázky v spojeneckých krajinách nacistického Nemecka</i> . Banská Bystrica 6. – 7. september 2011	134
PEKÁR, Martin <i>X. sjezd českých historiků</i> . Ostrava 14. – 16. september 2011.....	135
DERFIŇÁK, Patrik <i>Medzinárodná vedecká konferencia k slovensko-ukrajinským vzťahom</i> . Užhorod 22. – 23. september 2011.....	136
HOPTOVÁ, Luciána <i>Medzinárodná konferencia Ruská pomocná akcia v Československu: história, význam, dedičstvo (90. výročie jej začatia)</i> . Praha 4. – 6. október 2011	138
ĎURIŠIN, Martin <i>Medzinárodná vedecká konferencia historikov v Prešove Veľká doba v malom priestore. Zlomové udalosti v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)</i> . Prešov 5. – 7. október 2011	140
PAVLOVIČ, Richard <i>Zasadnutia Česko-slovenskej/Slovensko-českej komisie historikov v roku 2011</i> . Komárno 31. máj – 2. jún 2011, Praha 18. – 20. október 2011	145
JURČIŠINOVÁ, Nadežda – KOVAL, Peter <i>ERASMUS mobility na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Prednášky doc. PhDr. Václava Vebera, CSc., z Ústavu historických vied Fakulty filozofickej Univerzity Pardubice</i> . Prešov 18. – 20. október 2011	148
ULIČNÝ, Ferdinand <i>Vedecké kolokvium Teoreticko-praktické a metodologické východiská výskumu dejín miest na východnom Slovensku v stredoveku a v novoveku na Katedre archivnictva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove</i> . Prešov 28 október 2011.....	150
HOPTOVÁ, Luciána <i>Konferencie mladých slavistů</i> . Praha 3. – 4. november 2011.....	152

KOSMAČOVÁ, Mariana	
<i>Genealógia a sfragistika očami súčasníka II. Odborný seminár na Inštitúte histórie FF PU v Prešove.</i> Prešov 10. november 2011	153
BIZOŇOVÁ, Monika	
<i>Medzinárodná vedecká konferencia 1681 – 1781: storočie v dejinách protestantizmu v Uhorsku (Egy évszázad a magyar protestantizmus történetében).</i> Prešov 10. – 11. november 2011	155
ULIČNÝ, Ferdinand	
<i>Jubilejná konferencia Genealógia a heraldika stav a perspektívy.</i> Martin 15. – 16. november 2011	158
DERFIŇÁK, Patrik	
<i>Štvrté pracovné stretnutie maďarských a slovenských historikov.</i> Szeged 17. – 18. november 2011	161
KOVAL, Peter	
<i>Konferencia Regionální vlastivědná periodika a jejich místo v historiografii.</i> Vlašim 24. – 25. november 2011	164
ŠKULECOVÁ, Ivana	
<i>Hľadanie spoločného jazyka o spoločnej minulosti. Dialóg mladej generácie slovenských a maďarských historikov.</i> Bratislava 24. – 25. november 2011	166
JURČIŠINOVÁ, Nadežda	
<i>Hľadali možnosti spolupráce medzi inštitútmi histórie v Prešove a Krakove.</i> Prešov 1. december 2011	167
RENDEK, Lukáš	
<i>Heuristika pramennej databázy a stav poznania dejín miest a obcí na východnom Slovensku v stredoveku a ranom novoveku.</i> Prešov 5. december 2011	169
ĎURIŠIN, Martin	
<i>Študenti z Michaloviec na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.</i> Prešov 8. december 2011	172
O AUTOROCH	175
INFORMÁCIE PRE AUTOROV	177

CONTENTS

ŠVORC, Peter <i>Foreword</i>	15
SCIENTIFIC ARTICLES	
VALLOVÁ, Viera <i>Italian fortification systems of 16th – 17th century in southern Slovakia</i>	18
MELICHÁREK, Maroš <i>Second Serbian uprising against ottoman supremacy (1815 – 1816) and creation of autonomous Serbian state during the first reign of Miloš Obrenović</i>	26
SCHWARZ, Karl W. <i>Language-ethnic/religious identity – a history. Notes on Slovak–hungarian church conflict in 19. century</i>	39
FRANKOVÁ, Libuša <i>Czechoslovak relations in the context of formation Slovak national and political ideology in years 1840 – 1870</i>	46
PEOPLE AND TIME	
MARCINKOVÁ, Lucia <i>Wilhelm Emmanuel von Ketteler and solution of social problems of period (from social reform to social policy)</i>	58
MATERIALS	
KUCÍK, Štefan <i>Two open letters to Tomáš G. Masaryk, president of Czechoslovakia</i>	76
INTERVIEWS	
ĎURIŠIN, Martin <i>60 years of the Institute of History at the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov. An interview with historian and pedagogical worker doc. PhDr. Vasil' Franko, CSc.</i>	92
WE INTRODUCE...	
ŠVAJKOVÁ, Jana <i>From the history and present of State archive in Košice, branch Trebišov</i> ...	100

REVIEWS/ANNOTATIONS

- KOVÁČOVÁ, Štefánia
SAVČENKO, Viktor Anatolijevič: *Pavlo Skoropads'kyj – ostannij hetman Ukrajiny*. Charkiv : Folio, 2008. 400 s. ISBN 978-966-03-4058-9 104
- MELICHÁREK, Maroš
NIGEL, Thomas – MIKULAN, Krunoslav: *Válka v Jugoslávii. Slovinsko a Chorvatsko 1991 – 95*. Praha : Grada Publishing, 2009. 64 s. ISBN 978-80-247-2876-6 106
- ULIČNÝ, Ferdinand
SAXOFERRATO, Bartolus de: *Tractatus de insigniis et armis = Traktát o znameniach a erboch*. Ed. Ladislav Vrtel. Bratislava : Veda, 2009. 199 s. ISBN 978-80-224-1097-7 107
- VALLOVÁ, Viera
SEGEŠ, V. a kol. *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. 4. vyd. Bratislava : SPN, 2010. 299 s. ISBN 978-80-10-02026-3 112
- KOSMAČOVÁ, Marianna
KERESTEŠ, Peter: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV. Nitrianska stolica. Šľachta Nitrianskej stolice podľa súpisov z rokov 1600 a 1606*. Bratislava : Hajko & Hajková, 2010. 327 s. ISBN 978-80-88700-74-6 114
- RENDEK, Lukáš
SOKOLOVSKÝ, Leon: *Pečate a znaky stolíc na Slovensku*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2010. 240 s. ISBN 978-80-89236-54-1 116
- MARCINKOVÁ, Lucia
Človek romantizmu a jeho svet. Ed. François Furet. Praha : Vyšehrad, 2010. 288 s. ISBN 978-80-7021-818-1 118
- KLEMPAY, Martin
VASILOVÁ, Darina et al.: *Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918. História, osobnosti, konfesijný, spoločenský a kultúrny aspekt : Zborník elektronických príspevkov na DVD II./Prešover Kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der Jahre 1804 – 1918. Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller, gesellschaftlicher und kultureller Aspekt : Sammelband von elektronischen Versionen der Beiträge auf DVD II*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011. 212 s. ISBN 978-80-7165-851-1 122
- ЛІХТЕЙ, Ігор
ТОВТИН Яна. *Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526–1610 рр.)*. Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2011. 160 с. ISBN 978-617-596-054-7 126

ŠVORC, Peter	
CHORVÁT, Peter: <i>Kapitoly z dejín československých opevnení na Slovensku</i> . Bratislava : Vírvar, 2011. 151 s. ISBN 978-80-970513-3-4.....	127
RENDEK, Lukáš	
<i>Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry</i> . Zost. PhDr. Júlia Ragačová. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2011. 147 s. ISBN 978-80-970660-8-6.....	129
CHRONICLE	
HOPTOVÁ, Luciána	
<i>International scientific conference Solving the Jewish question in the allied countries of Nazi Germany</i> . Banská Bystrica 6 – 7 September 2011	134
PEKÁR, Martin	
<i>X. Kongress der Tschechischen Historiker</i> . Ostrava 14 – 16. September 2011	135
DERFIŇÁK, Patrik	
<i>International scientific conference on Slovak-Ukrainian relations</i> . Uzhgorod 22 – 23 September 2011	136
HOPTOVÁ, Luciána	
<i>International conference Russian assistance Action in Czechoslovakia: history, significance, heritage (90th anniversary of its commencement)</i> . Prague 4 – 6 October 2011	138
ĎURIŠIN, Martin	
<i>International scientific conference of historians in Prešov Great time in a small space. Crucial events in the cities of the Central European area and their consequences</i> . Prešov 5 – 7 October 2011	140
PAVLOVIČ, Richard	
<i>Meetings of the Slovak-Czech/Czech-Slovak commission of historians in 2011</i> . Komárno 31 May – 2 June 2011. Prague 18 – 20 October 2011	145
JURČIŠINOVÁ, Nadežda – KOVAL, Peter	
<i>ERASMUS mobility at the Institute of history of the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov. Lectures of doc. PhDr. Václav Veber, CSc., from the Institute of History of the Faculty of Arts and Philosophy of the University of Pardubice</i> . Prešov 18 – 20 October 2011	148
ULIČNÝ, Ferdinand	
<i>Scientific colloquium Theoretical, practical and methodological bases for research on history of towns in Eastern Slovakia in Middle Ages and Modern Times at the Department of Archiving and Auxiliary Sciences in History of the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov</i> . Prešov 28 October 2011	150
HOPTOVÁ, Luciána	
<i>Conference of Young Slavists</i> . Prague 3 – 4 November 2011	152

KOSMAČOVÁ, Mariana	
<i>Genealogy and sphragistics viewed by a contemporary II. Specialized seminar at the Institute of history of the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov.</i> Prešov 10 November 2011	153
BIZOŇOVÁ, Monika	
<i>International scientific conference 1681 – 1781: a century in history of Protestantism in Ugría (Egy évszázad a magyar protestantizmus történetében).</i> Prešov 10 – 11 November 2011	155
ULIČNÝ, Ferdinand	
<i>Jubilee conference Genealogy and heraldry – current status and perspectives.</i> Martin 15 – 16 November 2011	158
DERFIŇÁK, Patrik	
<i>Fourth working meeting of Hungarian and Slovak historians.</i> Szeged 17 – 18 November 2011	161
KOVAĽ. Peter	
<i>Conference Regional homeland periodicals and their place in historiography.</i> Vlašim 24 – 25 November 2011	164
ŠKULECOVÁ, Ivana	
<i>Searching for common language on common past. Dialogue of young generation of Slovak and Hungarian historians.</i> Bratislava 24 – 25 November 2011	166
JURČIŠINOVÁ, Nadežda	
<i>Looking for opportunities for cooperation between the institutes of history in Prešov and Krakow.</i> Prešov 1 December 2011	167
RENDEK, Lukáš	
<i>Heuristics of source database and state of knowledge of history of the towns and villages in eastern Slovakia in the Middle ages and early Modern times.</i> Prešov 5 December 2011	169
ĎURIŠIN, Martin	
<i>Students from Michalovce at the Institute of history of the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov.</i> Prešov 8 December 2011	172
A WORD ABOUT AUTHORS	175
INFORMATION FOR CONTRIBUTORS	177

INHALT

ŠVORC, Peter <i>Vorwort</i>	15
STUDIEN	
VALLOVÁ, Viera <i>Italienische Befestigungssysteme von 16. – 17. Jahrhundert in der südlichen Slowakei</i>	18
MELICHÁREK, Maroš <i>Zweiten serbischen Aufstand gegen der osmanische Herrschaft (1815 – 1816) und die Schaffung einen autonomen serbischen Staates in der ersten Regierung von Miloš Obrenović</i>	26
SCHWARZ, Karl W. <i>Sprache – ethnische/konfessionelle Identität – Geschichte. Anmerkungen zum magyarisch-slowakischen Kirchenkonflikt im 19. Jahrhundert</i>	39
FRANKOVÁ, Libuša <i>Tschechisch-slowakischen Beziehungen im Kontext der Bildung der slowakischen nationalen politischen Ideologie in den Jahren 1840 – 1847</i>	46
MENSCHEN UND ZEIT	
MARCINKOVÁ, Lucia <i>Wilhelm Emmanuel von Ketteler und die Lösungen der Sozialprobleme der Zeit (von der Gesellschaftsreform zur Sozialpolitik)</i>	58
MATERIALIEN	
KUCÍK, Štefan <i>Zwei offene Briefe an Tomáš G. Masaryk, dem Präsidenten der Tschechoslowakei</i>	76
INTERVIEWS	
ĎURIŠIN, Martin <i>60 Jahre des Instituts für Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov. Interview mit dem Didaktiker – doc. PhDr. Vasil' Franko, CSc.</i>	92
REPRÄSENTIEREN ...	
ŠVECOVÁ, Jana <i>Aus der Geschichte und Gegenwart des Staatsarchivs Košice, Zweigstelle Trebíšov</i>	100

REZENSION/ANOTATION

- KOVÁČOVÁ, Štefánia
SAVČENKO, Viktor Anatolijevič: *Pavlo Skoropads'kyj – ostannij hetman Ukrajiny*. Charkiv : Folio, 2008. 400 s. ISBN 978-966-03-4058-9 104
- MELICHÁREK, Maroš
NIGEL, Thomas – MIKULAN, Krunoslav: *Válka v Jugoslávii. Slovinsko a Chorvatsko 1991 – 95*. Praha : Grada Publishing, 2009. 64 s. ISBN 978-80-247-2876-6 106
- ULIČNÝ, Ferdinand
SAXOFERRATO, Bartolus de: *Tractatus de insigniis et armis = Traktát o znameniach a erboch*. Ed. Ladislav Vrtel. Bratislava : Veda, 2009. 199 s. ISBN 978-80-224-1097-7 107
- VALLOVÁ, Viera
SEGEŠ, V. a kol. *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. 4. vyd. Bratislava : SPN, 2010. 299 s. ISBN 978-80-10-02026-3 112
- KOSMAČOVÁ, Marianna
KERESTEŠ, Peter: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV. Nitrianska stolica. Šľachta Nitrianskej stolice podľa súpisov z rokov 1600 a 1606*. Bratislava : Hajko & Hajková, 2010. 327 s. ISBN 978-80-88700-74-6 114
- RENDEK, Lukáš
SOKOLOVSKÝ, Leon: *Pečate a znaky stolíc na Slovensku*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2010. 240 s. ISBN 978-80-89236-54-1 116
- MARCINKOVÁ, Lucia
Človek romantizmu a jeho svet. Ed. François Furet. Praha : Vyšehrad, 2010. 288 s. ISBN 978-80-7021-818-1 118
- KLEMPAY, Martin
VASILOVÁ, Darina et al.: *Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918. História, osobnosti, konfesijný, spoločenský a kultúrny aspekt : Zborník elektronických príspevkov na DVD II./Prešover Kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der Jahre 1804 – 1918. Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller, gesellschaftlicher und kultureller Aspekt : Sammelband von elektronischen Versionen der Beiträge auf DVD II*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011. 212 s. ISBN 978-80-7165-851-1 122
- ЛІХТЕЙ, Ігор
ТОВТИН Яна. *Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526–1610 рр.)*. Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2011. 160 с. ISBN 978-617-596-054-7 126

- ŠVORC, Peter
 CHORVÁT, Peter: *Kapitoly z dejín československých opevnení na Slovensku*. Bratislava : Vírvar, 2011. 151 s. ISBN 978-80-970513-3-4..... 127
- RENDEK, Lukáš
Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry. Zost. PhDr. Júlia Ragačová. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2011. 147 s. ISBN 978-80-970660-8-6 129

CHRONIK

- HOPTOVÁ, Luciána
Internationale wissenschaftliche Konferenz. Lösung der Judenfrage in den alliierten Ländern des nazistischen Deutschlands. Banská Bystrica 6. – 7. September 2011 134
- PEKÁR, Martin
X. Kongress der Tschechischen Historiker. Ostrava 14. – 16. September 2011 . 135
- DERFIŇÁK, Patrik
Internationale wissenschaftliche Konferenz zu slowakisch-ukrainischen Beziehungen. Uschorod 22. – 23. September 2011 136
- HOPTOVÁ, Luciána
Internationale Konferenz. Russische Hilfsaktion in der Tschechoslowakei: Historie, Sinn, Erbe (90. Jubiläum seit ihrer Entstehung). Prag 4. – 6. Oktober 2011 138
- ĎURIŠIN, Martin
Internationale wissenschaftliche Konferenz der Historiker in Prešov. Große Epoche in kleinem Raum. Bruchereignisse in den Städten des mitteleuropäischen Raumes und ihre Folgen (1918 – 1929). Prešov 5. – 7. Oktober 2011 140
- PAVLOVIČ, Richard
Sitzungen der Tschecho-slowakischen/Slowakisch-tschechischen Kommission der Historiker im Jahre 2011. Komorn 31. Mai – 2. Juni 2011. Prag 18. – 20. Oktober 2011 145
- JURČIŠINOVÁ, Nadežda – KOVAL, Peter
Erasmus – Mobilitäten am Institut für Geschichte der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov. Vorträge von PhDr. Václav Vebera, CSc., vom Institut für Geschichtswissenschaften der Philosophischen Fakultät der Universität in Pardubice. Prešov 18. – 20. Oktober 2011 148
- UKIČNÝ, Ferdinand
Wissenschaftliches Kolloquium. Theoretisch-praktische und methodologische Ausgänge der Erforschung der Städtegeschichte in der Ostslowakei im Mittelalter und in der Neuzeit am Lehrstuhl für Archivwesen und für historische Hilfswissenschaften an der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov. Prešov 28. Oktober 2011 150

HOPTOVÁ, Luciána	
<i>Konferenz der jungen Slawisten. Prag 3. – 4. November 2011</i>	152
KOSMAČOVÁ, Mariana	
<i>Genealogie und Sphragistik gesehen mit den Augen des Zeitgenossen II. Fachseminar am Institut für Geschichte der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov. Prešov 10. November 2011</i>	153
BIZOŇOVÁ, Monika	
<i>Internationale wissenschaftliche Konferenz 1681 – 1781: Das Jahrhundert in der Geschichte des Protestantismus im ungarischen Königreich (Egy évszázad a magyar protestantizmus történetében). Prešov 10. – 11. November 2011</i>	155
ULIČNÝ, Ferdinand	
<i>Jubiläumskonferenz. Genealogie und Heraldik. Zustand und Perspektiven. Martin 15. – 16. November 2011</i>	158
DERFIŇÁK, Patrik	
<i>Das vierte Arbeitstreffen der ungarischen und slowakischen Historiker. Szeged 17. – 18. November 2011</i>	161
KOVAĽ, Peter	
<i>Konferenz Regionale heimatkundliche Zeitschriften und ihr Platz in der Historiographie. Vlašim 24. – 25. November 2011</i>	164
ŠKULECOVÁ, Ivana	
<i>Finden einer gemeinsamen Sprache der gemeinsamen Vergangenheit. Der Dialog der jungen Generation von slowakischen und ungarischen Historikern. Bratislava 24. – 25. November 2011</i>	166
JURČIŠINOVÁ, Nadežda	
<i>Die Suche nach einer möglichen Zusammenarbeit der Institute in Prešov und Krakau. Prešov 1. Dezember 2011</i>	167
RENDEK, Lukáš	
<i>Heuristik der Quelldatenbanken und der Zustand des Wissens der Geschichte in den Städten und Dörfern der Ostslowakei während des Mittelalters und der frühen Neuzeit. Prešov 5. Dezember 2011</i>	169
ĎURIŠIN, Martin	
<i>Studenten aus Michalovce am Institut für Geschichte der Philosophischen Fakultät der Prešover Universität in Prešov. Prešov 8. Dezember 2011</i>	172
ÜBER AUTOREN	175
INFORMATIONEN FÜR DIE AUTOREN	177

Slovo na úvod

Vážení čitatelia, opäť sa Vám prihovárime novým číslom nášho časopisu. V ňom sme sa ťažiskovo posunuli na staršie obdobia slovenských a európskych dejín, ktoré na Inštitúte histórie FF PU rezonujú aj ako vedeckovýskumné témy a ktoré súčasne umožňujú väčšie prepojenie a intenzívnejšiu komunikáciu s inými historickými pracovníkmi nielen doma, ale aj v zahraničí. V konečnom dôsledku historikov zaujímajú a trápia podobné, ba aj rovnaké témy, ako to ukazuje široká diskusia o vzťahu histórie a spoločnosti, otvorená francúzskymi kolegami. Povrdil to aj 14. zjazd Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV, ktorý sa koncom apríla 2011 konal na pôde Prešovskej univerzity. Témou jeho rokovania, okrem bilancie päťročnej činnosti, bol vzťah spoločnosti, politiky a histórie. Ide o veľmi úzky vzťah a vzájomnú prepojenosť, ktorú si vyspelé národy dobre uvedomujú, čo sa odráža v spoločenskej tolerancii vedeckého výskumu a výsledkov, ku ktorým sa bádatelia dopracovali, hoci výsledky poznania nie sú pre tú-ktorú spoločnosť vždy príjemné. Neznamená to, pravda, že by sa ani tu nenašli ľudia, predovšetkým z oblasti politiky, ktorí by sa nepokúsili zmanipulovať výsledky historických výskumov vo svoj prospech, teda účelovo. Ale ich možnosti zasahovať do interpretácie dejín sú tu výrazne limitované.

V Prešove sa nad týmto zamýšľalo plénum prítomných historikov. Vo svojich vystúpeniach ukázali na slovenské špecifiká vo vzťahu spoločnosti, politiky a histórie, v ktorých ešte stále rezonujú neblahé skúsenosti a praktiky z minulého režimu. Čo bolo však sympatické, to bolo odhodlanie nepodľahnúť takýmto negatívnym vplyvom, dnes sa prejavujúcim predovšetkým v podobe ekonomických tlakov.

14. zjazd SHS bol v živote tejto profesnej spoločnosti istým medzníkom. Akým výrazným, to povie až čas. Ale smerom dovnútra SHS boli naštartované prvé kroky, ako urobiť historickú spoločnosť atraktívnejšou, funkčnejšou, a tým aj rešpektovanejšou v slovenskej spoločnosti i slovenskej politike.

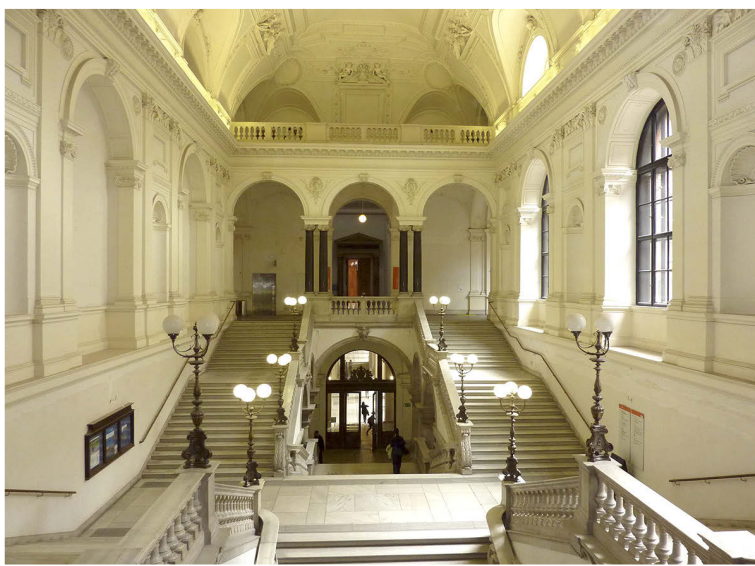
Peter Švorc

Hofburg / Hofburg. Foto Peter Švorc

ŠTÚDIE

*Viedenská univerzita / University in Vienna.
Foto Peter Švorc*

TALIANSKE OPEVNŔOVACIE SYSTÉMY 16. – 17. STOROČIA NA ÚZEMÍ JUŽNÉHO SLOVENSKA

Viera VALLOVÁ

Abstract

Italian fortification systems of 16th – 17th century in southern Slovakia. Territory in southern Slovakia during the 16th and 17th century was under the menace of the Turkish danger. This fact has led to increased defense of the country. After the battle of Mohacs improved efforts to build a fortress against Turks the strength of existing were rebuilt and cities were fortified. In the border line there was a modernizing systems of fortification. Italian military engineers were guarantee of quality in the studied period. They were invited to Hungary by Vienna government, because their technique was the most modern construction elements of fortification in Europe. Frequently Italian experts came from the north of Italy. First, fix the defense system focused on the castles and cities. Later move to a new building strength. The study points to the fortification system 16th and 17th century and their differences from the previous period buildings. Takes note of the design changes and techniques to examples of individual buildings in southern Slovakia. Novelty was bastion fortification. Strategic fortifications of border line were designated. Identified and described were specifically new design elements used by Italian experts. The study also provides the names of leading Italian specialists in our country. The article briefly addresses the political situation in Hungary, in conjunction with the Turkish question. Fortification system in Slovakia has a significant role in defending the country. Great contribution to build the fortification was experts from Italy. Turks defense has European significance and dimension in the studied period in Slovakia.

Key words

Fortification system. Defense against Turks. Italian experts. Southern Slovakia. Bastion. Castle. Fortification.

Abstrakt

Italienische Befestigungssysteme von 16. – 17. Jahrhundert in der südlichen Slowakei. Während des 16. und 17. Jahrhundert das Territorium in der südlichen Slowakei war unter Androhung der türkischen Gefahr. Diese Tatsache hat zu einer erhöhten Verteidigung des Landes geführt. Nach der Schlacht von Mohacs verbessert Bemühungen um eine Festung gegen die Türken. Die Städte wurden wieder aufgebaut und befestigt waren zu bauen. In der Grenze gab es eine Modernisierung der Systeme der Befestigungsanlage. Italienischen Militär-Ingenieure waren Garant für Qualität in der untersuchten Periode. Sie wurden nach Ungarn durch Wiener Regierung eingeladen, weil ihre Technik die modernste Bauelemente aus Wehranlage Europas war. Häufig italienischen Experten kamen aus dem Norden Italiens. Zunächst sie fixieren das Abwehrsystem auf den Burgen und Städte. Die Studie weist auf die Befestigungsanlage 16. und 17. Jahrhundert und ihre Unterschiede gegenüber der Vorperiode Gebäuden. Es nimmt Kenntnis von den Design-Änderungen und Techniken, um Beispiele für die einzelnen Gebäude in der südlichen

Slowakei. Neuheit war Basteibefestigung. Strategische Befestigungsanlagen der Grenze benannt worden sind. Neue Design-Elemente wurden identifiziert und beschrieben und von italienischen Experten eingesetzt. Die Studie liefert auch die Namen der führenden italienischen Spezialisten in unserem Land. Der Artikel befasst sich kurz die politische Situation in Ungarn, in Verbindung mit der Türkei-Frage. Befestigungssystem in der Slowakei hat eine wichtige Rolle bei der Verteidigung des Landes. Experten aus Italien war Großen Beitrag zur Festung zu bauen. Türken Verteidigung hat europäische Bedeutung und Dimension in der untersuchten Periode in der Slowakei.

Schlüsselwörter

Befestigungssystem. Verteidigung gegen die Türken. Italiener Experten. Der Südslowakei. Bastion. Burg. Festung.

V období 14. storočia, dobe relatívnej konsolidácie pomerov upevnením kráľovskej moci Anjouovcov, prúdia do Uhorska novoty z Talianska. Pobyt talianskych umelcov znamenal rozvoj umenia na viacerých poliach. Nastávajúce obdobie husitských bojov predstavovalo urýchlenú opravu a opevňovanie pevností¹, spojené s budovaním rozsiahlych hradieb slobodných kráľovských miest (ojedinele sa objavili aj zemianske dvorce na rovine – fortalitium sive castellum).²

Celková všeobecná renovácia opevnení, prebiehajúca v 16. storočí, sa odohrávala v čase funkčného zániku hradov, kedy ich obranné poslanie nahrádzal záujem o komfortné sídla šľachty. Obnova obrannej úlohy nastala v dôsledku naliehavých okolností novej politickej situácie. Keďže rok 1526 priniesol rozdelenie Uhorska, znamenalo to stále zväčšujúce sa nebezpečenstvo náporu Turkov na naše územie. Opevňovacie úpravy pevností na území Slovenska mali tak v priebehu storočí viaceré dôvody. Turecká otázka a s ňou spojené celkové politické smerovanie Európy začiatkom 16. storočia bolo ovplyvnené viacerými faktormi. Upevňovanie centrálnej moci viedlo k vzniku nových typov štátov, ktorých vlastné záujmy vyčnievali nad spoločnou snahou eliminovať postup tureckého elementu, pre ktorý, na základe spomenutých skutočností, nebola kresťanská Európa jednotným protivníkom. Z pestrých medzinárodných vzťahov vystupovala ako bojovníčka proti Osmanom habsburská dynastia, ktorá sa stretávala s Turkami na dvoch frontoch, okrem Podunajska aj v Stredozemnom mori. V protiklade k vzrastajúcemu tureckému nebezpečenstvu bola nepriaznivá situácia vo vnútri Uhorska i postavenie v súvislosti s medzinárodnými pomermi³. Invázia Turkov do Uhorska viedla k vojenským stretom s Turkami, ktoré sa priamo dotýkali aj územia dnešného Slovenska.⁴

1 Povinnosť urýchlenej opravy a opevňovacích prác na hradoch a iných pevnostiach ukladalo kráľovské nariadenie kráľa Žigmunda z roku 1431. FIALA, Andrej – FIALOVÁ, Hilda: *Hrady na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1966, s. 18.

2 FIALA, Andrej – FIALOVÁ, Hilda: *Hrady na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1966, s. 18-21.

3 Vo vnútri Uhorska prevládala anarchia, chaos a vzájomné boje šľachty. Nepriaznivá bola aj medzinárodná situácia, pretože väčšiu pozornosť si získavali reformačné zápasy a vojny s Francúzskom začiatkom 16. storočia.

4 KOPČAN, Vojtech – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983, s. 10-13.

V dôsledku neexistencie vážnejšieho odporu prenikali Osmani po obsadení Budína (1541) až k Dunaju a do oblasti stredného Slovenska, kde ich lákali najmä banské mestá a ich bohatstvo. Strach o príjmy prinútil Habsburgovcov zvýšiť záujem o obranu krajiny, ktorej turecká okupácia spôsobila značné zmeny v hospodárskej i sociálnej sfére⁵. Začiatkom 16. storočia, po bitke pri Moháči, sa do obrany krajiny zapojili aj uhorské stavy, a to snahou o vybudovanie protitureckých pevností, čo dokumentuje uznesenie snemu z roku 1547.⁶

Existujúce hrady na našom území boli krajne zastarané, s vyčnievajúcimi vežami a celé už z diaľky ľahko viditeľné. Celistvý masív predstavoval nebezpečne exponovaný cieľ pre delostrelecký útok. Neexistencia inej rýchlej protitureckej obrany si vynútila prestavby jestvujúcich pevností a postupné budovanie obrany miest. Reakciou na vzniknutú situáciu bolo preto zintenzívnenie modernizovania opevňovacích systémov krajiny najmä v pohraničnej línii. Viedenská vláda sa rozhodla pristúpiť k radikálnemu kroku a pozývala talianskych vojenských inžinierov, ktorých techniky predstavovali v tomto čase najmodernejšie prostriedky fortifikačného staviteľstva v Európe. Talianski odborníci, ktorých prítomnosť bola potvrdená uznesením uhorského snemu, prichádzali poväčšine zo severného Talianska⁷. V oblasti stredného a južného Slovenska tak mohlo dôjsť k zdokonaleniu opevnenia na hradoch a v mestách, ktoré spolu s výstavbou nových moderných pevností znamenalo vyššiu mieru redukcie postupu Turkov na sever.⁸

Samotnú výstavbu a modernizáciu nových stavieb a pevností zdynamizovala skutočnosť neustálych tureckých vojenských úspechov v prenikaní do krajiny. Spočiatku boli opevňovacie práce obmedzené na opravu jestvujúceho obranného systému, ktorý tvorili najmä hrady a opevnené mestá. Až v dôsledku dlhotrvajúcejšej vojny sa pristúpilo k prebudovávaniu ochrannej línie s kľúčovými pevnosťami pod dozorom skúsených talianskych vojenských inžinierov a viedenského dvora.

Opevňovací systém 16. – 17. storočia sa odlišoval od stavieb predchádzajúceho obdobia vďaka vynúteným konštrukčným zmenám a novým druhom fortifikácií. Veľkosť, výška či poloha stredovekých hradov už nevyhovovala existujúcim bojovým technikám, ktoré rovnako zaznamenali pokrok.⁹ Renesančné, talianske techniky boli nútené prispôbovať sa vzrástajúcemu sa delostrelectvu, preto hrady zohrávali v obrane krajiny druhoradú úlohu. V popredí tak stáli nové mestské pevnosti s možnosťou sústredenia väčšej posádky a zásob.¹⁰

5 V pohraničných oblastiach dochádzalo k vysokému vyludňovaniu územia a presunom obyvateľstva viac do vnútrozemia. Ohrozené bolo aj trhové spojenie a obchodné cesty. Keďže šľachta bola od platenia daní oslobodená, ostávala táto povinnosť na obyvateľoch miest a hlavne na vidieckom obyvateľstve, ktoré poskytovalo aj iné bezplatné práce, či priamo so zbraňou v ruke obraňovali svoje teritórium proti tureckej expanzii.

6 MENCLOVÁ, Dobroslava: *Hrad Trenčín*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, s. 81.

7 ĐURICA, Milan: *Cultural relations between Slovakia and Italy in modern times*. Padova : Ceseo – Liviana editrice, 1983, s. 22.

8 KOPČAN, Vojtech. – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983, s. 116.

9 HORVÁTH, Pavol – KOPČAN, Vojtech: *Turci na Slovensku*. Bratislava : SPN, 1971, s. 166-168.

10 LICHNER, Ján: Stavebný charakter mestských hradieb a opevnení za čias tureckého nebezpečenstva na Slovensku. In: *Vlastivedný časopis*, roč. 13, 1964, č. 1, s. 1-12. ISSN 0139-6668.

Pri talianskom systéme opevnení a renesančnej prestavbe platila zásada umožnenia krížovej paľby na nepriateľa. Z uvedeného dôvodu sa pristupovalo predovšetkým k budovaniu delových veží, veľkých rondelov¹¹, bášť a bastiónov, ktoré boli ako palebné pozície rozložené do hradobného múru vonkajšieho opevnenia. Aj pri menších kaštieľoch a kúriách sa najviac uplatnili bašty a náročné veže. Počet delových pozícií sa nutne zvyšoval kvôli vzdorovaniu delostreleckej paľbe. Pri probléme úzkeho terénu a neexistencie inej možnosti riešenia sa často budovali aj samostatne stojace delové veže (najmä v stredoslovenskej oblasti, napr. Fiľakovo).¹²

Slovensko-turecké pohraničie s opornými bodmi malo svoju najdôležitejšiu oblasť na strednom Slovensku, ktorej slabá obranyschopnosť sa riešila posilnením línie opevnení Svätý Beňadik – Levice – Krupina – Pukanec – Čabrad’ – Divín – Modrý Kameň¹³. Najvýznamnejšie stavebné práce boli realizované už od polovice 16. storočia (prví vojenski inžinieri prišli do spomínanej oblasti už v 40. rokoch).¹⁴

V spôsobe opevňovania miest sa urobilo mnoho zmien. Nové kamenné hradby nahradzali staré provizórne opevnenia. Viaceré prestavby sa uskutočnili na opevneniach Kremnice, Krupiny, Pukanca, Banskej Bystrice, Banskej Štiavnice a i., kde sa opevňovali bašty a mestské brány, stavali strážne veže – vartovky, prepojené signalizačným systémom. V oblastiach ohrozovaných Turkami, kde absentovali staršie opevnenia a chýbal dostatok stavebného materiálu, sa používali tzv. palánkové opevnenia, konštruované z drevených kolov kladených v tesnej blízkosti vedľa seba (prípadne s medzerami) a vodorovne previazaných guľatinou¹⁵. Ich najväčšou prednosťou bola časová nenáročnosť výstavby a možnosť využitia miestnych zdrojov bez asistencie odborníkov. Stavby tohto druhu zaznamenávame u nás od prvej polovice 16. storočia a existovali vo Svodíne, v Nových Zámkoch (Stará pevnosť), Zvolene, Banskej Bystrici, Leviciach, Štúrove či Nitre. Drevené konštrukcie sa uplatnili aj v 17. storočí pri tzv. zemných pevnostiach vo Vrábľoch, Kolárove (Gute).¹⁶

Úspechy Turkov si nárokovali venovanie stále väčšej pozornosti obrane krajiny, čo vyžadovalo nemalé finančné prostriedky a hlavne dožadovalo sa pomoci poddaného ľudu v podobe zadarmo vykonávaných stavebných, opravných a opevňovacích prác nie len na hraničnej línii. Vytvárané boli obranné poriadky (napr. pre banské okolie)¹⁷ pre

11 Na našom území sa prvé rondely stavali už začiatkom 16. storočia. V roku 1515 sa použili pri prestavbe kostola v Banskej Štiavnici na hrad, v roku 1546 bolo rondelovým systémom opevnené sídlo bzovického prepošstva. FIALA, Andrej – FIALOVÁ, Hilda: *Hrady na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1966, s. 21.

12 FIALA, Andrej – FIALOVÁ, Hilda: *Hrady na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1966, s. 21.

13 KÓOŠOVÁ, Petra: Príspevok k činnosti fortifikačných staviteľov pôvodom z Apeninského polostrova na území dnešného Slovenska na prelome stredoveku a novoveku. In: *Musaica XXV*. Eteľa Studeníková. Bratislava : UK v Bratislave, 2007, s. 142.

14 KOPČAN, Vojtech. – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983, s. 116.

15 Drevené kostry bolo možné vyplniť prútenými a drevenými stenami, ktoré boli následne omazané blatom alebo hlinou kvôli značnejšej odolnosti voči ohňu.

16 HORVÁTH, Pavol – KOPČAN, Vojtech: *Turci na Slovensku*. Bratislava : SPN, 1971, s. 118, 168-170.

17 HANULIAK Vojtech: Zvolenská protiturecká obranná línia. In: *Archaeologia historica*, 2005, č. 30, s. 243-253. ISSN 0231-5823.

signalizáciu vpádu nepriateľa, systém stráží v oblasti, stanovené boli miesta zhromažďovania obyvateľstva kvôli nebezpečenstvu a jednotliví velitelia.¹⁸

Rudolfom II. bola v roku 1577 spustená jednotná obrana Uhorska. V južnej časti územia Slovenska koncom 16. storočia turecká prevaha ustupovala a mnohé pevnosti sa podarilo od Turkov získať späť. Patrili k nim Stoličný Belehrad, Sobôtka, Fiľakovo, Divín, Modrý Kameň, Hajnáčka, Hollókő, Sečany, Drégel, Novohrad a Ostrihom. Oprava, modernizácia i výstavba fortifikácií bola vo veľkej miere ovplyvnená skutočnosťou, v rukách koho sa nachádzali. Držba južných hradov a pevností slovenského územia prechádzala neustálymi zmenami, ktoré v nemalej miere pôsobili na budovanie protitureckého obranného systému.¹⁹

Talianske opevňovacie systémy 16. storočia predstavovali inovatívnosť v prístupe k ich konštruovaniu a postupný prechod nahradením prvkov gotického pevnostného staviteľstva na renesančné systémy, vychádzajúce z talianskeho prostredia. Najlepší znalci talianskej renesancie, jej domáci predstavitelia, prichádzali šíriť svoje umenie aj do stredoeurópskej oblasti. Boli to predovšetkým architekti, murári, kamenári, štukatéri, stavitelia a mnoho umelcov (grafikov, medirytcov a pod.), ktorí na naše územie neprichádzali zväčša z vlastných pohnútok, ale povolávaní boli viedenským dvorom.²⁰

Vychádzajúc zo skutočnosti, že turecké nebezpečenstvo si vynútilo potrebu siahnuť po najnovších a najmodernejších dobových technikách v staviteľstve, najvhodnejším variantom bolo využitie pokrokových talianskych techník. Pre vtedajšie stavby bolo charakteristické horizontálne vrstvenie, ploché strechy, rímasy a najmä pravidelnosť celej konštrukcie. Typické boli stavby s nárožnými vežami (castello)²¹ a talianska sústava s trojuholníkovými bastiónmi, slúžiace k flankovaniu (bočnej paľbe), známe v Komárne a Nových Zámkoch, či arkádové nádvorie z Florencie.²² Najnovším typom pevnostnej architektúry bol bastiónový systém s bastiónom ako klasickou renesančnou formou, typickou pre architektúru z Apeninského polostrova. Odpoveďou na používanie palebných zbraní bola stavba veží so strieňami, okrúhlych alebo päťbokých, podľa starších vzorov, ale v masívnejšom prevedení. V neskoršom období patrili k preferovanejším viacboké formy bastiónov.²³ Uplatnili sa aj mnohouholníkové pevnosti, z Talianska známe z prvej polovice 16. storočia, kedy prenikli aj do Uhorska a aplikovali sa na mestské fortifikácie na Dunaji (Stará pevnosť v Komárne). Keďže pôdorys stavby v značnej miere pôsobil na optimálnosť všetkých fortifikačných článkov, stretávame sa pri prestavaných mestských opevneniach s pravidelným pôdorysom. Čoskoro však štvorec nahradil vyššie spomínaný viacuholník – päťuholník, vďaka čomu bola mnohouholníková pevnosť účinnejšia pri obrane vystupujúcich článkov.

18 DANGL, Vojtech: Systém protitureckej obrany na území Slovenska v druhej polovici 16. storočia. In: *Vojenská história*, roč. 10, 2006, č. 4, s. 26-42. ISSN 1335-3314. Porovnaj KOPČAN, Vojtech. – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983, s. 27-35.

19 KOPČAN, Vojtech – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983, s. 56-62.

20 KOPPÁNY, Tibor: Francisco da Pozzo – „Architectus regius“ és köre. In *Műemlék védelem*, roč. 28, 1984, č. 1, s. 1-6. ISSN 0541-2439.

21 FIALA, Andrej – FIALOVÁ, Hilda: *Hrady na Slovensku*. Bratislava : Obzor, 1966, s. 7-21.

22 MENCL, Václav: *Města, hrady a zámky*. Praha : ODEON, 1970, s. 46-47.

23 HALE, John Rigby: *Renaissance war studies*. London : Hambledon Press, 1983, s. 1-29.

Všetky bastiónové fortifikácie disponovali namiesto kamenných hradobných múrov širokým zemným valom (v presných vzdialenostiach z neho vystupovali bastióny).²⁴ Zemné násypy odolávali delostreleckej paľbe oveľa lepšie ako nechránené vysoké múry hradov, predstavujúce dobrý terč pre útočníka a nebezpečenstvo pre obrancov. Múr vystužoval iba čelnú stranu valu s priľahlým svahom. Súčasťou pevnostného valu bola poväčšine pilierová konštrukcia so zeminou, na ktorú nadväzoval z vnútornej strany oporný, eskarpový múr z kameňa s tehlovým plášťom. Násyp bol zhora uzavretý cestou na valoch s predpolím – silným múrom z kameňa, tehál alebo hlíny. Neustále zdokonaľovanie zväčšovaním bastiónov, skracovaním kurtiny a novými fortifikačnými prvkami znamenalo pokrok v obrane, ktorý bol posilnený vynájdenním a vybudovaním krytej cesty na vonkajšej strane priekopy, ktorá mala šírku 10 – 15 metrov a bola chránená zvažujúcim sa dvojmetrovým zemným valom. Jej najväčšími prednosťami boli možnosť uskutočňovať výpady vojska do nepriateľských pozícií s rýchlym návratom, ďalej bránenie nepriateľovi v rozmiestnení delostrelectva v blízkosti hradieb vďaka pešiakom s ručnými zbraňami a obrana eskarpového múru pred priamou delostreleckou paľbou. K novátorským obranným prvkom opevnení patrili ešte ravelín, predstavujúci samostatnú hradbu pred kurtinou, troj alebo päťbokú. Stál v strede medzi bastiónmi s hrotom dopredu a bránil kurtinu pred priamou paľbou. Keďže nepresiahol výšku ani bastiónu, ani kurtiny, ale prevyšoval krytú cestu, mohli obrancovia zo všetkých palebných postavení ostreľovať predpolie súčasne. Ako obranný prvok slúžil pre nepriateľské vojská tzv. protibastión. Vršený bol v blízkosti krytej cesty do výšky bastiónov za účelom zničenia predpolia a eskarpového múru a ohrozovania obrancov na hradbách. Ochranným článkom protibastiónov bol gavalier, umiestnený v strede bastiónu, prevyšujúc ho až do výšky 20 metrov s umiestnenými delami. Najvýhodnejšie dosiahnuté postavenie diel v pevnosti sa na gavalieroch dosiahlo tým, že protibastióny nikdy nebolo možné dostať až do výšky gavalierov. Napriek faktu, že opevňovacie sústavy na našom území boli budované cudzími, najmä talianskymi pevnostnými školami, vychádzali z domácich staviteľských tradícií.²⁵

Na našom území boli pri prestavbách použité aj polygonálne bastióny vyplnené zeminou. Ukončené boli plošinou pre delostrelectvo – piattaforma, reprezentujúcou najvyšpejšiu časť obranného systému. Bastióny efektívnejšie bránili kurtiny a zároveň ovládali priekopy s vodou, v tom čase neodmysliteľnú súčasť každého opevnenia.

Na obranu obyvateľstva sa budovali aj menšie krátkodobé, skôr signalizačné zariadenia stavané na strategických bodoch (napr. Hronský Beňadik). Dočasne slúžili ako obranné aj pôvodné hradiská. Úlohu obranných pozícií zastávali aj opevnené dediny, ktorých kostoly sa prebudovávali na malé pevnosti. V horských oblastiach patrili k obranným prostriedkom aj lesné záseky na strategických miestach. Fortifikačná archi-

24 Po prvý raz sa na našom území namiesto kamenných hradobných múrov použili zemné násypy v Komárne. Spevnené boli drevenou konštrukciou a neskôr vystužené kameňmi a tehľami na čelnej strane. Predstavovalo dobovo najdokonalejšie a najmodernejšie opevnenie prvej polovice 16. storočia. Počas 17. storočia sa pevnosť v Komárne stala vedúcim stavebným typom prevažne na juhu Slovenska.

25 KOPČAN, Vojtech – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983, s. 156-157.

tektúra na území Slovenska dospela k vyvrcholeniu renesančných pevnostných zásad v prvej polovici 17. storočia.²⁶

Organizovanie a vytváranie obrannej línie proti tureckému nebezpečenstvu je možné rozdeliť na tri vývojové etapy: dôkladná výstavba – 1541 až 1555; starotalianska výstavba – 1556 až 1568 a novotalianska výstavba – 1569 až 1592. Nesystematickú výstavbu prvého obdobia vystriedala riadená aktivita nasledujúcej etapy, prebiehajúca pod vedením Vojenskej rady (založenej v roku 1556), ústredného orgánu protitureckej obrany, so spoluúčasťou talianskych majstrov. Kým v druhej fáze dominovali drevené konštrukcie, v poslednej prevládali pevnosti s baštami, ktoré dosiahli európsky formát. Talianski stavitelia sa zúčastňovali na výstavbách v priebehu všetkých etáp. V prvej fáze patrili k strategickým pevnostiam Komárno (prvá línia), ďalej Bratislava, Košice, Nové Zámky, Trnava, Trenčín, Banská Bystrica, Zvolen, Muráň, Šariš (druhá línia). V druhej etape boli naďalej z nášho územia dôležité Komárno a Nové Zámky (prvá línia), Bratislava, Košice, Trnava, Trenčín, Banská Bystrica, Muráň, Šariš (druhá línia). Posledná fáza zahŕňala hrady Vígľaš a Čabrad' (prvá línia), Košice, Trenčín, Šurany, Pukanec (druhá línia).²⁷

Intenzita pôsobenia talianskych staviteľov na našom území sa odrážala od vývoja politickej situácie, teda od zvyšovania tureckého nebezpečenstva. Ferdinand I. požiadal v roku 1531 benátskeho vyslanca o vyslanie staviteľov z Talianska, odborníkov na opevňovacie systémy. Na cisárskom dvore sa talianski inžinieri objavujú od roku 1533 a od 40. rokov 16. storočia do začiatku 17. storočia vo zvýšenej miere. Je to dané vyostrovaním situácie na slovensko-tureckom pohraničí, kedy do rúk Turkov padol Budín, Ostrihom a Fiľakovo. Od polovice 16. storočia je zaznamenaná najvyššia kulminácia remeselníkov z Apeninského polostrova, kvôli nutnosti posilnenia obrany krajiny, najmä v oblasti stredoslovenských banských miest. S neustále prítomnou tureckou hrozbou vznikla aj šľachte potreba efektívnejšej obrany, čo sa na prelome 16. a 17. storočia odrazilo na prítomnosti talianskych majstrov aj v rukách šľachty, pre ktorú boli istou známkou kvality.²⁸

V priebehu 16. storočia je najvyššia koncentrácia remeselníkov z Talianska na území Slovenska prevažne na juhu a v strede územia (banskej oblasti), kde nutnú obranu území zabezpečoval panovník ako objednávateľ opevňovacích pracovníkov. Jednotlivých talianskych špecialistov stretávame usadených na viacerých panstvách šľachticov i medzi poradcami panovníka na dvore – Pietro Ferrabosco, Alberto Inisgado, Baldigarovci – či v mestských účtovných knihách. Príkladom faktu, že nielen panovník objednával a zamestnával talianskych remeselníkov, je mesto Trenčín, kde na tamojšom kostole v priebehu rokov 1553 až 1560 pracoval na stavbe lode taliansky majster Sebastiano, ktorého prácu dokončil krajan Nicolo Bussi. Uvedený jav nebol ojedinelý. Počty talianskych odborníkov boli vysoké najmä za panovania Mateja Korvína, kedy sa objavujú

26 KOPČAN, Vojtech – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983, s. 133-134, 148, 173.

27 MAROSI, Endre: *Itáliai hadiépítészet részvétele a magyar végvárrendszer kiépítésében 1541 – 1599*. In: *Hadtörténelmi közlemények*, roč. 87, 1974, č. XXI., s. 28-74. ISSN 0017-6540.

28 KÓOŠOVÁ, Petra: Príspevok k činnosti fortifikačných staviteľov pôvodom z Apeninského polostrova na území dnešného Slovenska na prelome stredoveku a novoveku. In: *Musaica XXV*. Etela Studeniková. Bratislava : UK v Bratislave, 2007, s. 145-148.

nielen v jeho službách, ale aj u tunajších šľachticov. Najpodstatnejším dôvodom bolo budovanie protitureckej obrannej línie s využitím výdobytkov vtedajšej techniky, ktoré zabezpečoval Apeninský polostrov ako prísľub najnovších a najúčinnějších obranných systémov pevnostnej architektúry v Európe.²⁹

Systém hradov a miest, opevnenú líniu na juhu územia, slovensko-osmanskom pohraničí, tvorili nasledujúce opevnenia: Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Štiavnické Bane, Bratislava, Bzovík, Čabrad', Dobrá Niva, Fil'akovo, Hajnáčka, Hodejovo, Hronský Beňadik, Jelenec (Gýmeš), Kolárovo (Guta), Komárno, Komjatice, Košice, Krásna Hôrka, Krupina, Leopoldov, Levice, Modrý Kameň, Muráň, Nitra, Nové Zámky, Plešivec, Pukanec, Sitno, Sobôtko, Svodín, Šahy, Šintava, Šomoška (Drienov), Štítnik, Štúrovo, Šurany, Topoľčianky, Turniansky hrad, Veľký Blh, Víglašský zámok, Vráble a Zvolen.³⁰

Fortifikačné stavby s podielom talianskeho elementu na ich výstavbe, rekonštrukcii a opravách z územia dnešného Slovenska v priebehu 16. storočia sú Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Bardejov, Bratislava, Bytča, Čabrad', Červený Kameň, Fil'akovo, Komárno, Košice, Krásna Hôrka, Krupina, Levice, Muráň, Nové Zámky, Pukanec, Svätý Anton, Šurany, Trenčín, Trnava, Veľký Šariš, Víglaš a Zvolen.³¹

K najfrekventovanejším odborníkom z Talianska, na ktorých mená možno natrafiť pri viacerých stavbách a fortifikáciách nášho územia počas 16. storočia, patria: Baldigarovci, Pietro Ferrabosco, Giulio Ferrari, Bernardo Magno, Martinengovci, Felice da Pisa, da Pozzo, de Pretta, de Spazio, Giovanni Maria de Speciacasa, Carlo Teti, da Vedano a i.³²

Opevňovací systém územia Slovenska prevažne budovaný majstrami z Talianska tvoril v priebehu 16. a 17. storočia dômyselnú sústavu s neobyčajným významom pre obranu krajiny. Protiturecká obrana u nás nadobudla európske rozmery a významnosť a protiturecké hrady ešte začiatkom 18. storočia plnili určitú aktívnu úlohu pred svojim úplným zánikom.

Recenzent: Mgr. Annamária Kónyová, PhD.
(Preklady resumé Viera Vallová – anglický jazyk;
Monika Bizoňová – nemecký jazyk)

29 MENCLOVÁ, Dobroslava: Štátny hrad Trenčín. In: *Pamiatky a múzeá*, roč. 4, 1955, č. 3, s. 115-122. ISSN 1335.4353.

30 KOPČAN, Vojtech – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin : Osveta, 1983, s. 116-176.

31 KÓOŠOVÁ, Petra: Príspevok k činnosti fortifikačných staviteľov pôvodom z Apeninského polostrova na území dnešného Slovenska na prelome stredoveku a novoveku. In: *Musaica XXV*. Etela Studeníková. Bratislava : UK v Bratislave, 2007, s. 145-148.

32 MAGGIOROTTI, Leone Andrea: *Gli architetti militari*. Roma : La Libreria dello Stato, 1936, 429-443.

DRUHÉ SRBSKÉ POVSTANIE PROTI OSMANSKEJ NADVLÁDE (1815 – 1816) A VYTVÁRANIE AUTONÓMNEHO SRBSKÉHO ŠTÁTU POČAS PRVEJ VLÁDY MILOŠA OBRENOVIČA

Maroš MELICHÁREK

„Kuda ćete nesrečni sinovi? Kud mislite da utečete? Gde Vam je grad, da se u njega sakrijete? Već ako žene pod kecelje da Vas sakriju? Tu je kuća (pokazujući pištoljem Turske šančeve), tu je žena, tu su deca, to ako ostavite, ostalo je sve propalo. Koji sad za mnom nepotrči, tome ću ja glavu odseći, ne ću čekati da ga Turci seku.“¹

Miloš Obrenović (1780 – 1860), Jovanović,
Anastas - autor; Rau, J. – litograf
Viedeň : A. Jovanović, 1852.

Abstract

Second Serbian uprising against ottoman supremacy (1815 – 1816) and creation of autonomous Serbian state during the first reign of Miloš Obrenović. The main aim of this essay – Second Serbian uprising against ottoman supremacy (1815 – 1816) and creation of autonomous Serbian state during the first reign of Miloš Obrenović is to clarify political development in Serbia and parts of south-eastern Europe inhabited by Serbs from 1815 to 1835/8, what affected the creation of Serbian nationalism in great extent. The question whether the Second Serbian uprising had nationalistic character is quite hard to explain, we have to take into consideration possible facts which are sometimes changing. Second Serbian uprising was crucial for Serbs, because it brought them a real outcome. Its course and results were greatly determined by the personality of Miloš Obrenović.

- 1 Toto sú slová Miloša Obrenoviča, ktorými motivoval svoje vojsko počas bitky pri Požarevaci roku 1815 v priebehu druhého srbského povstania. Takéto silné slová boli jeho veľkou zbraňou, hoci mali na vývoj vojnových udalostí pozitívny efekt, boli iba populistickou zásterou jeho vlastných ambícií. V slovenskom preklade: „Kde budete synovia nešťastní? Kde si myslíte, že ujdete? Kde nájdete mesto, v ktorom sa schováte? Majú Vás schovať ženy pod zástery? Tu je dom (držiac pištoľ a ukazujúc na turecké zákopy), tu sú ženy a deti, ak ich zanecháte, všetko ostatné stratilo zmysel. Kto teraz za mnou nepobeží, sám mu odsekne hlavu a verte, nebudem čakať, kým to urobia Turci.“ (Preklad M. M.). KARADŽIĆ, S. Vuk: *Miloš Obrenović knez Srbije ili Građa za srpsku istoriju našega vremena*. Budin : Štamparija kralj. univers. Peštanskoga, 1828, s. 106 [online]. [cit.2010-03-10]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/scr/direct.php?sign=S-II-1325>>.

Essay elaborates the next important question – if the uprising was well prepared and whether we can say that carried nationalistic program. Miloš Obrenović tried to gain his aims by negotiating with Ottoman empire – was successful doing so, but on the other side he focused also on his personal ambitions. During the Second Serbian uprising we could clearly observe nationalistic aspects (e.g. Takovski sabor, expulsion of ottoman Turks and other Muslims from the newly created Serbian autonomous state).

Key words

Miloš Obrenović (1780 – 1860). Second Serbian uprising. Ottoman Empire. Autonomous Serbia. Nationalism. Stanoje Glavaš. Kalemegdan. Belgrade.

Zusammenfassung

Zweiten serbischen Aufstand gegen der osmanische Herrschaft (1815 – 1816) und die Schaffung einen autonomen serbischen Staates in der ersten Regierung von Miloš Obrenović. Die Forschung in dieser Studie, den so genannten Zweiten serbischen Aufstand gegen der osmanische Herrschaft (1815 – 1816) und die Schaffung einen autonomen serbischen Staates in der ersten Regierung von Milos Obrenovic, hatte im zusammenfassung das Ziel die politischen Entwicklungen in Serbien zu erklären, so auch in Gebieten, von Serben seit 1815 bis 1835/8 bewohnt, das zu der Entwicklung des Nationalismus führte. Ob es nun der zweite serbische Aufstand von aufkommenden Nationalismus (oder nationalistischen Charakter) markiert wahr, ist recht komplex und abhängig von derwechselnden Präsentation von Fakten. Das Zweite serbische Aufstand hatte nicht annähernd so massive Reaktionen, aber seine Ergebnisse hatten bereits zu greifbaren Ergebnissen in Serbien geführt. Der weitgehende Lauf und die Ergebnisse hatten die Persönlichkeit und Ansichten von Milos Obrenovic bestimmt, aber weil der zweite serbische Aufstandkann als ideologisch gut betrachtet und vorbereitet wahr, ist es schwierig, nach allen verfügbaren Fakten, wegen den nationalistischen Tönen positiv zu reagieren. Es stimmt, dass Obrenovic taktisch und vor allem in Bezug auf das Osmanische Reich handelte, das ihm Anerkennung als Vertreter der Serben erreichte, aber es sah besonders seine eigenen Ziele und nationale Interessen wahren auf dem zweiten Platz. Während des zweiten Aufstandes ist es jedoch deutlich die nationale Aspekte zu erkennen (Takovski Sabor, das vertrieben von den osmanischen Türken und andere Moslems).

Schlüsselwörter

Miloš Obrenović (1780 – 1860). Zweiten serbischen Aufstand. Osmanisches Reich. Autonomen Serbien. Nationalismus. Stanoje Glavaš. Kalemegdan. Belgrad.

Pomery na území bývalého povstaleckého Srbska sa roku 1814 vrátili do obdobia pred prvého povstania 1804 – 1813,² čo znamenalo i návrat sipáhijov, ktorí žiadali späť

2 Aj keď sa Prvé srbské povstanie proti osmanskej nadvláde skončilo porážkou a útekem jeho vodcu, znamenalo významný krok k osamostatneniu srbského národa a taktiež znamenalo zvýšenie záujmu veľmoci o túto oblasť. I keď treba povedať, že belehradský pašalik bol okrajovou sférou záujmu veľmocí, čo sa koniec koncov prejavilo aj v diplomatických postojoch jednotlivých krajín – Ruska, Francúzska, Rakúska a Uhorska. Do istej miery možno vnímať udalosti zo začiatku 19. storočia

svoju pôdu. Priateľstvo medzi srbským obyvateľstvom a osmanskými feudálnymi vlastníkmi pôdy nebolo možné, hoci platila amnestia, stále dochádzalo k zabíjaniu, vyhánaniu a mučeniu Srbov. Novým belehradským pašom sa stal jeden z veliteľov bosenských oddielov bojujúcich v prvom povstaní proti Karadžordžemu Sulejman paša Skopljak.³

Olejomal'ba Paju Jovanovića z roku 1896 v Národnom múzeu v Belehrade. Foto 19th Century Serbia as Seen through the Eyes of Its Contemporary Artist, sekcia War and Politics, MMIX © Vladimír Rajevac. [online]. [ret.2010-02-02]. Dostupné na internete: <<http://www.serbia.rajevac.com/warSPolitics.html>>.

z hľadiska vytvárania srbského národného povedomia podobne ako udalosti na Kosovom poli roku 1389. Povstanie vytvorilo niekoľko národných hrdinov podobných Milošovi Obilićovi, ako napr. dodnes v piesňach ospevovaný Sindjelić, Hajduk Veljko a, samozrejme, Karadžordže. Priekopník historickej vedy Leopold von Ranke dokonca Prvé srbské povstanie označil v analógii s Veľkou francúzskou revolúciou za srbskú revolúciu. MELICHÁREK, Maroš: Srbské povstanie proti Osmanskej ríši v rokoch 1804 – 1813. In : *Vojenská História – Časopis pre vojenskú históriu múzejníctva a archívniectva*, roč. 15, Bratislava 2011, č. 3, s. 77-104; Karadjordje Petrović: Smrt Turkům! In : *Válka Revue*, roč. 3, Brno: Extra Publishing, 2011, č. 11, s. 40-43; Myšlienka „Veľkého Srbska“ v 19. storočí. In : *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Forum Slavica 2009 usporiadanej v Nitre 2. júla 2009* [online]. Zost. Rastislav Lukáč. Nitra : Občianske združenie Slavica, 2010, s. 1-3. [cit.2010-03-01]. Dostupné na internete: <<http://www.slavica.sk/>>; MARETIĆ, G. Ernest: *Istorija Srpske Revolucije 1804 – 1813*. Beograd : Filip Višnjić, 2004. 295 s.; BATAKOVIĆ, T. Dušan: A Balkan-Style French Revolution? The 1804 Serbian Uprisng in European Perspectvive. In: *Balkanica*, roč. 36, Beograd : Balkanološki institut SANU, 2005, č. 1, s. 113-129.

3 LILIĆ, Borislava: Migracije iz neoslobodzenih krajeva Turske u Karadžordževu Srbiju 1804 – 1813 godine. In: *Zbornik Matice Srpske za Istoriju 69 – 70*, ed. Slavko Gavrilović, Novi Sad : Matica Srpska, 2004, s. 73.

Nový paša potvrdil Miloša Obrenovića knezom rudnického a kragujevackého náhija, taktiež ho uznal za predstaviteľa srbskej komunity, keďže Miloš dokázal presvedčiť pašu, že jedine on dokáže udržať Srbov v poslušnosti, preto sa dokázal vyhnúť už predtým spomínaným represáliám. Miloš Obrenović (1780 – 1860)⁴ bol jediným vplyvným knezom⁵, ktorý zostal na území Srbska. Podľa záznamov očitých svedkov na žiadosť Jakoba Nenadovića, aby spoločne s ním prekročil Dunaj, odpovedal Obrenović slovami: „*Zostanem so svojim ľudom, čo sa stane im, stane sa aj mne.*“⁶ V týchto slovách však nemožno vidieť len úprimný záujem o vlastný národ, ale aj osobné mocenské aspirácie, čo sa neskôr ukázalo i v Obrenovićovom postoji voči Porte, ale i ostatným členom povstania. Obrenović mal autoritatívnejšiu povahu a jeho túžba po moci bola silnejšia ako u Petrovića Karadžordžeho.⁷ Domnievame sa, že národný záujem prezen-

4 Pozri GAVRILOVIĆ, Andrea: *Znameniti Srbi 19. veka 1800 – 1900 God I.* Záhreb : Naklada i štampa Srpske štamparije, 1901, s. 9-12 [online]. [cit.2010-03-01]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/eng/direct.php?sign=A-387-I>>; KARADŽIĆ, S. Vuk: *Miloš Obrenović knez Srbije ili Građa za srpsku istoriju našega vremena.* Budin : Štamparija kralj. univers. Peštanskoga, 1828, s. 43-45 [online]. [cit.2010-03-10]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/scr/direct.php?sign=S-II-1325>>.

5 Knez (v cyrilike кнез) znamená v slovenskom preklade vojvoda, resp. knieža, princ. Srbi boli organizovaní v širokých rodinných jednotkách, tzv. zadruga, skupina rodín volila svojho zástupcu do kneževiny, ktorá volila kneza. Knez spolupracoval s vlastníkmi pôdy a osmanskou administratívou. SINGLETON, Fred: *A Short History of the Yugoslav Peoples.* Cammbridge : Cambridge University Press, 1985, s. 78; GLENNY, Mischa: *The Balkans 1804 – 1999. Nationalism, War and the Great Powers.* Londýn : Granta Books, s. 7.

6 LAZAROVIĆ-HREBELIANOVIĆ, Stephan: *The Servian People: Their Past Glory and Their Destiny II.* New York : Charles Scribners Sons, 1910, s. 653. [online]. [cit. 2010-02-18]. Dostupné na internete: <<http://www.archive.org/details/servianpeoplethe02laza>>.

7 Juraj Petrović Karadžordže (Капађорђе Петровић), prezývaný aj „Čierny Juraj“, sa narodil 21. decembra, resp. 1. januára 1768, vo Viševaci. Už v mladosti bojoval ako hajduk v rakúsko-tureckej vojne v rokoch 1788 – 1791 a tieto skúsenosti zužitkoval v Prvom srbskom povstaní. Svojho predka opísal s veľkou úctou i neskorší kráľ Srbska Peter I. Karadžordžević: „*Pochádzam z hrdinského ľudu, ktorý uprednostnil trpkú smrť pred pohodlným a hanebným otroctvom. Môj starý otec bol roľníkom a ja som na to viac hrdý ako na svoj trón. Korunu možno stratiť, ale čistá krv tých, ktorí žili na zemi, neumiera.*“ Karadžordže bol mužom nespútaného balkánskeho temperamentu, čo sa prejavilo i v jeho správaní. Bol negramotným obchodníkom s ošipánymi, žiadnym vznešeným šľachticom či vysokým vojenským hodnostárom, porovnateľným so západnými osobnosťami svojej doby. Podľa záznamu v dobovej práci od Williama Temperleya bol Karadžordže opísaný ako: „...vskutku vojakom, ktorého jeho zvláštne danosti viedli k dokonalosti. S masívnou stavbou tela, s dlhými čiernymi vlasmi a hlboko vsadenými trblietavými očami predstavoval typ barbarského bojovníka. Jeho líca boli zjazvené a pravá ruka nefunkčná v dôsledku zranení. Tento hendikep vyrovnával bojom ľavou rukou a taktiež najradšej bojoval v peších oddieloch. Jeho osobná prítomnosť na bojisku mala neopísateľný účinok na vzpruženie mužstva a naháňala Turkom strach. Umenie, ktorým vynikal v taktike, je ešte dôležitejšie ako jeho osobná prítomnosť v boji. Jeho schopnosti kontrolovať jednotlivé zložky, odvaha, s ktorou dokázal udržať Turkov s malým počtom vojakov...boli významné úspechy.“ Jeho krutosť sa prejavila vo viacerých skutkoch, a to napr. podľa istých zdrojov dokonca zavraždil vlastného otca, keď odmietol prekročiť breh Sávy, počas cesty roku 1787, keď sa Karadžordže chcel pridať k rakúskej armáde. Avšak táto udalosť je skôr legendou a nikdy nebola priamo potvrdená. Taktiež nechal popraviť niekoľkých spolubojovníkov za drancovanie a zvyšky ich končatín vystavil na

tovaný výrokmi Miloša Obrenovića bol do istej miery iba šikovný populistický ťah vedúci k vlastným mocenským záujmom.

Daňové zaťaženie zo strany Osmanskej ríše a ťažké životné podmienky spôsobili to, že v roku 1814 zasiahol srbské územie hladomor. Podmienky boli neznesiteľné a dusná atmosféra predznamenávala, že skôr či neskôr musí dôjsť k vypuknutiu nového povstania. V októbri roku 1814 sa proti osmanskému teroru postavil Hadži Prodan Gligorijević. Narodil sa roku 1760 neďaleko Takova, bol jedným z vojvodov prvého srbského povstania a zúčastnil sa bitiek pri Prijepolji či Sjelnici. Po neúspechu jeho vzbury roku 1814 ušiel do Rakúska a potom do Moldavska, kde sa roku 1812 zúčastnil gréckej revolúcie za nezávislosť. Zomrel roku 1825 a jeho vzbura sa nazýva aj *Hadži prodanova buna*, v srbskej cyrilike *Хаџи Проданова Буна*.⁸ Jeho vzbura predstavuje i medzifázu medzi prvým a druhým povstaním.⁹ Hadži Prodan požiadal Miloša Obrenovića, aby sa postavil do čela tejto vzbury, no on túto ponuku odmietol, keďže podľa neho čas na povstanie ešte nenastal. Vzbura bola rýchlo potlačená, keďže mala iba živelný charakter bez širšieho zázemia. Na jej potlačení sa podieľal i samotný Miloš Obrenović.¹⁰ Táto vzbura však preukázala fakt, že Srbi, hoci stále prebiehalo odzbrojovanie, stále vlastnili dostatok zbraní, čo mohlo byť v konečnom dôsledku kľúčové pre vypuknutie nového povstania. Výsledkom vzbury bola udalosť, ktorú možno prirovnať k „sťatiu knezov“¹¹, predchádzajúca prvému povstaniu, a to 5. decembra 1814 bolo v Belehrade popravených

belehradskú mestskú bránu. Po neúspechoch spôsobených ohrozením Ruska, ktoré bojovalo proti Osmanskej ríši zo strany Napoleona, a osmanskej ofenzíve z roku 1813 utiekol do Rakúska. Odtiaľ odišiel do Besarábie, kde prišiel do kontaktu s tajným gréckym spolkom Filiki eteria. 24. júla roku 1817, pár dní po tom, ako sa vrátil do Srbska so záujmom o rozpútanie nového povstania, bol zavraždený prívržencami Miloša Obrenovića Vujićom Vuličevićom a Nikolom Novakovićom. LJUSIĆ, Radoš: *Vožd Karadžordže knj. I.* Beograd : Štamparija Zagorac, 2000, s. 19-20; TEMPERLEY, H. William: *History of Serbia*. Londýn : G. Bell and sons Ltd., 1917, s. 181; LJUSIĆ, Radoš: *Vožd Karadžordže knj. II.* Beograd : Štamparija Zagorac, 2000, s. 211.

- 8 LAZAROVIĆ-HREBELIANOVIĆ, Stephan: *The Servian People: Their Past Glory and Their Destiny II.* New York : Charles Scribners Sons, 1910, s. 664 [online]. [cit.2010-03-01]. Dostupné na: <<http://www.archive.org/details/servianpeoplethe02laza>>.
- 9 Pozri: PROTIĆ, Kosta S.: *Ratni događaji iz Drugog srpskog ustanka 1815. god. pod Vojvodom Milosem Obrenovicem.* Beograd : Kralj. srp. državna štamparija, 1891, s. 5-14.
- 10 SINGLETON, Fred: *A Short History of the Yugoslav Peoples.* Cammbridge : Cambridge University Press, 1985, s. 83.
- 11 Udalosť zo začiatku roka 1804 (začala sa v januári), ktorá vošla do dejín srbského národa pod názvom „sťatie knezov“, resp. v srbskom jazyku „seča knezova“ (Сеча кнезова). Počas nej bolo zabitých okolo 150 vplyvných členov srbskej spoločnosti, medzi inými napr. i Aleksa Nenadović i Ilija Birčanin, ktorí boli sťatí 4. februára vo Valjeve a ich hlavy boli vystavené na budove miestneho konaku. Ďalšími obeťami boli i knezi: Stevan Andreić Palalija z Begaljice, Stojan Mihajlović zo Zeoky, knez Teofan z Orašja, Petar z Crkvencae, Marko Čarapić z Belog Potoka. V konečnom dôsledku tento krok znamenal začiatok povstania, ktoré zmenilo chod dejín v severnej časti Osmanskej ríše. EKMEČIĆ, Milorad: *Stvaranje Jugoslavije 1790 – 1918, d. 1.* Beograd : Prosveta, 1989, s. 98; KARADŽIĆ, V. Stefanović: *Prva godina Srpskoga vojevanja na dahije.* In: *Danica, zabavnik za godinu 1828.* Viedeň : Štamparija Jarmenskoga Manastira, 1828, s. 136-221 [online]. [cit.2010-03-01]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/eng/direct.php?sign=S-I-0088c>>.

narazením na kôl 187 pôvodcov povstania.¹² Jedným z popravených bol aj Stanoje Stamatović Glavaš¹³, hrdina Prvého srbského povstania, ktorý bol sťatý a jeho hlava bola „vystavená“ na Kalemegdane.¹⁴ Po tom, ako bola jeho hlava donesená do Belehradu, sa Milošovi Obrenovićovi prihovril „nejaký“ Paša Gavaz, ktorý mu povedal: „Kneže! Vi-

Belehrad v prvej polovici 19. storočia. Bartlett, William Henry - umetnik; Brandart, Edvard – graver London : Geo. Virtue, 1840. [online]. [ret.2011-04-04]. Dostupné na internete: <<http://eng.digital.nb.rs/collection/beograd-grafike>>

del si už Glavašovu hlavu? Teraz je rad na Tebe!“ Na to Obrenović vtipne reagoval: „*Ja som svoju hlavu už dávno hodil do vreca a nosím cudziu...*“¹⁵ Táto príhoda a postoj Obrenovića naznačuje do istej miery jeho povahové črty, ktoré sa prejavili napr. aj v ochote jednat' s Turkami o svojom vlastnom výsosnom postavení, a taktiež bez problémov

12 PELIKÁN, Jan a kol.: *Dějiny Srbska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 174.

13 Pozri: STEVANOVIĆ, Miladin: *Stanoje Stamatović Glavaš*. Belehrad : Knjiga Komerc, 2005. 404 s. ISBN 86-7712-065-3.

14 Kalemegdan, v cyrilike Калемегдан (názov pochádza z turečtiny *Kale meydan*), je rozľahlou pevnosťou nachádzajúcou sa v starej časti Belehradu nad sútokom Dunaja a Sávy. V 18. storočí bol počas rakúskej okupácie prestavaný na jednu z najrozsiahlejších a najmodernejších pevností v Európe. Skladá sa z viacerých častí – Donji Grad, Gornji Grad, Mali Kalemegdan, Veliki Kalemegdan. Jednou z dominant pevností je i tzv. socha Víťaza, v srbčine *Pobednik*. Kalemegdan je príjemným miestom a cieľom oddychu obyvateľov Belehradu.

15 KARADŽIĆ, S. Vuk: *Miloš Obrenović knez Srbije ili Građa za srpsku istoriju našega vremena*. Budin : Štamparija kralj. univers. Peštanskoga, 1828, s. 69-70 [online]. [cit.2010-03-10]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/scr/direct.php?sign=S-II-1325>>.

nechal odstrániť viaceré schopnejšie srbské osobnosti v snahe získať hegemonistické postavenie v rámci pašalíku.

Obnovená „ročná“ vláda (október 1813 – apríl 1815) Osmanskej ríše nad belehradským pašalíkom sa pomaly začala chýliť ku koncu, aj vďaka vlastnej politike drancovania a represálií. Nemecký historik Michael Weithmann opísal začiatok druhého srbského povstania slovami: „*Roku 1815 vypukne druhá, teraz už definitívne úspešná fáza srbskej vojny za nezávislosť, ktorá je i ideologicky dobre pripravená. Teraz je už jasne počuť nacionálne tóny. Na rozdiel od Karadžordžeho, ktorý uplatňoval použitie násilia, jedná Obrenović ako taktik.*“¹⁶ Nakoľko je však možné Druhé srbské povstanie považovať za ideologicky dobre pripravené s nacionalistickou ideológiou, je pomerne zložitá odpoveď. Je to veľmi diskutabilná otázka, no berúc do úvahy všetky dostupné fakty, nemožno tvrdiť, že povstanie bolo ideologicky pripravené, keďže časový horizont medzi prvým a druhým povstaním bol veľmi krátky a taktiež vďaka prítomnosti osmanských vojsk po potlačení prvého povstania nebolo možné systematicky pracovať na príprave povstania. Je síce pravdou, že Obrenović jednal takticky, a to hlavne vo vzťahu k Osmanskej ríši, čím dosiahol svoje uznanie za predstaviteľa Srbov, no sledoval tým výrazne svoje vlastné ciele, národné záujmy boli až na druhom mieste. Čo sa týka použitia násilia, možno spomenúť jediný fakt, a to brutálnu vraždu Karadžordžeho práve ľuďmi Obrenovića.

Počiatok povstania je poznačený gloriolou národnej hrdosti a istej patetickosti, ktorú možno vidieť i na obraze Paju Jovanovića z roku 1895 (obrázok 8). Povstanie sa začalo na Kvetnú nedeľu 23. apríla roku 1815, Miloš Obrenović sa objavil so srbskou vlajkou v dedine Takovo a povedal: „*Tu som! A nesiem vám vojnu s Turkami.*“¹⁷ Treba však poznamenať, že vlajka na obraze je jednou z viacerých variánt, v podstate neexistovala oficiálna vlajka, ako tomu bolo v prípade prvého povstania. V spomínaný deň sa v tamojšej „*cerkvi*“ konala svätá omša a po nej sa ľudia zhromaždili na priestranstve pred ňou blízko mohutného duba, ktorý tam stojí dodnes (niekedy sa porovnáva s americkým „*the tree of liberty*“ – brestom, pod ktorým prebral velenie americkej armády v boji za nezávislosť George Washington). Toto zhromaždenie trochu inými slovami opísal očitý svedok Vasa Petrović: „*Bol som mladý chlapec a šiel som do kostola v Takove, aby som sa zúčastnil služby. Množstvo ľudí prišlo na zhromaždenie... Po skončení svätej omše sa každý pozeral na Miloša. Ľudia si medzi sebou rozprávali – ak nás nebude viesť, nič sa nezmení! Budeme sa len hádať a Turci nám zoberú všetko to najlepšie, čo máme. Miloš však prijal údel, že bude prvým spomedzi bratov, kto sa vydá cez vodu a oheň. Potom sa postavil na kameň pred kostol. Jeho tvár a oči horeli. Nehovoril toho veľa. No povedal, že to bude veľmi ťažké a možno prehráme. Ale keď mu všetci jedným hlasom odpovedali – vieme, sme pripravení na všetko a neroztrasieme sa, Miloš prehlásil: „stojím tu a vy tam, nech sa tak stane. Vojna Turkom! S nami je Boh a jeho zákon.“* V origináli tento opis zaznamenal v časopise *Vila – List za zabavu, književnost i nauku* M. Miličević v roku

16 WEITHMANN, W. Michael: *Balkán: 2000 let mezi Východem a Západem*. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 201.

17 PETROVIĆ, Woislav: *Serbia – Her People, History and Aspirations*. Londýn : G. G. Harrap, 1915, s. 91 [online]. [cit.2010-03-01]. Dostupné na internete: <<http://www.archive.org/details/serbiaherpeopleh00petr>>.

1865.¹⁸ Tento opis sa nápadne podobá na poradu knezov z Orešacu, kde bol zvolený do čela prvého povstania Karadžordže.¹⁹ Po vypuknutí povstania sa Srbi počas leta 1815 zmocnili skoro celej časti belehradského pašalíku. Turci boli porazení pri Požarevací, Kragujevací a zrejme najdôležitejšie víťazstvo vybojovali v júli 1815 v bitke pri Dublje v Mačve.²⁰ Počas celého roku 1815 Miloš zostával v pozícii boja voči utláčateľskému režimu Sulejmana pašu a nie proti samotnému sultánovi. Nežiadal samostatnosť Srbska a nikdy sa oficiálne nepokúsil zrieknuť sa sultánovej nadvlády. Milošovi bola podstatne viac naklonená i medzinárodná situácia, keďže napoleonské vojny sa blížili ku koncu a veľmoci sa mohli viac venovať aj marginálnejším otázkam, akou bola tá srbská. Rusí predstavitelia otvorili srbskú otázku aj na Viedenskom kongrese, no predstavitelia Veľkej Británie odmietli rokovať o tomto probléme.²¹ Razumovskii v memorande týkajúcom sa Srbov (z februára 1815) napísal: „*Zvolaný jednotou viery považuje seba za prirodzeného ochrancu kresťanov gréckeho rýtu, vzhľadom na systém prijatý všetkými ostatnými panovníkmi v ohľade príslušného spoločenstva umiestneného pod nadvládou Osmanskej ríše, on jeho veličenstvo panovník všetkých Rusov vždy chránil všetkých Srbov pred tyranským prenasledovaním... a považuje sa za oprávneného kritickými podmienkami a bezprostredným nebezpečenstvom, ktoré hrozí srbskému národu, vziať ho pod svoju ochranu.*“²² Rozhodujúcu úlohu v tomto diplomatickom boji predsa len

18 Digitalna Narodna Biblioteka Srbije, Beograd, sign. P-0061-1865, kolekcia novín a časopisov. Pismo iz Takova. In: *Vila – List za zabavu, književnost i nauku*, roč. 1, 31. 5. 1865, č. 21, s. 257-259 [online]. [cit.2010-03-10]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/eng/direct.php?sign=P-0061-1865>>.

19 14. februára 1804 sa v Orašaci konala porada knezov, kde sa rozhodlo o zahájení povstania. Hlavným vodcom, resp. hlavným vojvodom, sa stal Juraj Petrović Karadžordže. O jeho zvolení existuje i autentický zápis zúčastnených: „*V Orašaci sa okrem vodcov zišlo okolo 500 ozbrojených Srbov... Na ďalší deň sme si chceli zvoliť vodcu. Každý si želal Karadžordžeho, ale on odmietol. Prečo to nechceš prijať? Opýtali sme sa ho. Čo? Odpovedal. Chcem ísť s Vami všade tam, kde pôjdete, ale nie pred Vami. Prečo si to neželáš? Kvôli tomu, že nie ste skúsení vo vojenstve a aj kvôli tomu, že po niekoľkých dňoch sa Turkom vzdáte a viete, čo bude nasledovať! Nevzdáme! Nevzdáme! Všetci vykrikli. Ty pred nami, my za tebou, cez oheň a vodu za našim veliteľom! Znovu opakujem, bratia, nemôžem to prijať, ak som však predsa, urobil by som mnoho, čo by sa vám nepáčilo. Čo tým myslíš? Opýtali sa všetci. Ak by sa hocikto z Vás pokúsil o čo i len najmenšiu zradu – najmenšie zaváhanie – zabil by som ho, obesil, potrestal tým najhorším spôsobom. To chceme rovnako i my! Čo chcete? Opýtal sa Karadžordže. Chceme to tiež! Zakričali trikrát. Zdvihnite hore tri prsty! Chcete, aby to bolo, ako som povedal? Chceme! Všetci zakričali. A to sa zopakovalo trikrát. Tak potom to chcem i ja...*“ PELIKÁN, Jan a kol.: *Dějiny Srbska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 174; LAZAROVIĆ-HREBELIANOVIĆ, Stephan: *The Servian People: Their Past Glory and Their Destiny II*. New York : Charles Scribners Sons, 1910, s. 629. [online]. [cit.2010-02-10]. Dostupné na internete: <<http://www.archive.org/details/servianpeoplethe02laza>>; EKMEČIĆ, Milorad. *Stvaranje Jugoslavije 1790 – 1918, d. 1*. Beograd : Prosveta, 1989, s. 98.

20 RYCHLÍK, Jan a kol.: *Mezi Vídní a Cařihradem – 1. Utváření balkánských národů*. Praha : Vyšehrad, 2009, s. 158.

21 *Serbia. Handbook prepared under the direction of the historical section of the foreign Office*. London : Ministry of defence, December 1918, No. 22, s. 22.

22 JELAVIĆ, Barbara: *Russia's Balkan entanglements 1806 – 1914*. New York : Cambridge University Press, 1991, s. 18-19.

zohrali práve Rusi, keď cez veľvyslanca Andreja Italinského pohrozili sultánovi, že ak neustúpi požiadavkám Srbov, budú intervenovať v prospech uplatnenia toľko diskutovaného VIII. článku bukureštskej zmluvy z roku 1812.²³ Veľmoci (hlavne Briti) ešte neboli pripravené na úplné rozdelenie Osmanskej ríše, no pripustili „de facto“ vytvorenie autonómie pre Srbov. Sultán sa bál, že po skončení napoleonských vojen a porážke Francúzov pri Waterloo by mohli Rusi opäť zaútočiť na Osmanskú ríšu²⁴, a tak bol naklonený kompromisnému riešeniu, čo do istej miery umožnil i Milošov postoj voči nemu, ktorý stále nechával otvorené dverka ku kompromisu. Výsledkom boli jednanie medzi Milošom Obrenovićom a valijom rumeliského vijáletu Marašli Ali pašom v Čupriji. V tejto dohode bolo zakotvené, že Srbi budú vykonávať vlastnú správu nad ich územím s pomocou tzv. národnej kancelárie, taktiež vládu nad 12 náhijmi budú vykonávať knezi, popri ktorých bude fungovať i osmanský správca, tzv. müsellim.²⁵ Roku 1816²⁶ (Singleton uvádza i dátum 21. november 1815)²⁷ bol Miloš Obrenović uznaný za vrchné knieža Srbov. Treba však poznamenať, že rok 1815 je omnoho pravdepodobnejší, keďže už v citovanej písomnosti datovanej 15. 7. 1815 je Miloš Obrenović podpísaný ako „vrchovní kniez Serbie“, teda „vrchné knieža Srbov.“²⁸ V tejto súvislosti Vuk Karadžić uvádza ako dátum jeho zvolenia až 6. novembra 1817,²⁹ no najschodnejšou alternatívou je pridržiavať sa citovaného dokumentu. Tento rok možno považovať za koniec dôležitej fázy boja srbského národa proti Osmanskej ríši a samozrejme taktiež za koniec Druhého srbského povstania.

Vzniklo polosamostatné srbské kniežatstvo, resp. srbská autonómia na území belehradského pašalíku, no treba zdôrazniť, že okrem spomínanej dohody Obrenovića

23 *Finálna Bukureštská mierová zmluva sa týkala aj Srbska, a to odstavcom VIII: „Vznešená Porta, z tohto dôvodu garantuje Srbom všeobecné odpustenie a amnestiu a žiadnym spôsobom nebudú trestaní za predošlé udalosti. Fortifikácie, ktoré mohli byť zbudované ako výsledok vojny, a neexistovali predtým, sa stávajú nepoužiteľnými, budú zbúrané. Vznešená Porta znovu získava držbu všetkých pevností a ostatných opevnených miest, ktoré existovali aj predtým s delostrelectvom, municiou a ďalším vojenským materiálom. Porta získava právo zriaďovať posádky všade tam, kde to pokladá za potrebné. Avšak tieto posádky by v žiadnom prípade nemali byť na obtiaž srbskému obyvateľstvu. Porta srbskému národu zabezpečí potrebné bezpečnostné záruky. Garantuje Srbom, na ich požiadanie, všetky výhody, ktoré požívajú Súostrovia (ostrovy v Egejskom mori) a ostatné krajiny, a taktiež vo svojej veľkej zhovievavosti sa ujme správy ich vnútorných záležitostí a tribútov, preberaných z ich rúk.“* JELAVICH, Barbara: *Russia's Balkan entanglements 1806 – 1914*. New York : Cambridge University Press, 1991, s. 18.

24 JUDAH, Tim: *The Serbs: History, Myth & the Destruction of Yugoslavia*. New Heaven : Yale University Press, 2000, s. 53.

25 SINGLETON, Fred: *A Short History of the Yugoslav Peoples*. Cammbridge : Cambridge University Press, 1985, s. 84.

26 RYCHLÍK, Jan a kol.: *Mezi Vídní a Cařihradem – I. Utváření balkánských národů*. Praha : Vyšehrad, 2009, s. 158.

27 SINGLETON, Fred: *A Short History of the Yugoslav Peoples*. Cammbridge : Cambridge University Press, 1985, s. 84.

28 Archív Srbskej Akadémie Vied a Umení (Архив САНУ) Belehrad, inv. č. 8962, šk. CXLV, Историјска збирка. *Knez Miloš - knezovima i narodu nahije Jagodinske, 19. 7. 1815*.

29 KARADŽIĆ, S. Vuk: *Miloš Obrenović knez Srbije ili Građa za srpsku istoriju našega vremena*. Budin : Štamparija kralj. univers. Peštanskoga, 1828, s. 139 [online]. [cit.2010-03-10]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/scr/direct.php?sign=S-II-1325>>.

a Marašli Ali pašu nebol tento status nijak formálne potvrdený. Predpokladáme, že bez výsledkov dosiahnutých počas prvého povstania by toto časovo veľmi krátke povstanie nebolo nikdy úspešné. No k určujúcim faktorom musíme prirátat' i schopnosť Miloša Obrenovića viesť dialóg s Portou a veľmocami, no taktiež priaznivejšiu medzinárodnú situáciu. To, čo začal Karadžordže roku 1804, formálne dokončil Miloš Obrenović roku 1816. Miloš však svojmu predchodcovi neplánoval preukázat' rešpekt či vďačnosť. Jeho prioritou bolo isto zakročiť voči každej potenciálnej opozícii (podľa neho ju predstavovali hlavne ľudia, ktorí ušli do Rakúska roku 1813 ako Petar Moler či matija Nenadović, samozrejme i Kradžordžem, ktorý sa roku 1817 vrátil do Srbska). Miloš podozrieval Karadžordžeho aj zo smrti svojho nevlastného brata Milana, ktorý predstavoval pro-ruskú frakciu v období prvého povstania a zomrel roku 1810.³⁰ V tomto okamihu je dôležité povedať, že ďalším z dôvodov jeho smrti bol strach Miloša o možné dôsledky nového povstania, ktoré mal Petrović v pláne vyvolať spoločne s hnutím Filiki Eteria,³¹ gréckym nacionalistickým spolkom.³² Karadžordžeho vypchatú hlavu nechal Miloš poslať ako dôkaz svojej lojality do Konštantínopolu.

Vytváranie autonómneho srbského štátu a prvá vláda Miloša Obrenovića

Od roku 1816 možno povedať, že Miloš Obrenović vládol ako samostatný panovník a snažil sa o zavedenie autoritatívneho režimu. Milošov už predtým spomínaný zmierlivý postoj voči Vysokej Porte sa ukázal aj roku 1821, kedy v Moldavsku a Valašsku vypuklo grécke povstanie vedené Konstantinom Ypsilantisom, no Miloš sa do neho nezapojil. Toto povstanie sa ukázalo ako jeden z faktorov, ktoré prinútili sultána konať, a tak bola 7. októbra roku 1826 podpísaná Rusko-turecká tzv. „akkremanská konvencia“, ktorá formálne tvorila dodatok k Bukureštskej mierovej zmluve z roku 1812.³³ Týkala sa hlavne otázky dunajských kniežatstiev, no dotkla sa i srbskej otázky. Piaty článok tejto konvencie zaručoval Srbom slobodu vierovyznania, právo voliť si svojich knezov, vlastnú vnútornú samosprávu, právo budovať si vlastné školy, kultúrne inštitúcie a tlačiarne, vrátenie všetkých majetkov získaných počas prvého povstania a násilne odobratých Turkami v roku 1813, právo slobodne obchodovať v rámci Osmanskej ríše

30 HOSCH, Edgar: *The Balkans: A short history from Greek times to the present day*. Londýn : Faber and faber, 1972, s. 126.

31 Filiki Eteria (v gréčtine Φιλική Εταιρεία) alebo Spoločnosť priateľov bolo tajné grécke hnutie organizované v 19. storočí (založené roku 1814 v Odese), ktorého členovia sa snažili zvrhnúť osmanskú nadvládu nad Gréckom a ostatnými balkánskymi pravoslávnyimi národmi. Zakladajúcimi členmi boli Nicholas Skoufas, Emmanuel Xanthos a Athanasios Tsakalov. Do istej miery bolo toto hnutie ovplyvnené Karbonárstvom a Slobodomurárstvom. Pozri bližšie DARAUL, Arkon: *Secret Societies*. London : MJF Books, 1999. 256 s. ISBN 1567312918; ÁGOSTON, Gábor – MASTERS, Bruce: *Encyclopedia of the Ottomane Empire*. New York : Facts On File, Inc., 2009, s. 458.

32 SINGLETON, Fred: *A Short History of the Yugoslav Peoples*. Cammbridge : Cambridge University Press, 1985, s. 85.

33 BATAKOVIĆ, T. Dušan a kol.: *Nova Istorija Srbskog Naroda*. Belehrad : Vojna štamparija, 2000, s. 153 [online]. [cit. 2010-05-21]. Dostupné na internete: <http://www.novaistorijasrpskognaroda.110mb.com/index.php?p=1_3_Nova-istorija>.

pre srbských kupcov a zákaz budovania tureckých osídlení mimo hlavných miest.³⁴ Sul-tán Mahmud II. odmietal túto konvenciu uznať, keďže v tomto období utrpela Osman-ská ríša jednu z najväčších porážok svojej histórie, a to 2. októbra 1827 pri Navarine.³⁵ Jeho prvotná reakcia voči srbským delegátom v Konštantínopole bola snaha o ich zatknutie. Situácia sa radikálne zmenila roku 1828, kedy vypukla nová rusko-turecká vojna a Osmanská ríša prevažne po bojových operáciách na území Bulharska ostala porazená. Mierová zmluva bola uzavretá 14. septembra 1829 v Drinopole ruským grófom Alek-sejom Orlovom a osmanským predstaviteľom bol Abdul Kadyr-bej. Mierová zmluva zabezpečovala autonómiu Srbsku (jej rozsah vymedzovala akkermmanská konvencia) a sultán ňou uznal nezávislosť Grécka. Garantom tejto autonómie sa malo stať Rusko. Autonómia Srbska bola formálne potvrdená ešte sultánovým zákonom, tzv. hattišerif, v októbri 1830 a 6. februára toho istého roku boli jej podmienky prednesené na sláv-nostnom zhromaždení v Kragujevaci, čím bola oficiálne prehlásená autonómia Srbska.³⁶ Miloš Obrenović bol o rok na to ďalším sultánovým nariadením potvrdený ako dedičné knieža Srbov. Srbsko síce formálne zostávalo i naďalej pod nadvládou Osmanskej ríše, čo potvrdzuje i ročný tribút vo výške 2 300 000 piastrov, no rok 1830 možno označiť za počiatok novodobej srbskej štátnosti a taktiež za úspešné zavŕšenie 300-ročného boja za nezávislosť. Je však potrebné zdôrazniť, že srbskú autonómiu z 30. rokov 19. sto-ročia nemožno ešte považovať za štát v pravom slova zmysle, i napriek tomu, že tomu nasvedčovalo viacero faktorov – Srbi mali svojho vládcu, národné zhromaždenie, jazyk či ďalšie formálne inštitúcie. Oslobodené územie srbskej autonómie zaberalo roku 1830 územie o rozlohe 38 000 metrov štvorcových s populáciou niečo nad 700 tisíc obyvate-ľov.³⁷ V roku 1833 boli i napriek námietkam Osmanskej ríše k Srbsku pripojené územia Negotinu, územie v okolí mesta Loznica ležiaceho vo východnej Bosne, údolie Timoku, Alekšincu a Kruševacu. Srbské kniežatstvo získalo jasne vymedzené a medzinárodne zaručené hranice.³⁸

Etnické zloženie autonómneho Srbska sa taktiež v tomto období zmenilo, keďže Mi-loš sa chcel zbaviť všetkých etnických Turkov, ktorých pobyt bol obmedzený na šesť opevnených miest, a to Belehrad, Soko, Šabac, Kladovo, Užicu a Smederevo (k osman-ským pevnostiam patrili ešte Ada Kale a Malý Zvornik), a tak boli zo srbského pros-tredia vysťahovaní, resp. vyhnaní. Jan Rychlík vo svojej práci toto vyhánanie považuje dokonca za etnickú čistku, za ktorú Miloš zaplatil Porte odškodné 2,3 milióna grošov.³⁹ Možno sa tento pojem zdá použitý v tejto súvislosti neadekvátne, keďže sa spája skôr

34 SINGLETON, Fred: *A Short History of the Yugoslav Peoples*. Cammbridge : Cambridge Univer-sity Press, 1985, s. 85.

35 Pozri RANKE, Leopold: *The History of Servia and the Servian Revolution: Wwith a Sketch of Insurrection in Bosnia*. Londýn : Harrison and Sons, 1853, s. 491-492 [online]. [cit.2010-03-15]. Dostupné na internete: <<http://ia311206.us.archive.org/3/items/historyofservias00rankrich/historyofservias00rankrich.pdf>>; resp. WOODHOUSE, Christopher M.: *The Battle of Navarino*. London : Hodder and Stoughton, 1965. 191 s.

36 SINGLETON, Fred: *A Short History of the Yugoslav Peoples*. Cammbridge : Cambridge Univer-sity Press, 1985, s. 86.

37 PAVLOWITCH, Stevan: *Yugoslavia*. Londýn : Ernest Benn Limited, 1971, s. 40.

38 ŠESTÁK, Miroslav a kol.: *Dějiny Jihoslovanských Zemí*. Praha : NLN, 2009, s. 192.

39 RYCHLÍK, Jan a kol.: *Mezi Vidní a Cařihradem – 1. Utváření balkánských národů*. Praha : Vyšehrad, 2009, s. 160.

s obdobím začiatku 90. rokov a rozpadom bývalej Juhoslávie, no jednoznačne možno potvrdiť, že podstata etnickej čistky bola naplnená. Okrem už spomínaných Srbov a etnických Turkov tvorili národnostné zloženie autonómneho Srbska i Rumuni, Cincari resp. Arumuni, taktiež moslimovia slovanského pôvodu a Židia. Počas rokov 1813 až 1835 prešlo Srbsko pod Milošovým vedením sociálnymi, kultúrnymi a ekonomickými zmenami, napr. roku 1834 došlo k zavedeniu nového správneho

*Konak kneza Miloša v Topčideri - jeho dnešná podoba.
Belehrad, Srbsko. Foto autor*

členenia na 5 okruhov, tzv. serdarstiev, začali vychádzať prvé noviny, tzv. Srbské noviny „Srpske Novine.“⁴⁰ Veľmi dôležitým krokom pri budovaní moderného štátu bolo i zavedenie ústavy (celý názov znie *Ustav Knježestva Srbije*) vo februári 1835, a keďže sa skupština zišla na sviatok obetovania Pána, v srbčine sretenje, preto sa ústava nazýva aj sretenskou.⁴¹ V prvej hlave ústavy znie jeho oficiálny názov už ako „*Nezavisimo knježestvo po priznanju sultana Mahmuda drugoga a imperatora Nikolaj prvoga*“,“⁴² čo jasne naznačuje postoj tvorcov ústavy, ponímajúc Srbsko ako nezávislý štát, hoci pod patronátom Osmanskej ríše a Ruska. Po jednaniach predstaviteľov Osmanskej ríše, Ruska, Francúzska a Veľkej Británie v Konštantínopole roku 1838 bola sretenská ústava upravená tzv. tureckou ústavou (*Sultanski hatišerif*)⁴³, čo však nebola ústava v pravom slova zmysle, no šlo skôr o administratívne nariadenie, ktoré neupravovalo práva a povinnosti občanov.⁴⁴ Jednotlivé zmeny dokázali postupnými krokmi preniesť Srbsko zo stredovekej tmy upadajúceho orientálneho despotizmu do modernej Európy 19. storočia. Miloš Obrenović bol však predsa len mužom vychovaným v starých orientálnych pomeroch, o čom svedčí aj jeho životný štýl, ktorý niesol známky osmanského vplyvu.

40 Všetky čísla sú k dispozícii na stránke Digitálnej národnej knižnice Srbska vo vysokej kvalite, avšak iba v pôvodnom jazyku, teda srbskej cyrilike. *Srpske Novine – Српске новине (1834 – 1919)* [online]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/collection/no-srpske-novine>>.

41 BATAKOVIĆ, T. Dušan a kol.: *Nova Istorija Srbskog Naroda*. Belehrad : Naš dom, 2002, s. 156 [online]. [cit. 2010-05-21]. Dostupné na internete: <http://www.novaistorijasrpskognaroda.110mb.com/index.php?p=1_3_Nova-istorija>.

42 Digitalna Narodna Biblioteka Srbije, Belehrad, sign. RA-ustav-1835. *Ustav Knjažestva Srbije, Kragujevac 1835*, s. 3-4 [online]. [cit.2010-03-18]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/scr/direct.php?sign=RA-ustav-1835>>.

43 Pozri: Digitalna Narodna Biblioteka Srbije, Belehrad, sign. RA-ustav-1838. *Ustav Knjažestva Srbije - Sultanski hatišerif iz 1838 godine*, Belehrad 1838. 8 s. [online]. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/eng/direct.php?sign=RA-ustav-1838>>

44 JELAVICH, Barbara – JELAVICH, Charles: *The establishment of the Balkan national states, 1804-1920*. Seattle : University of Washington Press, 1986, s. 54 [online]. [cit.2010-03-18]. Dostupné na internete: <<http://books.google.sk>> .

V jeho rezidencii alebo tzv. konaku⁴⁵, ktorý dodnes stojí v Belehrade v štvrti s názvom Topčider, neboli stoly, stoličky či posteľe, návštevníci sedeli na dlážke alebo tradičných osmanských divánoch. Miloš v podstate stále nosil turecký odev, čo možno vidieť aj na obrázku. Hlavné ulice aj tých väčších miest boli špinavé, plné blata a opustené. Sklenené okná sa nenachádzali ani na panovníkovom konaku. Modernizácia prichádzala postupne, a to hlavne skrze aktivity cudzincov a Srbov vracajúcich sa z emigrácie.⁴⁶ Milošovi nemožno uprieť snahu o zlepšenie podmienok v Srbsku, no jeho aktivity išli ruka v ruku so snahou o vlastné zisky. Z Miloša Obrenovića sa postupne stal jeden z najbohatších a najplyvnejších mužov Balkánu.⁴⁷ Jeho hrubý príjem sa v roku 1837 pohyboval vo výške 1 600 000 grošov, čo predstavovalo 17 % národného príjmu.⁴⁸

Rok 1835 znamenal pre Srbsko definitívne víťazstvo v boji za nezávislosť, a to nielen na bojiskách, či v diplomatických rokovaniach, ale i z formálneho štátoprávneho hľadiska. Srbsku nestálo už nič v ceste pri budovaní vlastných kultúrnych, sociálnych a vzdelávacích inštitúcií, a tým taktiež pri vytváraní modernej národnej identity. V nezávislom štáte s pevnou štruktúrou bola pripravená pôda na začiatok národného obrodovania, avšak už nie iba na základe historických tradícií, či čiastkových vojenských úspechov, ale na vedeckej báze v oblasti jazykovedy, literatúry či histórie. Srbsko sa stalo okrem Grécka a čiastočne Čiernej Hory jediným nezávislým štátom na Balkáne, s čím jednoznačne prichádza k pozdvihnutiu národného sebedomia a „volaniu“ po zjednotení všetkých Srbov. Novovytvorené Srbsko sa stalo majákom nádeje jednak pre ostatné balkánske národy žijúce v područí Osmanskej ríše, ale i pre všetkých Srbov žijúcich v Bosne, Bačke, Srijeme, Banáte, Slavónii, Kosove a Dalmácii. Postupne sa do rétoriky dostávajú už skutočné nacionalistické prvky, ktoré však boli aktuálne v období 30. a 40. rokov 19. storočia, a tak je len veľmi ťažko možné implementovať vtedajšie postuláty do nášho 21. storočia. Práve toto obdobie je kolískou vzniku teórií, ktoré boli zneužitú pri páde Juhoslávie a bohužiaľ sa s nimi stretávame dodnes. Častokrát sa aj v týchto dňoch dostávajú do služieb nacionalistickej propagandy, či už z chorvátskej, alebo srbskej strany.

Recenzent: doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc.

(Preklady resumé Maroš Melichárek – anglický jazyk;

Peter Bolna – nemecký jazyk)

45 Konak je v slovenskom preklade aj ubytovanie, resp. ubytovacie miesto, no v podstate ide o rezidenciu či reprezentačnú budovu osmanského typu (architektonické prvky sú typické pre osmanskú architektúru) v prípade Miloša išlo o panovníka, avšak konaky mali i menej významní balkánski šľachtici a obchodníci. Ďalšie významné budovy tohto typu možno v Srbsku nájsť v Tršići, Valjeve či Kragujevaci.

46 SINGLETON, Fred: *A Short History of the Yugoslav Peoples*. Cammbridge : Cambridge University Press 1985, s. 86.

47 Podľa slov Vuka Karadžića Miloš zbohatol tak, že: „mohol zaplatiť sultánovi tonu vládcov za dedičný titul... postaviť paláce po celom Srbsku a žiť ako Boh na zemi“. GLENNY, Mischa: *The Balkans 1804 – 1999. Nationalism, War and the Great Powers*. Londýn : Granta Books, s. 20.

48 JELAVICH, Barbara – JELAVICH, Charles: *The establishment of the Balkan national states, 1804-1920*. Seattle : University of Washington Press, 1986, s. 58 [online]. [cit.2010-03-18]. Dostupné na internete: <<http://books.google.sk>>.

SPRACHE – ETHNISCHE/KONFESSIONELLE IDENTITÄT – GESCHICHTE. ANMERKUNGEN ZUM MAGYARISCH-SLOWAKISCHEN KIRCHENKONFLIKT IM 19. JAHRHUNDERT*

Karl W. SCHWARZ

Abstrakt

Language-ethnic/religious identity – a history. Notes on Slovak–hungarian church conflict in 19. century. This paper was created on the occasion of conference in Budapest and was understood as conference stimulus – „healing by memories.“ This program, elaborated within European churches conference was successfully used in connection with Hungarian–romanian dialogue. Such a dialogue can be similarly used in case of Hungarian–slovak dialogue, mainly in mutual difficult period of Slovak-hungarian church conflict in 19. century. Each point of this paper is focused on above mentioned problem, but elaborated from Vienna’s point of view. It comes out from the fact, that history of Lutheran church of the Augsburg Confession in Slovakia and Hungary was very closely connected for a long period, so it couldn’t be separated from structural viewpoint. The same is true for German Lutherans in Slovakia and Hungary, who had created the common church hierarchy until the foundation of ČSR. Individual church fellowships started to exist from 1919, Slovak Lutherans separated from Hungarian Lutheran church of the Augsburg Confession. Slovak– hungarian conflicts within Lutheran church had its roots in 19. century and had more stages, which are mentioned and analyzed in this essay.

Abstrakt

Jazyk – etnická/konfesionálna identita – dejiny. Poznámky k maďarsko-slovenskému cirkevnému konfliktu v 19. storočí. Príspevok vznikol pri príležitosti konferencie v Budapešti a bol chápaný ako podnet pre program konferencie „liečenie spomienkami“. Tento program, ktorý sa etabloval v rámci konferencie európskych cirkví bol úspešný práve pri maďarsko-rumunskom dialógu. Takýto príspevok sa môže analogicky použiť aj v slovensko-maďarskom dialógu, najmä pri spoločnom spracovaní ťažkého obdobia maďarsko-slovenského cirkevného konfliktu v 19. storočí. Tomu sú venované jednotlivé body príspevku, ktorý je však spracovaný z pohľadu Viedne. Vychádza z toho, že dlhé obdobie dejín Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku a rovnako aj maďarskej evanjelickej cirkvi a. v. bolo obdobím spoločných dejín, ktoré sa z hľadiska štruktúry týchto cirkví ani nedajú od seba oddeliť. Rovnako to platí aj pre nemeckých evanjelikov na Slovensku a v Maďarsku, ktorí do vzniku ČSR tvorili spoločnú cirkevnú organizáciu. V roku 1919 sa však začali vytvárať samostatné cirkevné spoločenstvá, a to keď sa slovenskí evanje-

* Impulsreferat für die Arbeitsgruppe 4 (Oberungarn-Slowakei) an der Konferenz „Healing of memories“ (Budapest 12. 03. 2011).

lici odčlenili od uhorskej evanjelickej cirkvi a. v. Slovensko-maďarské konflikty v rámci evanjelickej cirkvi a. v. mali svoje korene v 19. storočí a mali viacero štádií, o ktorých sa autor v príspevku zmieňuje a analyzuje ich.

I.

Die nachfolgenden Anmerkungen erfolgen aus Wiener Perspektive. Ihr Ausgangspunkt ist ein persönliches Erlebnis im Donau- und Karpatenraum: Bei einer ökumenischen Konferenz stellte ein lutherischer Bischof aus Ungarn seine Kirche vor – und tat es mit einer Replik auf den Friedensvertrag von Trianon (1920): Durch diesen wären seiner Kirche zwei Drittel ihrer vorherigen Infrastruktur, ihres Umfangs und ihres Mitgliederbestands „gestohlen“ worden. Sein slowakischer Amtsbruder, der nach ihm dieselbe Aufgabe wahrzunehmen hatte, nämlich seine Kirche zu präsentieren, wurde dadurch in eine äußerst unangenehme Situation gestürzt. Denn diese Kirche war in gewisser Weise eine Frucht des apostrophierten „Diebstahls“. Ihre staatsrechtliche Konstituierung erfolgte auf der Grundlage zweier Verordnungen des tschechoslowakischen Ministers **Vavro Šrobár** (1867 – 1950) vom 30. 01. 1919 und 17. 02. 1919, allerdings schon vor dem Friedensvertrag.

Was von der magyarischen Erlebnisgeneration als Atomisierung der Heimat empfunden wurde, galt zwangsläufig auch im Blick auf die Gründung der Slowakischen Evangelischen Kirche A. B. in der Tschechoslowakei – sie war eine Disruption aus dem Bestand der Altungarischen Evangelischen Kirche A.B. mit allen damit verbundenen und komplizierten besitzrechtlichen Konsequenzen für Kirchengut und Mitgliederbestand¹. Dass es dabei heftigen Widerstand in der großen dreisprachigen Gemeinde in Pressburg/Pozsony/Bratislava² gab, mag hier auf sich beruhen. Die Pressburger Deutschen suchten Anschluss an die Deutsche Evangelische Kirche in Böhmen, Mähren und Schlesien, das wurde aber 1922 von den Prager Machthabern untersagt³. Zwei weitere Gemeinden (Komorn, Sommerein) konstituierten sich als „freie Gemeinden“, weil sie nicht breit waren, sich der slowakischen Kirche anzuschließen.

Die Konfliktsituation des Jahres 1919 hat ältere Wurzeln. Dass die Evangelischen in Oberungarn, soweit sie der slowakischen Ethnie angehörten, darauf drängten, aus dem Verband der Evangelischen Kirche A. B. im Königreich Ungarn auszuschneiden, um unter Berufung auf ihr Selbstverwaltungsrecht eine selbständige Kirche zu bilden, erschließt sich nur vor dem historischen Hintergrund des magyarisch-slowakischen Kirchenkonflikts. Ein 26köpfiger Generalrat trat nunmehr an die Spitze dieser Kirche, der Vorsitz dieses kirchenleitenden Gremiums wurde dem nachmaligen Bischof **Juraj Janoška** (1856 – 1930) übertragen.

1 BRUCKNER, Viktor: Der Abfall der evang. Kirchengemeinden A. B. Oberungarns und die Verfassung der ev. Kirche A. B. in der Slowakei. In: *Gedenkbuch anlässlich der 400jährigen Jahreswende der Confessio Augustana*, Leipzig 1930, S. 70-257.

2 SCHMIDT, Carl Eugen: *Die lutherische Kirche in der Slowakei und der Kampf der Kirchengemeinde zu Pressburg*. Pressburg 1922; HUDAK, Adalbert – SCHMIDT, Carl Eugen: *Ein Beitrag zur Geschichte der lutherischen Kirche im Karpatenraum*. Stuttgart 1965, 58 ff.

3 SAKRAUSKY, Oskar: Deutsche und slowakische Lutheraner in der Tschechoslowakei nach 1918. In: *Erbe und Auftrag der Reformation in den böhmischen Ländern 27/1992*, 6 ff.

II.

Der magyarisch-slowakische Kirchenkonflikt durchlief im 19. Jahrhundert mehrere Stadien⁴. Er war zunächst ein Konflikt um die Amtssprache: In der fragilen multiethnischen Situation im Königreich Ungarn bedeutete die Sprachenfrage ein Kernproblem von schlechthin entscheidender Relevanz. Im josephinischen Jahrzehnt 1780 – 1790 war Deutsch als Amtssprache eingeführt worden und hatte die traditionelle lateinische Sprache zurückgedrängt. Als Gegenbewegung formierte sich die Idee, dass im Vielvölkerstaat Ungarn das Magyarische als Amts- und Geschäftssprache eingeführt werden müsse. Von den Reformierten Kollegien waren jene Impulse ausgegangen und sie verdichteten sich im so genannten Reformzeitalter nach 1825 zu einem magyarophilen Staatspatriotismus. Die Einführung der magyarischen Amtssprache zeitigte Folgen im Schulwesen, betraf die Unterrichtssprache und bestimmte ganz massiv den kirchlichen Alltag bis hin zur Matrikenführung. Denn aus der Vorschrift magyarischer Matrikenführung resultierte die Pflicht zum Erlernen der magyarischen Sprache in allen Schulen. Die zunehmende Magyarisierung der Gesellschaft manifestierte sich in der Namensänderung, wobei magyarische oder magyarisierte Namensformen als Zeichen des ungarländischen Patriotismus verstanden wurden. Am Beispiel bekannter Wissenschaftler und Schriftsteller des Reformzeitalters, der deutschungarischen Lutheraner **Lajos Schedius** (1768 – 1847) und **Márton Schwartner** (1759 – 1823), wurde nachgewiesen, wie der Staatspatriotismus in ein „*hingebungsvolles Schwärmen für das ungarische Vaterland*“⁵ umschlug.

Federführend in dieser Sprachenpolitik war der Generalkircheninspektor der Evangelischen Kirche A.B. im Königreich Ungarn **Károly Zay von Csömör** (1797 – 1871). Er propagierte den **Magyarismus** als Idee zur konfessionellen Sicherung des Protestantismus⁶. Hinter dem vom lutherischen Prediger in Pest **Ján Kollár** (1793 – 1852) propagierten **Panslawismus** („slawische Wechselseitigkeit“⁶) witterte er die massive Gefahr einer Assimilierung und Absorbierung des Protestantismus durch Katholizismus und slawische Orthodoxie. Dem stellte er die Idee des **Magyarismus** entgegen und darin erblickte er die einzige Überlebenschance für den Protestantismus im Karpatenbogen.

Mit dieser Zwecksetzung propagierte **Zay** den Magyarismus in der multiethnischen Kirche A. B. und verband damit die Forderung, eine Union zwischen A. B. und H. B. nach dem Vorbild der altpreußischen Union von 1817 herzustellen⁷. Er ließ durchblicken,

4 GOTTAS, Friedrich: Die Geschichte des Protestantismus in der Habsburgermonarchie. In: *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 IV: Die Konfessionen*. Hg. Adam Wandruszka, Peter Urbanitsch. Wien 1985, S. 489-595, 495 ff.; SCHWARZ, Karl: Zur Situation und Entwicklung des Protestantismus in Ungarn im 19. Jahrhundert. In: *Beiträge zur ostdeutschen Kirchengeschichte 2 (1997)*, 1ff.

5 HANÁK, Péter: *Ungarn in der Donaumonarchie. Probleme der bürgerlichen Umgestaltung eines Vielvölkerstaates*. Wien; München; Budapest 1984, S. 45.

6 KOWALSKÁ, Eva Kowalská: Das Reformiertentum in Ungarn zwischen Annahme und Ablehnung am Beispiel von Slowaken und Deutschen vom 16. bis 19. Jahrhundert. In: *Calvin und Reformiertentum in Ungarn und Siebenbürgen*. Hg. Márta Fata, Anton Schindling. Münster 2010, S. 91-110, 106 ff.

7 KERTÉSZ, Botond: Unionsbestrebungen im Königreich Ungarn. Die Zusammenarbeit zwischen Reformierten und Lutheranern 1791 – 1914. In: *Calvin und Reformiertentum in Ungarn und Siebenbürgen*. Hg. Márta Fata, Anton Schindling. Münster 2010, S. 473-496.

dass eine solche Union zwischen der magyarischen Kirche H. B. und der mehrheitlich slowakisch-deutschen Kirche A. B. ein theologisches Instrument zur Magyarisierung der Lutherischen Kirche wäre. Seine Aussage, seien wir weder Lutheraner noch Reformierte, aber seien wir Magyaren! ließ die Slowaken das Schlimmste befürchten. Ihre Majorisierung (um 1850 wurden ca. 450.000 gezählt) durch die Magyaren (180.000 Lutheraner und 1,6 Mill. Reformierte) hätte den Assimilierungsprozess gewiss beschleunigt. Von slowakischer Seite wurde daher nicht nur politischer Widerstand, sondern auch enorm theologischer Widerstand geleistet, sodass von einem „Bekennniskampf“⁸ des slowakischen Luthertums gesprochen wurde. Die Ungarndeutschen leisteten weit weniger Widerstand, sie sympathisierten im Gegenteil vielfach und programmatisch für den Magyarismus⁹.

Es war eine gegenseitige Furcht, die hier zutage trat: die Furcht der Magyaren vor dem Übergewicht der Slawen, insbesondere vor dem *Panslawismus* – und umgekehrt die Furcht der Slowaken vor der *Magyarisierung*. Beiden Ängsten, die Kämpfe auf Leben und Tod auslösten, lag der durch mittelständische Führungsgruppen getragene sprachnationale Machtgedanke zugrunde¹⁰.

Das Unionsprogramm des Grafen **Zay** blendete die dogmatische Frage von vorneherein aus, um erst über die Ausbildung einer neuen und weniger konfessionell geprägten Theologengeneration die Union von der gemeindlichen Basis aufzubauen. Dazu sollte eine Theologische Hochschule mit entschieden uniertem Selbstverständnis dienen, die 1855 in Pest errichtet wurde und ein Jahrzehnt in diesem Sinn wirkte¹¹; 1865 ging aus dieser Hochschule das reformierte Raday-Kollegium hervor. Die Slowaken polemisierten gegen die unierten und somit bekenntnisindifferenten Tendenzen der Pester Hochschule und denunzierten diese als Instrument zur Verwirklichung einer *magyarischen Union* zwischen Genf/Debrecen und Wittenberg – oder, um die Pester Topographie zu nennen, zwischen dem Calvin-Platz und dem Kohlmarkt (heute: Deák-Platz).

Auf slowakischer Seite war es vor allem der lutherische Pfarrer **Jozef Miloslav Hurban** (1817 – 1888), der sich als knapp 31jähriger mit seiner slowakischen Schrift „Unia“ (1846) an die Spitze der Anti-Unionsbewegung stellte. Sein Kampf gegen die Union versteht sich aber in einem umfassenden Sinn als theologischer Widerstand gegen Rationalismus und Liberalismus. Er stand mit dem fränkischen, Hannoveraner und mecklenburgischen Luthertum in engem Kontakt, wurde 1860 für seine entschiedene

8 ELERT, Werner: *Morphologie des Luthertums*, Bd. 2. München 1932, 196 ff.; KERTÉSZ, Bontond: *Evangélium és szabadság. Az evangélikus egyház Magyarországon 1848-49-ben*. Budapest 2002; ders., Két nemzet bölcsőjénél – szlovák evangélikusok a 19. Században. In: *Keresztyén Igazság* 69 (2006), 5 ff.

9 REINGRABNER, Gustav: König, Vaterland, Volk – der Patriotismus der westungarischen Evangelischen im Revolutionsjahr. In: *Die Revolution von 1848/49 im österreichisch-ungarischen Grenzraum*. Hg. Rudolf Kropf. Eisenstadt 1996, 45 ff.

10 GOGOLÁK, Ludwig von: *Beiträge zur Geschichte des slowakischen Volkes II: Die slowakische nationale Frage in der Reformepoche Ungarns (1790 – 1848)*. München 1969, S. 24.

11 TÖRÖK, Pál – SZÉKÁCS, Joseph: *Memorandum über die Entstehung und kirchliche Beziehung der neu errichteten evangelisch-theologischen Lehranstalt in Pest*. Leipzig 1857.

konfessionelle Haltung mit dem Ehrendoktorat der Universität Leipzig ausgezeichnet und erwies sich als Propagandist des Neuluthertums in Ungarn¹².

Aber auch die calvinistischen Konfessionalisten an der Universität Debrecen lehnten die Union ab¹³. Wie schon im Kampf gegen den Pietismus¹⁴ und dessen Relativierung der Bekenntnisse stand die nicht unbegründete Sorge vor Augen, dass eine unierte Kirche den mühsam erkämpften gesetzlichen Rechtsschutz der Bekenntnisse aufs Spiel setzte.

III.

Die beiden slowakischen Vertrauensmänner **Ján Kollar** und **Karol Kuzmány** (1806 – 1866), die von Ungarn nach Wien geflüchtet waren, hatten für die Neuregelung der protestantischen Kirchenfrage nach 1849 die Losung ausgegeben, den Protestantismus in der Habsburgermonarchie zu einer Gesamtkirche zusammenzufügen¹⁵ und somit die slowakischen Gemeinden dem permanenten Magyarisierungsdruck zu entziehen. Dieses kirchenpolitische Programm, das der zum Professor für Kirchenrecht an die Wiener Evangelisch-theologische Fakultät berufene **Kuzmány** ausarbeitete¹⁶, scheiterte am Widerstand der Magyaren. Sogar die Palatinissa **Maria Dorothea** (1797 – 1855) konnte 1850 dazu bewogen werden, beim Hofe zu intervenieren.

Kuzmány, der über beste Verbindungen zum Kultusministerium verfügte, war auch in der Folge maßgeblich an der Erarbeitung des ungarischen Protestantentpatents (1859) beteiligt¹⁷, auf dessen Grundlage eine Neuumschreibung der Kirchendistrikte und die Bildung einer neuen (Pressburger) Superintendenz der slowakischen Gemeinden erfolgte.

12 Jozef Miloslav Hurban, *evanjelický teológ a národovec*. Hg. Július Filo. Bratislava 2008; HEIN, Markus: Jozef Miloslav Hurban: lutherischer Pfarrer, slowakischer Nationalheld und Doktor der Theologie in Leipzig. In: *Christlicher Glaube und weltliche Herrschaft. Zum Gedenken an Günther Wartenberg*. Hg. Michael Beyer, Jonas Flöter, Markus Hein. Leipzig 2008, 265 ff.

13 SZATMÁRI, Judit: *A református Egyház az önkényuralom éveiben 1850 – 1860 : phil. Diss.* (ELTE) Budapest 2001.

14 VESELÝ, Daniel: Matthias Bél und der Einfluss des hallischen Pietismus auf Kirche und Schulwesen der Slowakei. In: *Halle und Osteuropa. Zur europäischen Ausstrahlung des Hallischen Pietismus*. Hg. Johannes Wallmann, Udo Sträter. Halle; Tübingen 1998, S. 243-261; KOWALSKÁ, Eva: Sozialer und politischer Hintergrund des Streites um den Pietismus in Ungarn. In: *Interdisziplinäre Pietismusforschungen*. Hg. Udo Sträter. Halle; Tübingen 2005, S. 297-305.

15 SCHWARZ, Karl: Der Protestantismus in der Ära des Neoabsolutismus. Zum Projekt einer protestantischen Reichskirche in der Habsburgermonarchie. In: *Die Habsburgermonarchie und die Slowaken 1849 – 1867*. Hg. Dušan Kováč, Arnold Suppan, Emilia Hrabovec. Bratislava 2001, S. 117-132.

16 SCHWARZ, Karl: „Meine Popularität (...) dürfte auch der Anstalt zu Gute kommen“. Zum 200. Geburtstag des lutherischen Kirchenrechtslehrers Karl Kuzmány. In: *Wiener Jahrbuch für Theologie* 6 (2006), S. 337-352; ders., Karol Kuzmány's Memoranden zur kirchlichen Verfassungsgeschichte (1850) und zur aktuellen Lage der Lutherischen Kirche (1849). Edition und Analyse. In: *Acta Collegii Evangelici Presoviensis VII*, (2000), S. 89-118.

17 GOTTAS, Friedrich: *Die Frage der Protestanten in Ungarn in der Ära des Neoabsolutismus. Das ungarische Protestantentpatent vom 1. September 1859*. München 1965; CSOHÁNY, János: *Tanulmányok Debrecen és a reformátusság múltjáról*, Bd. 5, Debrecen 2010; *A protestáns páten's és kora. Tanulmányok és források a páten'sharc*. Hg. Béla Levente Baráth, Zoltán Fürj. Debrecen 2010, (mit Beiträgen von János Csohány, Judit Szathmári, Botond Kertész u.a.).

ten. Letztere schieden aus ihrem bisherigen Verband in der Montan-Superintendentenz aus, verstanden sich als erster Ansatz einer selbständigen slowakischen Kirche¹⁸ und wählten **Kuzmány** zu ihrem Oberhirten, der zunächst in Neusohl/Banská Bystrica/Besterczebánya seinen Wohnsitz aufschlug, später nach St. Martin in der Turtz/Sv. Martin/Turocszentmarton übersiedelte. Von den mehr als 2000 reformierten Gemeinden haben sich kaum 25 auf der Grundlage des Patents organisiert, von den lutherischen Gemeinden hingegen 229 (mit mehr als 300.000 Mitgliedern), die im Protestantenpatent einen Schutz gegen den allgegenwärtigen Magyarisierungsdruck erblickten. 330 Gemeinden mit über 540.000 Mitgliedern lehnten indes eine patentkonforme „Koordinierung“ ab. In dem nun um sich greifenden Kampf zwischen Patentisten (Anhängern des Patents) und Autonomisten (Gegner des Patents), der den magyarischeslowakischen Kirchenkonflikt noch weiter anheizte¹⁹, stützte das Wiener Kultusministerium den Superintendenten **Kuzmány**: Er war gewissermaßen ein Trumpf in der Ungarnpolitik der Wiener Hofburg. Aber gegen den massiven Widerstand der Magyaren konnte der Kultusminister Graf **Leo Thun-Hohenstein** (1811 – 1888) das Patent nicht länger halten, sondern musste es sistieren. Das geschah durch ein kaiserliches Handschreiben vom 15. Mai 1860, welches eine Organisation praeter legem erlaubte, gewissermaßen am Patent vorbei, und sich darauf beschränkte, die Pressburger Superintendentenz in ihrer Integrität sicherzustellen. Man konnte so freilich nicht verhindern, dass die Gemeinden sukzessive abbröckelten und in den früheren Verband der Montan-Superintendentenz zurückkehrten. Die bis zuletzt unter **Kuzmány**s Kirchenregiment verbliebenen Gemeinden konnten an einer Hand abgezählt werden. Nach dessen Tod wurde die (Pressburger) Superintendentenz wieder aufgelöst. Ob am Generalkonvent der Evangelischen Kirche A. B. am 24. September 1867 tatsächlich eine „Versöhnung“ mit den Patentgemeinden und ihrem theologischen Protagonisten **Hurban** stattfand, wie es die kirchliche Presse vermeldete²⁰, oder diese sich dem unvermeidlichen Schicksal fügten, mag auf sich beruhen. Einige Anhänger des Patents waren nach Cisleithanien übersiedelt und hatten sich auf diese Weise dem Magyarisierungsdruck entzogen.

Die Slowaken, die in der Wiener Politik eine bemerkenswerte Rolle gespielt hatten und im Zuge der „Pazifizierung“ des ungarländischen Protestantismus wichtige Argumentationshilfe lieferten, sie wurden der Dualismuskonzeption geopfert. So konnte im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts die Magyarisierung der nichtmagyarischen Bevölkerungsteile des Stephansreiches ungebremst erfolgen. Auch die Evangelische Kirche A.B. stellte sich als Instrument in diesen Dienst.

18 BORBIS, Johannes: *Die evangelisch-lutherische Kirche Ungarns in ihrer geschichtlichen Entwicklung*. Nördlingen 1861, S. 380; KUZMÁNY, Karl: *Das gute Recht der evangelischen Pressburger Superintendentenz*. Wien 1866.

19 GOTTAS, Friedrich – SCHWARZ, Karl: „Patentisten“ contra „Autonomisten“. Das Protestantenpatent von 1859 im Widerstreit der Meinungen. In: *Beiträge zur Geschichte der Reformation und ihrer Wirkungsgeschichte in der Slowakei*. Hg. Karl Schwarz, Peter Švorc. Wien; Prešov 1997, 159 ff.

20 *Evangelischer Sonntagsbote aus Österreich 1867*, S. 350.

IV.

Es ist zweifellos ein bitteres Kapitel in der Geschichte der Evangelischen Kirche A.B. in Ungarn, die sich für den Dienst am Patriotismus instrumentalisieren ließ und die Assimilation und Absorption der nichtmagyarischen Evangelischen beförderte. Die Konfliktgeschichte zwischen Slowaken und Magyaren wird nunmehr sukzessive aufgearbeitet, wie der Budapester Kirchenhistoriker **Tibor Fabiny** (1924 – 2007) dargetan hat, der den „Verlust“ seiner familiären Heimat in Oberungarn durch einen Wechsel der Perspektive in einen „Gewinn“ transformierte²¹. Dogmatische Positionen des 19. Jahrhunderts, die im 20. Jahrhundert den Diskurs bestimmten, wurden demnach allmählich überwunden. Der Verlust „Oberungarns“, Transkarpatiens, Siebenbürgens, „Niederungarns“ und des Burgenlandes wird zwar noch immer „beklagt“ und mag auch bei der Regelung der „doppelten“ Staatsbürgerschaft der „Auslandsmagyaren“ Regie geführt haben, aber diese ausgesprochen politische Sichtweise kann im kirchlichen Kontext durchaus kontrastiert werden. So ist mit Recht gefragt worden (**Markus Meckel**), ob die Grenzziehungen von Trianon nicht auch seitens der protestantischen Kirchen anerkannt werden müssten, wie dies von der Römisch-katholischen Kirche geschehen ist. Auf der Grundlage einer solchen von den Kirchen getragenen Anerkennung kann der Gedanke einer spezifischen „Donaustrategie“ (**Rüdiger Noll**) leichter rezipiert und die Partnerschaft im pannonischen Raum fruchtbarer gestaltet werden.

Eine synoptische Darstellung der Kirchengeschichte des 19. Jahrhunderts ist nach wie vor ein dringendes Desiderat, weil nur so, durch die gemeinsame diskursive Erarbeitung einer gemeinsamen Kirchengeschichte dieses Raumes der schmerzliche Konflikt bewältigt werden kann, wie er in dem einleitenden Erlebnis zum Ausdruck kam. Das Programm *Healing of memories* hat dies wiederholt vor Augen geführt und sollte dankbar rezipiert werden.

Recenzent: *prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.*
(*Preklady resumé Maroš Melichárek – anglický jazyk;*
Peter Švorc – slovenský jazyk)

21 FABINY, Tibor: Renaissance Mitteleuropas – theologische und ethische Überlegungen, vor 30 Jahren und heute. In: *Neunkirchen – ein Ort zwischen Hermannstadt, Berneuchen und Jerusalem. Festgabe für Ernst Hofhansl zum 60. Geburtstag.* Hg. Karl W. Schwarz . Wien 2005, 265 ff.

ČESKO-SLOVENSKÉ VZŤAHY V KONTEXTE FORMOVANIA SLOVENSKEJ NÁRODNOPOLITICKEJ IDEOLÓGIE V ROKOCH 1840 – 1847

Libuša FRANKOVÁ

Abstract

Czechoslovak relations in the context of formation Slovak national and political ideology in years 1840 – 1870. The process of continual formation of national-political ideology started in modern Slovak national movement at the beginning of 40s, but wasn't simple in relation to Czech national-political conception on basis of austroslavism – Czech liberal program. While its creation the attitude towards Slovak national movement was formed by the Czech liberals. They were aware of starting efforts of Slovak national leaders to create own national-political plan, accepting Slovaks inclusion into Hungarian corpus as equal nation and closely connected with codification of standard language. Codification of standard language represented emancipation of Slovak national movement also in relation with Czech national movement and after some time it brought misapprehensions not only to Slovak movement but also to Czechoslovak relations. Unsuccessful efforts of Czech liberals to prevent Slovaks from developing their national life on the basis of own national-political ideology lead in Czech background to open disagreement with Slovak national program. It caused controversies between Slovaks and Czechs and temporal discord in Czechoslovak relations.

Key words

Czechoslovak relations. 40s in 19. century. Slovak national program. Austroslavism. Codification of written language. Temporary language split.

Zusammenfassung

Tschechisch-slowakischen Beziehungen im Kontext der Bildung der slowakischen nationalen politischen Ideologie in den Jahren 1840 – 1847. In der modernen slowakischen nationalen Bewegung begann von Anfang des vierziger Jahren der schrittweisen Prozess der Bildung der nationalen politischen Ideologie, die nicht einfach in Bezug auf das Konzeption der tschechischen nationalen politischen Positionen von „austroslawismus“ war. In seiner Konzeption tschechischen Liberalen haben formuliert ihren Umgang zu der slowakischen Nationalbewegung. Sie erkannten, dass slowakischen Nationalisten beginnen Bemühungen um ein eigenes Konzeption der nationalen politischen Bewegung, die die Aufnahme der Slowaken als Ganzes ugrischen ethnische Gleichheit akzeptiert und war eng geeint mit der Kodifizierung der slowakischen Schriftsprache. Kodifizierung bedeutet die Emanzipation der slowakischen nationalen Bewegung in Bezug auf die tschechische Nationalbewegung und wenig später brachte Verwirrung nicht nur in der slowakischen nationalen Bewegung, sondern auch zu den tschechisch-slowakischen Beziehungen. Erfolgreiche Bemühungen von die tschechischen Liberalen zur Verhütung die Slowaken Entwicklung für sein eigenes Leben an einer nationalen Plattform nationale politische Ideologie in der Tschechischen Um-

feld, führten zu einem offenen Streit mit der slowakischen nationalen politischen Programm. Das hat Kontroverse zwischen Slowaken und Tschechen und vorübergehenden Unterbrechung in den tschechisch-slowakischen Beziehungen verursacht.

Schlüsselwörter

Tschechisch-slowakischen Beziehungen. 40. Jahren 19. Jahrhunderts. Austroslawismus. Slowakischen nationalen politischen Programm. Kodifizierung der slowakischen Schriftsprache. Temporäre sprachlich Entzweiung.

Od začiatku 40. rokov začínal v modernom slovenskom národnom hnutí proces postupného formovania národnopolitickej ideológie, ktorý nebol jednoduchý ani vo vzťahu k českej národnopolitickej koncepcii na pozíciách austroslavizmu. Prechodom ku kvalitatívne novému vnímaniu slovanskej otázky v duchu austroslavizmu v českom prostredí bolo vydanie Šafárikovho *Slovanského národopisu* (Praha 1842) a Thunovej práce *Über den gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur und ihre Bedeutung* (O súčasnom stave českej literatury a její významu, Praha 1842), považovanej za prvú koncepciu českého politického austroslavizmu.¹

Popri Thunovom šľachtickom austroslavizme sa začal formovať aj austroslavizmus českých liberálov. Zhodne so šľachtickým austroslavizmom presadzoval zachovanie monarchie, nutnosť riešiť českú otázku aj v súvislosti so slovanskou aj slovenskou otázkou. Odmietal však zachovanie feudálneho absolutistického zriadenia. Austroslavistická koncepcia bola v českom prostredí redukciou slovanskej myšlienky. Zdôrazňovala vzájomnosť Slovanov v monarchii, a to od literárnej až po politickú jednotu. Orientácia na rakúskych Slovanov v českom národnom hnutí, ktoré patrilo v kontexte moderného nacionalizmu 19. storočia k najpokročilejším slovanským hnutiam v monarchii, bola reálna. Predstavovala zúžené všeslovanské zameranie, prispôsobené pomerom v monarchii a odmietajúce Rusko ako rozhodujúcu silu v slovanskom svete. Vychádzala z predpokladov, že záujmy rakúskych Slovanov sú rovnaké, predovšetkým u Čechov,

1 KOČÍ, Josef: Austroslavismus českých liberálů a otázka vztahů Čechů a Slováků v předvečer revoluce 1848 – 1849. In: *Historický časopis*, roč. 35, 1987, č. 3, s. 139-142. Thunove názory predstavovali jeden z variantov formujúcej sa austroslavistickej koncepcie. Thun v záujme o osud monarchie sledoval od 30. rokov české a slovenské národné aktivity. Udržoval kontakty s Františkom Palackým a Pavlom Jozefom Šafárikom a usiloval sa o spojenie českých liberálov s vládnym krídlom českej zemskej šľachty orientovanej na Viedeň. Obhajoval literárnu a jazykovú jednotu Čechov a Slovákov z hľadiska tradičných literárnych zväzkov, t. j. kultúrnu, nie štátoprávnu autonómiu. Česi ešte v roku 1843 prezentovali v anonymnej brožúre *Slowen, Russen, Germanen* požiadavku štátoprávneho spojenia len Čechov a Moravanov, bez Slovákov. NOVOTNÝ, Jan: K některým problémům slovanské myšlenky v českém národním hnutí v době předbřeznové. In: *Historický časopis*, roč. 8, 1960, č. 2-3, s. 278-289. Formovanie austroslavizmu nebolo jednoduché. Niektoré jeho prvky možno sledovať už v českých národných obranách Bartonaja Kopitara, Františka Josefa Kinského, Františka Martina Pelcla, Jana Alojsa Hanka, Karla Hynka Thámu a Jana Rulika. Vznikajúca austroslavistická koncepcia v prvej polovici 19. storočia proklamovala konštituovanie západných a južných Slovanov pod ochranou rakúskej monarchie.

Chorvátov a Srbov. Česká politika prezentovala od roku 1843 možnosť štátneho útvaru pre západných a južných Slovanov v monarchii, s vedúcim postavením českého etnika.²

V období formovania austroslavistickej koncepcie pôsobili na česko-slovenské vzťahy nové politické skutočnosti. Súviseli s vnútorným vývinom monarchie, ktorý ovplyvňovali prehlbujúca sa kríza feudálneho absolutistického zriadenia a silnejúce národné hnutia. Predovšetkým štátoprávne a hospodárske snahy maďarskej reformnej liberálnej opozície v Uhorsku, sprevádzané silnejúcim národnostným útlakom, vyvolávali znepokojenie aj u predstaviteľov českého národného hnutia, ktorí v intenciách vznikajúceho austroslavizmu začali citlivejšie vnímať slovenskú otázku. Uvedomovali si dôsledky národnopolitických predstáv Lajosa Kossutha, ktorý začiatkom 40. rokov sformuloval moderný maďarský národný program, s koncepciou politickej nezávislosti Uhorska od Viedne a jednotného politického maďarského národa. Vzťah Čechov k slovenskému národnému hnutiu začali ovplyvňovať nielen silnejúca maďarizácia, s ostrým protislovenským zameraním v Uhorsku, ale aj nebezpečenstvo germanizácie pre české krajiny.³ Pri koncipovaní národného programu sformulovali českí národní dejatelia aj svoj postup k slovenskému národnému hnutiu, uvedomujúc si začínajúce snahy slovenských národovcov o vypracovanie vlastnej národnopolitickej koncepcie hnutia.

V centre existujúcich česko-slovenských snažení na evanjelickom lýceu v Bratislave narastali v tom čase snahy posilniť pozície Ľudovíta Štúra vo vzdelávaní a výchove mladej generácie a v slovenskom národnom hnutí dochádzalo k zblížovaniu obidvoch ideových a koncepcných prúdov na platforme obrán proti maďarizácii, k zapájaniu širších vrstiev slovenskej spoločnosti do národného života, k dotváraniu národného vedomia a postupnému vytváraniu národnej ideológie s dôrazom na slovenskú kmeňovitosť, jazykovú otázku aj potrebu samostatného národného vývinu. Štúrovci ešte zostávali na platforme slovanského národa, ale začali odmietať začleňovanie Slovákov prostredníctvom česko-slovenského kmeňa do zväzku rovnoprávných slovanských celkov. Českí národní reprezentanti, ktorí do začiatku 40. rokov si udržiavali značný vplyv na riešenie slovenských jazykových, literárnych a kultúrnych otázok, nemali však pri vyjasňovaní si národného programu na ideovej platforme austroslavizmu v sledovanom období ani tak obavu z osamostatnenia slovenského hnutia, ako skôr z jeho orientácie na Rusko.

Významná úloha v rozvíjaní česko-slovenských vzťahov pripadla od polovice 30. rokov Františkovi Cyrilovi Kampelíkovi, ktorý prostredníctvom korešpondencie, príležitostných stretnutí a prázdninových ciest českých študentov po Slovensku rozvíjal spoluprácu so slovenskými národnými dejateľmi a národne uvedomelou študujúcou mládežou. V súlade s názormi vedúcich predstaviteľov českého národného hnutia sa usiloval „udržet' slovenské národně emancipační hnutí v kolejích postupně krystalizu-

2 V prvej polovici 40. rokov časť českej národnej reprezentácie, napríklad Jakub Malý a Jan Erazim Vocel, či spomínaný Leo Thun, zostávala na platforme širšej slovanskej orientácie. Požadovala kultúrnu autonómiu Slovanov pri nezmenených politických a sociálnych pomeroch v monarchii. HOSTIČKA, Vladimír: Od všeslovanství k austroslavizmu v českém prostředí. In: *Slovanství v národním životě Čechů a Slováků*. Hlav. red. Vladislav Šťastný. Praha : Melatrich, 1968, s. 148-149.

3 NOVOTNÝ, Jan: K některým problémům slovanské myšlenky v českém národním hnutí v době předbřežnové. In: *Historický časopis*, roč. 8, 1960, č. 2-3, s. 277-278.

jící austroslavistické koncepcí“.⁴ Kampelík napríklad patril v českom a moravskom prostredí k vlastencom, ktorí začiatkom 40. rokov podporovali prípravu národnoobrannej petičnej akcie Slovákov. V marci 1840 predstavil v listoch Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi, Pavlovi Jozeffymu a Bohuslavovi Nosákovi názory v Čechách a na Morave k postupujúcej maďarizácii v Uhorsku, konštatujúc: „*W takowém rozpoložení věci nelze se dočekati, aby ubohý slowenský národ deputowaných sobě přejících na sněme měl. Protož jsme my Čechové s bratry Morawany pro sbratřilé Slowensko následující prostředek vymyslili a urobili. Totiž: aby některé korporacie, cirkewní okresky, stolice atd. poslaly petitie nebo-li žádosti se mnohými podpisy vážných a veřejných mužů... Než tato petitia buď jako rada přijata od našich bratrů Slowaků, k nimž my Čechové a Morawané zvláštní povinnosti máme.*“ Radil Slovákom urýchliť petičnú akciu, ktorú prisľúbili podporiť na uhorskom sneme aj slovanskí poslanci: „*Tato petitia, ze všelikých končín se mnohými podpisy vytvrzená i všelijak měněná podá se co nejdříve sněmu, kde deputovaní z Horwat i Slawonska ji důrazně podporowati budou. Je to owšem v Uhrách něco nowého ale přece legalního... podobně se Srbowé v Uhrách chystají. Byť by se nynější sněm toho neujal, zůstává cesta otevřená k Králi a jeho ministerium, kde Čechoslowan Kolowrat mocně v některných záležitostech wladne a oponent Maďarů jest.*“ Zdôraznil význam petičnej akcie aj v širších európskych súvislostiach: „*prospěch z toho že Slowensko swého hlasu pozdvihlo... fakticky Králi před Europou okaže, že není s maďaromanií spokojeno ani býti nemůže... podobně conservativní dwůr... není s maďaromanií spokojen... teda dwůr i s ministerma je na naši straně*“. Zároveň odporúčal Slovákom distancovať sa od panslavizmu a rusizmu: „*proti rusismu musíme vystupovati, jej se dwůr náš bojí, nechcemeli aby nás zarážel žiwlem maďarským; nebo Maďari hučejí Králi do ucha Slowani na nás přivedou Rusy, my Maďari jsme jedini žiwel antagonistický atd... Tento výstup (petičný – pozn. L. F.) zeslábne maďarskou stranu, a slowanskou wůbec w Uhrách posílí, a budoucí sněm po třech letech zcela jinak se okáže... veřejné mínění w žournalistice europské na swé straně všemožně udržowati budeme*“.⁵ Koncom marca načrtnol Kampelík v liste Bohuslavovi Nosákovi, poprednému predstaviteľovi slovenského študentského hnutia, možnosti prípravy a priebehu petičnej akcie ako „celonárodného vystúpenia Slovákov“, bez ohľadu na ich konfesijné či sociálne postavenie. Súčasne predstavil svoj návrh na zloženie slovenskej petičnej deputácie. Slovenské petičné aktivity zo začiatku 40. rokov sa nezrealizovali.

Česi podporili aj petičnú akciu Slovákov v podobe *Slovenského prestolného prosbopisu* v roku 1842. František Palacký posúdil text prosbopisu, českí liberáli urgovali priaznivé vybavenie prosbopisu u viedenskej vlády prostredníctvom Františka Antona Kolovrata-Libštejnského, František Palacký rokovoal na jar 1843 o petícii s vládnymi činiteľmi vo Viedni a záujem o petičnú akciu Slovákov prejavil aj predstaviteľ vládneho krídla českej zemskej šľachty, jeden z tvorcov spomínaného šľachtického austroslavistického programu Leo Thun. Prostredníctvom podporných aktivít slovenským petičným

4 NOVOTNÝ, Jan: *František Cyril Kampelík*. Praha : Melantrich, 1975, s. 59.

5 Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (SNK – ALU) Martin, sign. M 120 C 9. *List Františka Cyrila Kampelíka Pavlovi Jozeffymu 10. marca 1840*.

akciám usilovali sa českí národní reprezentanti získať Slovákov pre austroslavizmus, ako spoločnú politickú platformu obidvoch národných hnutí.⁶

V kontexte uvedených skutočností sa však východiskom k vytváraniu moderného národnopolitického programu Slovákov stala Štúrova premyslenejšia idea slovenskej kmeňovitosti, zdôrazňujúca všeobecnú, vyššiu nadkmeňovú väzbu jednotného slovenského národa: „*Slovanský život je rozložitý ako lipa na moc konárov, národ je jeden, ale jeden v rozmanitostiach, i nech teda je rozmanitosť táto ale v jednote aj v duchovnom našom živote zjavná, nech duchovný náš život na základe našej prirodzenej životnosti, ktorá je národná kmeňovitosť, stojí, a tak bude život náležitý, na dobrých základoch postavený, bo sa nič, čo by vyrásť malo, neudusí a nič nezakrpatie.*“ Na rozdiel od Jána Kollára priznával Štúr aj „slovenskému kmeňu“ osobitosti v podobe nárečí, kultúrneho ducha či literatúry. Poukázal, že Slovákov ako kmeň uznali Josef Dobrovský a Pavol Jozef Šafárik. V reakcii na podceňovanie Slovákov Maďarmi v jazykovej otázke, v zmysle ich „podliehania cudzím vplyvom“, Štúr ocenil funkciu češtiny v národnom živote Slovákov, pretože jej pomocou „*podrastali, odrástli a k letu sa zatrepotali, ale „čeština bola nám len na pomoci a my sme na ňu, keď sme nič svojského nemali, len utisknutí boli, preto ale ona, že je nárečie druhé, život náš nepresiakla*“. Zároveň zdôraznil, že Slováci sú samostatným a odlišným kmeňom od Čechov a že sú rozdielni aj v jazyku. Neopúšťal však platformu česko-slovenskej vzájomnosti, zdôrazňujúc, že Slováci sa nechcú „odtrhnúť“ od Čechov, pretože „ *kto sa teraz od bratov svojich trhá, padne pod najťažšiu odpoveď pred národom... My v tomto zväzku s nimi, ako sme boli, aj naďalej ostať, čokoľvek znamenité vyvedú, si osvojovať a s nimi v duchovnom spojení stáť a kde im budeme môcť čo dobrého urobiť, vykonať chceme, ako to naspäť od nich ako bratov očakávame*“.⁷

Slovenská národná ideológia, ktorá akceptovala zaradenie Slovákov do uhorského celku ako rovnoprávneho etnika a vytváranie širšej základne národného hnutia, sa v sledovanom období prejavila v praxi kodifikáciou celonárodného spisovného jazyka a rozvíjaním osvetovej a ľudovýchovnej práce. Kodifikácia v roku 1843 znamenala emancipáciu slovenského národného hnutia aj vo vzťahu k českému národnému hnutiu. O niečo neskôr však priniesla nedorozumenia nielen do slovenského národného hnutia, ale aj do česko-slovenských vzťahov. Kodifikačné snahy na Slovensku nachádzali adekvátne ohlasy v Čechách prostredníctvom Františka Palackého a na Morave prostredníctvom Jana Helcetela, ktorý v auguste 1843 uskutočnil cestu po Slovensku. Navštívil Jozefa Miloslava Hurbana v Hlbokom a k jazykovej otázke Slovákov zaujal zhovievavé stanovisko, konštatujúc: „*opravdu-li to požaduje blaho Slováků politické, tak to musíme my na Labi a Moravě s potěšením viděti, ano i podporovati; zda-li však, což se v krátce ukáže, přec toto různění Slováků oným duchem světodějů k stálejšímu trvání určeno by*

6 František Anton Kolovrat-Libštejnský riadil od roku 1830 činnosť tajného kabinetu vo Viedni, ktorý rozhodoval o najdôležitejších politických, vojenských a finančných záležitostiach monarchie. TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, Jarmila: *Česi a Slováci v národnooslobodzovacom boji do rakúsko-uhorského vyrovnania roku 1867*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1970, s. 47-48.

7 ŠTÚR, Ľudovít: Nárečie slovenské, alebo potreba písania v tomto nárečí. In: *Ľudovít Štúr. Dielo I*. Zost. Jozef Ambruš. Martin : Tatran, 1986, s. 225, 259, 265, 283, 303.

nebylo, tudy se i Slovensko zase k Českoslovanstvu navrátí“⁸. Stretol sa s Jánom Hollým na Dobrej Vode, s Jánom Seberinim v Banskej Štiavnici, Karolom Kuzmánym v Banskej Bystrici, s Michalom Miloslavom Hodžom a Gašparom Fejérpataky-Belopotockým v Liptovskom Sv. Mikuláši aj s Jonášom Bohumilom Guothom v Hybiach. Česká inteligencia zaujala k otázke spisovného jazyka Slovákov vyčkávacie stanovisko. Spočiatku nepripisovala kodifikácii jej skutočný význam. Prijímala ju skôr ako dovtedy častý pokus o regionálne jazykové novátorstvo, ktoré sa vyskytovalo aj v českých krajinách, na Morave. Rozhodujúce však bolo stanovisko vedúcich osobností českého a slovenského národného hnutia k spisovnej slovenčine. Na Slovensku medzi prvými vystúpil proti kodifikácii Ján Kollár a po roku 1846 najmä jeho spolupracovníci Andrej Lanšjak a Štefan Launer, ale aj Juraj Palkovič, Pavol Jozeffy, Ján Seberini, Jonáš Záborský, či Karol Kuzmány a Gašpar Fejérpataky-Belopotocký.

V českom národnom hnutí prijali nepriaznivo kodifikáciu spisovnej slovenčiny liberálni politici. Videli v nej nielen zoslabenie českého vplyvu na slovenské národné hnutie, ale predovšetkým ohrozenie v duchu austroslavizmu svojho rozhodujúceho postavenia v hnutí slovanských národov v monarchii. Nesúhlasili preto ani s riešením slovenskej otázky v rámci Uhorska. Na jazykové a národnopolitické aktivity Slovákov reagoval v roku 1844 napríklad František Cyril Kampelík prostredníctvom korešpondencie, adresovanej najmä Jánovi Kollárovi. Vytýkal Slovákom ich podliehanie všeslovanským a rusofilským ilúziám, ktoré oslabovali ich kultúrne a politické aktivity, predstavil úlohy Slovanov v Uhorsku a poukázal na potrebu Slovákov vytvoriť si politické a hospodárske centrum národného hnutia. Snahu o vydávanie politických novín považoval vo vzťahu k záujmom maďarských vládnuccich kruhov za plytvanie síl.⁹ Do polemík v jazykovej otázke v roku 1845, ktoré začali v časopisoch a novinách, najmä v *Květech* a *České včele* a po vydaní druhého ročníka Hurbanovho almanachu *Nitra* a Štúrovho *Ohlasu* k vydávaniu Slovenských národných novín s prílohou *Orol tatransky*, však otvorene nezasiahol.¹⁰

K polemikám o spisovnej slovenčine došlo z českej strany najmä po vydaní anonimnej brožúry českého publicistu Jakuba Malého *Slovo v čas o vlastenectví, o češtině, o národu československém s ohledem na spolek nemecký, zvláště celný* (Lipsko 1845). Na nemecké národnosjednocovacie snahy reagoval v práci nevyhnutnosťou národnej jednoty Čechov a Slovákov. Ostré polemiky českých liberálov k národnopolitickej línii slovenského hnutia začali v tlači 15. februára 1846 úvahou Karla Havlíčka Borovského *Slovan a Čech* v Pražských novinách, uverejňovanou na pokračovanie do 12. marca. Išlo o prvý verejne prezentovaný austroslavistický program. V opozícii voči Kollárovej idei všeslovanskej vzájomnosti a vlastenectva sa Havlíček zameril na politickú stránku slovanskej otázky a na jej praktické uplatnenie v českom liberálnom programe. Uvedomujúc si zložitost' národného vývoja v Európe, zvlášť vo veľkých mnohonárodnostných štátoch, ako uviedol Josef Kočí, rozpoznał neproduktívnost' svojej ideálnej definície národa a postavil sa na praktické stanovisko: „rozbitím teorie slovanské národní

8 ŽÁČEK, Václav: *Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové. Paměti a dokumenty. Zv. 1.* Brno : Nákladem brněnské tiskárni, 1948, s. 104.

9 NOVOTNÝ, Jan: *František Cyril Kampelík.* Praha : Melantrich, 1975, s. 85-89.

10 FRANKOVÁ, Libuša: *Slováci v novom veku národov (1780 – 1848).* Prešov : Universum, 2006, s.167-168.

jednoty se objevil Havlíčkovi svébytný český národ“, pričom vlast'ou Čechov mali byť „Čechy, Morava, Slovensko, Slezsko“. Zároveň si uvedomoval, že ku konečnej národnej integrácii československého národa dôjde až v ďalekej budúcnosti.¹¹ Havlíček sa tak dotkol aj vzájomných vzťahov Čechov a Slovákov, prezentujúc ich ako príslušníkov jedného československého národa. Pozornosť venoval aj jazykovej otázke, napriek tomu, že príspevok nebol ešte otvorene polemicky zameraný proti spisovnej slovenčine. V česko-slovenskom kontexte v duchu austroslavizmu zdôrazňoval nielen kultúrne, ale aj praktické hmotné pozitíva pre české podnikateľské kruhy. V nasledujúcich novinových príspevkoch prešiel postupne ku kritike najmä národnopolitických aktivít Ľudovíta Štúra a predstavil možnosti rozličných foriem československej vzájomnosti, najmä jej výhod pre českú stranu. Havlíčkov článok v Pražských novinách *Politické spory* z júla 1846, ktorý znamenal začiatok ústupu od Kollárovho všeslovanstva, sa stal programovým vyhlásením českého národného liberálneho austroslavizmu. V ideológii slovenskej národnej svojbytnosti v rámci Uhorska a v kodifikácii spisovnej slovenčiny videl Havlíček provincionálny partikularizmus, ktorý oslaboval české pozície medzi Slovanmi v monarchii. V roku 1846 prerušil kontakty so štúrovcami.¹²

Od začiatku 40. rokov vnímali českí liberáli hnutie Slovanov v Uhorsku ako opozíciu voči maďarským liberálnym politickým snahám, ktoré sa usilovali zabezpečiť územnú integritu Uhorska a jeho štátoprávne postavenie v duchu maďarského nacionalizmu smerujúceho k rakúsko-uhorskému dualizmu. V českom prostredí bol maďarský nacionalizmus prijímaný ako jedno z najväčších nebezpečenstiev nielen pre Slovanov v Uhorsku, ale aj v monarchii, pričom na jednej strane vnímali chorvátske národné hnutie za schopné odolávať maďarizačným snahám a na strane druhej podceňovali u predstaviteľov slovenského národného hnutia schopnosti a možnosti čeliť postupujúcej maďarizácii. František Palacký poukazoval napríklad na nedostatok politických práv Slovákov oproti Čechom a Chorvátom, na absenciu možnosti uplatniť slovenský jazyk vo verejnom živote a na neúčast' vlastnej šľachty na národných aktivitách v prospech slovenských záujmov. Uvedené konštatácie posilňovali u českých liberálov oprávnenosť presadzovať austroslavizmus vo vzťahu k Slovákom. Pritom súčasťou austroslavizmu sa v duchu Havlíčkových predstáv stávalo aj zdôrazňovanie dôležitosti hospodárskej stránky česko-slovenských vzťahov, prostredníctvom ktorej chcela mať formujúca sa česká podnikateľská vrstva rozhodujúce postavenie medzi Slovanmi v monarchii nielen v politickej oblasti, ale aj v hospodárskej. Krajinou, kde sa mohol český kapitál uplatniť aj z hľadiska územnej blízkosti, bolo Slovensko a argumentom bola slabosť slovenského hospodárskeho života, ktorý mohol ľahko ovládnuť maďarský kapitál. Pri zdôrazňovaní možnosti uplatnenia prirodzeného právneho princípu v riešení českej otázky, ktorý vytváral príležitosť pre odtrhnutie českého územia s prevažne nemecky hovoriacim obyvateľstvom, nachádzal český austroslavizmus východisko pre kvantitatívne posilnenie

11 KOČÍ, Josef: Austroslavismus českých liberálů a otázka vztahů Čechů a Slováků v předvečer revoluce 1848 – 1849. In: *Historický časopis*, roč. 35, 1987, č. 3, s. 445, 447.

12 TKADLEČKOVÁ, Jarmila: Náznaky a činnosť Karla Havlíčka Borovského z hľadiska vývoja česko-slovenských vzťahov. In: *Historický časopis*, roč. 6, 1958, č. 1, s. 34-37; NOVOTNÝ, Jan: K některým problémům slovanské myšlenky v českém národním hnutí v době předbřeznové. In: *Historický časopis*, roč. 8, 1960, č. 2-3, s. 285-286 a *Česi a Slováci za národního obrození a do vzniku československého státu*. Praha : Svobodné slovo, 1968, s. 125-126.

českého etnika práve v pripojení Slovákov. Vychádzajúc z totožnosti záujmov českého a slovenského hnutia, aj z reálnej ekonomickej a politickej slabosti slovenského hnutia, ktoré sa malo podriaďiť silnejším českým záujmom, vytváral Karel Havlíček Borovský reálny základ pre koncepciu jednotného československého národa. Odrážala české liberálne politické ambície vo vzťahu k Slovákom.¹³

V období českých a slovenských polemík k národnopolitickej orientácii a emancipácii obidvoch národných hnutí došlo v roku 1846 k spoločnému vystúpeniu českých liberálov a slovenských konzervatívcov proti spisovnej slovenčine. Rozhodujúcu úlohu v ňom zohral Ján Kollár, iniciujúc vydanie zborníka s príspevkami, ktoré prezentovali kritické postoje k spisovnej slovenčine a existujúcim česko-slovenským vzťahom. Autori v podstate zastávali koncepciu jednoty českého a slovenského národného hnutia, vyjadrenú v potrebe používania spoločného jazyka, najmä v období silnejúcej maďarizácie. Zborník *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* vyšiel v máji 1846 nákladom Českého musea.¹⁴

Mnohí českí vzdelanci aj študujúca mládež s prezentovanými názormi v Hlasoch nesúhlasili, ale sporných polemík sa priamo nezúčastnili. Jaroslav Pospíšil, redaktor Květov – Národného zábavníka pro Čechy, Moravany a Slováky, udržiaval kontakty so slovenským prostredím, napríklad v roku 1846 poslal redakcii Orla tatranskeho väčšiu zásielku kníh pre nedeľné školy a poskytoval pomoc pri rozvíjaní osvetovej a ľudovýchovej práce. Vilém Lambl strávil na Slovensku v lete 1846 šesť týždňov a v rozhovoroch s literárne a národne aktívnymi Slovákami Danielom Slobodom, Michalom Miloslavom Hodžom, Gašparom Fejérpataky-Belopotockým, Karolom Kuzmánym, Andrejom Sládkovičom, Samuelom Chalupkom, Pavlom Jozeffym, Augustom Horislavom Škul-tétym, Imrichom Laučekom, Augustínom Šulekom, Ľudovítom Samuelom Orfanide-som, Samuelom Ferienčíkom, Samuelom Tomášikom, Samuelom Reussom, Jonášom Bohumilom Guothom a ďalšími sa zaujímal najmä o ich názory na riešenie slovenskej otázky a na postoje k českým národným snahám. Vilém Dušan Lambl na rozdiel od Karla Havlíčka Borovského, ktorý sa v tom čase zriekal Slovákov, si uvedomoval, že slovenčina „je na Slovensku za spisovni řeč přijata, to je factum, o němž, zdali má býti, či ne, darmo jest dělati znamínka otázky a výkřičníky... vždyť budou Slováci s uznáním naším tak jako bez uznání dále pokračovati... Slováci jsou nám... předce bratřími ze Slovan nejbližšími“. Pritom zdôrazňoval, že Slováci aj naďalej zostanú Čechom najbližšími bratmi predovšetkým z dôvodu geografického susedstva, ktorého zblížovacia účinnosť bude tým väčšia, čím viac budú „náčelníci spisovatelstva jejich před ustálením spisovné řeči“ brat' na vedomie češtinu a zblížovať sa s ňou aspoň v pravopise.¹⁵ Jan Václav Staněk, u ktorého sa v pražskom byte na prelome 30. a 40. rokov stretávali slovanskí vlastenci, podľahol protištúrovským náladám. Na svojej ceste do Srbska začiatkom sep-

13 TKADLEČKOVÁ-VANTUCHOVÁ, Jarmila: *Česi a Slováci v národnooslobodzovacom boji do rakúsko-uhorského vyrovnania roku 1867*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1970, s. 61-64.

14 FRANKOVÁ, Libuša: *Slováci v novom veku národov (1780 – 1848)*. Prešov : Universum, 2006, s.170.

15 Cestu po Slovensku sprostredkoval Lambl českej verejnosti v podobe dopisov uverejnených v *Poutníku* v roku 1847 pod názvom *Zápisky cestujícího po Slovensku r. 1846*. ŽÁČEK, Václav: *Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové. Paměti a dokumenty. Sv. 1*. Brno : Nákladem brněnské tiskárny, 1948, s.109-139.

tembra 1845 sa zastavil v Bratislave a vyhľadal Ľudovíta Štúra, o ktorom vo svojich zápiskoch uviedol, že stojí v čele odtrhovania sa Slovákov od písomného československého jazyka, konštatujúc: „*nedivím se jemu, že při své prudké horlivosti nalézal dosavadní pokroky v probuzování národnosti zdoluhavými a že sáhl ku prostředku násilnému, a nejistému*“. V Pešti navštívil Jána Kollára, ktorého považoval za „*nejpřednějšího representanta Čechoslovanů*“. Cestou späť do Čiech v druhej polovici septembra, napriek očakávaniam, sa už v Bratislave nestretol s Ľudovítom Štúrom a jeho spolupracovníkmi. Pražská radikálna študentská mládež vedená Josefom Václavom Fričom, Štúrovým blízkym priateľom, sa spočiatku snažila spoznať a pochopiť národný program štúrovcov a nadviazať s nimi priateľské kontakty. Nakoniec samotný Frič o niečo neskôr, podobne ako Jan Václav Staněk, už súhlasil s vydaním zborníka Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky.¹⁶

Slováci na vydanie *Hlasů* reagovali publikáciami a článkami, v ktorých zdôvodňovali potrebu spisovného jazyka a právo na samostatný národný vývin Slovákov. Ciele a základnú líniu národného hnutia predstavil Štúrov článok *Hlas proti Hlasom* v roku 1846 v Orle tatranskom. Usmernil aj nasledujúce polemiky Slovákov k vzniknutému problému v česko-slovenských vzťahoch. Štúr pokladal jazykovú otázku za súčasť národného demokratického programu, nie za jeho cieľa slovenčine prisúdil v národných aktivitách mobilizačné účinky. V práci *Panslavizmus a naša krajina* zdôraznil: „*z ohľadu reči našej spisovnej... predtým stáli sme... pri Čechoch, užívajúc ich reči v našich spisoch, ale i tento dlhotrvanlivý zväzok pretrhli sme, a to s bolesťou, aby sme sa i strany tejto záležitosti našli celkom doma... s národnosťou našou... urobili sme to len kvôli sebe samým, nášmu životu a našej jednote*“.¹⁷ Česko-slovenské vzťahy hodnotil z hľadiska slovenských vývinových zákonitostí a potrieb, ktoré podľa neho neznamenalí likvidáciu vzájomnej spolupráce Čechov a Slovákov: „*Čo sa Čechov týka, s ktorými pru jedna o vela menšja strana z nás v literatúre držala... mi starje bratskje svázki s nimi pretrhnúť nemislíme, ale že ich literatúru čítať, medzi nami rozširovať a tak účasť v ich živote i ďalej nepřetržeňe mať budeme*“.¹⁸ Slovenská tlač sa naďalej zaujímalá o české školstvo, literárne spolky, kultúrny život aj osvetovú a výchovnú literatúru.

Oprávnenosť Slovákov na samobytnosť a na nevyhnutnú potrebu riešiť slovenskú otázku v rámci Uhorska zdôraznil tiež Jozef Miloslav Hurban v Slovenských pohľadoch v roku 1846: „*nezavrhuje spisy, ba ani literatúru českú, ale chceme len, aby kmen náš sám tak sa povišiu, abi bou aj on hodním kmenom na lipe slovanskej, hodním narodom medzi národmi uherskými... Lež ňje len že toto literárno spojeňja ňemouže biť menuvaním ako spojeňja kmenovnuo; ale i sám život kmena nášho, celkom rozďjelni je od českjeho*“. Uzákonenie spisovnej slovenčiny zdôvodnil potrebou samotného každodenného slovenského života: „*Z ohľadu českj literatúri naše počínki sú ňeprirozenje, to Vám uznáme... z ohľadu ale umenovjeho interessu a života Slaovákou, z ohľadu historie samjeho ducha (a ňje tej mrtvej literi) slovenskjeho, ktorí bou vždi původně slovenski bár aj po česki písau, je náš krok ten najpřirozenějši, najnútnejši, najpotřebějši*“.

16 ŽÁČEK, Václav: *Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové. Paměti a dokumenty*. Zv. 1. Brno : Nákladem brněnské tiskárny, 1948, s. 139-145.

17 ŠTÚR, Ľudovít: *Slovania, bratia!* II. zv. Ed. Jozef Ambruš. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, s. 250-251.

18 ŠTÚR, Ľudovít: *Hlas proti Hlasom*. In: *Orol tatránski*, roč. 2, 10. júla 1846, č. 35, s. 276.

V jazykovej otázke pokladal za prvoradá dať spisovnej slovenčine literárny a neskôr aj národný charakter: „*Kmen náš slovenský ňevilevau krve za českú ale uhorskú korunu... inde musí obranu svoju hľadať, ako v obrazotvornej veľikosti československého, to jest českého literátorstva... v čem meňe muožeme sa na právo svoje domáhať, to je spravedlnosť krajinského zryjadeňja, a zato máme, že tje predsudki, akje vo vlasti našej o Slovákoch ljetajú ňje českou, pre uhorskí stát voždi len cudzou, ale na všetek zpuosob slovenskou, ako domácou, krajinskou literatúrou zažeňeme.*“ Na adresu českej strany vo vzťahu k riešeniu českej a slovenskej otázky uviedol: „*sme braťja Čechou! Kdože to zapjera?... to v inšom zmysle ňesmje plaťiť ako v tom, že sú nám všeci Slovaňja braťja. Že majú reč najbližšú k našej, to mi vjeme a cítíme, a užitku z toho zakusujeme, ale to samuo plaťí aj o Čechoch vo vzťahu k našej reči, ostatnje vzťahi sociálno-politickje sú tak odchodnje od našich, ako ktorje kolvek inšjeho kmena.*“¹⁹ Michal Miloslav Hodža, aj keď priamo nezasiahol do polemík proti *Hlasům*, prezentoval svoje názory na vzniknutú situáciu v prospech slovenského spisovného jazyka v práci *Dobruo Slovo Slovákom, súcim na slovo* (Levoča 1847) a *Větín o Slovenčiňe* (Levoča 1848).

Neúspešné snahy predstaviteľov českého národného života zabrániť Slovákom rozvíjať národný život na vlastnej národnopolitickej ideológii viedli v českom prostredí k otvorenému nesúhlasu so slovenským národným programom. V česko-slovenských vzťahoch vznikol v polovici 40. rokov vážny konflikt. Avšak v období zostrenia politickej krízy v monarchii, ktorá postavila národné hnutia pred nové problémy a úlohy, dochádzalo od začiatku roka 1847 k určitému zmierňovaniu kontroverzných polemík medzi Čechmi a Slovákami. Pod vplyvom silnejúcich obranných tendencií v českom aj slovenskom národnom hnutí a v snahe vytvoriť protiváhu nemeckému aj maďarskému nacionalizmu začali realistickejší predstavitelia českého národného hnutia chápať potrebu zmierlivejšieho postoja k Slovákom. Zvolenie Ľudovíta Štúra za poslanca uhorského snemu a silnejúce národnopolitické aktivity Slovákov naznačovali v českom prostredí, že slovenské národné hnutie sa môže stať určitou politickou silou v Uhorsku, ktorú treba akceptovať a ktorá spolu s chorvátskym národným hnutím by mohla v duchu austroslavizmu ovplyvniť riešenie národnostných aj ďalších vnútropolitických pomerov nielen v Uhorsku, ale v celej monarchii. Českí liberálni reprezentanti sa museli aspoň navonok zmieriť s národnopolitickou koncepciou Slovákov a so spisovnou slovenčinou. Verili však, že sa im podarí získať Slovákov pre austroslavistickú politiku. Slováci zase, uvedomujúc si skutočnosť, že Maďari neakceptovali ich národnopolitickú líniu v zmysle zotrývania na platforme Uhorska a nezmiernili maďarizačné tendencie voči nemaďarským etnikám, prejavili tiež snahy po opätovnom zblížení s Čechmi.

Recenzent: PhDr. Darina Vasil'ová, PhD.
(Preklady resumé Maroš Melichárek – anglický jazyk;
Monika Bizoňová – nemecký jazyk)

19 HURBAN, Jozef Miloslav: Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. In: *Slovenskje Pohľadi na vedi, umeňja a literatúru*, 1846, zv. 1., s. 40, 49, 57, 61.

LUDIA A DOBA

*Husľový koncert v kaštieli v Strážkach / Violín concert
in the chateau Strážky. Foto Peter Švorc*

*Legendárny knieža Korjatovič, bronzová socha na nádvorí Mukačevského hradu /
Legendary count Korjatovič, bronze statue in the courtyard of Mukachevo castle.
Foto Peter Švorc*

WILHELM EMMANUEL VON KETTELER A RIEŠENIE SOCIÁLNYCH PROBLÉMOV DOBY (od spoločenskej reformy k sociálnej politike)

Lucia MARCINKOVÁ

Abstract

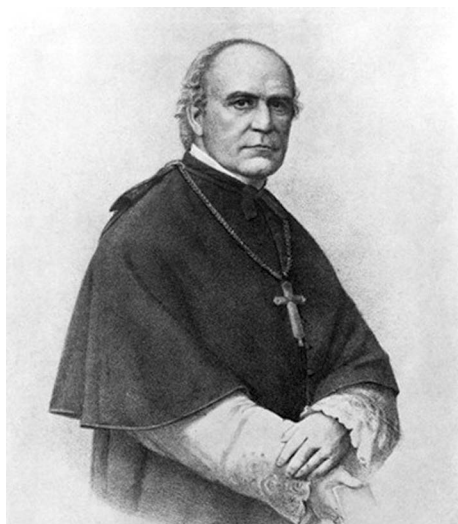
Wilhelm Emmanuel von Ketteler and solution of social problems of period (from social reform to social policy). Radical change of economic and political ideas associated with development of science and rapid use of new scientific inventions and knowledge in practice affected every sphere of European society. Negative consequences followed. Due to the absence of any regulatory mechanism, there was accumulation of wealth in the hands of a small group of bourgeoisie on the one hand and formation of the poor working masses on the other hand. The continuous worsening of working and living conditions of the workers became a serious problem of that period which caught the attention of Catholic Church. Efforts to solve the problems in the social area became the main aim of Catholic social movement which started to form in the first half of the nineteenth century, when the first voices of clerics responding to difficult situation of majority European population appeared. The formation of Catholic social movement itself was completed in the second half of the nineteenth century when its concrete social program was elaborated, the author of which was German bishop Wilhelm Emmanuel von Ketteler. In its initial part, the paper outlines the situation in German territory in the first half of the nineteenth century and then presents the contribution of Wilhem Emmanuel von Ketteler to development of Catholic social movement in the above mentioned period. The solutions of social problems he proposed shifting from social reform to social policy are presented on the basis of analysis of the primary sources, i. s. sermons, speeches, works showing the way he saw the causes of social problems of that time as well as role and activities of Catholic Church in the social field.

Key words

Catholic social movement. 19th century. Wilhelm Emmanuel von Ketteler. Social problems. Germany.

Zusammenfassung

Wilhelm Emmanuel von Ketteler und die Lösungen der Sozialprobleme der Zeit (von der Gesellschaftsreform zur Sozialpolitik). Eine radikale Umänderung der ökonomischen und politischen Ideen in der Verbindung mit der Entwicklung der Naturwissenschaften und der schnellen Nutzung der wissenschaftlichen Entdeckungen und Praxiskenntnissen hat alle Lebensbereiche der europäischen Gesellschaft beeinflusst. Die negativen Nachwirkungen wurden bald erwartet. Nachfolge der Absenz den irgendwelchen Regulationsmechanismus führte es einerseits zur Kumulation einen Reichtum bei der kleinen Gruppe entstehendes Bürgertums, andererseits zur Bildung der großen Gruppe den armen Arbeitern. Ständig erschwerenden Lebens- und Arbeitsbedingungen den arbeitstätigen Menschen führte es derzeit zu den gewichtigen

Wilhelm Emmanuel von Ketteler (1865).
In: Wikipedia [online]. [cit. 2011-09-21].
Dostupné na internete:
<[http://de.wikipedia.org/wiki/
Wilhelm_Emmanuel_von_Ketteler](http://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Emmanuel_von_Ketteler)>

Problemen, die auch die katholische Kirche in Sicht hatte. Eine Bemühung die entstehenden Probleme im Sozialbereich zu lösen, ist ein Hauptziel der katholischen sozialen Bewegung geworden, die in der Hälfte des 19. Jahrhundert hat formieren begonnen, wann die Kleriker ersten Stimmen zeigten, als die Reaktion auf die schwierige Situation, in der schrittweise der Großteil der europäischen Population gefunden hat. Der Formprozess der katholischen sozialen Bewegung wurde in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhundert erzielt, wann ihr konkreten Sozialprogram gegründet wurde, dessen Autor ein deutscher Bischof Wilhelm Emmanuel von Ketteler war. Im ersten Teil stellt der Beitrag die Situation in Deutschland in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts dar. Dann beschäftigt sich mit der Erklärung ihres Beitrages zur Entwicklung der katholischen sozialen Bewegung in diesem Zeitraum. Mit ihm entworfene Lösungen der Sozialprobleme

der Zeit, von der Gesellschaftsreform zur Sozialpolitik gerichtet, werden auf Grund der Analyse der Primärquellen präsentiert, was bedeutet Predigten, Reden und Werke. Sie bieten nicht nur ein Bild über die Ursachen von den Sozialproblemen der Zeit, sondern auch die Aufgaben und Aktivitäten der katholischen Kirche im Sozialbereich.

Schlüsselwörter

Katholische soziale Bewegung. Das 19. Jahrhundert. Wilhelm Emmanuel von Ketteler. Sozialprobleme. Deutschland.

Katolícke sociálne hnutie sa začalo formovať v prvej polovici 19. storočia ako spontánna reakcia katolíkov na spoločenskú situáciu, ktorá vznikla v dôsledku zmeny spoločenskej a ekonomickej štruktúry spoločnosti aplikáciou princípov liberalizmu a postupnou industrializáciou európskeho priestoru. Počiatočné reakcie katolíkov boli kritikami morálneho charakteru, ktorými apelovali na necitlivosť vládnucich tried voči neustále sa zhoršujúcim životným a pracovným podmienkam pracujúcich. Následne došlo k vedeckému skúmaniu princípov, ktorými sa riadila vtedajšia spoločnosť. Uvedomenie si rozdielu medzi ekonomickými mechanizmami a ich ideologickým využitím nastolilo požiadavku vypracovania sociálnej doktríny, ktorá by umožnila katolíckej cirkvi prezentovať účinné riešenie sociálnych problémov a zároveň by sa stala platformou, na ktorej by bolo budované rozmáhajúce sa katolícke sociálne hnutie. Samotný proces formovania sa katolíckeho sociálneho hnutia bol dovŕšený až v druhej polovici 19. storočia, kedy bol vytvorený jeho konkrétny sociálny program. Autorom doktríny ako aj konkrétneho programu katolíckeho sociálneho hnutia bol nemecký biskup Wilhelm Emmanuel von Ketteler.

Všeobecná charakteristika situácie na území nemeckých štátov v prvej polovici 19. storočia

Na začiatku 19. storočia nemecké územie nepredstavovalo politicky, nábožensky ani hospodársky jednoliaty celok.¹ Aj napriek tomu je možné načrtnúť všeobecné tendencie vývoja na tomto území, ktoré viac-menej korešpondujú so skutočným vývojom v jednotlivých štátových jednotkách. Jedným z kľúčových faktorov, ktorý mal vplyv na ich vývoj v prvej polovici 19. storočia bola skutočnosť, že ich územia sa nachádzali v bezprostrednom susedstve Francúzska. V dôsledku tohto dochádzalo už od prvých dní prepuknutia Veľkej francúzskej revolúcie k prenikaniu revolučných myšlienok a vplyvu revolučných udalostí na ich územia, čo sa prejavilo rôznym spôsobom.² Francúzska okupácia nemeckého územia začala už koncom 18. storočia.³ Oveľa väčší význam pre ďalší vývoj malo zjednotenie väčšiny nemeckého územia pod priamym vplyvom Napoleona Bonaparte v prvých rokoch 19. storočia.⁴ Okrem teritoriálnej reorganizácie došlo na tomto území k prerušeniu uplatňovania starého feudálneho poriadku a zavádzaniu reforiem, ktoré súviseli s implementáciou slobôd a práv ustanovených v Deklarácii práv človeka a občana z roku 1789⁵, neskôr zakotvených v Občianskom zákonníku z roku 1804⁶. Oby-

-
- 1 V roku 1800 existovala na území dnešného Nemecka Svätá ríša rímska národa nemeckého, ktorá bola výsledkom postupného pripájania rozdielnych teritórií v priebehu niekoľkých storočí. Predstavovala zväzok nezávislých rôznorodých štátových jednotiek (slobodné mestá, svetské a cirkevné teritória rôzneho charakteru – kniežactvá, vojvodstvá, biskupstvá, ako aj súkromné majetky rytierov či princov). Okrem štátov združených v Svätej ríši rímskej národa nemeckého na území dnešného Nemecka existovali dva samostatné štáty – Rakúsko a Prusko. Bližšie : BLACKBOURN, David: *History of Germany, 1780 – 1918: the long nineteenth century*. Cornwall : Blackwell publishing, 2003, s. 10-20.
 - 2 Značnú podporu našla Veľká francúzska revolúcia najmä v radoch nemeckej inteligencie (napr. Kant, Hegel, Tieck, Wieland,...), ktorá ju vnímala ako zavŕšenie oslobodzovacieho procesu človeka, ktorý sa začal reformáciou. V mnohých mestách boli zakladané jakobínske kluby šíriace revolučnú propagandu. Už v rokoch 1789 – 1790 prepukli malé nepokoje inšpirované revolučnými udalosťami vo Francúzsku v pohraničných mestách ako Aachen, Mainz či Koblenz. Neskôr, predovšetkým od polovice 90. rokov 19. storočia, vypukli povstania mestského aj vidieckeho obyvateľstva v ďalších juhonemeckých (napr. Stuttgart, Ulm, Augsburg) či severonemeckých mestách (napr. Rostock, Hamburg, Breslau). In: BLACKBOURN, David: *History of Germany, 1780 – 1918: the long nineteenth century*. Cornwall : Blackwell publishing, 2003, s. 38-40.
 - 3 Išlo predovšetkým o územie ľavého brehu rieky Rýn, ktoré obsadila francúzska armáda po prvýkrát v apríli 1792 a táto oblasť bola Francúzmi najdlhšie okupovaným územím, nepretržite v rokoch 1794 – 1814.
 - 4 V roku 1806 vznikol na území Nemecka Rýnsky spolok. Združoval 16 južných a juhozápadných nemeckých štátov, ktoré sa viac-menej dobrovoľne rozhodli stať spojencami Francúzska. Neskôr sa do Rýnskeho spolku začlenilo ďalších 19 štátov. Spolok zanikol v roku 1813.
 - 5 Deklarácia práv človeka a občana, prijatá dňa 26. augusta 1789, vychádzala z predstavy človeka ako slobodného jedinca, ktorý nemal byť pri uplatňovaní svojich schopností ničím a nikým obmedzovaný. Princíp slobody sa stal základom pre vznik nového filozofického, politického, sociálneho a ekonomického hnutia nazvaného liberalizmus, ktoré sa rozšírilo v Európe v nasledujúcom období.
 - 6 Vzhľadom na skutočnosť, že na území Francúzska koexistovali rôzne právne systémy (napr. zvykové právo sa aplikovalo v severných oblastiach) bolo vytvorenie jednotného právneho systému

vatelia nemeckých štátov pod priamou kontrolou Napoleona Bonaparte, a predovšetkým zástancovia pokrokových myšlienok na ich území boli skôr pasívnymi čakateľmi a následne nadšenými príjemcami implementovaných reforiem⁷. Naopak, v prípade Pruska poskytla Veľká francúzska revolúcia dôležitý vonkajší stimul pre začatie reforiem zameraných na vnútorné posilnenie štátu, s dôrazom na hospodársku oblasť.⁸

Toto reformné úsilie, ktorého skromné začiatky je možné nájsť na nemeckom území už koncom 18. storočia, získalo na intenzite predovšetkým v súvislosti s nástupom Napoleona Bonaparte, v prípade Pruska po roku 1806.⁹ Berúc do úvahy miestne špecifiká,¹⁰ boli na území nemeckých štátov v danom období vyvíjané aktivity, ktoré súviseli so zabezpečením osobnej slobody človeka. Vzhľadom na to, že koncept slobody vytvorený Veľkou francúzskou revolúciou mal umožniť každému človeku dosiahnutie šťastia a spokojnosti, v hospodárskej oblasti malo byť každému jedincovi zabezpečené slobodné uplatňovanie všetkých jeho schopností, ktoré vyvíja k dosiahnutiu tohto cieľa. Bolo preto nevyhnutné odstrániť všetky feudálne obmedzenia a vytvoriť vhodné podmienky pre splnenie tejto požiadavky. Vo všeobecnosti boli prijaté zákony, ktorými dochádzalo k zrušeniu nevoľníctva, opatrení obmedzujúcich slobodu pohybu, k anulovaniu stavovských privilégií, prijatiu nových zákonov týkajúcich sa súkromného vlastníctva, k nastoleniu slobodnej voľby povolania, slobody podnikania, náboženskej tolerancie, zrušeniu monopolného postavenia cechov¹¹, vypracovaniu a prijatiu zákonov rušiacich ďalšie reštriktívne opatrenia zo strany štátu a vytvárajúcich priestor pre neobmedzenú

nevyhnutnosťou. Občiansky zákonník, prijatý dňa 21. marca 1804, bol vypracovaný na základe konzervatívnych ako aj progresívnych, liberálnych myšlienok, okrem iného potvrdzoval a zaručoval slobodu jednotlivca, rovnosť pred zákonom, právo na súkromné vlastníctvo, náboženskú slobodu, atď. Bližšie : *Code Napoleon; or, the French Civil Code*. Londýn : Thomas Davison, Whitefriars, 1827. 627 s.

- 7 TAYLOR, Alan John Percivale: *The course of German history: a survey of the development of German history*. New York : Routledge, 2005, s. 26.
- 8 Impulzy pre zahájenie reforiem vychádzali predovšetkým z radov vyššie postavených členov úradníckeho aparátu Pruska, ktorí nachádzali spojencov vo vyšších spoločenských vrstvách pochádzajúcich z mestského prostredia a medzi časťou pruskej šľachty.
- 9 V roku 1806 na základe Tylžského mieru Prusko definitívne stratilo územia západne od rieky Elbe, časť územia bola pričlenená k novovzniknutým štátnym útvarom a Prusku ostala len polovica pôvodného územia. V roku 1810 francúzska armáda obsadila významné pruské prístavy ako Lübeck či Hamburg. Okrem územnej straty bolo Prusko zaťažené aj bremenom finančných reparácií vo výške 140 miliónov frankov. Bližšie: BLACKBOURN, David: *History of Germany, 1780 – 1918: the long nineteenth century*. Cornwall : Blackwell publishing, 2003, s. 49. Porážka Pruska viedla k implementácii mnohých reforiem. Začala sa uplatňovať oveľa liberálnejšia hospodárska politika. Reformná činnosť súvisela najmä s činnosťou kancelárov – Karl vom Steina a neskôr Karl August von Hardenberga. Bližšie o reformnej aktivite pozri HOLBORN, Hajo: *A history of modern Germany: 1648 -1840*. Zv. 2. New Jersey : Princeton university press, 1982, s. 398-405.
- 10 Napoleon Bonaparte nezavádzal zmeny, ktoré boli realizované vo Francúzsku celoplošne, ale zohľadňoval špecifiká jednotlivých členov (realizované v rôznej miere, rozsahu,...). Od roku 1808 boli všetci členovia Rýnskeho spolku povinní v plnej miere implementovať zákonníky vypracované podľa francúzskeho vzoru.
- 11 BLACKBOURN, David: *History of Germany, 1780 – 1918: the long nineteenth century*. Cornwall : Blackwell publishing, 2003, s. 54; TAYLOR, Alan John Percivale: *The course of German history: a survey of the development of German history*. New York : Routledge, 2005, s. 27-29.

realizáciu nových ekonomických aktivít súvisiacich s industrializáciou v nasledujúcom období.

Po definitívnej porážke Napoleona Bonaparte v roku 1815 sa európske mocnosti snažili o revíziu pomerov spred vypuknutia Veľkej francúzskej revolúcie. Narušenie feudálnych štruktúr, aj keď len na krátku dobu, na území nemeckých štátov spôsobilo, že v prípade mnohých štátoprávnych jednotiek ich vlády neboli schopné naďalej viesť rovnakú politiku, t.j. politiku spred roka 1789. Boli nútené pokračovať v nastolenom smerovaní a postupnej implementácii ďalších reforiem, ktoré viedli k rozsiahlym spoločenským, ekonomickým a kultúrnym zmenám smerujúcim k definitívnej premene nemeckej spoločnosti, budovanej na liberálnych princípoch. Je nevyhnutné uvedomiť si, že proces prechodu od feudálnej k modernej spoločnosti bol veľmi zložitým a zdĺhavým. Odstraňovanie feudálnych obmedzení prebiehalo v niekoľkých etapách. Reformy vychádzali zo špecifik a potrieb jednotlivých štátov.¹²

Postupné odstránenie feudálnych privilégií a ustanovenie rovnosti medzi všetkými občanmi štátu viedlo zákonite k vytváraniu novej spoločenskej štruktúry, v rámci ktorej vznikli dve spoločenské vrstvy – buržoázia a robotnícka trieda. Obe vrstvy vznikli sformovaním sa rozdielnych skupín v priebehu prvej polovice 19. storočia. Buržoázia vznikala pripájaním sa skupiny veľkoobchodníkov, bankárov, obchodníkov so zámorím či priemyselníkov k tzv. jadru, ktoré tvorili mestské a vzdelané vrstvy.¹³ Robotnícka trieda pozostávala z rôznych skupín remeselníkov, tovarišov, učňov, roľníkov, robotníkov v domácej výrobe, továrenských robotníkov a nekvalifikovanej námezdnjej pomocnej sily.¹⁴

Hospodársky liberalizmus poskytoval každému človeku možnosť, aby naplno rozvíjal svoje schopnosti, stanovením podmienky nulových obmedzení. Človek bol odkázaný len sám na seba a bolo na ňom, či dokáže alebo nedokáže využiť poskytnuté podmienky vo svoj prospech. Zásah zo strany štátu bol považovaný nielen za zbytočný, ale aj škodlivý a nespravodlivý. Vplyvom takto stanovených kritérií v hospodárskej oblasti došlo v dôsledku absencie akéhokoľvek regulačného mechanizmu na jednej strane ku kumulácii bohatstva v rukách malej skupiny vznikajúcej buržoázie, na druhej strane k sformovaniu sa chudobnej masy pracujúcich.¹⁵ Neustále sa zhoršujúce životné a pracovné podmienky pracujúcich sa stali závažným spoločenským problémom vtedajšej doby. Kým v prvej polovici 19. storočia sú sociálne problémy spájané predovšetkým so zlou životnou a pracovnou situáciou učňov, tovarišov, remeselníkov a mladých robotníkov,

12 Ako príklad je možné uviesť rozdiely pri odstraňovaní nevoľníctva na území nemeckých štátov. Bližšie: KNOWLES, L. C.A : *Economic development in the nineteenth century: France, Germany, Russia and the United States*. Londýn : Routledge, 2006, s. 60-75.

13 Bližšie HAUPT, Heinz-Bernard: Měšťan. In: *Člověk romantizmu a jeho svět*. Ed. François Furet. Praha : Vyšehrad, 2010, s. 21-56.

14 Bližšie POLLARD, Sydney: Dělník. In: *Člověk romantizmu a jeho svět*. Ed. François Furet. Praha : Vyšehrad, 2010, s. 56-90.

15 MARTINA, Giacomo: *Storia della chiesa. Zv. 4: L'età contemporanea*. Brescia : Morcelliana, 1978, s. 29-34.

od konca 50. rokov v dôsledku prudkého rozmachu industrializácie nemeckých štátov sa pozornosť sústreďuje na továrenských robotníkov.¹⁶

Kritické ohlasy na meniacu sa spoločenskú realitu nenechali na seba dlho čakať. Mnohé z nich vychádzali z radov katolíkov, ktorí sústreďovali svoju pozornosť na sociálne problémy, ktorým čelili nemecké štáty. Prvé snahy o ich riešenie je možné datovať už do prvej polovice 19. storočia. Je nevyhnutné vnímať tieto snahy ako prejavy osobnej iniciatívy jednotlivcov, z radov klerikov ako aj laikov, nakoľko v predmetnom období katolícka cirkev nevydala žiadne oficiálne stanovisko k sociálnej otázke. Motivované kresťanskou láskou k blížnemu mnohé riešenia spočívali v obnove a následnom zintenzívnení a rozšírení škály aktivít poskytovaných v rámci dobročinnnej činnosti. Veľkým prínosom pre rozvoj dobročinnnej aktivity bolo aj povolenie, ktoré umožňovalo katolíkom zakladať na nemeckom území rôzne kluby, spolky a iné organizácie, získané v 40. rokoch 19. storočia.¹⁷ Významnú úlohu zohrala aj katolícka tlač.¹⁸

Avšak už v tomto období boli prezentované riešenia, ktoré sa snažili ísť za rámec tohto „tradičného riešenia“ poskytovaného katolíckou cirkvou. Mnohé z nich pramenili z myšlienky nevyhnutnosti obnovenia postavenia katolíckej cirkvi, ktorá ako kľúčový staviteľ európskej civilizácie mala vždy významné miesto vo vývoji ľudstva. Tento romantizmom ovplyvnený spôsob premýšľania je možné nájsť napríklad u Franza Xavera von Baadera.¹⁹ Riešením, ktoré prezentoval vo svojej kľúčovej práci venujúcej sa sociálnej otázke,²⁰ bolo začlenenie príslušníkov nemajetných pracujúcich skupín do vtedajšej spoločnosti ako samostatnej spoločenskej triedy, čo by v konečnom dôsledku viedlo k získaniu statusu plnoprávných občanov. Táto integrácia mala prebehnúť za pomoci kňazov, ktorí mali vystupovať ako ich zástupcovia a verejne prezentovať ich sťažnosti

16 Pozri KNOWLES, L. C. A: *Economic development in the nineteenth century: France, Germany, Russia and the United States*. Londýn : Routledge, 2006, s. 153-169.

17 Ako príklad je možné uviesť *Katolícky spolok tovarišov a učňov*, ktorý založil Adolf Kolping v roku 1848 v Kolíne nad Rýnom. Kňaz Adolp Kolping si uvedomoval zložitú situáciu tovarišov a učňov, v ktorej sa ocitli po zrušení cechov. Cieľom spolku bolo vychovať z nich dobrých kresťanov a otcov rodín, zodpovedných občanov a majstrov vo svojom remesle. Spolok organizoval rôzne prednášky, sociálno-politické debaty, odborné kurzy, športové aktivity či spoločenské stretnutia.

18 Noviny a časopisy vydávané katolíckmi prispôbovali svoj obsah čo najširšiemu kruhu čitateľov. Prinášali informácie o aktivitách katolíckej cirkvi v sociálnej oblasti, upozorňovali na nekalé praktiky zamestnávateľov, uverejňovali príspevky od katolíkov z Francúzska atď. Najznámejšími boli *Der Katholik*, *Der Religionsfreund für Katholiken*, *Zeitschrift für die Geistlichkeit des Erzbistums Freiburg*, *Athanasius*, *Katholische Kirchenzeitung*, *Zeitschrift für Katholische Theologie*, *Der Seelsorger* či *Theologisch-praktische Monatsschrift*.

19 Franz Xaver von Baader (1765 – 1841) bol nemecký filozof, teológ, lekár, banský inžinier. Vyštudoval medicínu a neskôr banské inžinierstvo. V rokoch 1791 – 1796 pôsobil v Anglicku. Okrem získania nových poznatkov a skúseností v oblasti ťažby mal možnosť oboznámiť sa s negatívnymi následkami vývoja, ktorý čakal nemecké štáty. Neskôr pôsobil ako profesor teológie na univerzite v Mníchove. Bol vášnivým čitateľom francúzskeho *L'Avenir*, ktorý výrazne ovplyvnil jeho názory.

20 Práca je nazvaná *Über das dermalige Mißverhältnis der Vermögenslosen oder Proletaires zu den Vermögen besitzenden Klassen der Sozietät in betreff ihres Auskommens, sowohl in materieller Hinsicht, aus dem Standpunkte des Rechts betrachtet*. Vyšla v roku 1835.

či požiadavky. Dôležitá úloha, ktorá by pripadla katolíckej cirkvi pri tomto procese jej mala umožniť „povstať z popola“ a opätovne získať kľúčovú pozíciu v spoločnosti.²¹

Úplne iný charakter malo riešenie, ktoré v roku 1837 ponúkol Franz Joseph Buss.²² Podľa jeho názoru bolo možné riešiť sociálnu otázku len prostredníctvom zásahu zo strany štátu. Zabezpečenie právnej ochrany továrenských robotníkov malo viesť k zabráneniu ich ďalšieho vykorisťovania. Vo svojom prejave z dňa 25. apríla 1837 požadoval okrem iného obmedzenie pracovnej doby továrenských robotníkov na 14 hodín, detí pracujúcich v továrňach na 6 hodín v zime a 8 hodín v lete, zákaz práce detí v noci; stanovenie nedele ako dňa odpočinku, zabezpečenie sociálneho poistenia pre prípady choroby alebo úrazu, zabezpečenie vzdelávania robotníkov, založenie školy pre deti továrenských robotníkov.²³ V roku 1846 F. J. Buss svoju požiadavku vytvorenia štátnej legislatívy v sociálnej oblasti zavrhol.

Nezávisle od F. J. Bussa formuloval v roku 1847²⁴ požiadavku štátnej intervencie aj Peter Franz Reichensperger²⁵, ako súčasť riešenia sociálnych problémov vtedajšej doby. Na rozdiel od mnohých svojich súčasníkov zastával P. F. Reichensperger stanovisko, podľa ktorého boli rozvoj priemyslu, sloboda obchodu, deliteľnosť pozemkového vlastníctva či zásada voľnej hospodárskej súťaže nevyhnutnými pre rozvoj a modernizáciu hospodárstva, a v konečnom dôsledku pre konkurencie schopnosť krajiny na medzinárodnej úrovni. Avšak negatívne dôsledky, ktorými bol tento vývoj sprevádzaný, mali byť riešené štátnymi zásahmi, ako napríklad regulácia voľnej hospodárskej súťaže, pomoc v starostlivosti o chudobných, zakladanie poisťovní, pomoc remeselníkom pri distribúcii ich výrobkov na trhy, podpora práv robotníkov združovať sa do spolkov, upravenie

21 STOLL, Christoph: The „Church“ social movement. In: RIVINIUS, Karl Josef: *The social movement in 19th century Germany*. Bonn : Inter Nationes - Bad Godesberg, 1979, s. 60; MISNER, Paul: *Social Catholicism in Europe: from the onset of industrialization to the First World War* Londýn : Darton, Longman and Todd, 1991, s. 46-47; KAUFMANN, M.: *Christian socialists. III. – Baader and Ketteler*. In: *Good words for 1882*. Ed. Donald macLeod. Londýn : Isbister and company, 1882, s. 748.

22 Franz Joseph Buss (1803 – 1878) vyštudoval filozofiu, právo a medicínu. Neskôr sa stal profesorom na univerzite vo Freiburgu. Stál pri založení centra pre komparatívne štúdium európskej legislatívy a teórie práva. Bol niekoľkokrát zvolený ako zástupca do Druhej komory Bádenskeho parlamentu, kde sa venoval sociálnym problémom, otázke slobody cirkvi, systému jednotných cieľ. Vyvíjal značnú charitatívnu činnosť a pomáhal pri politickom organizovaní katolíkov. Neskôr sa stal aj členom katolíckej politickej strany Centrum. Jeho názory ovplyvnili francúzske práce. Medzi jeho najznámejšie práce patria napríklad: *Über den Einfluss des Christentums auf Recht und Staat* či *Der Unterschied der katholischen und der protestantischen Universitäten in Deutschland*.

23 Išlo o prvý prejav venovaný výlučne sociálnej otázke, ktorý bol prednesený na pôde parlamentu na území nemeckých štátov. Pozri BUSS, Franz Joseph: *Fabrikrede des Abgeordneten Franz Joseph Buss über das sociale Problem der fabrikarbeitenden Bevölkerung: gehalten am 25. April 1837 in der zweiten Badischen Kamer in Karlsruhe*. Kath. Männerwerk 1974. 32 s.

24 Ide o jeho najznámejšiu prácu, v ktorej sa venoval sociálnym problémom doby, nazvanú *Die Agrarfrage aus dem Gesichtspunkte der Nationalökonomie, der Politik und des Fechte*.

25 Peter Franz Reichensperger (1810 – 1892) bol právnik a politik. Vo svojich prácach sa venoval predovšetkým otázke vzťahu cirkvi a štátu, predovšetkým v súvislosti s tzv. Kulturkampfom. Je jedným zo zakladateľov politickej strany katolíkov Centrum.

pracovnej doby zákonom, zakladanie škôl pre deti atď. Zároveň však tvrdil, že riešenie sociálnej otázky spočívalo aj v návrate k životu v súlade s kresťanskými hodnotami.²⁶

Aj napriek faktu, že už v tomto období bolo sformulovaných niekoľko pozoruhodných návrhov na riešenie sociálnej otázky, žiaden z nich si nezískal dostatočnú podporu k tomu, aby sa stal platformou pre rodiace sa katolícke hnutie na území nemeckých štátov. Táto výsada patrila až Wilhelmovi Emmanuelovi von Kettelerovi.

Od spoločenskej reformy k sociálnej politike

Wilhelm Emmanuel von Ketteler sa narodil 24. decembra 1811 v Münsteri, Vestfálsko. Jeho životné smerovanie výrazne ovplyvnil tzv. Kolínsky incident,²⁷ v dôsledku ktorého požiadal o prepustenie zo štátnej služby a o tri roky neskôr, v liste zo 7. februára 1841, oznámil bratovi Wilderichovi svoje rozhodnutie študovať teológiu a stať sa kňazom.²⁸ Vo svojich predstavách o budúcnosti, ktoré boli častým predmetom osobnej korešpondencie počas jeho teologických štúdií, videl naplnenie svojho života v úlohe obyčajného vidieckeho kňaza starajúceho sa zo všetkých síl o svojich farníkov. Táto predstava sa začala naplňovať v mestečku Beckem, v ktorom pôsobil v rokoch 1844 – 1846 ako jeden z troch kaplánov farnosti. W. E. von Ketteler sústredil svoju pozornosť a vyvíjal značné množstvo aktivít zameraných predovšetkým na morálne a sociálne pozdvihnutie farníkov.²⁹ V rovnakom duchu sa nieslo aj jeho pôsobenie vo farnosti v Hopstene, diecéza v Mníchove, v rokoch 1846 – 1848, kde sa snažil pomáhať chudobným, ktorí jeho pomoc najviac potrebovali. A teda už prvé roky pôsobenia W. E. von Kettelera môžeme hodnotiť ako jeho prvý príspevok k riešeniu sociálnych problémov doby.

W. E. von Ketteler sa stáva významnou súčasťou katolíckeho sociálneho hnutia až od roku 1848, aj keď je dôležité zdôrazniť, že neúmyselne. V danom roku bol W. E. von

26 STOLL, Christoph: The „Church“social movement. In: RIVINIUS, Karl Josef: *The social movement in 19th century Germany*. Bonn : Inter Nationes - Bad Godesberg, 1979, s. 61-62; MISTER, Paul: *Social Catholicism in Europe: from the onset of industrialization to the First World War* Londýn : Darton, Longman and Todd, 1991, s. 75-76.

27 K tzv. Kolínskemu incidentu došlo 20. novembra 1837, kedy bol zatknutý arcibiskup Clemens August von Droste – Vischering. Predmetom incidentu bolo uzatváranie zmiešaných manželstiev katolíkov a protestantov. Katolícka cirkev povoľovala uzavretie zmiešaného zväzku, len ak bolo zaručené, že deti týchto manželstiev budú vychovávané ako katolíci. Pruská vláda prijala zákon o zmiešaných manželstvách, kde spomenutá požiadavka absentovala, a žiadala katolícku cirkev, aby sa ním riadila. Odmietnutie viedlo k zatknutiu nielen arcibiskupa Kolína, ale aj ďalších. Nakoľko incident vznikol v kontexte dlhodobého boja katolíckej cirkvi o udržanie si samostatnosti od pruskej vlády, W. E. von Ketteler tento násilný čin pobúrila a začal pochybovať či stojí na správnej strane. In: *Clemens August von Droste – Vischering*. [online]. [cit. 2011-09-03]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Clemens_August_von_Droste-Vischering>.

28 ISERLOCH, Erwin: *Bischof Ketteler in seinen Schriften*. Mainz : Matthias-Grünewald-Verlag, 1977, s. 17-18.

29 Prostredníctvom kázní a populárneho katechizmu sa snažil zvyšovať a prehľbovať vieru miestnych farníkov. Neustále bol s nimi v osobnom kontakte. Avšak predovšetkým hmotné výsledky, ktoré za tento krátky čas dosiahol, boli kľúčové pre ďalší rozvoj a prospech farnosti. Počas svojho pôsobenia sa mu podarilo založiť napr. detský domov a nemocnicu pod správou rádu Milosrdných sestier.

Ketteler zvolený do novo vytvoreného národného zhromaždenia vo Frankfurte, z čoho vyplývalo aktívnejšie zapojenie sa do verejného života. Vo svojom prvom verejnom vystúpení sa W. E. von Ketteler predstavil ako človek znály doby; ako človek, ktorý si bol vedomý zmien postupne prebiehajúcich na území nemeckých štátov a princípov, na ktorých sa budovala nová spoločnosť. Vzhľadom na príležitosť, pri ktorej predniesol nasledujúce slová³⁰, obvinil W. E. von Ketteler po prvýkrát myšlienky liberalizmu a tých, ktorí si ich vzali za motto svojej každodennej aktivity, za pôvodcov zla, ku ktorému dochádzalo v spoločnosti týmito slovami: *„Kto sú vrahovia našich priateľov? Sú to naozaj tí muži, ktorí prešpikovali ich telá guľkami? Nie, nie sú to oni. Sú to myšlienky, ktoré dali zrod dobrým a zlým skutkom na zemi – a tieto myšlienky, ktoré zrodili tieto skutky, nie sú myšlienkami našich ľudí (...) Vrahovia sú muži, ktorí sa (...) snažia trhať odkaz vykúpenia zo srdc ľudí; tí ktorí tvrdia, že nie je povinnosťou ľudí riadiť ich vášne, podriaďiť ich konanie vyššiemu zákonu. (...) vrahmi sú muži, ktorí položili samých seba ako idoly ľudí, aby pokľakli pred nimi a obdivovali ich.“*³¹

V počiatočnom období svojho pôsobenia nepripúšťal W. E. von Ketteler myšlienku na spoločnú spoluprácu katolíckej cirkvi a štátu pri riešení sociálnych problémov doby. Naopak, zastával názor, podľa ktorého štát nedokázal a nedokáže pomôcť zbedačeným masám, ktoré sú vydané svojvôli formujúcej sa buržoázii, presadzujúcej myšlienky liberalizmu. Dokumenty pochádzajúce zo 40. a polovice 50. rokov 19. storočia, v ktorých sa venuje riešeniu sociálnych problémov, prezentujú jeho presvedčenie o tom, že jedine katolícka cirkev je schopná vyriešiť zložitú situáciu, v ktorej sa nachádzala nielen nemecká, ale vôbec celá európska spoločnosť. Tvrdil, že: *„Najťažšia otázka, ktorú nie je schopná vyriešiť žiadna legislatíva či forma vlády, je sociálna otázka. Komplikovanosť, veľkosť, naliehavosť tejto otázky ma naplňa veľkou radosťou. To, čo ma naplňa radosťou, nie je zlá situácia mojich bratov, ale skutočnosť, že musí byť zrejmé, že jedine cirkev nesie v rámci svojej sily božskej pravdy jej konečné riešenie. Svet uvidí, že sa katolícka cirkev snaží riešiť sociálnu otázku, keďže štát so svojou legislatívnou mašinériou nemá silu vyriešiť ju.“*³² Vzhľadom na to, že tieto slová predniesol na prvom zasadnutí Nemeckého katolíckeho združenia, na ktorom boli prítomní najmä zástupcovia katolíckych klubov a organizácií, apeloval W. E. von Ketteler na to, aby sa odstránenie sociálnych problémov doby stalo hlavným cieľom aktivít katolíckej cirkvi a organizácií vytvorených pod jej záštitou pre nasledujúce obdobie.

30 Dňa 21. septembra 1848 bol W. E. F. von Ketteler poverený predniesť pohrebnú reč pri úmrtí Felixa Fürst Lich-novského a Hansa Adolfa Erdmanna von Auerswalda, dvoch členov pravice v národnom zhromaždení, ktorí boli zabití 18. septembra 1848 počas povstania, ktoré vypuklo vo Frankfurte nad Mohanom.

31 (Preklad L. M.) Citované z pohrebnej reči z dňa 21. septembra 1848 vo Frankfurte. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Sämtliche Werke und Briefe: Schriften, Aufsätze und Reden 1848-1866*. zv. 1. Mainz : Hase und Koehler Verlag, 1977, s. 14.

32 (Preklad L. M.) Citované z prejavu prezentovaného dňa 4. októbra 1848 a adresovaného 20 účastníkom (napr. Dölling, B. Weber, A. Reichensperger) prvého zasadnutia Nemeckého katolíckeho združenia, konaného v dňoch 3. – 6. októbra 1848 v Mainzi. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Sämtliche Werke und Briefe: Schriften, Aufsätze und Reden 1848 – 1866*. zv. 1. Mainz : Hase und Koehler Verlag, 1977, s. 18.

Absencia štátu pri riešení sociálnych problémov v prvotnej koncepcii W. E. von Kettelera úzko súvisela najmä s jeho chápaním pôvodu sociálnych problémov. Tie vnímal predovšetkým ako problémy morálky, ktoré mohla prekonať len katolícka cirkev. Podľa W. E. von Kettelera podstata sociálnych problémov doby spočívala v nesprávnom rozdelení svetských statkov. Novo formujúca sa spoločnosť a vzťahy, ktoré vznikali medzi jej členmi, sa rodili na základe, ktorý nevychádzal z učenia katolíckej cirkvi a bol založený na nesprávnom chápaní či interpretácii práva na súkromné vlastníctvo, podľa ktorej sa človek považoval za neobmedzeného vlastníka svojho majetku, ktorý využíval predovšetkým na uspokojenie svojich potrieb, ako aj čoraz viac sa zvyšujúcej túžby po potešení. K tejto zmene v chápaní došlo podľa W. E. von Kettelera v dôsledku úpadku kresťanstva a dobrovoľného odklonu od učenia katolíckej cirkvi spôsobeného predchádzajúcim vývojom,³³ ako aj bezvýhradným prijatím nových zásad liberalizmu. Podľa jeho názoru to boli najnižšie pudy, primitívna vášeň, ktoré sa usadili v srdci človeka a riadili jeho konanie, ktoré spôsobilo existenciu neľudských podmienok vo vtedajšej spoločnosti. W. E. von Ketteler prirovnal vtedajší stav k doktríne o prvotnom hriechu, „podľa ktorej sa odvrátením od Boha prirodzené zmysly človeka istým spôsobom znehodnotia. Rozum potemnie a vôľa je náchylná k zlu.“³⁴ Kým svetská moc mohla priniesť iba dočasnú a čiastočnú vonkajšiu nápravu, kresťanstvo mohlo ísť priamo k zdroju zla a liečiť ho. Tým zdrojom bolo podľa jeho názoru morálne skazené srdce vtedajšieho človeka, či už bohatého alebo chudobného, ktoré ovládli chamtivosť, sebeckosť a nestriednosť.³⁵ W. E. von Ketteler veril, že k odstráneniu sociálnych problémov vtedajšej spoločnosti mohlo dôjsť výlučne prostredníctvom morálnej reformy, ktorá by priniesla „spravodlivé rozdelenie svetských statkov nie silou, ale vnútornou premenou srdca“.³⁶

Zároveň s kritikou liberalizmu prezentoval W. E. von Ketteler v kázňach z roku 1848 koncepciu práva na súkromné vlastníctvo, v súlade s učením katolíckej cirkvi, ako prostriedku, ktorým bolo možné účinne riešiť problém značných rozdielov medzi chudobnými a bohatými. Kým liberalizmus zdôrazňoval jednotlivca, ktorý nebol viazaný s ostatnými členmi spoločnosti (iba ak dobrovoľne vstúpil do, či uzavrel určité spojenectvá

33 Vplyvom myšlienok osvietenstva dochádza už od polovice 19. storočia k výraznejšiemu úpadku kresťanstva, čo sa prejavilo napríklad v poklese záujmu o kňazské povolanie, kresťanskú literatúru, časť obyvateľov upustila od pravidelného praktizovania viery, vzrastá počet mimomanželských detí atď. Táto situácia existovala v každej európskej krajine v rôznej miere. Bližšie pozri napr. : GIBON, Ralph: *A social history of French catholicism*, 1789 – 1914. New York : Routledge.

34 (Preklad L. M.) Citované z druhej kázne zo série 6 kázni nazvaných *Najdôležitejšie sociálne otázky doby* prednesenej dňa 3. decembra 1848 v katedrále v Mainzi In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Sämtliche Werke und Briefe: Schriften, Aufsätze und Reden 1848-1866*. zv. 1. Mainz : Hase und Koehler Verlag, 1977, s. 37-38.

35 Druhá kázeň zo série 6 kázni nazvaných *Najdôležitejšie sociálne otázky doby*, prednesená 3. decembra 1848 v katedrále v Mainzi. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Sämtliche Werke und Briefe: Schriften, Aufsätze und Reden 1848 – 1866*. zv. 1. Mainz : Hase und Koehler Verlag, 1977, s. 40.

36 (Preklad L. M.) Citované z druhej kázne zo série 6 kázni nazvaných *Najdôležitejšie sociálne otázky doby* prednesenej dňa 3. decembra 1848 v katedrále v Mainzi. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Sämtliche Werke und Briefe: Schriften, Aufsätze und Reden 1848-1866*. zv. 1. Mainz : Hase und Koehler Verlag, 1977, s. 42.

alebo zväzky), katolícka cirkev naopak, vždy kládla dôraz na komunitu a zdôrazňovala vzájomnú závislosť či prepojenie medzi jej členmi. Podľa liberalizmu mal človek výlučné a neobmedzené právo na hmotné statky, na súkromné vlastníctvo, ktoré nadobudol. Kettelerova koncepcia, ktorá vychádzala z učenia Tomáša Akvinského, priznávala človeku len užívateľské právo na hmotné veci, pretože ich vlastníkom bol Boh. Prirodzené právo na súkromné vlastníctvo teda nesmeli byť podľa W. E. von Kettelera chápané ako pravé a úplné vlastníctvo, ale len ako užívacie právo, ktoré samo o sebe nesmel človek vnímať ako neobmedzené právo, t. j. človek si nesmel robiť s majetkom čo chcel, ale vždy ako právo používať majetok tak, ako to Boh stanovil – teda pre dobro všetkých.³⁷ V praktickom živote mala táto koncepcia viesť k obnoveniu dobročinnnej aktivity, a tým k odstraňovaniu rozdielov medzi občanmi štátu.

Veriac, že pre sociálne zlepšenie stačí iniciatíva jednotlivca, v dôsledku ktorej dôjde k premene hodnôt formujúcich spoločnosť, pohyboval sa W. E. von Ketteler v dokumentoch spadajúcich do prvej polovice 19. storočia výlučne na rovine princípov či teoretických konceptov³⁸. Očakával, že v dôsledku vnútornej premeny srdca dôjde postupne k obnove kresťanskej dobročinnnej aktivity³⁹, ktorú vnímal ako prostriedok, ktorý vyrieši sociálne problémy. Je zrejmé, že namiesto načrtnutia plánu či prezentácie konkrétnych návrhov na riešenie sociálnych problémov doby, sa W. E. von Ketteler „snažil opätovne vzbudiť vo veriaciach záujem o kresťanskú sociálnu etiku a ponúkol im zdroje, z ktorých môžu čerpať morálnu pomoc a energiu“.⁴⁰

V roku 1849 W. E. von Ketteler sa dobrovoľne stiahol do úzadia, aby mohol sám svojou činnosťou napomáhať pri riešení sociálnej otázky. Po krátkom pôsobení v Hopfene a v Berlíne⁴¹ sa stal biskupom v Mainzi.⁴² Aj napriek značnému proticirkevnému cíteniu, ktoré vládlo najmä v samotnom meste Mainz, podnikol W. E. von Ketteler rôzne kroky smerujúce k duchovnej obnove diecézy, t. j. k prebudeniu jej náboženského života

37 Prvá kázeň zo série 6 kázni nazvaných *Najdôležitejšie sociálne otázky doby* prednesená dňa 19. novembra 1848 v katedrále v Mainzi. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Sämtliche Werke und Briefe: Schriften, Aufsätze und Reden 1848 – 1866*. Zv. 1. Mainz : Hase und Koehler Verlag, 1977, s. 26-33.

38 V rámci už vyššie spomenutej série kázni rozpracoval W. E. F. von Ketteler aj ďalšie koncepty týkajúce sa základných otázok spoločenského poriadku podľa učenia katolíckej cirkvi. Išlo napríklad o slobodu človeka, manželstvo a rodinný život, autoritu katolíckej cirkvi atď.

39 Otázku dobročinnosti rozpracoval v niekoľkých kázňach. Tvrdil, že Boh ustanovil dva zákony regulujúce rozdelenie svetských statkov na zemi, a to zákon spravodlivosti, nad dodržiavaním ktorého má držať kontrolu štát a zákon dobročinnosti. Dávanie almužny chápal W. E. von Ketteler ako povinnosť každého človeka, avšak nie ako založenú zákonom spravodlivosti, a teda nebola vymáhateľná silou, ale len apelovaním na svedomie jednotlivca. Preto považoval za nesprávne správanie sa chudobných, ktorí vyžadovali a spoliehali sa na almužnu od bohatých. Tá mala prísť samovoľne v dôsledku morálnej reformy, ktorú navrhoval. Bližšie pozri napríklad: Kázeň prednesená dňa 9. decembra 1849 v Berlíne. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Predigten*. Zv. I. Mainz : Franz Kircheim Verlag, 1878, s. 524-528.

40 In MISNER, Paul: *Social catholicism in Europe: from the onset of industrialization to the first World War*. Londýn : Darton, Longman and Todd, 1991, s. 94.

41 V Berlíne pôsobil ako prepoš kostola Sv. Hedwiga od októbra 1849 do júna 1850.

42 Tento post zastával v rokoch 1850 – 1877.

a zaisteniu formovania sa nového kléru.⁴³ V roku 1851 vypracoval program sociálnej reformy, ktorý spočíval v zintenzívnení dobročinnnej činnosti, výsledkom ktorej sa stalo vybudovanie zariadení pre opustené deti, ošetrovní rovnomerne rozmiestnených po celom území diecézy, zlepšenie podmienok nemocníc atď.⁴⁴

Aj napriek tomu, že počiatky industrializácie nemeckého územia siahajú do 40. rokov 19. storočia, situácia robotníkov pracujúcich v továrňach sa stáva aktuálnou až od konca 50. rokov 19. storočia v súvislosti so silnejúcou industrializáciou nemeckého územia. Potreba definovať pozíciu katolíckej cirkvi v súvislosti s touto otázkou, navrhnúť jej riešenie, vznikla nielen vzhľadom na formujúce sa katolícke sociálne hnutie, ale aj v dôsledku existencie ďalších riešení vypracovaných na báze dominantných ideologických koncepcií vtedajšej doby.

V roku 1864 vydáva W. E. von Ketteler prácu *Otázka robotníkov a kresťanstvo*, ktorej cieľom je „ukázať robotníkov (...), že jedine kresťanstvo vlastní neomylné prostriedky k zlepšeniu situácie robotníckej triedy“.⁴⁵ Časť práce je venovaná detailnej analýze poskytnutých riešení pre zlepšenie podmienok robotníckej triedy, založených na myšlienkach liberalizmu (konceptia formulovaná Hermannom Schutze-Delitzschom) ako aj komunizmu (konceptia formulovaná Ferdinandom Lassallom), pričom osobitú pozornosť venoval W. E. von Ketteler predovšetkým výrobným družstvám, ktoré vnímal ako možný nástroj sociálneho progresu.⁴⁶ Záverom analýzy však konštatuje, že „Lassalle má pravdu voči Schulze-Delitzsch a Schulze-Delitzsch má pravdu voči Lassalle. Každý má pravdu, keď vyjadruje kritiku na druhého; obaja sa značne mýlia vo svojich návrhoch, ako pomôcť pracujúcim. Obaja majú pravdu, keď popierajú; obaja sa mýlia, keď uisťujú. Vôbec nás to neprekvapuje; je to v súlade so všeobecným charakterom ducha doby, ktorý v skutočnosti vie kritizovať (...). ale nevie vytvoriť (...) pretože je odrezaný od akejkoľvek komunikácie s pravdou a Životom.“⁴⁷ V ďalšej časti práce W. E. von Ketteler prezentuje prostriedky pre zlepšenie životných a pracovných podmienok robotníkov, ktorými disponuje katolícka cirkev. Opätovne kladie dôraz na kresťanskú dobročinnosť a vzájomnú spoluprácu chudobných a bohatých pod vedením katolíckej cirkvi. Prvým prostriedkom sú organizácie, ktoré založila katolícka cirkev alebo boli založené pod jej záštitou na pomoc chorým, chudobným sirotám či starým ľuďom. Ako ďalší prostriedok

43 W. E. von Ketteler začal katolícku obnovu diecézy tým, že v roku 1851 založil kňazský seminár, ktorý ponúkal vzdelanie v súlade s požiadavkami tridentského koncilu a ktorý sa neskôr stal významným vzdelávacím centrom. Vytvoril tzv. prípravný seminár pre študentov kňazského seminára. V diecéze sa usadili cirkevné rády, ktoré sa venovali vzdelávacej a dobročinnnej činnosti (františkány, jezuiti, kapucíni,...). Bližšie METLAKE, George: *Christian social reform. Program outlined by its pioneer William Emmanuel baron von Ketteler, Bishop of Mainz*. Philadelphia : The Dolphin press, 1912, s. 76-81.

44 Bližšie pozri Príhovor ministrovi Hesénska prednesený dňa 31. decembra 1851. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Briefe von und an Wilhelm Emmanuel Freiherrn von Ketteler, Bischof von Mainz*. Mainz : Franz Kirchein Verlag, 1879, s. 226-229.

45 (Preklad L. M.) KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *La questione operaia e il cristianesimo*. Benátky : L. Merlo Di G. B., 1870, s. 90.

46 KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *La questione operaia e il cristianesimo*. Benátky : L. Merlo Di G. B., 1870, s. 24-61.

47 (Preklad L. M.) KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *La questione operaia e il cristianesimo*. Benátky : L. Merlo Di G. B., 1870, s. 65.

nápravy uvádza vzdelanie a kresťanskú rodinu, ktorá dáva hodnotu všetkému snaženiu človeka a vyzdvihuje najmä jej úlohu pri výchove nasledujúcich generácií. W. E. von Ketteler opätovne potvrdil, že katolícka cirkev podporí každé úsilie robotníckej triedy o jej zjednotenie sa v boji za vypočutie ich požiadaviek. Ako posledný, piaty prostriedok nápravy uvádza založenie výrobných družstiev.⁴⁸

V druhej polovici 60. rokov 19. storočia W. E. von Ketteler neopustil svoju pozíciu z roku 1848, avšak sa výraznejšie posunul vpred, smerom ku koncepcii sociálnej politiky. Lepšie pochopenie problémov vzťahu práce a kapitálu ho postupne priviedlo k záveru, že sociálne problémy nie sú len dôsledkom „padlej“ morálky človeka, ale predovšetkým teórie a praxe uplatňovanej v politicko – ekonomickej oblasti.⁴⁹ Začal uvažovať nad efektívnejším riešením, keďže si uvedomil, že dobročinná činnosť nie je postačujúcim prostriedkom pre riešenie sociálnych problémov, aj v dôsledku zjavnej lenivosti katolíkov podstúpiť nevyhnutnú vnútornú premenu, ktorá ich postupne prikláňala k „*lahším riešeniam*“.⁵⁰ Je pravdepodobné, že k prehodnoteniu názoru zapojenia štátu do riešenia sociálnej otázky primáli W. E. von Kettelera aj pozitívne výsledky aplikácie továrenských zákonov v rokoch 1836 až 1866 v Anglicku, ktoré potvrdzovali účinnosť štátnej intervencie v tejto oblasti.

Po prvýkrát sa myšlienka nevyhnutnosti zásahu zo strany štátu objavuje spolu s ďalšími faktormi ako morálka a náboženstvo v jednom z jeho prejavov z roku 1865. W. E. von Ketteler povedal: „*Náboženstvo a morálka sami o sebe nie sú postačujúce. (...) Rozhodne štát musí prispieť, cirkev musí pomôcť, komunita musí pomôcť. (...) Štát, celá spoločnosť nesmie mať žiadne vyššie záujmy ako ochrániť pracujúcich pred zničením.*“⁵¹

48 KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *La questione operaia e il cristianesimo*. Benátky : L. Merlo Di G. B., 1870, s. 66-90.

49 Tento názor zastával už v roku 1855 aj Friedrich Pilgram, ktorý zdôrazňoval potrebu nájdania spôsobu nového prepojenia kapitálu a práce bez toho, aby bola práca podrobená kapitálu, čo podľa neho nebolo možné bez zásahu štátu. F. Pilgram bol prispievateľom časopisu *Historisch-politische Blätter*, s ktorým prichádzal do kontaktu aj W. E. von Ketteler. Paul Mister tvrdí, že s najväčšou pravdepodobnosťou tieto myšlienky ovplyvnili v 60. rokoch W. E. von Kettelera a formulovanie jeho názorov. In: MISNER, Paul: *Social catholicism in Europe: from the onset of industrialization to the first World War*. Londýn : Darton, Longman and Todd, 1991, s. 137.

50 Pod označením „lahšie riešenia“ máme na mysli tie, ktoré si nevyžadovali podstúpenie vnútornej premeny, a teda napr. riešenie na báze myšlienok komunizmu, ktoré si postupne získalo značné množstvo priaznivcov medzi pracujúcimi v nemeckých továrňach. „*Kým predtým sa v dielňach čítavali nesmrteľné knihy a práce, teraz boli nahradené literatúrou, ktorá si dala za cieľ smrť každej náklonnosti k náboženstvu, a teda vnuknúť nenávisť voči každému sociálnemu poriadku, ktorý existuje. A tiež v každej fabrike existuje združenie robotníkov, ktoré robí propagandu červenému štýlu (komunizmus). A výsledok? Teraz takmer všetky naše väčšie továrne bez veľkého rozdielu typu avizujú každý deň kľatby a rúhanie každého druhu, v každom väčšom meste e vo veľkých fabrikách značná časť učňov je nakazená viac a viac ateizmom, ktorý prináša so sebou svoj svojský typ nemravnosti.*“ (Preklad L. M.) SCHWER, Wilhelm: *Der soziale Gedanke in der Katholischen Seelsorge*. citované podľa RITTER, Emil: *Il movimento cattolico-sociale in Germania nel XIX secolo e il Volksverein*. Rím : Cinque Lune, 1967, s. 29.

51 (Preklad L. M.) Citované z prejavu, ktorý bol prednesený pri príležitosti osláv založenia združenia remeselníkov v Mainzi prednesený dňa 19. novembra 1869. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *Sämtliche Werke und Briefe: Schriften, Aufsätze und Reden 1848 – 1866*. Zv. 1. Mainz : Hase und Koehler Verlag, 1977, s. 687- 688.

Následne rozvíja túto myšlienku štátnej pomoci v podobe sociálnej politiky v dvoch vystúpeniach z roku 1869, a to *Robotnícke hnutie a jeho úsilie vo vzťahu k náboženstvu a morálke* a *Starostlivosť katolíckej cirkvi o pracujúcich v továrni, tovarišov, učňov a nezamestnaných slúžok*.

Vyššie uvedenú kázeň *Robotnícke hnutie a jeho úsilie vo vzťahu k náboženstvu a morálke* otvára W. E. F. von Ketteler vyjadrením podpory robotníckemu hnutiu. Vyzval prítomných⁵², aby sa pripojili k rozmáhajúcemu sa robotníckemu hnutiu, ktorého hlavnou úlohou bola snaha zjednotiť, zorganizovať zväčšujúcu sa masu továrenských robotníkov v boji za ich záujmy. Poukazujúc na skutočnosť, že úplná sloboda, ktorú presadzuje liberalizmus, izolovala a pošlahala ľudskú dôstojnosť pracujúcich tvrdí, že katolícka cirkev podporí akékoľvek úsilie robotníckej triedy v boji za svoju záchranu. Následne odôvodňuje oprávnenosť podpory požiadaviek robotníckej triedy, napr. zvýšenie platov, zákaz práce žien a matiek či deň odpočinku zo strany katolíckej cirkvi. Napriek novej koncepcii riešenia sociálnych problémov, ktorá kládla dôraz na úlohu štátu, W. E. von Ketteler nezabudol zdôrazniť, že „všetko úsilie robotníkov bude prázdne a zbytočné, ak nebude vychádzať z náboženstva a morálky“⁵³

Obrat od spoločenskej reformy k sociálnej politike jednoznačne potvrdil prejav *Starostlivosť katolíckej cirkvi o pracujúcich v továrni, tovarišov, učňov a nezamestnaných slúžok*, ktorý sa radí medzi najdôležitejšie výpovede o sociálnej otázke a jej riešení z pohľadu katolíckej cirkvi, prednesený na stretnutí Konferencie biskupov vo Fulde.⁵⁴ V úvode prejavu W. E. von Ketteler konštatuje, že „žiadna sila na zemi nemôže zastaviť postupujúci rozmach moderného systému ekonomiky“;⁵⁵ t. j. sociálne problémy doby sa stanú v nemecky hovoriacich krajinách ešte závažnejšími, a preto je nevyhnutné nájsť nové riešenie, ktoré by zmiernilo účinky rozvoja a ich dopad na pracujúcich. Účinné riešenie sociálnej otázky podľa jeho názoru musí vzniknúť v súčinnosti aktivít a spolupráce katolíckej cirkvi a štátu. V prejave definuje aj ich hlavné úlohy.

W. E. von Ketteler verejne vyjadril presvedčenie, že bez vypracovania a aplikovania legislatívy, ktorá by upravovala vzťah medzi zamestnancom a zamestnávateľom, nie je

52 Kázeň predniesol pred vyše 1000 farníkmi počas svojho 14-dňového pobytu v Liebfrauenheidu pri Offenbachu.

53 Kázeň nazvaná *Robotnícke hnutie a jeho úsilie vo vzťahu k náboženstvu a morálke* prednesená dňa 25. júla 1869 v Liebfrauenheidu pri Offenbachu. *Príloha II.: Il movimento degli operai e le loro aspirazioni in relazione colla religione e colla moralità. Discorso da Guglielmo Emanuele barone di Ketteler vescovo di Magonza.* s.139-159.; citácia – vlastný preklad, s.159. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *La questione operaja e il cristianesimo*. Benátky : L. Merlo Di G. B., 1870. 174 s.

54 W. E. von Ketteler prezentoval svoje stanovisko 19 biskupom zo severného a južného Nemecka zodpovedaním štyroch otázok, a to „*Týka sa sociálna otázka Nemecka? Vie a mala by katolícka cirkev pomôcť pri jej riešení? Aké nápravné prostriedky by mali byť použité? Čo môže urobiť katolícka cirkev pri ich uplatnení?*“

55 (Preklad L. M.) Citované z prejavu *Starostlivosť katolíckej cirkvi o pracujúcich v továrni, tovarišov, učňov a nezamestnaných slúžok*, ktorý bol prezentovaný dňa 5. septembra 1869 na Konferencii nemeckých biskupov konanej vo Fulde. *Príloha I.: Relazione vescovile per la Conferenza degli Eccellentissimi Vescovi di Germania tenuta in Fulda,* s. 164. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *La questione operaja e il cristianesimo*. Benátky : L. Merlo Di G. B., 1870. 174 s.

možné riešiť sociálnu otázku. Úlohou štátu bolo podľa jeho názoru zabezpečiť právnu ochranu pracujúcich, v rámci ktorej mal byť zaistený: 1. zákaz detskej práce, 2. obmedzenie pracovnej doby mladých chlapcov pracujúcich v továrňach, aby bolo zaistené ich telesné a duševné blaho, 3. oddelenie pohlaví v dielňach, 4. uzatvorenie nehygienických dielní, 5. právna úprava pracovného času, 6. nedeľný odpočinok, 7. povinnosť postarať sa o pracujúcich, ktorí sú nie v dôsledku vlastného zavinenia dočasne alebo úplne práceneschopní, 8. zákon chrániaci združenia pracujúcich, 9. menovanie štátnych továrenských inšpektorov.⁵⁶

Poukazujúc na skutočnosť, že predchádzajúce úsilie katolíckej cirkvi prináša úspech v podobe krokov, ktoré podnikli niektorí katolícki podnikatelia, t.j. vytvorili združenia či inštitúcie pre svojich zamestnancov, ktoré im umožnili fyzický a morálny rast v súlade s učením katolíckej cirkvi, katolícka cirkev mala podľa jeho názoru naďalej rozvíjať a zintenzívniť svoje dobročinné aktivity. Zdôraznil nutnosť katolíckej cirkvi venovať pozornosť zdrojom a príčinám sociálnych problémov doby aj v nasledujúcom období.

Najdôležitejšou časťou prejavu bola odpoveď na štvrtú otázku, v ktorej W. E. von Ketteler formuloval konkrétny program, ktorý mal viesť snahy katolíckej cirkvi v Nemecku súvisiace s podporou združení a organizácií robotníkov. Tento program pozostával z nasledujúcich bodov: 1. Aj keď úlohou cirkvi nebolo zakladať združenia a organizácie robotníkov, mala podporovať robotníkov v aktivitách v tomto smere, poskytnutím im podpory, povzbudení ako aj vzdelávacích programov pre ich novo vznikajúce organizácie a združenia. 2. Namiesto osobnej iniciatívy jednotlivcov navrhoval systematické vedecké štúdium politických a najmä ekonomických teórií a princípov riadiacich spoločnosť na teoretickej úrovni. V praxi mala byť sociálnej otázke venovaná značná pozornosť už počas príprav na výkon kňazského povolania v seminároch.⁵⁷ 3. Do farností v priemyselných oblastiach mali byť vysielaní kňazi, ktorí mali skutočný záujem zasaďovať sa za blahobyt robotníkov. 4. Mali byť vytvárané podmienky, ktoré by umožnili sformovanie sa takej osobnosti, ktorá by sa zasaďovala za práva robotníkov ako bol A. Kolping pre tovarišov a učňov. 5. Každá diecéza mala bezodkladne menovať kňaza, ktorý by sa mal zaoberať problémami továrenských robotníkov vo farnosti. 6. Katolícka cirkev mala využívať tlač k zvyšovaniu povedomia o riešení sociálnej otázky zo strany

56 W. E. F. von Ketteler najprv vymenoval kroky, ktoré boli podniknuté v súvislosti s riešením sociálnej otázky, ktoré rozdelil do 11 oblastí, napr. zlepšenie morálnych a intelektuálnych podmienok pracujúcich, starostlivosť o chorých, obmedzenie práce matiek v továrňach, atď. Prejav *Starostlivosť katolíckej cirkvi o pracujúcich v továrni, tovarišov, učňov a nezamestnaných slúžok* a prezentovaný dňa 5. septembra 1869 na Konferencii nemeckých biskupov konanej vo Fulde. Príloha I.: *Relazione vescovile per la Conferenza degli Eccellentissimi Vescovi di Germania tenuta in Fulda*. s. 169-172. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *La questione operaia e il cristianesimo*. Benátky: L. Merlo Di G. B., 1870. 174 s.

57 W. E. von Ketteler žiadal, aby semináre vychovávali klérus pripravený, schopný a ochotný riešiť sociálne problémy svojich farníkov. Navrhoval, aby kňazi pripravujúci sa na výkon povolania absolvovali v teoretickej rovine špeciálne štúdium v oblasti politickej ekonómie. Na praktickej úrovni mali absolvovať počas štúdia pobyt, ktorý by im umožnil získať praktické skúsenosti so sociálnymi problémami vtedajšej spoločnosti a ich riešeniami.

katolíckej cirkvi. 7. Obdobným spôsobom mali byť využívané stretnutia všetkých katolíckych združení v Nemecku.⁵⁸

Vytvorením konkrétneho sociálneho programu, obsiahnutého v siedmych bodoch, zavŕšil W. E. von Ketteler proces formovania sa katolíckeho sociálneho hnutia, ktoré v nasledujúcom období podniklo mnohé kroky k jeho naplneniu. V roku 1868 bol založený *Christlich-soziale Blätter*, katolícke periodikum⁵⁹ venujúce sa výlučne sociálnym problémom doby, ktoré sa zároveň stalo oficiálnym orgánom novozaloženého Katolíckeho sociálneho združenia.⁶⁰ Naďalej sa rozširovala sieť Konferencií nemeckých biskupov.⁶¹ Objavila sa myšlienka založenia katolíckej univerzity na území Nemecka. Z podnetu katolíckeho združenia bola vytvorená sekcia pre sociálne otázky, ktorá mala podporovať organizovanie kresťansko-sociálnych spoločností zameraných na ekonomické a morálne zlepšenie situácie robotníckej triedy a rozširovanie kresťansko-sociálnej literatúry.

Postupne sa sociálna otázka v spisbe W. E. von Kettelera dostávala do úzadia v dôsledku príprav prvého vatikánskeho koncilu, francúzsko-pruskej vojny, formovania sa nového štátu a s tým spojeným Kulturkampfom. V dôsledku toho sa W. E. von Ketteler v 70. rokoch 19. storočia zameril na práce s politickou problematikou. Aj napriek tomu je riešenie sociálnej otázky zo strany katolíckej cirkvi prezentované ešte v práci *Katolíci v Nemeckej ríši : návrh politického programu z 1873*. Sociálne požiadavky, ktoré sú obsiahnuté v bode XII, vyplývajú z Kettelerovho presvedčenia, že štát mal v súvislosti s riešením sociálnej otázky dve hlavné úlohy, a to ponúknuť robotníkom pomoc v podobe zákona pri združovaní sa a ochrániť robotníka a jeho rodinu pred nespravodlivým vykorisťovaním.⁶² Tieto politicko-sociálne princípy sa stali programovou platformou

58 Prejav *Starostlivosť katolíckej cirkvi o pracujúcich v továrni, tovarišov, učňov a nezamestnaných slúžok* prezentovaný dňa 5. septembra 1869 na Konferencii nemeckých biskupov konanej vo Fulde. Príloha I: *Relazione vescovile per la Conferenza degli Eccellentissimi Vescovi di Germania tenuta in Fulda*, s. 164-165. In: KETTELER, Wilhelm Emmanuel Freiherr von: *La questione operaia e il cristianesimo*. Benátky : L. Merlo Di G. B., 1870. 174 s.

59 Medzi ďalšie významné periodiká katolíckej cirkvi, ktoré vznikli už v prvej polovici 19. storočia (so širším záberom ako len sociálne problémy doby) patria napr. *Die deutsche Volkshalle*, od 1848 premenovaný na *Rheinische Volkshalle*, s pôsobnosťou na území Westfálska a Dolného Porýnia; *Die Augsburger Postzeitung*, s pôsobnosťou v oblasti Bayernu; *Das Mainzer journal*, s vplyvom v strednom Porýní; *Deutschen Volksblatt*, s vplyvom na území Švábska. Bližšie pozri KOCZYK, Kurt: *Deutsche Presse im 19. Jahrhundert*. 2 zv. Berlín 1966. 372 s.

60 Katolícke sociálne združenie muselo v dôsledku aplikácie zákona o socializme v rokoch 1878 – 1890 vyvíjať svoje aktivity len v náboženskej, spoločenskej a dobročinnnej oblasti. Naplno mohli rozvíjať svoju činnosť až v 80. rokoch.

61 Išlo o pastoračné konferencie, ktoré mali objasňovať kléru potreby novej doby. Od vzniku myšlienky na začiatku 19. storočia boli tieto konferencie organizované takmer vo všetkých nemeckých farnostiach. Za hlavnú úlohu si kládli zistenie nedostatkov pomoci katolíckej cirkvi a ich následné odstránenie, nájdenie riešení pre zlepšenie starostlivosti o dušu farníka, boli pripravované vzorové modely kázni pre každú spoločenskú vrstvu atď. In: RITTER, Emil: *Il movimento cattolico-sociale in Germania nel XIX secolo e il Volksverein*. Rím : Cinque Lune, 1967, s. 4-5.

62 V rámci bodu XII požadoval vymenovanie inšpektorov, ktorí by dohliadali na dodržiavanie továrenských zákonov; právnu ochranu zdravia a morálky pracujúcich v baniach, továrňach, atď.; ochranu fyzickej sily pracujúcich stanoveným nedeľného odpočinku a úpravou pracovnej doby prostredníctvom zákona; právnu ochranu detí a žien pracujúcich voči vykorisťovaniu kapitá-

katolíckej politickej strany Centrum, ktorá sa zasadila za prijatie zákonov v oblasti pracovnej legislatívy.

Sociálne problémy, ktoré sa objavili nielen na území nemeckých štátov začiatkom 19. storočia v dôsledku budovania spoločnosti na liberálnych princípoch, sa pokúšala riešiť aj katolícka cirkev. Jednou z významných osobností vznikajúceho katolíckeho sociálneho hnutia v Nemecku bol W. E. F. von Ketteler, ktorý videl v zložitej sociálnej situácii v prvom rade jej morálne príčiny a práve preto ponúkol starú tradíciu kresťanskej dobročinnosti ako prostriedok riešenia sociálnych problémov. Veriac, že zlepšenie príde s vnútornou premenou človeka obmedzil sa v prvej polovici 19. storočia len na formuláciu filozofických princíпов. Zároveň svojou koncepciou práva na súkromné vlastníctvo, založenou na učení Tomáša Akvinského, vytvoril doktrinálny základ sociálneho hnutia. Postupne prichádza k záveru, že riešenie sociálnej otázky tkvie v spolupráci katolíckej cirkvi a štátu, pričom úlohou štátu je vytvoriť legislatívu, ktorá by regulovala vzťah zamestnanec – zamestnávateľ, čím by formulovala požiadavku právnej ochrany pracujúcich. Úlohu cirkvi v rámci tejto spolupráce vytýčil v roku 1869, kedy stanovil 7 bodov, plnením ktorých mala katolícka cirkev prispieť k riešeniu sociálnych problémov. Týchto 7 bodov sa následne stalo konkrétnym programom katolíckeho sociálneho hnutia, čím sa zavŕšil proces jeho formovania.

Recenzent: *doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc.*

*(Preklady resumé Lucia Marcinková – anglický jazyk;
Lucia Marcinková – nemecký jazyk)*

MATERIÁLŸ

*Spišská Kapitula / Spiš chapter.
Foto Peter Švorc*

DVA OTVORENÉ LISTY TOMÁŠOVI G. MASARYKOVI, PREZIDENTOVI ČESKOSLOVENSKA

Štefan KUCÍK

Prvý z predkladaných otvorených listov adresovaných prezidentovi Československej republiky Tomášovi G. Masarykovi bol vydaný Združením slovenských katolíkov v Amerike v reakcii na odmietnutie československých úradov v roku 1923 vydať spišskému biskupovi Jánovi Vojtaššákovi cestovný pas v súvislosti s jeho plánovanou cestou do Spojených štátov amerických.¹

Biskup Ján Vojtaššák sa rozhodol odcestovať do USA na začiatku decembra 1922, keď olomoucký arcibiskup Antonín Cyril Stojan poslal obežníkom všetkým ordinariátom na Slovensku list českých katolíckych kňazov, ktorých vyslal český episkopát do Ameriky, aby tam šírili cyrilometodskú myšlienku a paralyzovali činnosť Gorazda Pavlíka, prvého biskupa československej cirkvi nasledovaného niektorými slovenskými kňazmi.² Pod Pavlíkovým vedením totiž delegácia československej cirkvi od júna 1922 do januára 1923 realizovala misijnú cestu do USA medzi Čechov a Slovákov.³ Českí katolícki kňazi v liste prízvukovali, že ich práca sa medzi americkými Slovákami nestretla so zdarom, pretože sú Česi a nie Slováci. Ich činnosť by bola úspešnejšia, keby boli do Ameriky vyslaní slovenskí kňazi, ktorých by Slováci v Amerike poznali.⁴

Tento okružný list, ako aj správy publikované denne v slovensko-americkej tlači, ktoré preberala i tlač na Slovensku, a súkromné listy, ktoré biskup Ján Vojtaššák dostával od jednotlivcov v Amerike, spôsobili, že sa Vojtaššák sám podujal postaviť na čelo kňazskej misie zo Slovenska do USA. Rozhodnutie Jána Vojtaššáka podniknúť misijnú cestu do Ameriky pramenilo aj zo skutočnosti, že veľká časť slovensko-amerických katolíkov pochádzala práve z jeho diecézy. Jeho rozhodnutie vycestovať do Ameriky jednomyseľne podporovala tak česká cyrilometodská misia v USA, ako aj olomoucký arcibiskup Antonín C. Stojan a slovenský a český episkopát spolu s bývalým apoštolským nunciom Clemente Micarom. Súhlas s Vojtaššákovou plánovanou cestou vyslovila aj Svätá stolica.⁵

-
- 1 Podrobne o celej kauze pozri KUCÍK, Štefan: (Ne)cesta biskupa Jána Vojtaššáka do slovenskej Ameriky v roku 1923. Prednáška na vedeckej konferencii *Biskup Ján Vojtaššák a jeho miesto v slovenských cirkevných dejinách*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie, 21. – 22. október 2010 (v tlači).
 - 2 VOJTAŠŠÁK, Ján: K mojej zamýšľanej ceste do Ameriky. In: *Slovák*, roč. 5, 5. 7. 1923, č. 149, s. 1. Článok uverejnil aj týždenník *Jednota*: VOJTAŠŠÁK, Ján: K mojej zamýšľanej ceste do Ameriky. In: *Jednota*, roč. 32, 25. 7. 1923, č. 1656, s. 4.
 - 3 LETZ, Róbert: Biskup Ján Vojtaššák a slovenská politika v medzivojnovom období. In: *Spišský biskup Ján Vojtaššák : Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej dňa 9. mája 2001 na Katolíckej univerzite v Ružomberku (Studia theologica Scepusiensia VI)*. Ed. Ivan Chalupecký. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 47.
 - 4 VOJTAŠŠÁK, Ján: K mojej zamýšľanej ceste do Ameriky. In: *Slovák*, roč. 5, 5. 7. 1923, č. 149, s. 1.
 - 5 VOJTAŠŠÁK, Ján: K mojej zamýšľanej ceste do Ameriky. In: *Slovák*, roč. 5, 5. 7. 1923, č. 149, s. 1.

Potrebné prípravy na cestu Vojtaššák podnikol už v apríli 1923. O plánovanom príchode biskupa boli informované slovenské organizácie v USA.⁶ Koncom mája 1923 začal biskup Vojtaššák zhromažďovať podklady k žiadosti o vydanie pasu. Aj keď v tom čase pasy vydávali okresné úrady, jeho žiadosť bola aj zo župného úradu postúpená na Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave. Odtiaľ bola žiadosť odoslaná až na Ministerstvo zahraničných vecí v Prahe, odkiaľ bola znovu vrátená do Bratislavy. Prieťahy pokračovali takmer mesiac. Vojtaššák osobne cestoval do Bratislavy i Prahy, no bezvýsledne. U ministra vnútra Jana Malypetra kvôli prieťahom interpeloval poslanec Československej strany lidovej Václav Myslivec i poslanci Slovenskej ľudovej strany. Minister však pas vydať odoprel s poznámkou, že „zná katolícke biskupy, ktorí ľžu“.⁷

Na odmietnutie vydania pasu biskupovi Jánovi Vojtaššákovi Združenie slovenských katolíkov reagovalo veľmi ostrým otvoreným listom adresovaným prezidentovi ČSR Tomášovi G. Masarykovi. V ňom slovenskí katolíci v Amerike vyjadrili sklamanie z politiky prezidenta i vlády ČSR, ba pocit ohrozenia vo svojej národnej existencii. Popri iných minulých, v liste však nešpecifikovaných, krokoch československej vlády poukázali na kauzu biskupa Jána Vojtaššáka a československú vládu priamo obvinili z úmyslu asimilácie a duchovnej genocídy slovenského národa.⁸

Protest bol zaslaný všetkým predstaviteľom dohodových mocností, do Čiech a na Slovensko.⁹ V Československu však bol úradmi skonfiškovaný. Najprv mu Ministerstvo

6 LETZ, Róbert: Biskup Ján Vojtaššák a slovenská politika v medzivojnovom období. In: *Spišský biskup Ján Vojtaššák : Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej dňa 9. mája 2001 na Katolíckej univerzite v Ružomberku (Studia theologica Scepusiensia VI)*. Ed. Ivan Chalupecký. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 44.

7 VOJTAŠŠÁK, Ján: K mojej zamýšľanej ceste do Ameriky. In: *Slovák*, roč. 5, 5. 7. 1923, č. 149, s. 1; SIDOR, Karol: *Andrej Hlinka (1864 – 1926)*. Bratislava : [b. v.], 1934, s. 504; PAUČO, Jozef: *75 rokov Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty 1890 – 1965*. Cleveland, Oh. : Prvá Katolícka Slovenská Jednota, 1965, s. 192; TATRANSKÝ, Vincent: *Biskup Ján Vojtaššák : Mučeník Cirkvi a národa*. Cleveland, Oh. : Slovenský ústav, 1977, s. 121; TRSTENSKÝ, Viktor: *Sila viery, sila pravdy : Život a dielo najdôstojnejšieho Oca biskupa Jána Vojtaššáka, mučeníka Cirkvi a národa*. Bratislava : Senefeld-R, 1990, s. 127; LETZ, Róbert: Biskup Ján Vojtaššák a slovenská politika v medzivojnovom období. In: *Spišský biskup Ján Vojtaššák : Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej dňa 9. mája 2001 na Katolíckej univerzite v Ružomberku (Studia theologica Scepusiensia VI)*. Ed. Ivan Chalupecký. Spišská Kapitula – Spišské Podhradie : Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 2003, s. 45.

8 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Archiv ÚTGM, fond Tomáš Garrigue Masaryk, R - republika 1918 – 1937, k. 459. *Otvorený list P. Tomášovi G. Masarykovi Prezidentovi Republiky Česko-Slovenskej*. [B. m.] : Združenie Slovenských Katolíkov v Amerike, 1923, s. 5, 8-9. List bol vydaný v slovenskom (600 výtlačkov) i anglickom jazyku (500 výtlačkov). Jeho anglickú verziu pozri v odpise v: Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky, fond III. sekce MZV 1918 – 1939, inv. č. 22, k. 650. *List Vyslanectva ČSR vo Washingtonu, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 11. apríla 1924*.

9 Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky, fond III. sekce MZV 1918 – 1939, inv. č. 22, k. 650. „Otvorený list na Masaryka“. Výstrižok článku z týždenníka *Jednota* z 19. 3. 1924. Milan Getting z Konzulátu ČSR v Pittsburghu informoval Ministerstvo zahraničných vecí v Prahe, že protest bol vo svojej anglickej verzii zaslaný predovšetkým predstaviteľom katolíckej hierarchie v USA, redakciám niektorých amerických periodík, všetkým popredným poľským

s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave odňalo poštovú dopravu a zakázalo kolportáž a následne bol skonfiškovaný aj štátnym zastupiteľstvom v Prahe.¹⁰

Vo svojom proteste formou otvoreného listu prezidentovi a vláde ČSR však slovensko-americkí katolíci neboli jednotní. Otvorený list Združenia slovenských katolíkov kritizovala *Jednota*, ktorá ho považovala za takticky chybný krok. Podľa nej list neprišiel v správnom čase a bol príliš radikálny.¹¹

V snahe oslabiť dopad otvoreného listu Združenia slovenských katolíkov a dokázať, že názory v ňom vyjadrené zastáva len malý počet amerických Slovákov, spravodajský odbor Československého generálneho konzulátu v New Yorku sa dohodol s predstaviteľom newyorských Slovákov Klementom Ihriským na vydanie iného otvoreného „proti-listu“ tiež adresovaného prezidentovi ČSR Tomášovi G. Masarykovi.¹² Bolo symptomatické, že list bol napísaný pracovníkom samotného spravodajského odboru. Tiež vyšiel vo forme brožúry s úmyslom expedovania na rovnaké miesta ako otvorený list Združenia slovenských katolíkov.¹³

Miestami uloženia prvého otvoreného listu Združenia slovenských katolíkov sú *Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Archiv ÚTGM*, fond Tomáš Garrigue Masaryk, R - republika 1918 – 1937, k. 459 a *Archiv Spolku sv. Vojtecha v Trnave*, fasc. 299K1. Je publikovaný v prepise v pôvodnej forme bez vonkajších zásahov. Miesto uloženia druhého otvoreného listu je *Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Archiv ÚTGM*, fond Tomáš Garrigue Masaryk, R - republika 1918 – 1937, k. 459. Je publikovaný v prepise v pôvodnej forme v anglickom jazyku a v následnom preklade do slovenského jazyka. Text preložil autor.

a rusínskym periodikám a kňazom, univerzitným profesorom, členom zahraničného výboru amerického senátu a kongresu vo Washingtone. V slovenskej verzii bol protest zaslaný zväčša do Prahy členom parlamentu. Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky, fond III. sekce MZV 1918 – 1939, inv. č. 22, k. 650. *Situačná správa Konzulátu ČSR v Pittsburghu, Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe zo 16. apríla 1924.*

10 Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky, fond III. sekce MZV 1918 – 1939, inv. č. 22, k. 650. *Priloha listu Ministerstva ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 12. februára 1924*; Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky, fond III. sekce MZV 1918 – 1939, inv. č. 22, k. 650. *List Ministerstva ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska v Bratislave Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe z 27. februára 1924.*

11 Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky, fond III. sekce MZV 1918 – 1939, inv. č. 22, k. 650. „*Otvorený list na Masaryka*“. Výstrižok článku z týždenníka *Jednota* z 19. 3. 1924.

12 *Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., Archiv ÚTGM*, fond Tomáš Garrigue Masaryk, R - republika 1918 - 1937, k. 460. An Open Letter to Thomas G. Masaryk, President of Czechoslovakia. [B. m.] : [b. v.], [b. r.], 6 s.

13 Archiv Ministerstva zahraničných vecí České republiky, fond III. sekce MZV 1918 – 1939, inv. č. 22, k. 650. List Československého generálneho konzulátu v New Yorku Ministerstvu zahraničných vecí ČSR v Prahe zo 7. apríla 1924; ČULEN, Konštantín: *Pittsburghská dohoda*. Bratislava : [b. v.], 1937, s. 383.

Otvoreny List

P. Tomášovi G. Masarykovi
 Prezidentovi Republiky Česko – Slovenskej

“Sdruženie Slovenských Katolíkov v Amerike”

1 9 2 3

*Pán Tomáš G. Masaryk,
 Prezident Republiky Česko-Slovenskej,
 Praha, Česko-Slovenská Republika.*

PÁN PREZIDENT:

V KRITICKEJ DOBE, keď osud mal rozhodnúť nad svratom svetovej války, napnuli Ste so svojimi vernými všetky sily, aby výsledok borby sklonil sa v náš obapolný prospech. Váš zjav v kruhu americkej Slovače vznietil nebývalé nadšenie,—Vaše klepanie na srdcia nášho ľudu našlo živú ozvenu,—a Vaše dovolávanie našej pomoci korunoval zdar. Objímal brat brata a na vyjasnenom blankyte vydobytej slobody a bratskosti zasumovalo sa nám slnko šťastnej budúcnosti...

Dovoľte nám, pán Prezident, pripomenúť to nadšenie a jasanie, s akým vítal Vás náš ľud slovenský, kdekoľvek Ste sa medzi ním objavili, svoje plány mu rozvíjali a ho o svojich najúprimnejších úmysloch uisťovali. Dovoľte nám pripomenúť tie obete peňazí aj krvi, ktoré boli neskoršie pečaťou našej vernosti k dielu tak vznešenému a svätému!

Slovač americká sľub svoj dodržala; v danom sľube dostáli sme a stojíme verne po dnes. Oproti tomu s nemalou príchuťou trpkosti pozorujeme po celé štyri roky, že Vaši konštituenti, ktorí Vás k nám vyslali a ktorým na našom spojení a na našej pomoci pred svetom toľko záležalo, nemali nikdy v úmyslu splniť to, čo Vám do úst kládli, a čo Ste nám Vy, opierajúc sa o toto úradie, v ich mene sľubovali. Prišli Ste k nám ako rovný k rovnému; tak sme Vás prijali, tak sa s Vami stýkali a tak s Vami plány do budúcnosti rysovali. Nie bez našej pomoci, bez pričinenia amerických Slovákov, došli Ste splnenia svojich snov životných,—došli slobody národa českého.

Bodaj by sme Vám to pred svetom neboli nútení vyznať, že LEN ČESKÉHO; lebo národ slovenský, čo Vami prvopočiatočne uznaný legálny kontrahent vo vybudovaní tej republiky, na ktorej čele teraz stojíte, necíti sa pod Vašou egidou slobodným v tom smysle, akú slobodu národ samostatný a neodvislý má si právo vindikovať, zvlášť v dnešnej dobe samourčenia národov.

Čakali sme trpezlivo celé štyri roky, či sa predsa len nehne svedomie v tých kruhoch, ktoré sa nám za bratov natískaly, dnes však s nami macošsky,—nie, priamo otrocky nakladajú. Vidíme sa krok za krokom zradzovanými, zapredávanými nielen Vašími rodákmi krvou a citom, Vašou vládou, ale aj slabšími z našej svojeti, ktorá za chlebové výhody vlákaná do neviditeľnej siete imperialistických aspirácií zrieka sa na vonok toho, čo je každému národu, a čo je aj nám uvedomelým Slovákom nenarušiteľné, nepriekupné, sväté; čirí slovenský “Švihovia.”

Kým Ste sa medzi nami zdržovali, hovorili Ste k nám hlasom brata, prosto a bez použitia fráz, aké ľuďom Vášho povolania tisícami stoja na porúdzí. My dnes tým samým spôsobom, jednoducho a prosto chceme Vám povedať, že Slováci vo Vás a vo vláde

Česko-Slovenskej republiky cítia sa nielen zklamaní, ale priamo ohrožovaní vo svojej národnej existencii.

Nechceme Vám pripomínať blízkej minulosti, ktorými vláda republiky Česko-Slovenskej nado všetku pochybnosť prejavila úmysel absorbcie, poťažne vykynoženania Slovákov ako národa; sú Vám ony nadostač známe. Poukážeme Vám na posledný prípad, ktorý sotva že má páru v dejinách takých štátov, ktoré sú ešte len v priechode experimentu ľudovej vlády, –pád, nad ktorým sa zhrozí človek, majúci smysel kultúry a demokracie.

Za vznešenými predstaviteľmi svetových mocností zavítali do Ameriky behom posledných rokov aj zástupcovia tých najrôznejších vierovyznaní, aby svojich prívržencov posilnili na tých cestách, akými mienia dôjsť večného blaha v po-zemských oblastiach. Čo prirodzenejšieho, že sa i katolíckym Slovákom v Amerike zažiadalo uvítať v svojom kruhu niektorého zpomedi tých hodnostárov, ktorými nás Rím nie bez pričinenia Vašej vlády po prevrate bol poctil.

Známy je Vám, –akoby aj nie! –prípád biskupa Vojtaššáka, ktorého sme si sem čo hostľa pozvali, –od ktorého sme len dobré pre seba, svoju cirkev, ale aj pre blaho Vašej republiky očakávali.

A tu ukázal sa systém vlády Česko-Slovenskej republiky v celej svojej oškľivo-príšernej nahote!

Pán Prezident, s incidentom biskupa Vojtaššáka stotožňujú sa americko-slovenskí katolíci. Vaša vláda dovršila nim vrchol dosavádných represálií, páchaných neoprávnenne po štyri úplné roky na Slovensku a Slovákoch. Odopretie pasu Vášho ministra vyvolalo v našich kruhoch takú rozprčenosť, že neboli by sme hodní svojho mena a svojho Verím, keby sme sa proti tomu čo najrozhodnejšie neohradili. Za tým cieľom svolalo Sdruženie Slovenských Katolíkov v Amerike poradnú schôdzu do Pittsburghu, ktorá sa aj odbývala dňa 8. augusta bežiaceho roku, a na ktorej zástupcovia všetkých katolíckych organizácií, prevážneho počtu duchovenstva a popredných činiteľov usniesli sa predložiť slovensko-katolíckej sťažnosti Kongresu tohto Sdruženia, ktorý sa zase odbýval v dňoch 9–11-ho októbra 1923, v Lansford, Pa., kde sme jednohlasne rozhodli oboznámiť vzdelaný svet zvlášť s týmto výčinom Vášho ministra a predložiť aj svetovým mocnostiam a ich popredným činiteľom nasledovnú

Obžalobu

proti Vám a vašej vláde

Ak Ste čo prezident republiky Česko-Slovenskej dl'a zákona nie zodpovedný za svoje činy štátnym medzitkam, –a ak Vaša vláda nehonoruje Váš sľub a Váš podpis ako Predsedu Národnej Rady Č.-S., ťaháme Vás na zodpovednosť čo džentlemana za to kultúrne pirátstvo, ktoré Vaša vláda a Vaši ministri od prvej hodiny prevratu na našom národe slovenskom páchajú, –žiadajúc Vás súčasne ako džentlemana soznať a splniť, čím Ste sa nám, americkým Slovákom, boli zaviazali.

Toto právo berieme si ako stránka kontrahentov s Vašou osobou vo vybudovaní republiky Česko-Slovenskej.

Pozdvihujeme žalobu proti Vám a Vaším bývalým faktorom v Paríži pred uzavieraním mieru a po ňom zo zavádzania mierových delegátov a vôbec celého sveta, akoby Česi a Slováci boli jedným národom. –Proti takému tvrdeniu sa my Slováci čo najrozhodnejšie ohradujeme. Mylný ten náhľad Vašej vlády podvrátila aj Česká Akademia, a o tom sú presvedčení všetci na slovo vzatí a poprednejší historikovia. Pre tú príčinu

žiadame my, americko-slovenskí katolíci, aby patričné uzavretia v Paríži, Versailles a v Trianone boli zrevidované.

Pozdvihujeme proti Vám obžalobu pre narušenie medzi nami a Vami, ako predsedom Národnej Rady Č.–S. uzavretého kontraktu, obsaženého v tej takzv. Pittsburghskej Dohode, ktorej hodnotu Vy teraz neuznávate, bagatelizujete,–na ktorej exekvovaní my však nástojíme s úctou a významom národnej bully.

Žalujeme na Vás i na Vašu vládu pre to nedemokratické, nerepublikánske prenasledovanie nášskych a opozičných časopisov, ktoré neľahajú voz česko-imperialistických ašpirácií a stoja verne na tej zásade, že Slováci sú národom autochtónnym.

Obviňujeme Vás i Vašu vládu pre habanie katolíckych slovenských ústavov,–pre natiskanie katolíkov urážajúcich učebníc do škôl pospolitých aj vyšších,–pre zrejme úradné favorizovanie jednotlivcov aj spolkov, ktorých cieľom je podryvanie katolíckeho ducha v našom ľude.

Žalujeme na Vás i na Vašu vládu pred civilizovaným svetom pre to barbarské monštrum, ktoré ste vy sankcionovali a ktoré pod názvom “Zákona na ochranu republiky” pochop demokracie ničí; ktorý vlastne je tu k tomu, aby nás čo Slovákov na veky umlčal a je tak v našich očiach rakovinou na tele republiky Česko-Slovenskej.

Žalujeme na Vás i na Vašu vládu pre tú zvlášť Vašou osobou zvelebovanú takzv. “Župnú reformu,” ktorá je putom Slovenska ako národnej jednotky, národného celku,–ktorá je v Česku bielou a u nás čiernou, a ktorá ožobračujúc nás hospodársky i kultúrne, vydáva nás na pospas rozmaru Vašich centralistických medzitok.

Z týchto a podobne nepopierateľných faktov obžalujeme Vás i Vašu vládu, my americko-slovenskí katolíci, pred svetom z tej príčiny, že cenzúra (ó demokracia, ó republika, ó dvadsiate osvietené stolie pokroku a Volné myšlénky!), tedy že cenzúra Vašej vlády nedopustí na Slovensku jedinkého prejavu opozície proti tej až šialeno streštenej autokracii, akou Vaši nesvedomití rodáci a politickí dobrodruhovia držia spiaté naše Slovensko.–

Ak je správna výpoveď, že historia sa opakuje, nechže je nám dovoleno pripomenúť Vám, že celý národ český zoprel sa svojho času proti Habsburgom pre tú príčinu, že Fraňo Jozef nedostal sľubu, daného raz Čechom. Dali ste mu prímenie slovolomca, krivoprísahníka,–a to všetko právom, bez ohľadu na to, či jeho sľuby boli “pouze historické ceny,” či nie. A nezazlievame Vám, ani Vaším stúpencom, že Ste fundamenty Republiky na tie nesplnené sľuby svojho niekdajšieho “zemepána” postavili. Ale, už aj z ohľadu na tú opakujúcu sa historiú, neráňte zabudnúť aj so svojou vládou, že “quod uni justum, alteri aequum,”–že čo sa Vám vo Vašich oligarchoch protivilo, nám sa to na Vás páčiť tiež nemusí,–a že “pražská kamarilla“ zrovna núti Slovákov, aby sa Vám a Vašmu režimu podobnou mincou odplácali, ak neupustíte od svojich protislovenských a protikatolíckych úmyslov a nedáte Slovákom ako národu, čo im patrí.

A následky? Nech je zodpovedná za ne Praha,–Vy, pán Prezident a Vaša vláda!

Pán Prezident, ráčite znať dobre, ako to i my známe, čo závažní nežičníci nášho mladučkého štátu propagujú po cudzích zemiach, že totižto republika Česko-Slovenská není prirodzeným, nie logickým, nie národným, nie geografickým a nie na historickom základe spočívajúcim výtvorom; že zdedila všetky slabosti bývalej monarchie bez jednej jedinkej prednosti. Či by tu nebolo treba vnútornej jednoty, vnútorného porozumenia dľa Vášho vlastného hesla, že “demokrace je diskuse?” Oproti tomu Vy so svojou vládou, a či táto pod Vašou záštitou, hatíte, ničíte každý najmenší prejav, kde sa jedná o zdôraznenie našej národnej individuality.

My, slovenskí katolíci v Amerike, stotožňujeme sa aj s osudom našich zámorských bratov, a krivdy na nich Prahou páchané sú aj našimi krivdami aj ako Slovákov, aj ako katolíkov; preto aj sponeváženie biskupa Vojtaššáka dotklo sa nás dvojakou mierou: vláda Vaša kopla ho i preto, že je biskup (ovšem že katolícky), i že je povedomý, Prahe priamo do očí hľadiaci Slováč. A táto dvojité urážka mala potom za následok, že s nami do jedného šiku postavila sa i prevážna časť povedomých americko-slovenských inovercov, ako s nami našu všenárodnú krivdu a národné sponeváženie cítiacich bratov.

Čo si Praha s nami po tieto štyri roky dovoľovala, a čo si dovolila posledne s biskupom Vojtaššákom, vznietilo by aj u iných národov svetový škandál; v našich očiach je on tým väčším, že Vy, pán Prezident, miesto uznania nemiestnosti urážky a bez ohľadu na zneužitie právomocnosti svojho ministra, –jeho všetky pojmy demokracie a ľudskosti presahujúce šliapanie osobnej slobody slobodného občana, akoby zrovna na náš výsmech, ešte vždy v úrade trpíte.

Ovšem soznávame, že ako pomery dozrievajú, my, slovenskí katolíci, od ľudí, ktorých heslom životným bolo “súčtovať” s Rímom, –ktorých “program je Tábor, –ktorí nás provokujú, aby sme si vydobyli to, čo si chceme dľa práva alebo dedoviznou udržať ako katolíci, –nielen že satisfakciu žiadať nechceme, a čo zavedená stránka poctivých kontrahentov ani vlastne nemôžeme; ale končiac rad našich inkriminácií, vyhlasujem tu slávnostne Vám, Vašej vláde a neprestaneme hlásať celému svetu vzdor opačným náhľadom Vášho režimu, že ako sa s našou katolícko-slovenskou braťou pod Tatrami modlíme za blaho a rozkvet našej mladej obetiami krvi spoločne vydobytej republiky, –tak ráčte vziať v známosť i so svojou vládou a všetkými jej medzítkami, že: “áno, sme Slováci, národ samoliaty, autochtonný aj pôvodom, aj kultúrou, tak historiou ako aj rečou, –že takým chceme ostať bez akéhokoľvek umeleckého prímesu.” V čom akby nám vláda republiky Česko-Slovenskej priamo alebo nepriamo prekázala a vo výsuvedených obžalobách prednesené bezprávie nezamedzila, –my z našej stránky –i keď by sme aj neboli hneď v stave proti každému pražskému “Metternichovi,” “Bachovi” alebo “Schmerlingovi” postaviť slovenského či už “Palackého,” “Riegera” alebo “Braunera” –najdeme predsa prostriedky a spôsoby k odháleniu našich krívd; ale dúfame spolu, že aj Boh, ktorý nedá zahynúť v neho dúfajúcim národom, vzbudí nám nových “Viatorov,” ktorí oboznámia svet s naším podružným položením, –a že nadchne aj početnejších “Björnsonov,” ktorí povedia Vám i vláde česko-slovenskej tam a také pravdy, kde a akých by Ste si toho najmenej priali v tejto na najvyšš delikátnej situácii.

Z poverenia Sdruženia Slovenských Katolíkov v Amerike.

Rev. Ján Pastorák, v. r.
zápisník

Rev. Andrej Pavlis, v. r.
predseda

An Open Letter
to
Thomas G. Masaryk,
President of Czechoslovakia

MR. PRESIDENT: –

SOME time ago the Slovak Catholic Federation in America issued an Open Letter, addressed to you and signed by Father John B. Pastorak and Father Andrew Pavlis, in which complaints are being raised against you and your Government. A spirit of narrow sectarianism lurks behind every line of the Open Letter. You, Mr. President, and your Government are accused of desiring to “exterminate the Slovaks as a nation,” of “cultural piracy”, of having “misled the peace delegates,” of “breach of faith,” etc. In order that you may not have an erroneous idea as to the feelings and views of the American Slovaks, we, the undersigned, representatives of Slovak organizations in America, desire to point out that the Slovak Catholic Federation in America represents a very small part of our compatriots, and that the great majority of the American Slovaks are heart and soul with you.

Under your able leadership the Czechoslovak Republic has been most successful in piloting itself through the dangerous postwar period and it has been consolidated to such an extent that to-day it may be classed among the most ordered and prosperous States of Europe. In Slovakia, especially, great progress has been made as regards both cultural and economic development. We, therefore, are at a loss to understand the unjustified complaints made by the above-mentioned Slovak Catholic Federation against you and your Government.

Permit us, Mr. President, to draw your attention to some of these complaints. The writers maintain that the Slovaks are “directly endangered in their national existence”. How can this statement be reconciled with the progress which Slovakia has made in educational matters? As you are no doubt aware, under the Magyar regime all schools, whether elementary, secondary, or high schools, were in the hands of the Magyars. Properly speaking, there were no Slovak schools at all, with the exception of a few schools where the work was carried on by a handful of teachers who were evangelical for the greater part, the instruction was Magyar both in letter and spirit. To-day, there are over four thousand elementary schools, over fifty secondary schools, besides commercial and technical institutes, and a university at Bratislava.

The educational progress made since the liberation of Slovakia certainly does not prove the statement that the Slovaks are “endangered in their national existence.” On the contrary, it proves, that the national existence and the cultural development of the Slovaks within the Czechoslovak Republic is fully assured.

The Slovaks have three ministers in the Government and many officials in all branches of civil service. In certain cases, owing to lack of competent officials among the Slovaks, it was necessary to send Czechs to Slovakia but these are being withdrawn as soon as the Slovaks are able to fill these places with their own officials. There are, however, no proofs that Slovakia has been treated in “step-mother fashion”, nor do the writers offer any proofs of their vague generalization.

The writers “object most emphatically” to the statement alleged to have been made by the Czechoslovak delegates at the Paris Peace Conference to the effect that the “Czechs and Slovaks are one nation”. Assuming that this statement has really been made we should like to point out that we, too, are of the same opinion. Moreover, we may add that Father Hlinka, the leader of the Slovak Autonomists, himself held, and probably still holds, the same view. On May 4th, 1908, he made the following declaration before the Magyar court at Bratislava: “It will remain an eternal truth that we Slovaks are one stock, one culture, one nation with the Czechs, and up to quite recent times we had a language in common with the Czechs, and up to this day our evangelical ministers make use of the Czech language in their church service.” And it was the same Father Hlinka who, on October 30, 1918, cordially associated himself with the manifesto of the Slovak nation which contains the following words: “In language, culture and historical traditions the Slovak nation forms a part of the single Czechoslovak nation.”

It may be disputed whether – from a strictly historical and ethnographical point of view – the Slovaks and Czechs are one nation or not. Their feeling and consciousness, however, is the deciding factor. If the Slovaks and Czechs feel themselves as one nation, no historian or ethnographer can alter that feeling or consciousness.

The writers accuse you, Mr. President, of “breach of contract” known as the “Pittsburgh Agreement”. As regards this agreement which was arrived at between the American Czechs and Slovaks on May 30, 1918, we should like to point out in how far the provisions of this agreement have been carried out. For this purpose we are giving on one side the text of the Pittsburgh Agreement and on the other what has been done:

1. We accept the political program providing for a union of Czechs and Slovaks in an independent State composed of the Czech territories and Slovakia.2. Slovakia will have its own administration, its diet and its courts.	1. Carried out.2. In accordance with the Constitution the whole Republic is divided into 20 autonomous regions, 6 of which comprise Slovakia. These regions are administered by the Slovaks themselves by means of autonomous bodies containing about 40 members who are elected by the vote of all citizens, irrespective of sex, on a system of proportional representation. These zones thus have all the attributes of democratic local autonomy. From the representative bodies is elected an administrative council for the whole of Slovakia, also by proportional representation. This council is composed of 24 members, 8 of whom, under the presidency of Slovak administration, attend to the executive authority for Slovakia.

3. Slovak will be official language in schools, administration and in public life. 4. The Czechoslovak State will be a Republic and its constitution will be democratic. 5. The organization of the co-operation between the Czechs and Slovaks in the United States will, according to the needs and to the changed situation, be broadened and regulated. 6. Concrete details concerning the administration of the Czecho-Slovak State are left to the liberated Czechs and Slovaks and their duly elected representatives.	3. Both Czech and Slovak are official languages throughout the territory of the Republic. 4. Carried out. 5. Left to be carried out by the American Slovaks and Czechs. 6. In accordance with this provision the present status of Slovakia (see article 2 of the agreement) has been elaborated.

You will observe, Mr. President, that as a matter of fact the Pittsburgh Agreement has been substantially carried out. The aim of this agreement was to assure the future status and cultural development of Slovakia within the Czechoslovak State, and this aim has been achieved.

The Czechoslovak Republic is the result of the work of both the Slovaks and Czechs. During the war neither the Czechs nor the Slovaks demanded self-determination for each separately; they demanded self-determination for the Czechoslovaks. Hence the unity of the Czechoslovak Republic and of the Czechoslovak Nation. We, in America, are watching the development of events in Czechoslovakia very closely and we are not unmindful of the great progress the Republic has made. We are especially aware of the fact that your untiring efforts have in no small measure contributed to this progress. The good name of the Czechoslovak Republic abroad has been established, above all, by your indefatigable work and by the work of your able collaborator, the Foreign Minister, Dr. Benes. On behalf of the American Slovaks we thank you most heartily for your labor which has given to Slovakia her due place among the free nations of the world. We beg you to continue in your endeavors to make of Slovakia a happy land such as we have dreamt of while fighting in common for Czechoslovakia's freedom and national independence.

Please accept, Mr. President, the assurances of our highest esteem and respect.

JOHN KRAFCIK,

President National Slovak Society.

JOHN DVORSCAK,

Secretary National Slovak Society.

JOHN ZEMAN,

President Slovak Gymnastic Union Sokol.

FRANK OSLISLO,

Secretary Slovak Gymnastic Union Sokol.

FRANK STAS,
Treasurer Slovak League of America.

JOHN MATLOCHA,
President Western Assembly District of the Slovak League.

JOHN L. ZAROVY,
Secretary Western Assembly District of the Slovak League.

NICHOLAS KOVAC,
President District Assembly New England States of the Slovak League.

STEPHEN ERHARDT,
Secretary District Assembly New England States of the Slovak League.

CLEMENT IHRISKY,
President New York District Assembly of the Slovak League.

JOSEPH JANCEK,
Secretary New York District Assembly of the Slovak League.

JOSEPH JOSCAK,
Editor "New Yorksky Dennik".

FRANK CELKO,
Editor "Slovensky Sokol".

STEPHEN HUSKA,
Editor "Nove Casy".

Otvorený list
Tomášovi G. Masarykovi,
prezidentovi Československa

PÁN PREZIDENT: –

PRED istým časom Združenie slovenských katolíkov v Amerike vydalo Otvorený List adresovaný Vám a podpísaný rev. Jánom B. Pastorákom a rev. Andrejom Pavlisom, v ktorom sú vznesené sťažnosti proti Vám a Vašej vláde. Duch úzkoprsého sektárstva sa ukrýva za každým riadkom tohto Otvoreného Listu. Vy, pán prezident, a Vaša vláda ste obvinení z túžby „vykynožiť“ Slovákov ako národ“, z „kultúrneho pirátstva“, zo „zavádzania mierových delegátov“, z „nedodržania sľubu“ atď. Aby ste nemali mylnú predstavu pokiaľ ide o pocity a náhľady amerických Slovákov, my, podpísaní zástupcovia slovenských organizácií v Amerike, túžime zdôrazniť, že Združenie slovenských katolíkov v Amerike reprezentuje veľmi malú časť našich krajanov a že veľká väčšina amerických Slovákov je srdcom i dušou s Vami.

Pod Vaším umným vedením Československá republika veľmi úspešne prekonala nebezpečné povojnové obdobie a skonsolidovala sa do takej miery, že dnes môže byť zaraďovaná medzi najusporiadanejšie a najprosperujúcejšie štáty Európy. Obzvlášť na Slovensku bol dosiahnutý veľký pokrok pokiaľ ide tak o kultúrny, ako aj ekonomický rozvoj. Sme preto v rozpakoch a nerozumieme neoprávneným sťažnostiam uvedeného Združenia slovenských katolíkov proti Vám a Vašej vláde.

Dovoľte nám, pán prezident, upriamiť Vašu pozornosť na niektoré z týchto sťažností. Pisatelia¹⁴ zastávajú názor, že Slováci sú „priamo ohrozovaní vo svojej národnej existencii“. Ako sa dá toto vyhlásenie zlúčiť s pokrokom, ktorý Slovensko urobilo v oblasti školstva? Ako bezpochyby viete, pod maďarským režimom všetky školy, či už základné alebo stredné, boli v rukách Maďarov. Presne vyjadrené, nejestvovali žiadne slovenské školy, okrem niekoľkých škôl, kde pracovala hŕstka učiteľov, ktorí boli z väčšej časti evanjelikmi, výučba bola maďarská tak literou, ako aj duchom. Dnes existuje viac než štyri tisíc základných škôl a cez päťdesiat stredných škôl, okrem obchodných a technických ústavov a univerzity v Bratislave.

Pokrok v oblasti školstva dosiahnutý od oslobodenia Slovenska iste nedokazuje vyhlásenie, že Slováci sú „ohrozovaní vo svojej národnej existencii“. Naopak, dokazuje, že národná existencia a kultúrny rozvoj Slovákov v rámci Československej republiky je plne zaistený.

Slováci majú troch ministrov vo vláde a mnohých úradníkov vo všetkých sférach štátnej správy. V istých prípadoch, vzhľadom na nedostatok kompetentných úradníkov medzi Slovákami, bolo nutné poslať na Slovensko Čechov, ale tí budú stiahnutí, len čo Slováci budú schopní obsadiť tieto miesta svojimi vlastnými úradníkmi. Nejestvujú však žiadne dôkazy, že so Slovenskom sa zaobchádza „macošsky“, a pisatelia neponúkajú žiadne dôkazy ani pre ich vágne zovšeobecňovanie.

Pisatelia „sa čo najrozhodnejšie ohradujú“ proti vyhláseniu, ktoré údajne urobili československí delegáti na Parížskej mierovej konferencii v tom zmysle, že „Česi a Slováci sú jeden národ“. Predpokladajúc, že toto vyhlásenie bolo naozaj urobené, by sme chceli zdôrazniť, že my sme tiež rovnakého názoru. Navyše môžeme dodať, že otec Hlinka, vodca slovenských autonomistov sám zastával, a pravdepodobne stále zastáva, rovnaký názor. Dňa 4. mája 1908 urobil pred maďarským súdom v Bratislave nasledujúce vyhlásenie: „Zostane večnou pravdou, že my Slováci sme s Čechmi jedno plemä, jedna osveta, jeden národ a až do najnovších čias sme mali s Čechmi spoločný jazyk a naši evanjelici doteraz používajú český jazyk v kostole.“ A bol to ten istý otec Hlinka, ktorý sa 30. októbra 1918 úprimne stotožnil s Deklaráciou slovenského národa, ktorá obsahuje nasledujúce slová: „Slovenský národ je čiastka i rečove i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa.“

Je možné polemizovať, či – zo striktného historického a etnografického hľadiska – Slováci a Česi sú jeden národ alebo nie. Rozhodujúcim faktorom je však ich cítenie a uvedomenie. Ak sa Slováci a Česi cítia ako jeden národ, žiadny historik alebo etnograf nemôže zmeniť toto cítenie alebo uvedomenie.

Pisatelia Vás obviňujú, pán prezident, z „porušenia kontraktu“ známeho ako „Pittsburská dohoda“. Pokiaľ ide o túto dohodu, ku ktorej došlo medzi americkými Čechmi a Slovákami 30. mája 1918, chceli by sme upozorniť, do akej miery boli ustanovenia tejto dohody uskutočnené. Za týmto účelom uvádzame na jednej strane text Pittsburskej dohody a na druhej strane, čo bolo realizované:

14 Otvoreného listu (pozn. Š. K.).

1. Schvaľujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých Zemí a Slovenska.
2. Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.
3. Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.
4. Česko-slovenský štát bude republikou. Jeho Konštitúcia bude demokratická.
5. Organizácia spolupráce Čechov a Slovákov vo Spojených Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dorozumení, prehĺbená a upravená.
6. Podrobné ustanovenia o zariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa oslobodeným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.
1. Uskutočnené.
2. V súlade s ústavou celá republika je rozdelená do 20 autonómnych oblastí,¹⁵ z ktorých 6 tvorí Slovensko. Tieto oblasti sú spravované Slováckmi prostredníctvom autonómnych orgánov¹⁶ pozostávajúcich z asi 40 členov, ktorí sú volení všetkými občanmi bez ohľadu na pohlavie pri uplatnení systému pomerného zastúpenia. Tieto zóny tak majú všetky atribúty demokratickej miestnej autonómie. Z týchto zastupiteľských orgánov je volený zemský župný zbor pre celé Slovensko, tiež pomerným zastúpením. Tento zbor sa skladá z 24 členov, z ktorých 8, pod vedením slovenskej správy, slúži ako orgán výkonnej moci pre Slovensko.¹⁷
3. Tak čeština, ako aj slovenčina sú oficiálnymi jazykmi na celom území republiky.
4. Uskutočnené.
5. Ponechané, aby bolo uskutočnené americkými Slováckmi a Čechmi.
6. V súlade s týmto ustanovením súčasný status Slovenska (pozri článok 2 dohody) bol vypracovaný.

Iste Vám neunikne, pán prezident, že Pittsburská dohoda bola vlastne v podstatnej miere realizovaná. Cieľom tejto dohody bolo zaistiť budúce postavenie a kultúrny rozvoj Slovenska v rámci československého štátu a tento cieľ bol dosiahnutý.

Československá republika je výsledkom práce tak Slovákov, ako aj Čechov. Počas vojny ani Česi, ani Slováci nepožadovali právo na samourčenie pre každého zvlášť;

15 Žúp (pozn. Š. K.).

16 Župných zastupiteľstiev (pozn. Š. K.).

17 Zemský zväzový výbor (pozn. Š. K.).

požadovali právo na samourčenie pre Českoslovákov. Preto tá jednota Československej republiky a československého národa. My, v Amerike, veľmi pozorne sledujeme vývoj udalostí v Československu a nie sme nevšímaví voči veľkému pokroku, ktorý republika dosiahla. Zvlášť sme si vedomí skutočnosti, že k tomuto pokroku v nemalej miere prispelo Vaše neúnavné úsilie. Dobré meno Československej republiky v zahraničí bolo vybudované predovšetkým Vašou neúnavnou prácou a prácou Vášho vynikajúceho spolupracovníka, ministra zahraničných vecí dr. Beneša. V mene amerických Slovákov Vám čo najsrdečnejšie ďakujeme za Vašu prácu, ktorá zaručila Slovensku jeho náležité miesto medzi slobodnými národmi sveta. Naliehavo Vás prosíme, aby ste pokračovali vo Vašom úsilí, aby ste zo Slovenska urobili šťastnú krajinu, o akej sme snili, keď sme spoločne bojovali za slobodu Československa a národnú nezávislosť.

Prosím prijmite, pán prezident, výraz našej najhlbšej úcty.

JÁN KRAFČÍK,

Predseda Národný slovenský spolok.

JÁN DVORŠČÁK,

Tajomník Národný slovenský spolok.

JÁN ZEMAN,

Predseda Slovenská telocvičná jednota Sokol.

FRANTIŠEK OSLISLO,

Tajomník Slovenská telocvičná jednota Sokol.

FRANTIŠEK STAS,

Pokladník Slovenská liga v Amerike.

JÁN MATLOCHA,

Predseda Okresný zbor Slovenskej ligy v západných USA.

JÁN L. ŽÁROVÝ,

Tajomník Okresný zbor Slovenskej ligy v západných USA.

NIKOLAJ KOVÁČ,

Predseda Okresný zbor Slovenskej ligy pre New England štáty.

ŠTEFAN ERHARDT,

Tajomník Okresný zbor Slovenskej ligy pre New England štáty.

KLEMENT IHRISKÝ,

Predseda Okresný zbor Slovenskej ligy v New Yorku.

JOZEF JANČEK,

Tajomník Okresný zbor Slovenskej ligy v New Yorku.

JOZEF JOŠČÁK,

Redaktor "Newyorský denník".

FRANTIŠEK ČELKO,

Redaktor "Slovenský Sokol".

ŠTEFAN HÚSKA,

Redaktor "Nové časy".

ROZHOVORY

*Trh v Krakove pred Vianocami / Market in Krakow
before Christmas. Foto Peter Švorc*

Kostol sv. Marie v Krakove / Church of st. Mary in Krakow. Foto Peter Švorc

ROZHOVOR S HISTORIKOM – DIDAKTIKOM

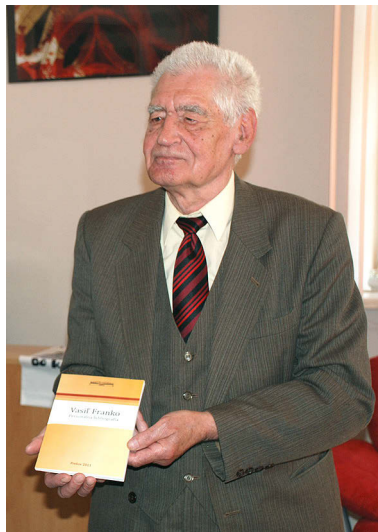
doc. PhDr. Vasiľom Frankom, CSc.

Dovoľte, pán docent, aby som Vám v mene redakcie internetového časopisu IH FF PU v Prešove DEJINY položil niekoľko otázok. Čitateľov nášho časopisu budú iste veľmi zaujímať Vaše odpovede – odpovede osobnosti prešovskej historickej školy, dlhoročného člena prešovských historických pracovísk – predchodcov dnešného Inštitútu histórie FF PU v Prešove, významného didaktika dejepisu celoslovenského formátu.

Martin Ďurišin: Pán docent, narodili ste sa v laboreckom rusínskom kraji blízko Medzilaboriec v dedinke Vydraň (dnes miestna časť Medzilaboriec). Ako si spomínate na svoje detstvo a aký vzťah máte k svojmu rodnému kraju?

Vasiľ Franko: Aj pre mňa detské roky patria k najkrajšiemu obdobiu môjho života. Prebehli v dedinských podmienkach s tým rozdielom, že môj otec nebol roľník, ale železničiar – sprievodca vlakov.

Ťarcha starostlivosti o nevelké hospodárstvo ležala na pleciah matky a na nás det'och. Tak sa vzájomne dopĺňal otcov príjem so ziskom z domácich zdrojov. Prvé dojmy patrili poznávaniu nového domu, záhrady, sadu, domácim zvieratám. Otec prinášal zo svojich ciest vlakom priesady, ovocné stromčeky, ktoré som pomáhal sadiť. S pribúdajúcimi rokmi sa pozornosť orientovala na širšie okolie – polia, lúky, bohaté lesy, kde sme pestovali obilie, zemiaky, kosili a zväžali plodiny a drevo. Zaujímavý bol zber lesných plodov, keď sme museli kráčať viac kilometrov až na poľské hranice, Lupkovský priesmyk a do rúbanísk. Trvalé sú spomienky na vianočné a veľkonočné sviatky. Pre detstvo je neodmysliteľná škola. Napriek tomu, že ma zápis do 1. ročníka ľudovej školy nezastihol, svojim želaním som si vymohol ho predčasne navštevovať (narodil som sa v decembri). Veľký vplyv na toto moje želanie mali moji traja bratia a jedna sestra, ktorí už študovali a denne sa o škole hovorilo. Aj knihy boli na stole, takže i ja som túžil po nových poznatkoch. Z tohto času kniha sa stala mojím súputníkom po celý ďalší život. Neodmysliteľná bola školská výbava – pletená taška, griflík s tabuľkou, šlabikár (bukvar) a dve polená dreva v zimnom období. Do krásnych dojmov patrí návšteva meštianskej školy v Medzilaborciach, kde sme pešo dochádzali tri kilometre. Tam sa počet priateľov zvýšil o žiakov z okolitých dedín, napr. z obce Habura žiaci dochádzali na bicykloch, od ktorých som sa naučil bicyklovať. V letných mesiacoch premával vlak z Medzilaboriec na Lupkovský priesmyk, kde bola turistická chata, s ktorým cestoval ako sprievodca otec, tak ma občas brával so sebou. Dlhšiu trasu som vykonal s matkou do Trenčianskych Teplíc, kde v roku 1936 bol otec na liečení. Vidieť Vysoké Tatry – to bol nezabudnuteľný zážitok. Osobitnú zmienku si zaslúži spomienka na politické udalosti – čertižnicko-haburská roľnícka vzbura v roku 1935, španielska občianska vojna, nástup fašizmu,

*Doc. PhDr. Vasiľ Franko, CSc.
pri predstavovaní personálnej
bibliografie 17. 5. 2011.
Foto Martin Ďurišin*

rozbitie Československa, začiatok druhej svetovej vojny, ktorá mala pre našu rodinu tragické dôsledky – brat Michal zahynul a otec po ťažkom zranení zomrel v roku 1944. Taký bohatý zdroj zážitkov a informácií je nerozlučne spätý s rodným krajom, ktorý mi ostal v srdci stále blízky, ktorý som často navštevoval, pokiaľ som mohol, kochal som sa v jeho jedinečnosti a bohatstve premien ročných období.

Martin Ďurišin: Azda každého človeka počas života postretne niekoľko významných momentov, ktoré dokážu zásadným spôsobom určiť jeho ďalšie smerovanie. Čo vo Vašom živote rozhodlo o tom, prípadne kto Vás motivoval k tomu, že ste sa stali učiteľom dejepisu?

Vasiľ Franko: Že som sa stal učiteľom, rozhodlo predovšetkým to, že moji starší bratia študovali. Najstarší Ivan sa stal gréckokatolíckym farárom, Michal a Andrej učiteľmi. Druhým zdrojom bola meštianska škola, na ktorej učila dejepis mladá dobrá učiteľka. Pomohli aj knihy s historickou tematikou. A úplnú orientáciu poskytlo štúdium na Vyššej pedagogickej škole v Prešove a VSP v Bratislave, kde som získal aprobáciu ruština – dejepis.

Martin Ďurišin: V rozmedzí pohnutých rokov 1943 – 1947 ste študovali na Ruskej učiteľskej akadémii v Prešove. Priblížte nám, prosím, ako 17 – 21-ročný mladík v tom čase vnímal prešovské štúdiá, ktoré boli iste poznačené atmosférou búrlivo meniacej sa doby.

Vasiľ Franko: Po ukončení meštianskej školy dva roky som sa nedostal na strednú školu. Až v roku 1943 som bol prijatý na gréckokatolícku ruskú učiteľskú akadémiu v Prešove, kde už študoval starší brat Andrej. Aj keď zúrila vojna, prvý ročník som absolvoval v pomerne kludnej atmosfére. Druhý ročník pre blížiaci sa front nebol otvorený, rodina musela evakuovať a skončilo sa to už spomínanou rodinnou tragédiou. Ročník bol otvorený až po oslobodení Prešova vo februári 1945, do ktorého som sa so spolužiakmi dostal z Trebišova pomocou vojenského auta československého armádneho zboru, ktorý viezol múku pre front. Škola už bola štátnou a riaditeľom bol Štefan Gojdič, ktorý mal ku študentom veľmi citlivý prístup, pochopenie, vedel nás povzbudiť a správne zorientovať. Stal som sa milovníkom kníh, osobitne ruskej klasickej literatúry, z ktorej vzniklo moje krédo: „*sej rozumné, dobré, zleté*“ (Nekrasov). Vďaka Š. Gojdičovi som poznal dielo a činnosť nášho buditeľa Alexandra Duchnoviča. Druhým pedagógom, ktorý na mňa najviac zapôsobil, bol Georgij Bobak, ktorý vyučoval práve dejepis a viedol spevokol. Vystupoval veľmi precízne, inteligentne a dôstojne. Pestoval v nás vlastenecké čítanie a hudbou a spevom duchovné hodnoty. Vo voľnom čase som sa venoval krúžkovej činnosti, organizoval nástenné noviny „Iskra“ a športu, ktorý mal u nás dobré postavenie.

Martin Ďurišin: V rokoch 1947 – 1963 ste ako učiteľ putovali takmer po celom východnom Slovensku. Začali ste v Spišskonovomestskom okrese v obci Poráč, pokračovali v Slovenskom Novom Meste v Trebišovskom okrese, neskôr zasa v Habure v medzilaboreckom regióne, aby ste sa na rok stali riaditeľom Ukrajinskej národnostnej školy v Prešove a neskôr pokračovali v Podhorodi v Sobraneckom

okrese a napokon na deväť rokov zakotvili na Jedenásťročnej strednej škole vo Svidníku, kde ste zastávali i funkciu zástupcu riaditeľa. Ako si spomínate na toto sťahovavé obdobie, počas ktorého ste navyše diaľkovo študovali najprv v Prešove a potom v Bratislave. Aké boli Vaše pedagogické začiatky? Aké boli podmienky na školách a na čo najradšej spomínate?

Vasil' Franko: Povojnové obdobie bolo poznačené nedostatkom učiteľov a veľkou fluktuáciou. Odrazovým mostíkom pre mňa bola trojtriedna Ruská národná škola v Poráči na Spiši. Bola to veľká banícka obec a súčasne s rozvinutým chovom dobytky a oviec. Učil som najstarších žiakov, ktorí však mali najhoršiu dochádzku, lebo sa už museli venovať domácim a poľným prácam. Skoro som však bol preložený na Ruskú národnú školu do Slovenského Nového Mesta, ktoré vzniklo pre presídľovaných Rusínov zo zničených dedín východného Slovenska. Pomery boli veľmi ťažké pre žiakov i pre mňa. Škole slúžila jedna miestnosť v hospodárskej budove železničnej stanice. Žiaci museli do nej chodiť z dva-tri kilometre vzdialených majerov. Na škole v obci Habura som pôsobil len mesiac september, lebo začiatkom októbra som narukoval na základnú vojenskú službu zhodou okolností práve do Prešova, ktorú som ukončil v roku 1951 na opačnej strane republiky – v Domažliciach. Tak som poznal značnú časť našej krajiny. Pomery na dvojtriednej Ukrajinskej národnej škole dobré a bohatšie aj na kultúrne vyžitie. Náročnosť spočívala v tom, že vyučovacím jazykom sa stala ukrajinčina, ktorú som si musel čím skôr osvojiť. V tom som našiel podporu v Štúdiu ukrajinského rozhlasu, kde som neskôr prispieval svojimi článkami. Po jednoročnom pôsobení na škole ako

Krst Personálnej bibliografie doc. PhDr. Vasil'a Franka, CSc. v roku 2011 (uprostred), z ľava doc. PhDr. Andrej Kovač, CSc., z prava PhDr. Darina Vasil'ová, PhD., vedúca Katedry novovekých a najnovších slovenských dejín IH FF PU v Prešove. Foto Martin Ďurišin

slobodného človeka pracovníci odboru školstva KNV a KSUP-u presvedčili odísť do vzdialeného pohraničného Podhorod'a, kde vznikala osemročná stredná škola. Ja som bol menovaný jej riaditeľom. Tu boli azda najťažšie podmienky. Muselo sa učiť smenné vyučovanie a na viacerých miestach, lebo v starej budove školy bola len jedna miestnosť. Dochádzka zo susedných dedín bola náročná a nepravidelná, doprava neexistovala. S ubytovaním a stravovaním učiteľov boli veľké problémy. Viac sa darila práca s mládežou v kultúrnej oblasti a krúžkovej činnosti, napr. divadelný ochotnícky súbor dosiahol druhé miesto na krajskej súťaži. V roku 1954 som bol preložený do Svidníka na ukrajinskú jedenásťročnú strednú školu, kde som pôsobil deväť rokov. Podmienky pre pedagogickú prácu a osvetovú činnosť boli celkom vyhovujúce. Nakoľko som už študoval externe na VPS v Prešove odbor ruština – dejepis, prestížne som učil dejepis a v mimotriednej činnosti som organizoval krúžok a exkurzie. Okrem uvedeného štúdia a štúdia na VŠP v Bratislave, som sa zapojil do „*pedagogického čítania*“ a svojou prácou *Ako rozvíjať aktivitu žiakov* som v celoslovenskom kole získal druhé miesto a práca vyšla aj tlačou, takže aj dnes môže slúžiť prameňom poznania a inovácie dejepisu. Aj vo Svidníku som pokračoval v osvetovej činnosti organizovaním a vedením učiteľského spevokolu a divadelného súboru. Vo Svidníku vyvrcholila moja učiteľská činnosť na základnej a strednej škole. Tu som si založil aj rodinu.

Martin Ďurišin: **V roku 1963 ste nastúpili na miesto odborného asistenta na Pedagogickom inštitúte v Prešove, ktorý sa neskôr transformoval na Pedagogickú fakultu v Prešove UPJŠ v Košiciach. Ako ste vnímali túto zmenu vo Vašom profesijnom živote?**

Vasil' Franko: Vďaka mojim pozitívnym pedagogickým výsledkom a uvedenej práci dostal som sa do povedomia učiteľov na Pedagogickom inštitúte v Prešove, odkiaľ som dostal ponuku na učiteľské miesto odborného asistenta, ktorú som prijal. Zhodou okolností som dostal aj dvojizbový byt v družstevnej výstavbe, takže zabezpečená bola aj rodina. Mohol som sa sústrediť na adaptáciu na novom pracovisku.

Martin Ďurišin: **Do roku 1975 ste získali všetky svoje súčasné vedecko-pedagogické hodnosti. Pracovný kolektív katedry a jej vedenie zrejme podporovali kvalifikačný rast a vytvárali na to vhodné podmienky. Počas svojho pôsobenia na akademickej pôde ste boli členom dvoch historických vedecko-pedagogických pracovísk. Ako si spomínate na pracovné podmienky a kolegov?**

Vasil' Franko: Po nástupe na nové pracovisko mi bolo hneď jasné, že nemôžem čakať so štúdiom externej aspirantúry. Mal som už za sebou viac ako pätnásť rokov učiteľskej praxe, čiže som patril k strednej generácii. Moja žiadosť bola prijatá, a tak som sa zapísal na FF KU v Bratislave, kde bol mojím školiteľom doc. Dr. E. Stavrovský, CSc. Podmienky na katedre boli v celku uspokojivé, ale váha štúdia bola v domácom prostredí, kde som mal poruke študijnú literatúru a písací stroj. Náš kolektív nebol veľký a pod vedením Dr. Michala Daniláka sa nám práca darila. Vzťahy boli kolegiálne a korektné. Ani so študentmi neboli problémy, aktívne sa zapájali aj do kultúrnej činnosti, najmä pri organizovaní večierkov historikov, kde dominoval kolega M. Mindoš. Po spojení katedry s Katedrou histórie na FF kolektív sa rozrástol a vedecko-pedagogicky zosilnel.

Pre mňa osobne bolo prínosom stretnutie s doc. Vasilom Grivnom, ktorý ma učil na VPŠ, a Dr. Andrejom Kovačom, ktorý na FF viedol didaktiku dejepisu a s ktorým som už spolupracoval. Väčšiu úroveň dostali zasadnutia katedry a vedecké semináre. Pozitívny ohlas mala naša činnosť aj medzi bývalými študentmi – učiteľmi z praxe, ktorí si pripomínali svoje výročia a pod. Našu úspešnú činnosť podmieňovala aj nová budova Filozofickej fakulty a ľahší prístup k študijnej a vedeckej literatúre.

Martin Ďurišin: Azda každý študent učiteľstva dejepisu pozná Vašu prácu *Organizačné formy dejepisného vyučovania*, ktorá sa zaradila a dodnes radí medzi základnú odporúčanú literatúru didaktiky dejepisu. Priblížte nám, prosím, ako sa toto dielo rodilo a v čom vidíte Vy ako autor jeho najväčší prínos.

Vasil' Franko: Moja práca *Organizačné formy dejepisného vyučovania* sa zrodila počas štúdia externej vedeckej aspirantúry ako kandidátska dizertačná práca. Po doplnení a vyhodnotení podľa posudkov mojich oponentov som prácu ponúkol Slovenskému pedagogickému nakladateľstvu v Bratislave, ktoré prácu prijalo a po súhlase Ministerstva školstva z roku 1973 vydalo. Význam diela spočíva v tom, že sa zapodieva dôležitou oblasťou didaktiky dejepisu, ktorá dosiaľ nebola širšie spracovaná. Doplnila tak nevelký počet študijnej literatúry a stala sa dôležitým príspevkom pre vedecké chápanie didaktiky dejepisu. Poslúžila aj pre české kraje vďaka mojej spolupráci s katedrou FF UK v Prahe, kde sa postarali o vydanie mojej práce v *Didaktike dějepisu II.* v SPN v Prahe. Teší ma, že z mojej práce študovali a študujú terajší študenti. Škoda, že od tej doby nevznikli na katedrách dejín na Slovensku ďalšie diela. Moja ďalšia práca *Organizácia a riadenie vyučovacieho procesu v dejepise* pripravená do tlače, po Nežnej revolúcii nebola vydaná.

Martin Ďurišin: Okrem množstva odborných článkov a štúdií, metodických príručiek a učebníc v slovenskom jazyku ste autorom mnohých odborných, popularizačných a literárnych publikačných jednotiek a rozhlasových vystúpení i v ukrajinskom jazyku, aby ste podľa svojho životného kréda naplnili slová ruského básnika N. A. Nekrasova o „*sejbe rozumného, dobrého a zletého*“, vo Vašom prípade, do pôdy rusínsko-ukrajinského etnika. Mnohými prácami ste prispeli k poodhaľovaniu a sprístupneniu dejín Rusínov-Ukrajincov, čo iste napomáha k zvyšovaniu ich národného povedomia a zachovávaniu národnej identity. Ako vnímate diverzitu v nacionálnej orientácii obyvateľstva severovýchodného Slovenska?

Vasil' Franko: Počnúc od strednej školy, kde sa sformoval môj vzťah k dejepisu, som svoju pedagogickú a publikačnú činnosť spojil s kultúrno-osvetovou činnosťou tak v rámci Česko-Slovenska, ako aj s dôrazom na rusínsko-ukrajinské etnikum, v ktorom som aktívne pôsobil. Napriek tomu, že som študoval ruštinu ako odbor, prijal som ukrajinskú orientáciu a ukrajinský jazyk ako prirodzenejšiu základňu pre zvyšovanie národného povedomia a identity obyvateľstva. Niet pochýb, že nárečie rusínsko-ukrajinského ľudu na Slovensku, jeho tradície, náboženstvo majú východoeurópsky slovanský charakter a tvoria jednotný celok s materským národom na Ukrajine. Nepriaznivé okolnosti, optácia, reoptácia, likvidácia gréckokatolíckej cirkvi, pravoslavizácia a pod. negatívne vplývali na obyvateľstvo a vyvolávali obavy, strach z možného podobného osudu. V dôsledku toho sa ľudia s rezervou hlásili k ukrajinskej národnosti. Východisko hľadali aj v používaní staršieho a pôvodného názvu Rusín. Radikálna skupina v novom

hnutí „Rusínska obroda“ však odmietala vôbec ukrajinský jazyk ako literárny a hlásala, že Rusíni sú osobitný národ so svojím rusínskym jazykom. Pričom oficiálne Rusíni vystupujú ako národná menšina, ktorá však nemá prirodzený materský národ, ako majú národné menšiny maďarská, poľská, česká a pod., resp. štát, čo je v našich podmienkach neobvyklé. Túto dvojkoľajnosť pokladáme za prejav „politického rusinizmu“, ktorý oslabuje jednotu nášho ľudu, jeho povedomie, identitu a v konečnom dôsledku vedie k urýchlenej slovakizácii a asimilácii.

Martin Ďurišin: Súčasťou Vašej pedagogickej práce bolo aj organizovanie a riadenie pedagogickej praxe a exkurzií študentov. Podel'te sa, prosím, s nami o niekoľko skúseností a zážitkov. Ako prebiehala pedagogická prax študentov dejepisu za čias Vášho pôsobenia na fakulte? Aká exkurzia vo Vás zanechala najhlbšie dojmy a spomienky?

Vasil' Franko: Pedagogická prax bola a je súčasťou profesijnej prípravy študentov a má formu priebežnú a súvislú. Počas nej sa ukazuje erudícia, kreativita a spôsobilosti študentov pretaviť teoretické vedomosti do hláv svojich žiakov. Príprava na vyučovanie spočívala aj v schopnosti spracovať svoje výstupy v písomnej podobe. Väčšina študentov dokázala svoje úlohy pod vedením cvičných učiteľov úspešne splniť, čo som zisťoval počas kontrolných návštev na cvičných školách. Ich úspechy pokladal som za úspech mojej práce s nimi, ich radosti z úspechu aj mojou radosťou. Tento obojstranný vzťah sa preniesol aj do reálnej pedagogickej činnosti ako učiteľov dejepisu. Exkurzie sme striedavo orientovali na Slovensko a české krajiny. Mali študentom ukázať niektoré historické pamiatky, ale podobne ako pedagogická prax dali im základy organizovania exkurzií so svojimi budúcimi žiakmi. Preto počas exkurzie mali študenti sami vystupovať ako sprievodcovia alebo informátori o charaktere pozorovaných objektov. Každá exkurzia mala vzrušujúci a objavný charakter a veľmi obohatila dojmy, predstavy a názory študentov. Najväčšie dojmy priniesli archeologické lokality Nitra, Mikulčice, historické pamiatky Levoča, Bratislava, Praha, dukelské bojisko a múzeá v Banskej Bystrici a pod. Som veľmi rád, že všetky exkurzie pod mojím vedením sa uskutočnili bez vážnych problémov a končili sa so spevom.

Martin Ďurišin: Vaše didakticko-pedagogické majstrovstvo inšpirovalo mnohých učiteľov, ktorí posunuli úroveň výučby dejepisu na školách. Ako sa zmenila didaktika dejepisu za ostatné polstoročie? Ako vnímate súčasnú problematiku didaktiky dejepisu? V čom vidíte silné a v čom slabé stránky súčasného poňatia dejepisného vyučovania?

Vasil' Franko: V spolupráci so slovenskými a českými kolegami sme kládli vedecké základy didaktiky dejepisu a dať to aj v ucelenej forme v dvojdielnej práci *Didaktika dejepisu I. a II. diel.* Preto aj ja som zobral pre svoju externú aspirantúru ako vedec-ký odbor a získal hodnosť kandidáta pedagogických vied. Tak som spojil štúdium dejín s pedagogikou, konkrétne didaktikou ako medzným odborom. Význam spočíval aj v tom, že historici – didaktici sa pravidelne zúčastňovali na domácich seminároch a konferenciách, ako aj medzinárodných sympóziách, ktorých bolo viac ako desať. Tým sa obohacovala teoretická stránka didaktiky dejepisu. Horšie to bolo s knižnou produk-

ciou. Čiastočne ju nahradzovali odborné štúdie a články v našich zborníkoch „História“. O súčasnom stave didaktiky dejepisu je mi ťažko fundovane hovoriť, nakoľko už viac ako dvadsať rokov sa s ňou aktívne nestretávam. Mám dojem, že napriek snahe didaktikov udržať túto disciplínu na patričnej úrovni, chýba aj v štúdiu tejto disciplíny v doktorandskej forme a knižnej produkcii jej výsledkov.

Čo sa týka poňatia dejepisného vyučovania na školách, je vec diskutabilná, pretože sa často mení študijný program, vzťah národných a svetových dejín a neprihliada sa už súčasný charakter Európy a na národnostné zloženie obyvateľstva na Slovensku. Dejiny Slovenska majú viac miesta pridelať aj dejinám národnostných menšín, najmä pre 19. a 20. storočie. Nedostatok vidím aj v tom, že štátny vzdelávací program zabúda na výchovnú stránku dejepisu.

Martin Ďurišin: V roku 1991 ste po spoločensko-politických zmenách a žiadosti študentov požiadali vedenie univerzity o odchod do dôchodku. Pociťovali ste postoj študentov ako krivdu? Ako s odstupom času vnímate tieto skutočnosti?

Vasil' Franko: Každá revolúcia búra staré, prežité, škodlivé. November 1989 odstránil totalitný politický režim a začal slobodný demokratický vývoj. Ja som v tom režime pracoval celý svoj profesijný život, v ktorom som sa snažil žiť a pracovať podľa môjho kréda. Ako to býva v každej práci, nevyhnúc sa istých chýb, omylov a stereotypov, čo zrejme poslúžilo študentom, asi aj na popud niektorých mladých kolegov, mi vysloviť nedôveru. Patril som k najstarším učiteľom na katedre a pracoval som už v dôchodkovom veku, takže najľahšie sa bolo vysporiadať so staršími. Chápeť to ako nevyhnutnú daň revolúcii. Krivdu necítim, len ma mrzel spôsob, akým na moju osobu v študentských novinách a ich nepodstatné argumenty. Vraj študenti museli písať dlhé písomné prípravy, že sa robím vedcom, a pod. **Moje písomné obranné argumenty ostali nepovšimnuté ani v novinách, ani v akademickom senáte.**

Martin Ďurišin: Na Inštitúte histórie bolo, a myslím, že dodnes je, dôstojne a hrdo nadviazané na Vašu didaktiku dejepisu. Je niečo, čo by ste chceli odovzdať ako posolstvo svojim nasledovníkom, na čo by mali upriamiť pozornosť vo svojej práci?

Vasil' Franko: Vysoko si cením, že na Inštitúte histórie, osobitne aj u PhDr. Vasilovej, PhD., je dôstojne a hrdo nadviazané na moju didaktiku dejepisu. To je pre mňa veľké zadosťučinenie. Je túžbou každého dobrého staršieho pedagóga, aby mal svojich nasledovníkov, preto s radosťou vyslovujem svoje poďakovanie a súčasne aj želanie čerpať z môjho dedičstva, prehľbovať a rozvíjať didaktiku dejepisu aj cestou publikačnej činnosti, získavaním vedecko-pedagogických hodností.

Za redakciu Vám, pán docent, úctivo ďakujem za rozhovor a pri príležitosti Vášho krásneho polokruhového životného jubilea – „85“ – Vám prajem veľa zdravia, fyzických i psychických síl.

*s doc. PhDr. Vasilom Frankom, CSc., sa zhováral
Martin Ďurišin*

PREDSTAVUJEME...

*Bratislava. V Starom meste. / Bratislava. In the old town.
Foto Branislav Švorc*

Z HISTÓRIE A SÚČASNOSTI ŠTÁTNEHO ARCHÍVU V KOŠICIACH, POBOČKA TREBIŠOV

Jana ŠVAJKOVÁ

*Štátny archív Košice, pobočka Trebišov.
Foto Jana Švajková*

*Depozitár (1. poschodie) Štátneho archívu
v Košiciach, pobočka Trebišov. Foto Jana Švajková*

Štátny archív v Trebišove vznikol na základe vládneho nariadenia o archívniectve č. 29/1954 Zb. v územnom priestore bývalých štyroch okresov Kráľovský Chlmec, Sečovce, Trebišov a Veľké Kapušany. Štátny archív v Trebišove je pobočkou Štátneho archívu v Košiciach s regionálnou pôsobnosťou pre Trebišovský okres, vrátane bývalých okresov Sečovce, Kráľovský Chlmec a Veľké Kapušany do roku 1960.

Na základe výsledkov druhej celoštátnej územnej reorganizácie v roku 1960 vznikol z predchádzajúcich štyroch okresov (Trebišov, Sečovce, Kráľovský Chlmec a Veľké Kapušany) jediný okres Trebišov. V novovzniknutom okrese archív nemal trvalé sídlo, v ktorom by bolo možné ukladať, spracovávať a chrániť z bývalých štyroch okresov sústredené archívne fondy. Značný rozsah archívnych fondov v jednotlivých okresoch prinútil ONV, odbor vnútra v Trebišove hľadať nejaké riešenie. Následne na to bol archív umiestnený v bývalej budove Okresného súdu v Sečovciach.

Dislokácia archívu v Sečovciach sa uskutočňovala postupne. Bolo potrebné kompletizovať materiál, ktorý bol

roztrúsený v mnohých fondoch bývalých okresov. V Sečovciach boli spočiatku len písomnosti z bývalých okresov Trebišov a Sečovce, kým v ďalšej pobočke v Kráľovskom Chlmcovi boli uložené archívne z okresov Veľké Kapušany a Kráľovský Chlmec.

Generálna oprava archívnej budovy v Sečovciach a realizácia jej nového priestorového riešenia trvala niekoľko rokov. Aj sústreďovanie fondov patriacich do záujmovej sféry štátneho archívu si vyžiadalo niekoľkoročné úsilie zamestnancov archívu, ktorí narážali aj na problémy súvisiace s ich vyhľadávaním, nevhodným uložením či usporiadaním a prevozom.

Systematické odborné práce sa robili prakticky od začiatku. Bolo potrebné realizovať triedenie, usporiadanie, označovanie a evidenciu archívnych dokumentov podľa

jednotlivých okresov a následne podľa fondov. Po zrušení pobočky archívu v Kráľovskom Chlmcí prebehlo prevzatie prevažnej väčšiny písomností.

Zložité priestorové podmienky archívu v Sečovciach neumožňovali preberanie ďalšieho archívneho materiálu, a preto bolo nevyhnutné uskutočniť výstavbu nového, účelového archívneho objektu. Štátny archív sa následne presťahoval do novovybudovanej budovy v Trebišove. Výstavba budovy archívu v Trebišove sa realizovala v rokoch 1977 až 1980. Pôvodný projekt bol značne zredukovaný, čo sa v ďalšom období negatívne odrazilo v nedostatku depozitárnych a iných priestorov na odbornú činnosť. Neskôr bola k archívu dobudovaná bádateľňa, čím bol odstránený pretrvávajúci problém prijímania bádateľov.

Do archívu boli postupne prevzaté všetky registratúry z predchádzajúcich štyroch zrušených okresov. Dôraz bol položený na vypracovanie analytických archívnych pomôcok, a to inventárov a katalógov, ktoré detailne sprístupnili dokumentačné a tematické bohatstvo uložených archívnych dokumentov.

Vedením Štátneho archívu v Trebišove so sídlom v Sečovciach bol od marca 1975 Alojz Baniak. Novou riaditeľkou archívu sa od novembra 1975 stala Magdaléna Feňárová, ktorá na tomto poste zotrvala až do roku 1984. V rokoch 1984 – 2010 pôsobila vo funkcii riaditeľky archívu PhDr. Anna Žadanská. Po jej odchode do dôchodku sa riaditeľkou Štátneho archívu v Košiciach, pobočka Trebišov stala Mgr. Margita Bandoľová.

Archív v súčasnosti spravuje 684 archívnych fondov a zbierok z rokov 1711 – 2010 (k 31. 12. 2010). Archívne pomôcky boli vydané zo 153 archívnych fondov. V archíve sa nachádza 2294,31 b. m. písomností a 20 000 jednotlivín. Archívne dokumenty sú prevažne slovenské, značné zastúpenie majú aj maďarské z bývalých okresov Kráľovský Chlmec a Veľké Kapušany.

Archív zabezpečuje vyraďovacie konania, výkon štátneho odborného dozoru správy registratúr a uloženia archívnych dokumentov u ich pôvodcov, schvaľuje registratúrne poriadky a registratúrne plány na základe predložených návrhov a realizuje aj metodicko-inštruktážnu, školiacu a konzultačnú činnosť pre právnické a fyzické osoby.

Najvýznamnejšie listiny, ktoré sú uložené v archíve, pochádzajú z osobných fondov rodiny Józsefa Mailátha z Pribeníka (1806 – 1867) a rodiny Alexandra Czéklassyho (1883).

V archíve je k dispozícii príručná odborná archívna knižnica, ktorá je zameraná prevažne na spoločensko-vednú spisbu. Táto obsahuje 2 810 zväzkov.

Archív spolupracuje s mestskými a obecnými úradmi na príprave výročí prvých písomných správ v mestách a obciach regiónu, realizuje výstavnú činnosť v spolupráci s trebišovským múzeom. Spolupráca so školami prebieha formou exkurzií žiakov.

Najväčším súčasným problémom archívu je nedostatočná priestorová základňa, ktorá neumožňuje preberať väčšie množstvo archívnych fondov, a preto niektoré fondy ostávajú u pôvodcov a hrozí im zánik.

Stručný prehľad archívnych fondov a zbierok v Štátnom archíve v Košiciach, pobočka Trebišov

A. Štátna moc, správa a samospráva: slúžnovské úrady, hlavnoslužnovské úrady, daňové správy, colné úrady, okresné úrady, okresné národné výbory, štatistický úrad,

notárske úrady, mestské národné výbory, obvodné úrady miestnych národných výborov, miestne národné výbory.

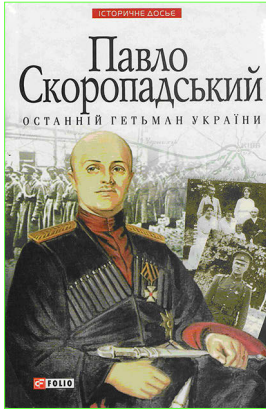
- B. Justícia:** okresné sudy, okresné ľudové sudy, orgány prokuratúry.
- C. Armáda a bezpečnosť:** Hlinkova garda, oblastné četnicke veliteľstvá.
- D. Finančníctvo:** banky, sporiteľne, poisťovne.
- E. Hospodárstvo:** niekoľko priemyselných podnikov.
- F. Družstevníctvo:** jednotné roľnicke družstvá, poľnohospodárske družstvá.
- G. Politické strany, orgány a spoločenské organizácie:** politické strany, zväzy, odborové hnutie, národný front.
- H. Veda, kultúra a osveta:** múzeum, kiná a divadlá, vydavateľstvá a redakcie, mestské kultúrne stredisko.
- I. Školstvo:** materské, základné a stredné školy, učňovské školy, školský inšpektorát, okresné pedagogické stredisko.
- J. Zdravotníctvo a sociálna starostlivosť:** nemocnice, domovy dôchodcov, detské domovy, charitné domovy a charitné organizácie, okresný úrad národného zdravia.
- K. Náboženské organizácie:** Gréckokatolícky farský úrad v Novosade.
- L. Rody a panstvá:** archív rodu Mailáthovcov.
- M. Rodiny a osoby:** osobný fond Alexandra Czéklásyho.
- N. Cechy, spolky a záujmové organizácie:** cech čižmárov, živnostenské spoločenstvá, urbáre, spolky.
- O. Zbierky:** zbierka pečatidiel a pečiatok (1787 – 1996), zbierka máp a plánov (1711 – 1970), zbierka pohľadníc (20. – 21. storočie), fotodokumentácia (1948 – 2010), dobová dokumentácia (1949 – 2010) a zbierka novín a časopisov (1895 – 2010).

RECENZIE/ ANOTÁCIE

*Mukačevský hrad / Castle of Mukachevo.
Foto Peter Švorc*

SAVČENKO, Viktor Anatolijevič: *Pavlo Skoropads'kyj – ostannij heťman Ukrajiny*. Charkiv : Folio, 2008. 400 s. ISBN 978-966-03-4058-9

Monografia ukrajinského historika Volodimira Savčenka je venovaná významnému politikovi, vojakovi a poslednému hejtmanovi Ukrajiny Pavlovi Skoropads'kému, ktorý v roku 1918 bol najvyšším politickým predstaviteľom Ukrajiny. Skoropads'kyj predstavuje rozporuplnú osobnosť, na ktorú je dvojaký pohľad. Pre niektorých svojich súčasníkov predstavoval politika, ktorý ako najvyšší predstaviteľ Ukrajiny mohol zabezpečiť krajine stabilný vývoj, a pre iných sa stal zradcom ukrajinského národa. Lev Trockij ho nazýval ukrajinským Bonapartom, generál Denikin zase druhým Mazepom. Prispela k tomu hlavne jeho proruská a pronemecká orientácia, ktorou sa nikdy netajil, a jeho nesúhlas s postojmi predstaviteľov Centrálnej rady Ukrajiny, ktorí boli v medzi-

národnom prostredí vnímaní ako ukrajinskí separatisti.

Monografia obsahuje 14 kapitol, ktoré približujú život Skoropads'kého od jeho študentských čias, cez jeho pôsobenie v najvyšších politických kruhoch na Ukrajine, až po nútený odchod do emigrácie v Nemecku. Prvé kapitoly monografie približujú korene Skoropads'kého ako potomka starej kozáckej rodiny a zároveň jednej z najbohatších rodín na Ukrajine. Kozácka tradícia udržiavaná v rodine ovplyvnila nielen jeho súkromný, ale aj vojenský a politický život. Jeho šľachtický pôvod mu umožnil navštevovať a ukončiť vojenskú gardovú školu pre šľachticov v Petrohrade.

Autor ďalej v prvých kapitolách opisuje vojenskú kariéru mladého dôstojníka cárskej armády. V roku 1909 sa Skoropads'kyj stal členom slobodomurárskej lóže, do ktorej ho priviedol knieža Dmitrij Romanov, budúci vrah Grigorija Rasputina. Členmi tejto organizácie v Rusku boli mnohé významné osobnosti ruskej a ukrajinskej politiky ako napríklad: Mychajlo Hruševs'kyj, Volodymyr Vynnyčenko, Simon Petľura – neskôr predstavitelia vlády Ukrajinskej národnej republiky. Toto prostredie umožnilo Skoropads'kému nadviazať mnohé kontakty, ktoré ovplyvnili jeho kariéru vojaka aj politika.

Savčenko ďalej približuje popri osobnosti Skoropads'kého aj obdobie ruskej revolúcie, ktorá podnietila politické a spoločenské zmeny v bývalom cárskom Rusku. Skoropads'kyj sa stal súčasťou udalostí, ktorých cieľom bolo vytvorenie samostatnej Ukrajinskej národnej republiky.

Rozsiahla časť monografie je venovaná obdobiu, kedy Pavlo Skoropads'kyj stál na čele hejtmanátu ako najvyšší predstaviteľ Ukrajiny. Prevzatie moci v krajine sa uskutočnilo s podporou Nemcov, ktorí sa snažili podporiť vytvorenie vojenskej diktatúry na Ukrajine. Pre uskutočnenie svojich záujmov sa snažili získať generálov bývalej cárskej armády. Voľba padla na Skoropads'kého, ktorý pre Nemcov predstavoval vhodného kandidáta pre svoj šľachtický pôvod.

Začiatok vlády Skoropads'kého bol sprevádzaný formovaním nových štátnych orgánov a zákonov, ktoré podľa autora obsahovali prvky demokratických slobôd v danom období. Savčenko poukazuje na rozdielnosť dvoch vlád, a to: Centrálnej rady, ktorá bola tvorená politikmi socialistických strán a Skoropads'kého hejtmanátu, ktorý tvorili predstavitelia bohatých vlastníkov pôdy a buržoázie, prívrženci ruskej kultúry a myšlienky

federatívneho Ruska. Samotný Skoropads'kyj poukazoval na svoju odlišnosť od predstaviteľov ukrajinského národného hnutia: „rozdiel medzi mnou a ukrajinskými silami je, že oni milujú Ukrajinu a nenávidia Rusko, u mňa táto nenávisť nie je.“

Ďalej autor na základe spomienok Skoropads'kého analyzuje a charakterizuje jednotlivých ministrov hejtmanátu a postoj hejtmana k členom vlády. Venuje sa opisu osôb, ktoré vplývali v prvých dňoch vlády na Skoropads'kého. Postupne bola vláda hejtmana sprevádzaná nespokojnosťou roľníckych vrstiev s hospodárskou politikou vlády. Neodmysliteľnou súčasťou Skoropads'kého vlády sa stali trestné výpravy, proti nespokojnému ukrajinskému obyvateľstvu, kde sa poukazuje na to, že sa v tomto hejtman prejavil skôr ako vojak než politik.

Monografia nám ďalej približuje postoj a vplyv Nemcov na Skoropads'kého, ich zásahy do vnútornej politiky krajiny a takisto vzťah Rakúsko-Uhorska k hejtmanátu, ktoré v titule hejtmana videlo postupný nárok na ukrajinské územie patriace Rakúsku, a tým oslabenie svojich záujmov. Aj napriek postupnej nepopulárnosti Skoropads'kého, medzi pozitíva jeho vlády patrilo založenie Ukrajinskej akadémie vied na čele s profesorom Vernadským. Podpora a rozvoj ukrajinskej kultúry, vzdelanosti a umenia bola považovaná za veľký úspech vlády hejtmanátu.

Autor približuje problematiku politických kontaktov a vzťahov Skoropads'kého so štátmi Dohody, ktoré sledovali a snažili sa ovplyvňovať vývoj na Ukrajine. Taktiež približuje postoj generálov bielogvardejských vojsk a ich kontakty so Skoropads'kým. Jedným z dôležitých politických problémov sa stala aj otázka Haliče, ktorá bola súčasťou Rakúsko-Uhorska. Ďalšie strany monografie sú venované aj vnímaniu Skoropads'kého medzi jednotlivými vrstvami ukrajinského obyvateľstva. V máji 1918 boli organizované početné povstania proti vláde hejtmanátu, podporované hlavne ľavicovými ukrajinskými stranami.

Vývoj prvej svetovej vojny, porážka Nemecka, vzostup Dobrovoľníckej armády Denikina a nástup boľševickej armády ovplyvňovali ďalší vývoj Skoropads'kého vlády aj jeho samotné politické postoje, postupnú stratu jeho vplyvu nielen na Ukrajine, ale aj v prostredí ruskej politiky.

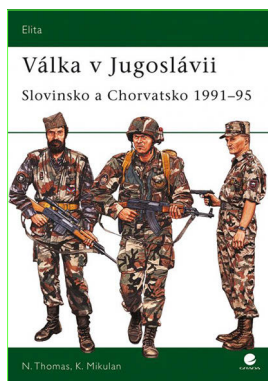
Posledné kapitoly opisujú koniec vlády Skoropads'kého a jeho nútenú emigráciu do Nemecka. V novembri 1918 začalo veľké povstanie namierené proti hejtmanskej vláde, organizované vedením ukrajinských socialistických strán. Budúcim najvyšším predstaviteľom Ukrajiny Simonom Petľurom bol vydaný manifest, ktorý vyzýval občanov Ukrajiny k povinnosti uväzniť Skoropads'kého a vydať ho republikánskej vláde. Neskôr bol vyhlásený za zradcu, postavený mimo zákon a jeho majetok bol skonfiškovaný. Poslednému hejtmanovi Ukrajiny sa za pomoci Nemcov podarilo utiecť do Berlína, kde žil pod zmenenou identitou.

Posledné strany monografie približujú politické aktivity Skoropads'kého v emigrácii a jeho snahu pomôcť zvrátiť politický vývoj na Ukrajine. Vytvoril „Spojený zväz „Ukrajina“, ktorý vyvíjal politiku namierenú proti vláde Simona Petľura a Ukrajinskej národnej republike. Autor približuje popri osobnosti Skoropads'kého aj vývoj na Ukrajine po páde hejtmanátu.

Pred druhou svetovou vojnou začal Skoropads'kyj udržiavať kontakty s nemeckými nacistami, pre ktorých sa ukrajinská otázka stala dôležitou v ich plánoch. V Nemecku ostal až do svojej smrti v máji 1945, kedy zomiera na následky zranení spôsobených bombardovaním.

Štefánia Kováčová

NIGEL, Thomas – MIKULAN, Krunoslav: *Válka v Jugoslávii. Slovinsko a Chorvatsko 1991 – 95*. Praha : Grada Publishing, 2009. 64 s. ISBN 978-80-247-2876-6

Publikácia *Válka v Jugoslávii. Slovinsko a Chorvatsko 1991 – 95* z vydavateľstva Grada Publishing a. s. patrí k edícii Elita, ktorú v origináli vydáva anglické vydavateľstvo Osprey Publishing, špecializujúce sa na problematiku dejín vojenstva. Uvádzaná práca vyšla v anglickom origináli s názvom *The Yugoslav Wars (I). Slovenia & Croatia 1991 – 95*. Autormi publikácie sú: uznávaný britský vojenský historik Nigel Thomas, ktorý v minulosti prednášal na Northumbria University v Newcastli a taktiež je autorom mnohých ďalších prác s vojenskou tematikou, ako napr. *Vojáci fínsko-sovetské zimní války 1939 – 1940* (2006), *Německá armáda za první světové války* (2009) alebo *Německá armáda za druhé světové války*

(2007), a Krunoslav Mikulan, momentálne pôsobiaci na Vysokej škole pedagogickej v chorvátskom Čakovci. Mikulan sa autorsky podieľal aj na ďalšej publikácii venujúcej sa juhoslovanskej problematike, a to – *Axis Forces in Yugoslavia 1941–45* (1995).

Válka v Jugoslávii je publikáciou, ktorá popisuje veľmi zložitú obdobu dejín bývalej Juhoslávie, a to roky občianskej vojny, Chorvátmi nazývanej aj „Domovinski rat“, v preklade „Vlastenecká vojna“ (výstižnejšie je však pomenovanie občianska vojna, ktoré sa používa medzi európskymi historikmi), v rokoch 1991 – 1995 na území dnešného Chorvátska a Slovinska. Jednotlivé fakty a udalosti sú čitateľovi podávané pomerne pútavou a zrozumiteľnou formou, čo je veľkou výhodou, keďže orientácia v problematike je vzhľadom na jej špecifiká (napr. existencia autonómnych oblastí v rámci Chorvátska – Republika Srbská Krajina /*Republika Srpska Krajina*, RSK/ či Srbská autonómna oblasť Západná Slavónia /*SAO Zapadna Slavonija*/ a i.) je pre laika, no i pre historika, ktorý sa problematikou priamo nezaobera, náročná.

Prvá kapitola s názvom *Politický kontext* popisuje udalosti, ktoré poznamenali vývoj Juhoslávie v tzv. Titovej ére, a taktiež situáciu tesne pred jej rozpadom. Nasleduje kapitola s názvom *Jugoslávská Lidová Armáda*, ktorej hlavným cieľom je ozrejmiť fungovanie JNA (*Jugoslovenska Narodna Armija*), jej jednotlivých zložiek rozdelených na pozemné sily (*Kopnena vojska-Kov*), vojenské námorníctvo (*Jugoslovenska ratna mornarica-JRM*), teritoriálnu obranu (*Teritorijalna odbrana-TO*) a vzdušné sily (tzv. *RV i PVO*) v období pred procesom rozpadu Juhoslávie s ohľadom na jej špecifiká i celkové zapojenie do bojových operácií v následnej občianskej vojne. V kapitolách *Slovinské ozbrojené sily, 1991*; *Chorvátské ozbrojené sily 1991* a *Ozbrojené sily Republiky Srbská Krajina* autori ponúkajú analýzu jednotlivých armád vznikajúcich samostatných štátov a srbskej autonómnej oblasti v procese ich postupného vytvárania. Mimoriadne zaujímavou je kapitola *Srbské milice v Chorvátsku*, kde sa čitateľ dozvedá o rôznych polovojenských organizáciách operujúcich na území Chorvátska. Išlo o dobrovoľnícke zbory neslávne známe pre svoju brutalitu (tak i na srbskej, chorvátskej a bosnianskej strane a útoky proti civilnému obyvateľstvu. Zrejme najznámejšou jednotkou, ktorú autori v knihe popisujú, boli oddiely austrálskeho občana „Kapitána Dragana“ Vasiljkovića, nazývané SJM (*Specijalne jedinice milicije*) Knindže, čo vlastne znamená skomoleninu slov Knin (mesto

v Chorvátsku –pozn. autora) a nindža. Skladala sa z 1 000 mužov a už roku 1990 podnikali jej príslušníci výpady na Chorvátmi ovládané územie v okolí Zadaru, neskôr roku 1991 bojovali v oblasti Vukovaru (mesto, kde boli strety asi najvýraznejšie). Ďalšou bojovou skupinou, ktorá pôsobila aj na území RSK, boli aj tzv. Vlci z Vučjaka (*Vukovi sa Vučijaka*) pod vedením Veljka Milankovića, ktorý zahynul na následky zranení, ktoré utrpel v boji neďaleko dedinky Kašić roku 1993. Záverečná kapitola *Chorvátska „vlaste-necká“ válka* popisuje vývoj udalostí chorvátskej vojny za nezávislosť v štyroch fázach: 1. fáza (17. august 1990 – 2. júl 1991), kedy dochádza k vyhroteniu napätia medzi Srbmi a Chorvátmi; 2. fáza (3. júl až 2. január 1992), keď šlo predovšetkým o chorvátsky odpor voči JNA, srbským milíciám a SVK vo Východnej a Západnej Slavónii, Like a Dalmácii; 3. fáza (3. januára 1992 – 30. apríla 1995) – tzv. „Podivná vojna“, keďže vojenské operácie boli len sporadické; 4. fáza (od 1. mája do 7. augusta 1995) sa už odohrávala v znamení operácií Blesk a Búrka. Hlavným motívom je operácia Búrka, ktorou sa Chorvátom za 84 hodín podarilo získať pre nezávislé Chorvátsko dôležité územie s rozlohou 10 500 km², avšak za cenu etnickej čistky Srbov z Republiky Srbskej Krajiny. Následný odsun okolo 200 000 Srbov nemá v moderných európskych dejinách obdoby.

Celkovo možno hodnotiť publikáciu Nigela Thomasa a Krunoslava Mikulana pozitívne, keďže v našich zemepisných šírkach je stále výrazný nedostatok literatúry venujúcej sa dejinám bývalej Juhoslávie. Vytknúť možno čiastočný protisrbský podtón, ktorý je typický pre práce západoeurópskej proveniencie, no i napriek tomu je postoj autorov v rámci ostatného spektra pohľadov relatívne objektívnym a pragmatickým. Práca je opatrená ilustráciami jednotlivých jednotiek (autorom je Darko Pavlović), množstvom kvalitných dobových fotografií, tabuľkami s hodnotnými označeniami a bojovými poriadkami jednotlivých armád. Publikácia určite nadchne hlavne nadšencov, ktorých zaujíma práve ono zložitie obdobie etnických čistiek a sporov národov kedysi žijúcich v harmónii ideálov „bratstva i jedinstva.“

Maroš Melichárek

SAXOFERRATO, Bartolus de: *Tractatus de insigniis et armis* = *Traktát o znameniach a erboch*. Ed. Ladislav Vrtel. Bratislava : Veda, 2009. 199 s. ISBN: 978-80-224-1097-7

Slovenská historická tvorba prežíva renesančné obdobie. Nepochybne pri čítaní týchto slov môže niekoho premknúť zlá predtucha, že číta nesprávny text v nesprávnom čase. Ale nie je to tak. Všetko je aktuálne a reálne. Prečo?

Ak si pripomenieme relatívne nedávnu minulosť a zoberieme do rúk niekoľko kníh s historickou tematikou, nemôžeme nemať oprávnený dojem, že renesancia v tomto odvetví vedeckého výskumu bola a je prítomná. A že je to príjemné a potešujúce konštatovanie, to snáď ani nemusím pripomínať.

Ved' si len spomeňme na editorsky vydarené diela o slovenskej histórii z autorskej dielne pestrého okruhu autorov,¹ popularizačne orientované výbery dokumentov k slo-

1 *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I – XI*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 1998 – 2010.

venským dejinám², pestrú mozaiku zborníkov z univerzitného prostredia³, resp. profesné edície časopisov⁴. Týmto jednoduchým výpočtom nechcem povedať, že by sme mali zabudnúť na staršie knižné počiny (napr. akademické Dejiny Slovenska⁵, predovšetkým a najmä prvý diel predstavuje doteraz neprekonanú „príručku“ v tom pozitívnom význame slova s pripomenutím dobových reálií, v ktorých vznikol spomínaný rukopis) o slovenských dejinách, resp. edície dokumentov, z ktorých osobitnú pozornosť zasluhujú predovšetkým výberová edícia z roku 1971⁶ a Slovenský diplomatár⁷, Slovenský registár⁸, ale aj najnovšie edičné počiny z prostredia Vatikánskeho archívu⁹.

Dovolím si však byť osobne úprimný. Málokterá historická vedná disciplína na Slovensku zaznamenala v ostatnom polstoročí taký výrazný, vedecky akceptovateľný kvalitatívny progres ako heraldika. V prvej polovici 20. storočia takmer zabúdaná, politicky a spoločensky aj neskôr odsúvaná oblasť historického výskumu (flagrantne ignorovaná aj zostavovateľmi a pisateľmi textu ústavy ČSR z roku 1960)¹⁰, ktorá sa až v roku 1950, predovšetkým vedeckou zásluhou Alexandra Húščavu, dostáva na univerzitnú pôdu v Bratislave ako jeden z predmetov vysokoškolského systému vzdelávania a aj inštitucionálneho výskumu, prežíva v súčasnosti najkrajšie obdobie. Na pozadí vedeckého sporu

2 *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. – 2.* Bratislava : Národné literárne centrum, 1998.

3 *Acta historica Neosoliensia I. – XIII.* Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 1998 – 2010; *Annales historici Presovienses I. – 10.* Prešov : Universum; Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 2001 – 2011; *Studia historica Nitriensia I. – 15.* Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 1993 – 2010; *Studia historica Tyrnaviensia I. – XII.* Trnava : Trnavská univerzita, 2002 – 2011.

4 Napr.: *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 1974 – 2007.* Nitra : Archeologický ústav SAV, 1975 – 2009; *Genealogicko-heraldický hlas I – 21.* Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 1991 – 2011; *Historické štúdie I – 46.* Bratislava : Historický ústav SAV; VEDA, 1959 – 2010; *Historický časopis I – 59.* Bratislava : Historický ústav SAV, 1953 – 2011; *Slovenská archeológia I – LIX.* Nitra : Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied, 1952 – 2011; *Slovenská archivistika I – XLVI.* Bratislava : Slovenská archívna správa; Odbor archívov a registratúr Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, 1966 – 2011; *Slovenská numizmatika I – XIX.* Nitra : Národný numizmatický komitét Slovenskej republiky a Archeologický ústav SAV v Nitre, 1970 – 2011.

5 *Dejiny Slovenska I. Do roku 1526.* Zost. Richard Marsina. Bratislava : VEDA, 1986. 532 s.

6 RATKOŠ, Peter a kol.: *Naše dejiny v prameňoch.* Bratislava : SPN, 1971. 373 s.

7 MARSINA, Richard: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. – II.* Bratislava : SAV; Obzor, 1971, 1987, 472 s., 640 s.

8 SEDLÁK, Vincent: *Regesta diplomatica necnon epistolaria Slovaciae I. – II.* Bratislava : VEDA, 1980, 1987, 651 s., 640 s.

9 SEDLÁK, Vincent – RÁBIK, Vladimír – MAREK, Miloš: *Monumenta Vaticana Slovaciae I – III.* Trnavae : Apud Universitatem Tyrnaviensem Romae : Institutum Historicum Slovacom, 2008 – 2010.

10 Pozri obsahovú náplň štátneho znaku ČSSR v období rokov 1960 – 1990. Napr.: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1960/sb40-60.pdf>, čl. 110.

dvoch dominantných postáv slovenskej heraldiky ostatných decénií¹¹ vyrástol Heraldický register Slovenskej republiky¹² ako základný registračný kameň vedecky a vlastnícky akceptovaných erbov fyzických a právnických osôb či inštitúcií. Svetlo sveta uzreli základné heraldické práce nepochybniteľnej vedeckej hodnoty, predovšetkým Novákove Štátne znaky¹³ a Vrtelových Osem storočí slovenskej heraldiky¹⁴. Aj po 20 rokoch čino-rodeho jestvovania spolková činnosť Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti vykazuje pozitívne signály o kontinuálnom procese vývoja¹⁵. Nespomenul som niektoré iné edičné aktivity, ktoré sú však tak zásadné a jedinečné pre rozvoj a napredovanie slovenskej heraldiky, že sa k nim vrátim v nasledujúcom recenznom portréte.

Slovenské jazykové prostredie obohatilo v ostatnom období niekoľko pozoruhodných knižných titulov. Nepochybne k nim môžeme zaradiť aj pravdepodobne fundamentálne dielo európskej heraldiky, ktoré napriek tomu, že počíta už takmer 800 rokov jestvovania¹⁶, nestratilo na svojej bádateľskej jedinečnosti. Nepochybne aj z tohto dôvodu podujal sa Ladislav Vrtel editorsky pripraviť na vydanie prvú slovenskú edíciu Bartolovho Traktátu o znameniach a erboch¹⁷.

Troška „utajené“ (nakoniec, ktorá nekomerčná historická spisba požíva aspoň minimálnu pozitívnu reklamu?) vydanie slovenského prekladu Traktátu zaraďujem k najvýznamnejším edičným počinom v oblasti historických vied v ostatných desaťročiach z niekoľkých prozaických dôvodov.

Po dlhšom čase môžu laickí záujemcovia, ale aj výsostní špecialisti študovať, analyzovať a komparovať dobový spis v jedinečnom (a bolo by načim pripomenúť aj jedinom akceptovateľnom) formáte dvojazyčnej edície, v ktorej prepis originálneho (latinského) textu doprevádza slovenský preklad zavŕšený faksimilným originálom. V tomto jedinečnom editorskom počine zhrádzam významný vklad Ladislava Vrtela v oblasti vedeckého výskumu a jeho sprístupňovania ostatným bádateľom tým najlepším a vedecky akceptovateľným spôsobom. Prirodzene, nemenej podstatný je translatologický prístup Márie Munkovej, ktorá sa podujala na neľahkú úlohu, spojenú s prekladom do slovenského jazyka dobového textu z absolútne špecifickej oblasti heraldiky a práva¹⁸.

-
- 11 NOVÁK, Jozef: O erbe Bánoviec nad Bebravou a nielen o ňom. (K metodike v heraldike). In: *Slovenská archivistika* 33, 1998, č. 2, s. 135-144; VRTEL, Ladislav: Na margo erbu Bánoviec nad Bebravou. In: *Slovenská archivistika* 33, 1998, č. 2, s. 145-151; NOVÁK, Jozef: Ešte raz o erbe Bánoviec nad Bebravou a o metodike v heraldike. In: *Slovenská archivistika* 34, 1999, č. 1, s. 121-125; VRTEL, Ladislav: O erbe Bánoviec, no nielen o metodike heraldickej tvorby. In: *Slovenská archivistika* 34, 1999, č. 1, s. 126-133.
- 12 KARTOUS, Peter – VRTEL, Ladislav: *Heraldický register SR I – VIII*. Martin : Matica slovenská; Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, 2000 – 2011.
- 13 NOVÁK, Jozef: *Štátne znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti*. Bratislava : Práca, 1990. 169 s.
- 14 VRTEL, Ladislav: *Osem storočí slovenskej heraldiky*. Martin : Matica slovenská; Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej : Neografia, 1999, 2003. 296 s.
- 15 <http://www.genealogy-heraldry.sk/>
- 16 Bartolov rukopis Traktátu prvýkrát vydal jeho synovec Alexander v roku 1358.
- 17 SAXOFERRATO, Bartolus de: *Tractatus de insigniis et armis = Traktát o znameniach a erboch*. Ed. Ladislav Vrtel. Bratislava : Veda, 2009. 199 s.
- 18 V súvislosti s prekladom do slovenského jazyka pripomínam, že predmetný Bartolov spis bol vydaný v niekoľkých súběžných jazykových mutáciách, okrem iného aj v českom jazyku, ktorého

Ladislav Vrtel v pozícii editora teda realizoval neľahkú, ale pritom mimoriadne záslužnú úlohu. Konečne aj v slovenskom jazykovom preklade vyšiel jeden z najvýznamnejších pôvodných rukopisov o heraldike (ale aj o dobovom rímskom práve), ktorého autorom je Bartolus de Saxoferrato (1314 – 1355). Učenec, vzdelanec, uznávaný a rešpektovaný teoretik a praktik v oblasti práva spísal dobové heraldické (praktické aj teoretické) vedomosti v súbornom diele, ktoré sa tešilo mimoriadnej priazni a malo svojich horlivých zástancov aj odporcov. Dokonca takých zanietých, že aplikovaním, resp. negovaním Bartolových myšlienok a postupov môžeme vnímať a pozorovať dve (odlišné, takmer protikladné) heraldické školy, ktoré sa (ešte aj v súčasnosti) profilujú v prostredí európskej heraldiky.

Pozoruhodnosť, ba priam jedinečnosť slovenskej edície Bartolovho Traktátu umocňujú aj ostatné skutočnosti. Ladislav Vrtel predstavil verejnosti jeden z najstarších zachovaných tlačených exemplárov Traktátu, a to benátske vydanie z roku 1427, ktoré sa zachovalo a doteraz sa nachádza v Archíve Košického arcibiskupstva v Košiciach. V tomto zmysle je absolútne prijateľné vysloviť uznanie tamojšiemu archívárovi ThDr. Petrovi Zubkovi za ústretovú pomoc pri sprístupnení tohto diela a následnom edičnom pokračovaní. Opätovne sa môžeme rukolapným spôsobom presvedčiť o tom, že slovenské (súkromné, ale aj štátne) archívy uschovávajú klenoty európskeho rozmeru.

Nemenej pozitívny je vklad a prístup vydavateľskej inštitúcie, ktorou je v tomto prípade Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Grafická úprava, pod ktorú sa obdivuhodným spôsobom podpísal Tomáš Brúder, použité ostatné technické prostriedky (druh a farba papiera, použitý typ písma, grafické a farebné odlišenie textu, poznámok a editorových komentárov) činia z tohto korpusu krásne vizuálne dielo.

Ladislav Vrtel rozdelil knihu do troch častí. V prvej predstavuje pohľadom na ľudské a profesionálne osudy Bartola (nielen) ako autora Traktátu, ale aj ako významného znalca a aplikátora rímskeho práva. V nasledujúcom výkladovom texte približuje rímske právo v jeho vývinovej (európskej) konštelácii na pozadí 14. storočia. Totižto vnímať, pochopiť a interpretovať heraldické právo (v jeho dobovom prejave a vývinových formách) je takmer nemožné, ak rovnako pozorne a intenzívne neaplikujeme rímske právo do prostredia (praktickej a teoretickej) heraldiky. V tomto zmysle vnímam časť o rímskom práve ako výborný editorský počin, ktorý významným spôsobom osvetľuje prostredie, v ktorom heraldika (a jej praktické a teoretické „pravidlá“) vznikala, pôsobila a prechádzala procesom postupných zmien a praktických premien do súčasnej (západoeurópskej, a snáď už môžeme konštatovať aj stredoeurópskej) heraldickej podoby.

Prvú časť dopĺňa prezentačný portrét Traktátu, pričom Ladislav Vrtel zdôrazňuje, že útlý rozsah pôvodného diela je v nepriamej úmere k jeho (neskoršiemu) významu, interpretácii a vplyvu na teoretickú či praktickú heraldiku takmer na celom území (latinskej) Európy.

Nasledujúce dve poznámky, terminologická a edičná, konkretizujú a pripomínajú postupy a činnosti Ladislava Vrtela pri prepise Traktátu a Márie Munkovej pri prekladateľskom konaní.

Druhá časť knihy je z hľadiska obsahového, ale aj rozsahom najvýznamnejšia a zahŕňa vedecký prepis pôvodnej tlačenej verzie Traktátu, edovanej v Benátkach roku 1427. Zrkadlový, latinsko-slovenský variant Traktátu obohatil editor o mimoriadne cenné

ostatná česká edícia bola vydaná v roku 1989. Pozri: MÜLLER, R.: Bartolov traktát *De insigniis et armis*. In: *Bartolus de Saxoferrato. Tractatus de insigniis et armis*. Ostrava 1989.

vlastné komentárové výklady a doplnky, ktoré z pera erudovaného slovenského heraldika môžeme vnímať ako interpretačný príklad vnímania originálneho textu Traktátu očami súčasníka. Týmto konkrétnym spôsobom boli výnimočným spôsobom spojené a čitateľovi ponúknuté nasledujúce skutočnosti.

Laik môže čítať, vnímať, porovnávať a analyzovať život človeka (keďže – aj podľa Bartola – erb mohol vlastniť ktokoľvek, teda nielen osoba s určitým spoločenským, majetkovým a mravnostným statusom) v prvej polovici 14. storočia.

Heraldik – bádateľ môže jedinečným spôsobom byť oboznámený so („živou“) dobou heraldiky 14. storočia a jej interpretáciou jedným z najuznávanejších dobových teoretikov, znalcov a aplikátorov rímskeho práva a európskej (latinskej) heraldiky.

A jazykovedec má možnosť vnímať krásne nuansy dobového latinského jazyka z prostredia Apeninského polostrova v jeho intelektuálnej podobe s konkrétnym prekladom do slovenčiny prostredníctvom Márie Munkovej.

Tretia časť zahŕňa technické dodatky. Editor identifikuje ilustrácie, ktoré sprevádzajú a veľmi citlivo dopĺňajú text Traktátu. Škoda, že čitateľovi nie je ponúknutá rovnaká autorská identifikácia ilustrácií, ktoré doprevádzajú prvú časť knihy. Nasleduje obvyklý zoznam literatúry, ktorý Ladislav Vrtel chápe ako výberový, teda taký, ktorý sa bezprostredne dotýka obsahu knihy a nie je spomínaný v bežných heraldických prácach. Resumé v anglickom jazyku od Zdenka G. Alexyho uzatvára túto časť knihy.

Osobitnú pozornosť si zaslúži obrazová príloha. Až pri nalistovaní príslušnej strany čitateľ (s potešením) konštatuje, že to nie je obyčajná príloha, ale faksimilné (!) vydanie „košického“ exemplára Traktátu.

Aj v tomto prípade patrí uznanie Ladislavovi Vrtelovi za zaradenie prílohy v takejto ojedinelej, ale o to vítanejšej podobe a Petrovi Zubkovi, ktorý vyhotovil digitálnu verziu „košického“ Traktátu. V tomto prípade nemusíme zdieľať obavy, ktoré sa naplňujú pri pozorovaní osudov mladšieho vydania Traktátu z roku 1493, ktorého (nedávna) pozitívna slovenská lokácia nebola úspešne aktualizovaná.

Bartolov Traktát môžeme spokojne považovať za dobový bestseller, ktorý konečne sa dočkal aj slovenského vydania. Vo veľkom štýle, vo výpravnej grafickej a edičnej forme, vedecky akceptovateľným spôsobom, čitateľsky príjemným vydaním sa o to výraznou mierou pričínil predovšetkým Ladislav Vrtel.

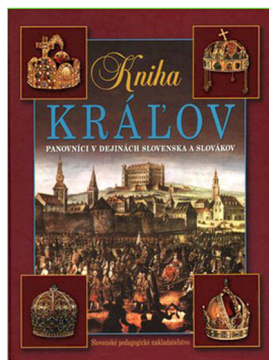
Ani tlačiarenský škriatok (popis ilustrácií na strane 186: AD XXVIII a AD XXIX je vymenený), resp. prezentovaný postoj editora, že „rešpektuje historickú predlohu“ (s. 28), ktorý nekonvencuje s prepisom litery „u“ do litery „v“, nemôžu pozmeniť skutočnosť, že Ladislav Vrtel a ostatní spoluautori tejto knihy pripravili plnohodnotnú, vedeckú edíciu jedného zo základných diel európskej heraldiky.

Nielen týmto počínom, ale aj pôvodnou vedeckou tvorbou ostatného polstoročia slovenskí heraldici (ale predovšetkým J. Novák a L. Vrtel, hoc rivali na poli vedeckom) jednoznačne deklarovali, že slovenská heraldika, po 60-ročnej ceste vzostupov a nevzostupov, je plnohodnotnou vedeckou disciplínou, ktorá akceptuje klasické európske bádateľské princípy a metódy výskumnej a publikačnej prezentácie. Vydanie tohto diela je toho najpríjemnejším svedectvom.

A ak sme doteraz vnímali Jozefa Nováka ako kráľa slovenskej heraldiky, spokojne môžeme povedať, že máme aj rytiera slovenskej heraldiky – Ladislava Vrtela.

Ferdinand Uličný

SEGEŠ, V. a kol. *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov.* 4. vyd. Bratislava : SPN, 2010. 299 s. ISBN 978-80-10-02026-3

Kolektív renomovaných historikov pod vedením Vladimíra Segeša pripravil v podobe štvrtého vydania *Knihy kráľov* portréty vyše šesťdesiatich panovníkov vládnuce na alebo nad naším územím. V slovenskej knižnej produkcii ide o ďalší titul prezentujúci našu históriu prostredníctvom postáv vladárov či monarchov, ktorí boli a sú predmetom záujmu mnohých dejepiscov.

Svojím myšlienkovým obsahom sa orientuje na širšie uchopenie obrazu niekdajších panovníkov, ktorí kedy na území Slovenska vládli, obohatený faktami i súdobými ilustráciami. *Kniha kráľov* je výsledkom práce historikov viacerých pracovísk (Historický ústav SAV, Vojenský historický ústav)

a univerzít (Univerzita Komenského v Bratislave, Trnavská univerzita, Sliezka univerzita v Opave), ktorí spracovali najnovšie výsledky historického bádania, odlišné, ako sami autori poznamenávajú, od starších publikácií.

Publikácia prináša encyklopedické biografické údaje zrozumiteľne podávané čitateľovi. Nie všetci v knihe podávaní panovníci boli v skutočnosti kráľmi, ako to evokuje názov práce. Autori sa napriek tomu rozhodli zaradiť všetkých vladárov, či už sa formálne nazývali inak, alebo neboli ozajstnými panovníkmi, z dôvodu nedospelého veku, formálneho neuznania a pod. Rozsahovo publikácia nesumarizuje všetky dostupné údaje a fakty, ale ide o skrátený sumár informácií skôr všeobecného charakteru.

V minulosti na našom území jestvovalo mnoho štátnych útvarov, na čele ktorých sa vystriedalo niekoľko kráľov, kniežat, cisárov a inak titulovaných vládcov. Uvedená publikácia je rámcovaná Vanniom, ako prvým kráľom na území Slovenska, a Karolom IV., posledným rakúskym cisárom a zároveň uhorským kráľom.

Každý panovník predstavuje akoby samostatnú kapitolu knihy s vlastným príznačným názvom, na začiatku so vstupnou charakteristikou, portrétom a základnými údajmi o tituloch, dátumoch narodenia a úmrtia, o rodičoch, manželkách, resp. deťoch.

Po stručne charakterizovanom kvádskom náčelníkovi Vanniovi pokračovali opisy jeho nasledovníkov, synovcov Vangia a Sida, ktorých vystriedal známy franský kupec Samo.

Rovnaká pozornosť bola na stránkach knihy venovaná Pribinovi, historickému slovanskému vládcovi. Úsečné informácie o Mojmirovi I. vystriedalo rozprávanie o jeho synovcovi Rastislavovi a pokračovalo Svätoplukom I. Spoločne sú zachytení Mojmirovi synovia Mojmír II. a Svätopluk II., ktorí ukončujú etapu Mojmirovcov.

Epochu uhorského štátu otvára Štefan I. z rodu Arpádovcov, pomerne podrobne charakterizovaný. Jeho nástupcom Petrovi Orseolovi a neskôr Samuelovi Aba bol venovaný spoločný priestor s rozsiahlym rodokmeňom prvých Arpádovcov v závere. Rovnako sa o spoločnú kapitolu delili uhorskí králi Ondrej I. a Belo I. Široký priestor bol následne poskytnutý kráľovi Šalamúnovi, doplnený krátkym úryvkom z kroniky.

Stručné poznatky o kráľovi Gejzovi vystriedali pomerne rozsiahlejšie informácie o jeho nástupcovi. S prívlastkom najobľúbenejší a najobdivovanejší kráľ začína rozprá-

vanie o Ladislavovi I. s úryvkom od poľských kronikárov. Kapitola venovaná nasledujúcemu kráľovi Kolomanovi obsahuje aj ukážky zákonných článkov z Kolomanovho zákonníka.

Zoznam panovníkov pokračuje uhorskými kráľmi Štefanom II., Belom II. a Gejzom II., ktorých strieda v poradí trinásty kráľ Štefan III., ktorý ostal na okraji záujmu stredovekých kronikárov i modernej historiografie. Opäť dovedna sú charakterizovaní Ladislav II. a Štefan IV., za ktorými nasleduje byzantský odchovanec Belo III. s ukážkou rodokmeňa Arpádovcov. Kusé informácie o kráľoch Imrichovi a Ladislavovi III. nahrádza široký priestor určený Ondrejovi II. Podobné miesto bolo poskytnuté aj Belovi IV. a Štefanovi V. Kráľ s kumánskou krvou, Ladislav IV., bol označený ako svojrážna postava na uhorskom tróne. Posledného arpádovského kráľa Ondreja III., s ukážkou z mestského privilégia Bratislavy, v rozprávaní supluje trojica panovníkov: Karol I., Václav a Oto. Rod Anjouovcov pokračuje kráľom Ľudovítom I. Veľkým spolu s rodokmeňom neapolských a uhorských Anjouovcov.

Rozporuplný panovník našich dejín Žigmund Luxemburský bol autormi opísaný ako vladár mnohých tvárí. Rozprávanie o tomto vládcovi ukončuje rodokmeň Luxemburgovcov v 14. – 15. storočí. Rodokmeňom a ukážkou z kroniky je zavýšená aj nasledujúca kapitola o Albrechtovi Habsburskom.

Dejiny rodu Jagelovcov reprezentuje Vladislav I. s nie príliš priaznivým osudom. Strieda ho kapitola zaostrená na Ladislava V. Pohrobka a jeho značnú neoblíbenosť v historiografii. Osobité miesto v rade kráľov autori pripisujú Matejovi I. Korvínovi a pridávajú rodokmeň Huňadyovcov.

Vladislav II., slabý následník výnimočného predchodcu, je v publikácii charakterizovaný ako kráľ „dobrze“. Prelomovú etapu v dejinách Uhorska s následným katastrofálnym vývojom reprezentuje Ľudovít II. Jagelovský, ktorého kapitolku ukončuje opäť úryvok z kroniky.

Po poslednom panovníkovi z domáceho šľachtického rodu, Jánovi Zápoľskom, nasleduje stručne vykreslený Ferdinand I. Väčší priestor bol poskytnutý Maximiliánovi spolu s ukážkou z kroniky. Nasledovníka, kráľa Rudolfa, autori opísali ako legendárneho mecéna a čudáka zároveň. Neveľké miesto na prezentáciu dostal Matej II., na rozdiel od svojho nástupcu Ferdinanda II.

O stránky jednej kapitoly sa spoločne delili Ferdinand III. a jeho spoluvládca Ferdinand IV. Prevažne negatívne prijímaný Leopold I. je striedaný Jozefom I. a následne „otcom pragmatickej sankcie“ Karolom III.

Vlastnú kapitolu v predkladanej publikácii získala aj žena na tróne Mária Terézia a následne aj jej syn Jozef II., pozoruhodná postava v habsburskom rode. Krátke panovanie Leopolda II. vystriedala vláda „zarytého nepriateľa zmien“ Františka a napokon jeho syna Ferdinanda V.

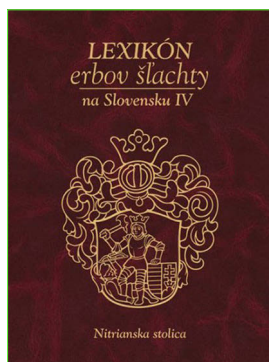
Monarcha František Jozef v kapitole s názvom „Živý symbol starej doby“ završuje ďalšiu epochu v dejinách habsburskej ríše. Index panovníkov ukončuje životopis Karola IV. Epilógom publikácie je rozhovor s Ottom von Habsburgom, najstarším synom Karola IV., ktorého na jeho návšteve v Bratislave vypovedali viacerí historici.

Príťažlivá je výtvarná stránka uvedenej knihy, ktorú reprezentujú dobové portréty a kresby, rodové erby, rytiny, rodokmene panovníkov, rôzne maľby a mapy. Doplnkom k hlavnému textu sú aj väčšinou záverečné úryvky z kroník, letopisov, pamätí, denníkov, listov, rôznych publikácií a pod.

Kniha kráľov svojim prehľadným zoznamom panovníkov zachytáva životopisy pre naše dejiny významných ľudí a zároveň tak vytvára užitočný súpis dôležitých poznatkov, využitelných nie len pre odborníkov z historickej obce.

Viera Vallová

KERESTEŠ, Peter: *Lexikón erbov šľachty na Slovensku IV. Nitrianska stolica. Šľachta Nitrianskej stolice podľa súpisov z rokov 1600 a 1606. Bratislava : Hajko & Hajková, 2010. 327 s. ISBN 978-80-88700-74-6*

Historická téma dejín šľachty na Slovensku si najmä v posledných dvoch desaťročiach našla pevné miesto vo výskume mnohých slovenských historikov. Bádanie v tejto oblasti má význam pre spoznávanie vývoja a stavu spoločenských pomerov, dejín každodennosti, biografii významných krajinských činiteľov, a cenné informácie prináša aj pre výskum v oblasti dedičného práva, dejín správy atď. Jednostranne a neraz i účelovo zameraný výskum šľachty spreď roku 1989 je nutné v mnohých oblastiach poopraviť, a tým vnieŕ objektívnejší pohľad na spoločenský vývoj v Uhorsku. Navyŕe bohatá pramenná základňa, ktorá sa šľachty prednostne týka, prináša mnohé informácie o ich majetkoch na vidieku, kde sa neraz

spomínajú aj poddaní, o ktorých je najmä v staršom období málo správ.

Analýzovanie a interpretácia písomných prameňov pri výskume tejto problematiky sa nezaobíde bez účasti pomocných vied historických, predovŕetkým genealógie, heraldiky a sfragistiky. To si uvedomujú aj súčasní slovenskí bádatelia a príkladom takéhoto prístupu vo výskume dejín šľachty je aj veľmi prínosná edícia s názvom *Lexikón erbov šľachty na Slovensku*, pričom vydanie z roku 2010 je už jej štvrtým pokračovaním. Po Trenčianskej, Liptovskej a Oravskej stolici sme sa dočkali spracovania erbov šľachty Nitrianskej stolice, kde autorom textov je regionálny historik, genealóg, heraldik a archivár Peter Keresteš a autorom ilustrácií erbov v prílohe je už tradične akademický maliar Ladislav Čisárik.

Lexikón je prácou hodnotnou tak po umeleckej, ako aj vedeckej stránke. Na predsádkach možno nájsť reprodukcie historických máp Uhorska, v type písma sa využívajú drobné ozdobné ornamente, heslá sú marginálne sprevádzané nielen spomínanými erbmi, ale v niektorých prípadoch možno nájsť vyobrazenia dobových malieb príslušníkov, či častí listín, písaných v slovenskom jazyku (v českej literárnej podobe). V úvodnej štúdiu autor ozrejmuje správny vývoj Nitrianskej stolice, dejiny nitrianskej šľachty v stredoveku a novoveku. Text je dokumentovaný obsiahlymi odkazmi na literatúru a pramene, na konci publikácie možno tiež nájsť zoznam kompletnej literatúry a prameňov k dejinám nitrianskej šľachty a napokon aj výberový menný register. Nachádzajú sa tu i obrázky dvoch latinských listín, v tomto type diela nám chýba azda už len pohľad na umelecky a historicky cenné erbové listiny.

Celé dielo je poňaté tak, ako to už evokuje jeho názov. Priezviská resp. predikáty rodov sú lexikónovými heslami, pričom každé heslo je spracované podľa súčasných

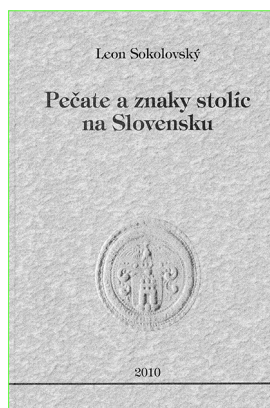
trendov genealogického bádania, teda spôsobom, ktorý prof. J. Novák pred časom nazval ako encyklopedický. Najskôr sa snaží autor popísať pôvod šľachtického rodu, lokalizovať majetky a spomína tiež významné funkcie, ktoré jednotlivci dosiahli. Tak je možné dozvedieť sa aj o starobyľých rodoch, ktoré nevystupujú v texte ako samostatné heslá. Druhá časť hesla je venovaná samotnému erbu a jeho blazonovaniu. V tejto časti popisuje erby udelené prvýkrát, ale aj erby pozmenené v závislosti od spoločenského postupu a zaradenia príslušníkov rodov. Erb bol totiž od nepamäti jednou zo základných identifikácií privilegovaného postavenia danej rodiny, je datovacou pomôckou pre daný rod, hovoriacim symbolom o ich životných osudoch, neraz dokáže historik jeho správnou interpretáciou opraviť údaje v písomných prameňoch. Celý text je doplnený odkazmi na literatúru a pramene. Názvy priezvisk sú transkribované podľa všeobecne platných zásad, v zátvorke však autor uvádza aj najčastejšie pôvodné varianty ich písania v prameňoch. V závislosti od toho, či sa podoba erbu zachovala na dobových písomnostiach, najmä armálesoch, či v staršej literatúre, marginálne sprevádzajú heslá aj ich nefarebné kresby, ktorých autorom je Ladislav Čisárik. Jeho dielom sú aj farebné ilustrácie erbov, nachádzajúce sa v prílohe publikácie, kde v spolupráci s P. Kerestešom rekonštruovali spolu 90 vyobrazení erbov rôznych šľachtických rodov.

Záujemcovia o dejiny šľachty si knihu ihneď obľúbia, a to i napriek tomu, že v obsahu nenájdu priezviská niektorých významných rodov, napriek tomu, že je tam zaznamenaných cez 400 rodových priezvisk. Dôvodom je vedecký postup, ktorý autor zvolil. Keďže je početnosť nitrianskej šľachty obrovská, rozhodol sa P. Keresteš vziať za základ súpisy šľachty z rokov 1600 a 1606. Podľa jeho slov v úvodnej štúdii, ide o najstaršie a najkompletnejšie súpisy šľachty v stolici, pričom ich výhodou je, že zaznamenávajú rody v tom čase už vymierajúce, rody nedávno nobilitované, rody prichádzajúce a aj rody, ktoré sa v žiadnych iných súpisoch nevyskytujú. Jeho zámerom teda nebolo predstaviť šľachtu, ktorá je už aj v súčasnej historiografii známa a niekedy aj nesprávne označovaná ako „najvýznamnejšia“, ale zachytiť v čo najširšom zábere celú nitriansku privilegovanú pospolitosť so všetkými spoločenskými diferenciáciami, od predialistov po barónov, od šľachty pôvodnej či prisťahovanej z cudziny. Autor nevenuje veľký priestor úvahám o etnicite šľachty, ktorá je pre minulú dobu len veľmi ťažko riešiteľným a pritom nie zásadným problémom. Takýto metodologický postup je oprávnený, a preto možno dielo hodnotiť ako príklad napredujúcej modernej historickej vedy. Ďalším prínosom diela je aj fakt, že vybrané rody pochádzali zo 16. – 17. storočia, teda z obdobia, ktoré je z hľadiska poznania šľachty v celoslovenskom meradle málo spracované. Na svetlo sa tak dostali aj rody, ktoré sa v doterajšej historiografii nespomínali.

Lexikón je nepochybne užitočnou pomôckou tak pre odbornú verejnosť, ako aj pre nadšencov genealógie a heraldiky, prináša cenné informácie o známych i neznámych nitrianskych rodoch, pri niektorých z nich opravuje už niekoľko desaťročí pretrvávajúce nesprávne údaje. Dielo je prínosom pre každého záujemcu o dejiny šľachty. Veríme, že sa verejnosť dočká čoskoro ďalšieho pokračovania tejto vydarenej edície.

Marianna Kosmačová

SOKOLOVSKÝ, Leon: *Pečate a znaky stolíc na Slovensku*. Bratislava : Univerzita Komenského; Filozofická fakulta, 2010. 240 s. ISBN 978-80.89236-54-1

Vedúci Katedry archívniectva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského prof. PhDr. Leon Sokolovský, CSc., radený medzi uznávaných slovenských historikov, už tradične obohacuje slovenskú odbornú historickú spisbu svojimi vedeckými postrehmi, komentármi, odbornými článkami a monografiami tým správnym smerom.

Posledné dielo z pera Leona Sokolovského *Pečate a znaky stolíc na Slovensku*, ktoré vzniklo za finančnej podpory Agentúry pre podporu výskumu a vývoja APVV, nezaostáva za odbornosťou už skôr publikovaných prác autora k pomocným vedám historickým. Hoci sfragistika a heraldika, aj podľa slov samotného autora prezentovaných v predhovore, nie sú výsostným predmetom jeho bádateľského záujmu, nateraz

prítomná publikácia prináša kvalitné a pozoruhodné výsledky na poli výskumu vývoja stoličnej a župnej symboliky. Publikácia sumarizuje vznik a vývin stoličných znakov dovedna 30 šľachtických stolíc ako najrozšírenejších samostatných, nie však jediných samosprávnych jednotiek uhorského správneho systému. Vychádza z viacročného podrobného heuristického bádania pôvodných, v štátnych archívoch Slovenskej republiky zachovaných prameňov, dokumentov nesúcich stopy spečatenia – torza pečatí, resp. pečatí samotných ako hlavného overovacieho znaku v uhorskej diplomatickej spisomňovacej praxi. Autor zaraďuje a vymedzuje svoj pohľad do čisto slovenského prostredia, pričom nezabúda ani na stolice, územne presahujúce aj na Slovensko, avšak v prevažnej miere ležiace v oblasti dnešného Maďarska – Mošonskú a Rábsku. Pri sledovaní vzniku používaných stoličných symbolov venuje bližšiu pozornosť vzniku a správe stolice, ako aj jej zmieňovaniu v doteraz publikovanej historickej literatúre. Vychádzajúc z platformy výskumu nielen pôvodných prameňov, ale aj z opisu zachovaných pečatidiel, pečiatok, pečiatkovadiel, ktoré sú v mnohých prípadoch dnes súčasťou muzeálnych expozícií, ďalej zachovaných symbolov a znakov, najmä zachovaných exponovaných štítov, erbov na priečeliach bývalých stoličných budov, keďže vývin stoličnej sfragistiky je nepochybne spätý so stoličnou heraldikou, autor vyvodzuje závery pre vznik a proces formovania tej-ktorej stoličnej symboliky.

L. Sokolovský preto konštatuje, že dôležitým prameňom poznávania boli písomnosti šľachtických rodov, ako aj doposiaľ nespracované a nesprístupnené fondy, zbierky archívnych dokumentov a písomností, najmä korešpondencia, adresovaná stolicou jednotlivým členom rodu a ich blízkym rodinným príslušníkom. Autor takto preskúmal a analyzoval vyše 500 stredovekých listín Slovenského národného archívu z fondov rodín Benický, Rákovský, Révai, Zai, Kubíni a ďalších. Cenné výsledky mu nepochybne priniesol výskum v Štátnych archívoch SR a v ich pobočkách, kde mu boli poskytnuté prevažne stoličné kongregačné písomnosti, spisy žúp, litterae clause a iné. Zvlášť relevantné výsledky priniesol výskum šľachtických armálesov. Šľachtické armálesy podľa druhu zachovania chápané ako privilegálne, podľa obsahu donačné listiny, ktorými

panovník daruje a dáva do užívania príslušníkovi šľachtického rodu právo používať erb a ktorých znenie zachováva okrem blazonu erbu aj jeho príslušné zobrazenie, kolorovanú kresbu, miniatúru darovaného erbu, sa tak pre autora monografie stali nemenej dôležitým prameňom výskumu stoličných znakov.

Na základe výsledkov svojho vedeckého výskumu L. Sokolovský dospel k záveru, že vývoj stoličnej sfragistiky a heraldiky začal v roku 1550, kedy sa začínajú objavovať prvé armálesy, typáriá a pečate. Tento vývoj v prvej fáze formovania stoličných znakov bez výraznejšieho prerušenia prebiehal do jozefinských správnych úprav v roku 1786, kedy podľa autora nastáva druhé obdobie v ich vývine, a to nahradením stolicami zaužívaných znakov v ich neprospech, zavedením malého štátneho znaku do pečatí a typárií všetkých stolíc. Jozef II., ktorý sa do tohto vývinu zapísal svojím intimátom z 1. augusta 1786, tieto zmeny realizoval prostredníctvom kráľovskej miestodržiteľskej rady. Tá následne vyzvala uhorské stolice k odovzdaniu typárií Uhorsko-sedmohradskej kráľovskej kancelárii. Po smrti Jozefa II. došlo k zrušeniu tejto administratívnej reformy a stolice sa opäť dožadovali prinavrátania pôvodných typárií, čo sa im aj napokon podarilo po roku 1790, opätovným zavedením pečatidiel spred roku 1786 do svojej kancelárskej a súdnej praxe.

Pri celkovom pohľade na dielo prof. L. Sokolovského konštatujeme, že publikácia patrí medzi základné práce na poli výskumu pomocných vied historických. V práci negatívne hodnotí najmä skutočnosť, že sa mu nepodarilo dostať k časti zachovaných prameňov k stoliciam, dnes trvalo deponovaných v Archíve Ostrihomsko-Komárňanskej samosprávnej župy či Maďarskom krajinskom archíve. V poslednom menovanom prípade vykonal len sondážny výskum prameňov fondov Uhorskej kráľovskej kancelárie, Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady a ďalších.

Naopak na druhej strane pozitívom publikácie je prehľadnosť informácií, ako v samotných kapitolách k jednotlivým stoliciam, tak aj v textových častiach, zhrňujúcich poznatky k stoličnej sfragistike a heraldike. V týchto zvlášť oceňujeme klasifikáciu jednotlivých motívov zakomponovaných v štítových znameniach, ďalej rozbor kruhopisov, tinktúry, farby vosku a celkového zhodnotenia výtvarnej stránky ako pečate, tak aj erbu podľa jasných heraldických zásad blazonovania. V neposlednom rade je potrebné poznamenať, že pod publikáciu sa neporovnateľne hodnotne podpísal svojou výtvarnou odbornosťou a precíznosťou aj Ladislav Čisárik ml., výtvarník a grafický dizajnér, zároveň autor výtvarného návrhu dnes používaného štátneho znaku Slovenskej republiky, ktorý sa podieľal na jej grafickej úprave.

Pečate a znaky stolíc na Slovensku patria medzi významné publikácie, ktoré na poli odborného výskumu vývoja pečatí posledných rokov zaznamenávajú nemalý úspech. Svojou kvalitou, keďže ide takpovediac o jedinú modernú prácu analyzujúcu vývoj stoličnej symboliky, ich môžeme zaradiť k ďalším významnejším odborným syntézam, najmä dvojjazykovému dielu prof. Jozefa Nováka, nesúcemu názov *Pečate miest a obcí na Slovensku*. Dielo tak napokon patrí medzi základné práce dokumentujúce vývin slovenskej heraldiky a sfragistiky.

Lukáš Rendek

Člověk romantizmu a jeho svět. Ed. François Furet. Praha : Vyšehrad, 2010. 288 s. ISBN 978-80-7021-818-1

Nakladateľstvo Vyšehrad sa rozhodlo v rámci edície *Člověk a jeho svet* umožniť širokej verejnosti spoznať myslenie a každodenný život ľudí v jednotlivých obdobiach vývoja ľudskej civilizácie. V tomto smere bol už čitateľom priblížený život a svet človeka v období stredoveku, renesancie či baroka, ako aj v období existencie starovekého Grécka a Egypta.¹

Najnovšia publikácia z tejto edície sa sústredila na obdobie romantizmu. Rovnako ako predchádzajúce publikácie z tejto edície, aj *Člověk romantizmu a jeho svět* je prezentáciou výsledkov výskumu popredných európskych odborníkov – historikov, filozofov a literárnych vedcov, v tomto prípade pod vedením uznávaného francúzskeho historika François Fureta. Nakoľko špecifikom tejto edície je pozornosť upriamená

priamo na človeka, čitateľ má v prípade tejto publikácie možnosť oboznámiť sa s tým, ako sa menilo či vyvíjalo postavenie mešťana, robotníka, učiteľa, lekára, kňaza, intelektuála, revolucionára ako aj ženy v období romantizmu.

V prvej časti publikácie, akéhosi predslovu, nazvanej *Člověk romantizmu*, predstavuje François Furet dobu, v ktorej sa zrodil človek romantizmu, a zároveň stručne načrtáva obsahové zameranie štúdií, ktoré sú prezentované v jednotlivých kapitolách. Ak v tomto prípade akceptujeme tvrdenie François Fureta, že obdobie romantizmu je vymedzené rokmi 1818 až 1848², ide o obdobie, v ktorom ancient regime „síce prežíva, ale ubíra sa cestou kompromisú s novými idejemi“ (s. 9), v dôsledku čoho dochádza postupne k transformácii spoločnosti.

Jednou zo spoločenských vrstiev, ktorej postavenie sa v období romantizmu zmenilo, boli mešťania. Veľká francúzska revolúcia ako aj priemyselná revolúcia im umožnili dosiahnuť politickú a hospodársku moc, vďaka ktorej získali kľúčové postavenie v rodiacej sa modernej spoločnosti. Práve tejto spoločenskej vrstve sa venuje prvá kapitola nazvaná *Mešťan*. Hneď v úvode poukazuje autor, nemecký historik Heinz-Gerhard Haupt, na zložitost' skúmanej problematiky, ktorá vylučuje vytvorenie objektívneho portréту mešťanstva iba na príklade jednej krajiny, nakoľko mešťanstvo ako formujúca sa spoločenská trieda prechádzala v rôznych krajinách Európy rôznym vývojom; rovnako sú dokladované rôzne formy či prejavy mešťanstva, sociálny pôvod, spôsob života

1 *Renesanční člověk a jeho svět*. Ed. Eugenio Garin. Praha : Vyšehrad, 2003. 280 s.; *Středověký člověk a jeho svět*. Ed. Jacques le Goff. Praha : Vyšehrad, 2003. 320 s.; *Barokní člověk a jeho svět*. Ed. Villari Rosario. Praha : Vyšehrad, 2004. 328 s.; *Řecký člověk a jeho svět*. Ed. Jean-Pierre Vernant. Praha : Vyšehrad, 2005. 272 s.; *Egyptský člověk a jeho svět*. Ed. Sergio Donadoni. Praha : Vyšehrad, 2006. 320 s.

2 Vzhľadom na to, že existuje značná nejednotnosť, pokiaľ ide o časové vymedzenie obdobia romantizmu, a vzhľadom na to, že vo všeobecnosti sú uvádzané roky 1790 až 1830, je prekvapujúci nielen výber časového ohraničenia romantizmu, ale aj jednoznačnosť, ktorou je toto vymedzenie prezentované zo strany F. Fureta. Samotní autori štúdií prezentovaných v publikácii toto vymedzenie nesledujú a nimi skúmanú problematiku sledujú už od konca 18. storočia.

či právna situácia jeho príslušníkov. Ako príklad uvádza Heinz-Gerhard Haupt samotné definovanie pojmu mešťan. Kým v nemeckej a francúzskej historiografii je tento pojem vymedzený sociálno-ekonomickými kritériami, v britskej historiografii sú to politické kritériá a morálne cnosti. Portrét mešťanstva začína autor predstavením tzv. jadra, t. j. mestských a vzdelaných vrstiev. Následne poukazuje na to, ako vývoj miest prispel k formovaniu mešťanstva. Prezентuje reformy, ktoré v priebehu prvej polovice 19. storočia postupne odstraňovali prekážky súvisiace s udelením mestského práva a poskytli každému možnosť jeho získania, čo v praxi znamenalo možnosť usadiť sa v meste, vykonávať hospodársku činnosť a zúčastňovať sa na správe mesta. Postupne sa presúva k novo formujúcim sa skupinám mešťanov – veľkoobchodníkov, obchodníkom so zámorím, priemyselníkom, pričom sa pokúša o ich objektívnu charakteristiku, využívajúc výsledky výskumov najmä z Francúzska a Nemecka. V závere štúdie autor definuje ich vzťah k náboženstvu či liberalizmu.

Rovnako aj štúdia, ktorá je predmetom druhej kapitoly nazvanej *Dělník* je koncipovaná všeobecnejšie. Jej autor, významný britský historik Sidney Pollard, načrtáva formovanie sa novej spoločenskej vrstvy – robotníckej triedy. Hneď v úvode autor zdôrazňuje skutočnosť, že pojem robotník v období romantizmu neexistoval v tom zmysle, ako ho chápeme v súčasnosti, resp. označoval užšiu skupinu ľudí. Na porovnanie uvádza, že kým okolo roku 1850 už pojem robotnícka trieda vo Veľkej Británii existoval, v rovnakom období sa vo Francúzsku na jej označenie používal pojem remeselníci a v Nemecku bola označovaná ako „*trída lidí žijících se rukama*“ (s. 57) Na podporu svojich záverov pri vytváraní všeobecnej charakteristiky robotníckej triedy využíva autor príklady z Francúzska, Anglicka a Nemecka, v menšej miere aj z iných krajín. Pre ľahšiu orientáciu v skúmanej problematike vytvoril štyri základné skupiny, z ktorých pozostávala robotnícka trieda. Aj napriek tomu, že po formálnej stránke kapitola nie je žiadnym spôsobom členená, autor približuje najprv skupinu kvalifikovaných remeselníkov, ktorými sú cechovní majstri, tovariši a učni; následne sa zameriava na priblíženie skupiny robotníkov, ktorí pracovali v systéme domácej výroby; potom predstavuje tretiu skupinu tvorenú továrenskými robotníkmi ako typickými predstaviteľmi proletariátu; a nakoniec nekvalifikovanú námezdnú pomocnú silu. Okrem stručného načrtnutia spôsobu ich života, povinností a postavenia v spoločnosti uvádza Sidney Pollard zmeny, ktorými v danom období jednotlivé skupiny prešli, a v závere štúdie je priestor venovaný aj pracovným podmienkam, výške platov, spotrebe, bývaniu, vzdelávaniu, formovaniu odborov, ale aj samotnému spôsobu života tejto novo formujúcej sa spoločenskej vrstvy.

Tretia kapitola obsahuje štúdiu francúzskeho literárneho historika Stéphane Michauda, ktorá je venovaná postaveniu *Ženy*. Autor v štúdiu konštatuje, že uväznenie žien obmedzeniami, ktoré im stanovili muži, uväznenie ich vo svete, ktorý im vytvorili muži, nie je pre nich väzením, naopak, umožňuje im byť vnútorne slobodnými. Dôkazom toho je skutočnosť, že tradičný obraz ženy ako matky, udržiavateľky rodinného krbu či strážkyne mravov už v období romantizmu dávno nezodpovedá skutočnosti a ženy čoraz častejšie napriek svojej spoločenskej úlohe danej mužmi vstupujú nielen na umeleckú, ale aj na politickú scénu. Archivný materiál z obdobia Veľkej francúzskej revolúcie poskytuje mnoho dôkazov, ktoré umožňujú autorovi podporiť svoje tvrdenie o politickej angažovanosti žien, čo aj v plnej miere využíva. Uvádza napríklad známe povstanie žien z Vendeé, kedy vystúpili proti politike odkresťančovania zo strany Konventu, alebo predstavuje osud členiek ženského revolučného hnutia ako Claire Lacombeová, Pauline

Léonová či Manon Philipová. Autor sústreďuje svoju pozornosť ešte na jednu skutočnosť, a to je vyslovenie požiadavky, aby sa občianske práva obsiahnuté v Deklarácii práv človeka a občana vzťahovali aj na ženy, s ktorou prichádza Olympia de Gougesová v roku 1791. V ďalšej časti štúdie sa autor zameril na činnosť žien po ich neúspešnom boji za občianske a politické zrovnoprávnenie, kedy rozvíjajú značnú škálu aktivít v sociálnej oblasti, dôkazom čoho je existencia rôznych spolkov, ako aj novín a časopisov realizujúcich agitačnú činnosť v snahe zmeniť mienku mužov a pripravujúcich tak cestu k zrovnoprávneniu mužov a žien. V závere štúdie sa tento francúzsky literárny historik venuje literárnej tvorbe z pera žien a ich významu.

Portrét *Učiteľa* v období romantizmu je predmetom štvrtej kapitoly. Jej autorkou je francúzska historička Fabienne Reboulová, ktorá hneď v úvode konštatuje, že spoločenské postavenie učiteľa sa v danom období výrazne zmenilo a „*dozrelo do veku dospelosti*“ (s. 125). Z pomocníka miestneho kňaza sa učiteľ stáva v priebehu prvej polovice 19. storočia kľúčovou postavou pri šírení alfabetizmu, budovaní národného povedomia a v neposlednom rade aj pri posilňovaní mravnosti. Prezентujú faktory, ktoré prispeli k tejto zmene, a konštatujú, že je možné zovšeobecniť tento proces na krajiny celej Európy, samozrejme s výnimkou Anglicka, sústreďuje autorka svoju pozornosť na Francúzsko. Následne autorka rieši niekoľko parciálnych problémov, ktoré podávajú celkový obraz o skúmanej problematike v danom období. Pri opise života učiteľa v predrevolučnom období sa nesústreďuje len na samotný spoločenský status učiteľa, ale prezentuje širší kontext, t. j. spôsob a obsah výučby, priestory škôl a ich materiálne vybavenie atď. Obdobie Veľkej francúzskej revolúcie so sebou prinieslo zmeny vo vnímaní školy, učiteľa a vzdelávania, čo sa odzrkadlilo prijatím množstva zákonov, ktoré riešili vybudovanie siete verejných škôl, zjednotenie obsahu výučby, zvýšenie kvalifikácie učiteľa, ako aj vytvorenie pravej vlasteneckej školy. Značný priestor štúdie je venovaný rokom 1832 – 1837, kedy riadil francúzske Ministerstvo pre verejné vzdelávanie Joseph Guizot, ktorý podnikol kroky pre zjednotenie francúzskej politiky v oblasti základného vzdelávania. Ostatným čiastkovým problémom, na ktorý Fabienne Reboulová sústredila svoju pozornosť, je vzdelávanie učiteľov a postupné formovanie sa učiteľa ako spoločenskej profesie a ich následná politická angažovanosť v revolučných rokoch 1848 – 1849.

Piatu kapitolu, nazvanú *Lekár*, tvorí štúdia talianskeho lekára a historika lekárstva Giorgia Cosmaciniho, ktorý konštatuje, že romantické lekárstvo oscillovalo medzi protikladnými pólmi metafyzickej špekulácie a empirického sebazpoznania. Značný priestor bol venovaný snahám zistiť podstatu či príčinu vzniku chorôb, v dôsledku čoho vzniklo mnoho zaujímavých koncepcií. V štúdiu sú stručne charakterizované aspoň niektoré z nich, napríklad choroba chápaná ako egoizmus, hriech či zvláštny druh rastliny (cudzopasná rastlina). Základy nového chápania choroby položil aj brownizmus, nový lekársky smer, ktorý výrazne ovplyvnil lekársku vedu v priebehu prvej polovice 19. storočia. Brownizmus chápal vzrušenie ako základnú vlastnosť živých organizmov, ktorá bola aktivovaná rôznymi podnetmi. Zakladateľ tohto smeru John Brown tvrdil, že choroba je spôsobená nedostatkom alebo prebytkom vzrušenia, v niektorých prípadoch zníženou reakciou na podnety, ktoré ho vyvolávajú. Ako uvádza autor ďalej v štúdiu, Brownova koncepcia choroby bola použitá ako základ pre hľadanie jednoduchej a prístupnej liečby v období romantizmu, pričom najpoužívanejšou metódou bolo púšťanie žilou a používanie pijavíc. V štúdiu je venovaný priestor aj ďalším novým lekárskeým smerom ako magnetizmus, mesmerizmus, homeopatia či frenológia, ktorá sa tešila veľkej popularite

predovšetkým u širšej verejnosti, nakoľko sa snažila dokázať priamu súvislosť medzi tvarom lebky a mentálnymi a intelektuálnymi vlastnosťami človeka. V závere štúdie podáva autor obraz o vzdelávaní lekárov v Taliansku v 30. až 40. rokoch 19. storočia analýzou informácií denníka študenta medicíny ako aj o vidieckom lekárovi v danom období.

V poradí šiesta kapitola je nazvaná *Kňaz*. V úvode štúdie francúzsky historik Philippe Boutry konštatuje, že romantizmus vystupuje voči dogmám cirkvi, ale zároveň si niektoré z nich prepožičiava a usporadúva ich spôsobom, ktorý je v rozpore s katolíckou tradíciou. Toto konštatovanie vychádza zo skutočnosti, že náboženstvo sa v období po Veľkej francúzskej revolúcii ocitlo v kríze. Katolícka cirkev vplyvom revolúcie prišla o svoje významné postavenie v rámci európskej spoločnosti. Okrem oslabenia jej politickej moci, straty hmotného majetku prechádzala zložitou vnútornou krízou, ktorá jej neumožnila v skúmanom období nájsť adekvátnu odpoveď na spoločenskú realitu. Avšak už v tomto období priamo v radoch katolíckej cirkvi vzniká niekoľko rôznych koncepcií, prinášajúcich spôsob, ako sa vyrovať so situáciou, ktorým venoval priestor aj P. Boutry, a predstavuje tak významných predstaviteľov náboženského tradicionalizmu ako L. de Bonalda, J. de Maistre, F. de Lamennaise, J. Balmesa či G. Venturu. Vzhľadom na to, že od 1789 stratilo náboženstvo moc nad vyše 2/3 francúzskej populácie, riešenie tejto zložitej situácie prináša romantizmus v podobe novej tváre kresťanstva. Túto problematiku rieši ďalšia z parciálnych tém štúdie, v ktorej autor prezentuje nový typ vidieckeho kňaza stvárneného v literárnej tvorbe Honoré de Balzaca (v dielach *Dedinský kňaz*, *Vidiecky lekár* a *Roľníci*). Vidiecky kňaz je prezentovaný nielen ako muž modlitby, ale aj ako muž činu a práce. V zložitom období prináša sociálny pokrok, návrat k pravým hodnotám kresťanstva, zaujíma sa o hmotné potreby, biedu ľudí atď. Ostatné dve čiastkové témy sa venujú problematike katolíckeho romantizmu a vzdelávaniu kléru v 19. storočí.

Intelektuál je názov siedmej kapitoly, v ktorej taliansky filozof Segrio Givone tvrdí, že v období romantizmu vymenil intelektuál univerzálnu pravdu za posadnutosť krásou. Jeho snaha je upriamená na premenu vlastného života v umelecké dielo. V štúdiu prezentuje niekoľko pozícií, v rámci ktorých sa pohybuje intelektuál v danom období, konkrétne ctiteľ ničoty, estét, dandy a flaneur, utopista, konzervatívce, melancholik, filológ a nakoniec rojko a vizionár.

Obsahovú náplň ostatnej kapitoly tvorí štúdia nazvaná *Revolucionár*. Jej autor Bronislaw Baczko, poľský filozof a historik, si je vedomý rozporuplných a vágnych informácií, ktoré o tejto relatívne mladej postave v spoločnosti existujú, a práve preto začína svoju štúdiu vymedzením samotného pojmu, pričom za kľúčové charakteristiky odlišujúce revolucionára od ostatných považuje príslušnosť k skupine, ktorá sa sformovala na základe rozhodnutia jej členov, prameniaceho zo zhody v politických názoroch, či využitie revolúcie ako prostriedku na dosiahnutie zvoleného politického cieľa, ktorým je vždy radikálna premena spoločnosti a jej inštitúcií. Po vymedzení pojmu venoval autor štúdie priestor dedičstvu a odkazu Veľkej francúzskej revolúcie, ktorú považuje za vzor pre štúdiám revolúcií, nakoľko priniesla nielen vzory revolucionárov, ale je aj zakladateľkou revolučnej tradície. Keďže je počas 19. storočia revolučná tradícia udržiavaná a mysle nových generácií revolucionárov sú formované predovšetkým prostredníctvom prác spisovateľov a historikov, štúdia sa venuje predstaveniu aspoň niektorých prác (*Tocqueville – Spomienky*, *Buonarroti – Spiknutie za rovnosť nazývané Babeufovo*,...). Najzaujímavejšou časťou štúdie je časť venovaná tajným spolkom, ktoré v porevolučnom období

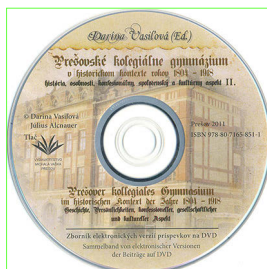
vznikali. Autor vďaka archívnemu materiálu poodhaľuje rúško tajomstva, ktorým sú tieto organizácie zahalené, a prináša informácie o organizačnej štruktúre spolkov, ich činnosti, politickej orientácii ich členov, revolučnom spôsobe myslenia či spôsobe bytia revolucionára. Priamo v štúdiu uvádza autor zaujímavý prepis prijímajúceho rituálu do Spolku priateľov rodiny. Záver štúdie patrí barikádam, symbolu revolúcie, kde sa realita prezentovaná ľuďom stretáva s víziou (či ilúziou) vytvorenou revolucionármi.

Po obsahovej stránke je publikácia okrem predslovu a ôsmich kapitol doplnená aj o menný register a informácie o autoroch jednotlivých kapitol. Niektoré kapitoly okrem samotnej štúdie s poznámkovým aparátom obsahujú aj zoznam bibliografických údajov.

Publikácia *Človek romantizmu a jeho svet* je dôstojným prínosom k skúmaniu postavenia človeka v tak zložitom období, akým bol koniec 18. a prvá polovica 19. storočia. Aj napriek tomu, že je určená predovšetkým odbornej verejnosti, určite zaujme aj širšiu verejnosť.

Lucia Marcinková

VASILOVÁ, Darina et al.: Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918. História, osobnosti, konfesionálny, spoločenský a kultúrny aspekt : Zborník elektronických príspevkov na DVD II./Prešover Kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der Jahre 1804 – 1918. Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller, gesellschaftlicher und kultureller Aspekt : Sammelband von elektronischer Versionen der Beiträge auf DVD II. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2011. 212 s. ISBN 978-80-7165-851-1

Čiastkovým výstupom z vedeckého grantového projektu VEGA 1/0122/10 je Zborník elektronických príspevkov na DVD pod názvom *Prešovské kolegiálne gymnázium v historickom kontexte rokov 1804 – 1918 (história, osobnosti, konfesionálny, spoločenský a kultúrny aspekt)*. Zostavovateľom zborníka je PhDr. Darina Vasilová, PhD., koordinátorka grantového projektu. Zborník vyšiel v dvojazyčnej mutácii – nemecký názov je *Prešover Kollegiales Gymnasium im historischen Kontext der Jahre 1804 – 1918 (Geschichte, Persönlichkeiten, konfessioneller, gesellschaftlicher und kultureller Aspekt)*.

Zborník je čiastkovým výstupom ambiciózneho grantového projektu v jeho druhej etape riešenia (2011) pod vedením PhDr. Dariny Vasilovej, PhD., ktorého cieľom bolo priblížiť život prešovského evanjelického kolegiálneho vyššieho gymnázia, osobnosti, ktoré na ňom pôsobili v pozícii profesorov, ale aj študentov a ich prínos ku kultúrnemu rozvoju východného Slovenska.

Hneď na úvod treba poznamenať, že autorom sa spomínaný cieľ podarilo naplniť. Zostavovateľka okolo seba združila osvedčený autorský kolektív vysokoškolských pedagógov Fi-

lozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Darina Vasiľová je autorkou štyroch príspevkov, Libuša Franková piatich príspevkov, Nadežda Jurčišinová jedného príspevku, Annamária Kónyová jedného príspevku, Ivana Škulecová jedného príspevku, Ján Mojdis jedného príspevku, Peter Koval' a Július Alcnauer tiež jedného príspevku. Doc. PhDr. Libuša Franková, CSc., PhDr. Darina Vasiľová, PhD., PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD., Mgr. Ivana Škulecová a PhDr. Peter Koval', PhD., pôsobia na Inštitúte histórie – Katedre novovekých a najnovších slovenských dejín, doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc., na Katedre novovekých a najnovších svetových dejín, Mgr. Annamária Kónyová, PhD., na Katedre stredovekých a ranonovovekých dejín a PaedDr. Július Alcnauer, PhD., na Katedre kvantitatívnej matematiky a manažérskej informatiky Fakulty manažmentu Prešovskej univerzity. Recenzentmi zborníka sú uznávaní odborníci prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., a doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD.

Prvým príspevkom po úvodnom slove zostavovateľky je príspevok Dariny Vasiľovej *K 100. výročiu budovy prešovského evanjelického kolégia* (s. 8 – 22). Autorke sa podarilo opísať okolnosti výstavby novej budovy pre potreby kolégia, keďže historická kolegiálna budova v centre mesta Prešov prestala z kapacitných dôvodov vyhovovať. Stavba novej, vtedajšej dobe vyhovujúcej budovy sa konala v rokoch 1910 – 1911, pričom s vyučovaním sa začalo 1. novembra 1911. Pre potreby evanjelického gymnázia budova slúžila do roku 1946, ale aj potom ostala v „službách“ školstva, keď v nej sídlila Pedagogická fakulta v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Po zmenách v roku 1989 sa vrátila opäť školstvu a v roku 2010 aj do vlastníctva Evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku. Veľmi zaujímavým čítaním pre pedagógov terajších aj budúcich je prepis dobového Domáceho (školského) poriadku zo školského roku 1911/1912. Ďalším príspevkom Dariny Vasiľovej je štúdia, publikovaná pod názvom *Gustáv Kordoš a prešovské reálne gymnázium (Príspevok k pedagogickým a kultúrno-spoločenským aktivitám)* (s. 24 – 33). Gustáv Kordoš bol osobnosťou, ktorá zanechala stopu nielen na prešovskom kolegiálnom gymnázium, ale aj celoslovenskom kontexte (gymnázium v Levoči, Matica slovenská a pod.). Aj keď na prešovskom kolégiu pôsobil len krátko, patril k popredným národno-osvetovým pracovníkom, propagátorom prírodných vied (najmä matematiky) a ovocinárstva. Nezanedbateľný je aj jeho prínos ako autora učebníc a metodických príručiek pre učiteľov. Osudy uhorského zemana narodeného na Slovensku (a nikdy ani dokonale ovládajúceho maďarčinu), ktorý sa angažoval na vysokom poste v období revolúcie rokov 1848 – 1849, opisuje príspevok Annamárie Kónyovej *Generál uhorskej revolúcie 1848 – 1849 Aristid Dessewffy* (s. 35 – 40). Pochádzal z významného uhorského rodu a svoju vojenskú kariéru začal v cisárskej armáde. Po vypuknutí uhorskej revolúcie sa z presvedčenia pridal na stranu domobrany a patril k tým veliteľom, ktorí po potlačení revolúcie prišli za svoje ideály o život. Libuša Franková vo svojich príspevkoch spomína postupne päť študentov prešovského evanjelického kolégia prvej polovice 19. storočia, z ktorých sa stali významní národní dejatelia Slovákov. Prvým bol evanjelický kňaz – Samuel Hojč (*Autor slovenských národných obrán z prvej polovice 19. storočia Samuel Hojč*) (s. 41 – 52). Hojč bol švagrom Andreja Sládkoviča a aj sám sa výrazne v predrevolučných rokoch zapojil do obrany slovenského národa a práv Slovákov, najmä v dvoch Obránach, pričom prvú adresoval priamo Lajosovi Kossuthovi. Patril k prvým vzdelancom, ktorí podporili prvú spisovnú slovenčinu z roku 1843. Bol však aj aktívnym na poli zberateľskom a podieľal sa na uchovaní mnohých ľudových piesní. Na konci života sa však odnárodnil a zomrel mimo slovenského národného prostredia. Aj

druhým študentom bol neskorší evanjelický kňaz Ladislav Jesenský (*Predstavitel' Novej školy slovenskej Ladislav Jesenský*) (s. 70 – 76). Jesenský bol popredným aktivistom študentského slovenského národného života v predrevolučnom období. Ako evanjelický kňaz sa angažoval v tzv. Protestantskom patente z roku 1859. Bol výraznou postavou Novej školy slovenskej, ktorá sa na rozdiel od Starej (Memorandovej) školy orientovala na uhorské prostredie. Augustín Samuel Šulek (*Aktívny účastník národnokultúrnych a cirkevných snáh Slovákov v 19. storočí Augustín Samuel Šulek*) dopĺňa trojicu študentov – kňazov (s. 77 – 85). Bol typickým „širokospektrálnym“ vzdelancom svojej doby – pôsobil ako evanjelický kňaz, bol jedným zo zakladajúcich členov Matice slovenskej, pedagógom a pedagogickým teoretikom, propagátorom ochotníctva a osvetovým pracovníkom. Ján Čipka bol verejným činiteľom a advokátom (*Národnokultúrny dejateľ Ján Čipka a moderné slovenské národné hnutie v 19. storočí*) (s. 86 – 96). V breznianskom regióne sa spolu s Jánom Chalupkom Čipka výrazne podieľal na organizovaní národného života. Aktívne pripravoval národné zhromaždenie v Martine a následné Memorandum národa slovenského a založenie Matice slovenskej. V prvom matičnom výbore bol pokladníkom. O jeho aktivitách svedčí účasť na audiencii u cisára Františka Jozefa I. v roku 1863 či na položení základného kameňa Národného divadla v Prahe v roku 1868. Až do konca života bol aktívnym národným dejateľom, o jeho pronárodnom vystupovaní najvýrečnejšie svedčí fakt, že ešte vo veku 76 rokov (dva roky pred smrťou) bol odsúdený na dva mesiace väzenia za aktivity spojené s politickou stranou SNS! Piatym národovcom opísaným Libušou Frankovou bol Mikuláš Štefan Ferienčík – činný najmä ako literát – spisovateľ, novinár či vydavateľ (*Organizátor a podporovateľ národných snáh Slovákov v 19. storočí Mikuláš Štefan Ferienčík*) (s. 97 – 116). Ferienčík bol významným členom spolku Tatrín, ale aj účastníkom celonárodného zhromaždenia v Liptovskom sv. Mikuláši v roku 1848, ktoré prijalo Žiadosti slovenského národa. Aktívny člen Starej školy slovenskej, redaktor Pešťbudínskych vedomostí aj martinského Národného hlásnika a mesačníka Orol. Aj ďalšie príspevky boli venované významným študentom slovenskej národnosti na prešovskom kolégiu v 19. storočí. Ivana Škulecová približuje životné osudy Jána Hlovíka (*Ján Hlovík, jeden z národno-kultúrnych pracovníkov na východnom Slovensku*) (s. 53 – 69). Jeho všestranné zameranie zahŕňalo matematiku aj archeológiu, bol učiteľom, profesorom rétoriky, neskôr evanjelickým kňazom, ale aj zberateľom zemplínskych ľudových piesní. Priam samozrejmovou aktivitou všetkých vzdelancov bola literárna činnosť – Hlovík bol aj básnikom.

V ďalšej časti sú zachytené osudy študentov z druhej polovice 19. storočia. Zvláštnu dvojicu študentov si všimol vo svojom príspevku Ján Mojdis. Napriek tomu, že prešovské kolégium malo skôr humanitné zameranie, dvojica Július Gretzmacher a Július Lehocký sa zaradila medzi významné osobnosti Slovenska na poli vedy a techniky (*Július Gretzmacher a Július Lehocký – študenti z Prešova a ich participácia na rozvoji baníctva a hutníctva v Uhorsku koncom 19. storočia*) (s. 117 – 122). Gretzmacher a Lehocký boli nielen vedcami-konštruktérmi, ale aj pedagógmi, ktorí na banskoštiavnickej akadémii ako najprestížnejšej škole svojho druhu v Uhorsku vychovali a ovplyvnili nasledujúcu generáciu technikov na Slovensku. Keďže evanjelické kolegiálne gymnázium malo minimálne „hornouhorský“ záber, nie div, že sa na ňom objavujú študenti nielen z východu Slovenska, ale aj zo stolíc stredného či západného Slovenska. K takým patrili Lipták Daniel Šimon Beniač, na ktorého sa zamerala Darina Vasil'ová v ďalšom príspevku *Daniel Šimon Beniač – študent na prešovskom kolegiálnom gymnáziu a člen*

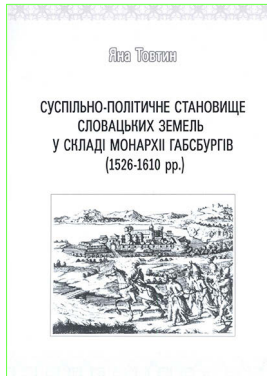
študentskej Slovenskej spoločnosti – príspevok k životu a dielu (s. 123 – 128). Beniač bol príkladom hospodársky aktívneho národovca. Patril k spoluzakladateľom spoločností a združení na Liptove, ktoré sa venovali najmä finančníctvu a priemyslu. Podieľal sa na založení martinského evanjelického gymnázia aj Muzeálnej spoločnosti v Martine a Živeny. Bol členom SNS a prispieval odbornými článkami do Národných novín a Slovenského týždenníka. Celoslovenský rozmer mali ďalší dvaja študenti. Prvého opísala Nadežda Jurčištinová v príspevku *Advokát a politik Milan Ivanka na slovenskej politickej scéne do vzniku ČSR* (s. 155 – 180). Ivanka bol spoluvydavateľom a redaktorom časopisu *Národný hlásnik*, dôverníkom Československej jednoty, poslancom uhorského snemu, po vzniku ČSR vládnym poverencom a členom Revolučného národného zhromaždenia. Ako advokát pôsobil v Bratislave. Druhého opísal Peter Koval' v príspevku *Ján Rumann – politik a kultúrny dejateľ* (s. 181 – 192). Rumann pôsobil ako advokát a je považovaný za zakladateľa československej štátnej správy na východnom Slovensku. Pôsobil ako spišský župan, zastupujúci šarišský župan, abovsko-turniansky a zemplínsky župan a neskôr ako košický župan v najväčšej slovenskej župe. V politickom živote prešiel od SNS cez hlasistov až k myšlienke slovenského agrarizmu. Rozvinul a upevnil na východe Slovenska myšlienku československej štátnosti a svojbytnosti. Významnými študentmi – Prešovčanmi boli členovia známej rodiny prešovských kníhtlačiarov Kóschovcov, otec Arpád a jeho dvaja synovia Ernest a Fridrich. Ich študentské pôsobenie na kolegiálnom gymnáziu zachytáva Darina Vasil'ová v príspevku *Známi prešovskí kníhtlačiarci a vydavatelia Arpád Kósch a jeho synovia Ernest a Fridrich – študenti na prešovskom kolegiálnom gymnáziu koncom 19. a začiatkom 20. storočia* (s. 129 – 154). Arpád Kósch bol vlastníkom tlačiarne a vydavateľom maďarských periodík ako *Eperjesi Lapók* a *Feldvidéki Szemlé*. Jeho synovia boli po otcovej smrti spolumajiteľmi rodinnej firmy a redaktormi a vydavateľmi rôznych kníh a periodík. Posledným príspevkom Július Alcnauer zachytil vo fotografiách podobu historickej budovy Kolégia na Hlavnej ulici aj 100-ročného jubilanta na Námestí legionárov v Prešove v roku 2011 – Prešovské kolégium, kolegiálne gymnázium a Prešov v roku 2011 (s. 193 – 210). Fotografie približujú interiéry aj exteriér spomínaných budov, ale aj významné dominanty historického centra mesta Prešov.

Autori sa snažili pri tvorbe svojich príspevkov vychádzať z primárnych prameňov, ale neopomenuli ani dobovú literatúru a tlač. K väčšine príspevkov je bohatý obrazový materiál, ktorý zvyšuje hodnotu celého zborníka. Spolu s DVD verziou vyšiel vo Vydavateľstve Michala Vaška v Prešove aj printový zborník abstraktov pod rovnakým názvom ako DVD. Jeho zostavovateľom bola PhDr. Darina Vasil'ová, PhD.

Prešovské kolégium bolo jednou z najvýznamnejších školských inštitúcií v našich dejinách. Renomované historické pracovisko na Filozofickej fakulte v Prešove je miestom, kde sa dejinám kolégia a v širšom meradle vzdelávania v Prešove venuje dlhodobá a cieľavedomá pozornosť. Autorský tím okolo Dariny Vasil'ovej je skúsený, zložený z naslovzatých odborníkov a tomu zodpovedá aj vysoká úroveň uvedeného zborníka. Je to síce len čiastkový výstup z grantovej úlohy VEGA, ale svojou úrovňou posúva kvalitatívnu latku výstupov o dejinách prešovského evanjelického kolégia opäť vyššie.

Martin Klempay

ТОВТИН Яна: *Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526–1610 рр.)*. Ужгород : Поліграфцентр “Ліра”, 2011. 160 с. ISBN 978-617-596-054-7

У зв'язку з набуттям Україною та Словаччиною незалежності розвиток українсько-словацьких взаємин вийшов, поза сумнівом, на новий, якісно вищий, етап. Повною мірою це стосується й історичної словакістики, що раніше розглядалася вітчизняними науковцями переважно в чехословацькому контексті. Нині ж ідеться, передусім, про реанімацію правди факту, реабілітацію постатей і подій, загалом про вільний, незаангажований погляд на суспільно-політичні процеси, що відбувалися на теренах історичної Словаччини. З огляду на це, монографічне дослідження Товтин Яни Іванівни “Суспільно-політичне становище словацьких земель у складі монархії Габсбургів (1526–1610 рр.)” є на часі.

В його основі лежить кандидатська дисертація, успішно захищена Яною Товтин 17 грудня 2010 на засіданні спеціалізованої вченої ради Державного вищого навчального закладу “Ужгородський національний університет” (ДВНЗ “УжНУ”). На той момент за плечима молодій дослідниці вже було навчання в аспірантурі при кафедрі історії Стародавнього світу і Середніх віків нашого вишу, піврічне стажування у Словаччині (у Пряшівському університеті), упродовж якого вона мала змогу зібрати й опрацювати відповідні джерела та літературу для написання своєї наукової студії, участь у всеукраїнських і міжнародних конференціях та низка публікацій у фахових виданнях, географія яких охоплює Ужгород, Тернопіль, Черкаси, Суми і Донецьк.

Дисертація отримала схвальну оцінку в особі офіційних опонентів, відомих українських учених – доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри історії Центральної та Східної Європи ДВНЗ “Львівський національний університет імені Івана Франка” Михайла Михайловича Кріля та доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри Нової і Новітньої історії та історіографії ДВНЗ “УжНУ” Івана Олександровича Мандрика. Позитивні відгуки на автореферат дисертації Яни Товтин надійшли і від знаних словацьких учених, зокрема – директора Інституту історії Пряшівського університету у Пряшеві, кандидата історичних наук, доцента Любиці Гарбульової та директора Пряшівського крайового архіву, кандидата історичних наук, доцента Милослави Боднарової.

Слід відзначити, що обрана Яною Товтин тема для дослідження не з легких. Адже вивчення суспільно-політичного становища словацьких земель у складі монархії Габсбургів у XVI – на початку XVII ст. вимагало від дослідниці доброгo теоретичного підґрунтя, опанування відповідною термінологією, заглиблення у систему історичного та релігійно-культового онімікону тогочасся тощо. Бо ж, як відомо, важливими аспектами внутрішньополітичної історії словаків зазначеного періоду стало поширення ідей Реформації, поява кількох течій протестантизму й под.

В основній частині роботи дослідниця детально розглянула такі питання, як приєднання Угорського королівства (сюди, як відомо, входили і словацькі землі) до Габсбурзької монархії, хід турецької експансії та її наслідки для словацьких земель, простежила процес поширення реформаційних ідей та нових релігійних течій на теренах Словаччини. Одне слово, молодому науковцеві вдалося запозичити чималу лакуну у вивченні непростой, ба навіть трагічної сторінки в історії словацького народу.

Відрадно, що монографічне дослідження Яни Товтин є науковою публікацією Центру історичних студій з богемістики і словакістики, який було створено в ДВНЗ “УжНУ” у 2010 р. з ініціативи кафедри історії Стародавнього світу і Середніх віків (координатор доц.І.М.Ліхтей) та кафедри Нової і Новітньої історії та історіографії (координатор доц. І.О.Шніцер).

Наукова студія Яни Товтин засвідчує її вміння працювати з джерелами, аналізувати й узагальнювати фактичний матеріал. Очевидно, що підготовлена нею праця стане корисною не тільки для славістів, але й для дослідників історії раннього Нового часу країн Центральної Європи та Сходу (зокрема Священної Римської імперії німецької нації, Угорського королівства, Османської імперії), загалом для наукової гуманітарної спільноти.

Izop Lixmei

CHORVÁT, Peter: *Kapitoly z dejín československých opevnení na Slovensku*. Bratislava : Virvar, 2011. 151 s. ISBN 978-80-970513-3-4

Mgr. Peter Chorvát, PhD., patrí k nepočetným slovenským historikom, ktorí sa zaoberajú vojenskými dejinami Slovenska v 20. storočí. Je absolventom Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, kde v roku 2000 ukončil magisterské štúdium v odbore slovenský jazyk – dejepis. Už počas štúdia sa intenzívne zaoberal problematikou, ktorá úzko súvisela s vojenskými dejinami, čo už vtedy doložil svojimi prvými publikačnými výstupmi v časopise *Vojenská história* (2000). Odvtedy uverejnil viaceré štúdie a články v odborných i popularizačných periodikách doma i v zahraničí a tiež rozhlasové pásma vo viacerých reláciách Slovenského rozhlasu (Slovensko 1, rádio Devín, Regina), ktoré zaujali tak odbornú, ako aj laickú verejnosť. Vyústením jeho odborného záujmu o vojenské dejiny bola aj jeho dizertačná práca a teraz vyššie uvedená monografia *Kapitoly z dejín československých opevnení na Slovensku*.

Téma, pre ktorú sa Peter Chorvát rozhodol, nepatrí medzi tie, o ktoré je v historickej obci veľký bádateľský záujem, obzvlášť na Slovensku sa jej nevenovalo veľa historikov, preto je celkom potešiteľné, že dnes môžeme na pulloch kníhkupectiev nájsť aj takúto úzko špecializovanú prácu. Peter Chorvát sa podujal o komplexnejší pohľad na stav, charakter a budovanie opevnení československého štátu v medzivojnovom období. Ukotvil to pre čitateľa potrebným pohľadom do pomerov medzivojnovoj Európy a Českosloven-

ska, ktoré sa ako nástupnícky štát ocitlo v zložitejšom postavení – hraničilo s krajinami, ktoré sa po skončení prvej svetovej vojny zaradili k porazeným štátom a ktoré, v prípade Rakúska a Maďarska, vznikli na ich úkor. Československo sa od svojich prvých dní cítilo ohrozené, pričom nešlo len o pocity, ale reálny stav. O projektoch na obranu republiky píše autor hneď v prvej kapitole. V druhej, ktorú rozdelil na viacero podkapitol, už opisuje jednotlivé typy opevnení, o ktorej uvažovala československá armáda, a to najmä v 30. rokoch 20. storočia po nástupe A. Hitlera k moci. V tretej a štvrtej kapitole sa P. Chorvát sústredil na budovanie opevnení v južnom pohraničí slovenského územia a najväčšiu pozornosť venoval opevňovaniu Bratislavy a Komárna ako dvoch strategických miest. Svoju pozornosť potom nasmeroval na vojenské útvary, ktoré zabezpečovali obranu štátu na hraniciach s Maďarskom.

Šiesta kapitola je venovaná vzťahu civilného a vojenského sektora – staviteľom, ktorí opevnenia budovali. Nejde o rozsiahlu časť knihy, no čitateľ sa dozvie čosi aj o zvláštnostiach, ktoré sa v 30. rokoch spájali so získavaním objednávok pre armádu a so samotnou stavbou opevnení.

Peter Chorvát v siedmej kapitole pokračoval v sledovaní vzťahu civilného a vojenského sektora, ale teraz cez postoje obyvateľstva Slovenska k stavbe opevnení. Postoj slovenského obyvateľstva bol vcelku pozitívny minimálne z dvoch dôvodov: jeden spočíval v pocite väčšej bezpečnosti pred vonkajším ohrozením, druhý zas v možnosti práce a zárobku pri výstavbe opevnení. Nespokojnosť však existovala tiež a vyplývala z rôznych obmedzení pre civilný sektor.

Ďalší zorný uhol, ktorý autor zvolil, boli opevnenia a zahraničná špionáž, práca zahraničných rozvediek a kontrašpionáž, ktorú zas organizovalo Československo s cieľom pomýliť nepriateľa. Autor opisuje túto spravodajskú hru i spôsoby, akými sa viedla. V deviatej kapitole píše o maďarskej armáde a jej strategickým a taktickým úvahám o tom, ako prekonať, resp. aj zlikvidovať československé opevnenia, ktoré jej stáli v ceste pri prípadnom útoku na československé územie. Jeho aktuálnosť rástla s napätím v Európe a rozpínavosťou hitlerovského Nemecka, ktorému Československo prekážalo v realizácii jeho cieľov. Samozrejme, československá armáda poznala slabé miesta štátu a preto musela mať vypracované plány na obranu krajiny. Peter Chorvát v desiatej kapitole opisuje organizáciu obrany Slovenska v septembri 1938 v súvislosti s využitím postavených opevnení a následne v jedenástej kapitole aj v obranných bojoch v októbri 1938.

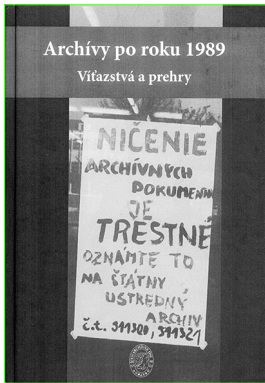
Dvanásta kapitola je o páde celej obrannej línie a strate opevnení po tom, ako Československo muselo na základe Viedenskej arbitráže prenechať Maďarsku svoje južné pohraničie. Maďarsko vo vzťahu k opevneniam získalo územie, získalo aj opevnenia, ktoré však mu nemohli poslúžiť v rovnakom význame, ako mali poslúžiť Československu. Ich orientácia bola južným smerom – proti Maďarsku, a tak náš južný sused pristúpil k likvidácii opevnení. Peter Chorvát opisuje spôsob, ako sa to dialo.

Trinásta kapitola opisuje osudy československých opevnení na Slovensku v rokoch 1944 – 1945 a posledná kapitola osudy opevnení v rokoch 1945 – 1948.

Téma monografickej práce Petra Chorváta je síce úzko špecializovaná, ale napísaná je pútavým jazykom, čitateľovi poskytuje početné dobové fotografie, bohatý poznámkový aparát a prehľad odbornej literatúry, ktorá sa v užšom či širšom kontexte viaže na danú tému. Navyše, kniha je aj polygraficky celkom dobre zvládnutá, čo dnes v rovnakej miere prispieva k zvýšeniu jej atraktivity.

Peter Švorc

Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry. Zost. PhDr. Júlia Ragačová. Bratislava : Spoločnosť slovenských archívárov, 2011. 147 s. ISBN 978-80-970660-8-6

Archívy Slovenska dnes trvalo zaraďujeme medzi odborné špecializované pracoviská, ktorých význam a dôležitosť spočíva v nich uchovávaných písomných a iných informáciách, dovedna klasifikovaných ako archívne dokumenty. Odborné uloženie týchto archívnych dokumentov, majúcich pre poznanie dejín Slovenska určujúci historický a trvalo-dokumentárny význam, by sa však mohlo stať samoučel'ným, ak by archívy neplnili predovšetkým svoju primárnu úlohu – ich zhromažďovanie, evidovanie a napokon širokej verejnosti predkladanie a sprístupňovanie na štúdium. V danom zmysle archívne dokumenty tak v skutočnosti patria k neodmysliteľnej súčasť tvorby dejín, bez využitia ktorých

by sa nezaobišlo koncipovanie žiadnej modernej historickej syntézy vybranej historickej tematiky.

Zvýšený záujem o služby slovenských archívov v posledných rokoch, ktorého meradlom je aj výrazný dopyt bádateľov po informáciách rôznorodého charakteru, naznačuje moderné smerovanie slovenského archívnictva k štandardám európskeho archívneho vývoja. Hoci digitalizácia, elektronická bádateľňa či participácia slovenských archívov na riešení čiastkových úloh národných, európskych grantových projektov, ktorých cieľom je zjednodušiť prístup k archívnym informáciám, by dnes mala stáť v popredí vytýčených úloh slovenského archívnictva, štandardné požiadavky európskeho moderného archívneho rozvoja, napriek mnohým plusom a pozitívam slovenského archívnictva za posledné roky, v našom prostredí stále nenachádzajú dostatočné zázemie na ich realizáciu.

Tento stav však nie je spôsobený nedostatočným záujmom kompetentných o riešenie tejto problematiky. Archívy na Slovensku si za uplynulých 50 rokov prešli svojim osobitným vývinom, ktorý sprevádzalo formovanie legislatívnych opatrení, stanovenie a vytyčovanie ich poslania, primárnych úloh a podobne. Jednou z prelomových fáz bolo obdobie po novembri 1989, kedy archívy SR museli čeliť nielen novému spoločensko-politickému usporiadaniu.

Zborník *Archívy po roku 1989* s výstižným podtitulom *Víťazstvá a prehry*, ktorý sa dnes čitateľovi ponúka a ktorý vznikol zozbieraním odborných príspevkov prezentovaných na tradičných, v poradí už 14. slovenských archívnych dňoch, tentoraz usporiadaných v Komárne, daný stav slovenského archívnictva posledných dvoch decénií, bezprostredne po roku 1989 zachytáva a mapuje. Preklenie bariér v otázke materiálneho, personálneho, ako aj odborného riadenia archívov, na poli legislatívnych záruk otázka prejednávanych, rodiačich sa návrhov zákona k archívom a registratúram po tomto roku sa preto stala námetom aj pripravovaného zborníka.

Do práce tak prispeli svojimi odbornými postrehmi dovedna 18-ti poprední archívni teoretici metodici vedy – odborníci z oborov archívnictvo a história a príbuzných, ktorí zamerali svoje príspevky najmä na problematiku vývinu archívnej legislatívy v Sloven-

skej republiky, ďalej predarchívnu starostlivosť, ako aj napr. štatistické bilancovanie stavu štúdia archívniectva na katedrách archívniectva a pomocných vied historických v Bratislave (FF UK) a v Prešove (FF PU) či zhodnotenie pracovných aktivít ústredných archívov – Slovenského národného archívu a Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici v ich ponovembrovom období.

Na základe povedaného, už v hore spomenutých intenciách sa preto autori úvodného príspevku *Archívna legislatíva v posledných dvoch decéniách* (s. 5 – 24) Jozef Hanus, Peter Kartous a Mária Španková zamerali predovšetkým na súčinnosť a spoluprácu Vedeckej archívnej rady po roku 1989 so zástupcami štátnej moci, Ministerstvom vnútra SR pri formulovaní jednotlivých článkov navrhovaného zákona, v dnešnom ponímaní platného zákona o archívoch a registratúrach č. 395/2002 Z. z. Svoj pohľad upriamili na snahu kontinuálne zachytiť ťažkosti a problémy, ktoré sprevádzali po dobu takmer 10 rokov jeho formovanie, od metodických a odborných zasadnutí archívárov s pracovníkmi ministerstva, na ktorých sa rodila vízia a podoba nového zákona, cez neústretnosť, či skôr nedostatočný záujem vládnych predstaviteľov, ktorý toto formovanie sprevádzal, napokon až ku koncipovaniu finálnej textovej časti zákona ako ho poznáme dnes. V predmetnom príspevku autori poukázali na problém nielen koncipovania zákona, ale aj predarchívnej starostlivosti, registratúr a v previazanosti na úlohu archívov SR ich slabé „zakotvenie“ v systéme štátnej správy v republike.

Ďalší zo série príspevkov, nepriamo nadväzujúci na príspevok o vývoji archívnej legislatívy, prináležia v zborníku uznávanému historikovi *Richardovi Marsinovi*. Pod názvom *Vedecká archívna rada po roku 1989* (s. 25 – 31) sa v ňom autor dotýka jej činnosti v danom období, z titulu nielen ako ústrednej formovateľky archívnych zákonov, ale aj metodického usmerňovateľa práce archívov, no najmä archívárov v ich službe verejnosti. Marsina poukazuje na úlohy Vedeckej archívnej rady v uvedenom období, najmä v spojitosti s delimitáciou archívnych fondov, zvlášť cenného fondu Hodnoverné miesto Spišská kapitula zo Slovenského národného archívu, odstúpeného Spišskej kapitule. Z hľadiska jej najnovšieho pracovného zamerania sa upriamuje na také dôležité aspekty ako budovanie projektu Národného digitálneho archívu či automatizovaného informačného systému do siete štátnych archívov.

Predarchívna starostlivosť vo svetle posledných dvoch desaťročí (s. 38 – 48) je v uvedenom zborníku nemenej dôležitý príspevok jeho autorky *Márie Munkovej*. Predarchívna starostlivosť patrí k jednej z dôležitých aktivít archívov a archívárov, keďže sa významnou mierou podieľa na záchrane archívnych dokumentov a dopĺňaní archívneho dedičstva Slovenskej republiky. Mária Munková konštatuje, že dobrá predarchívna starostlivosť má byť filtrom, hustým sitom, cez ktoré sa do štátnych archívov dostanú len potenciálne archívne dokumenty. Hodnotí a rozlišuje medzi spisovou službou a predarchívnu starostlivosťou, ako aj poukazuje na jej pády, ktoré ju sprevádzali v rokoch 2005 a 2007 v súvislosti s prácou predarchívárov, ktorí museli v uvedených rokoch celé mesiace podľa slov samotnej autorky takpovediac evidovať nezmyselné doručované registratúrne poriadky a plány súkromných podnikov. Na poli informatizácie archívnych činností ako významný krok k tejto službe verejnosti vyzdvihuje využitie a implementáciu dodávaného software spoločnosti BACH System pre predarchívnu starostlivosť do siete štátnych archívov v Slovenskej republike.

Dôležité miesto v zborníku prislúcha aj *Marcele Domenovej* a *Leonovi Sokolovskému*, vedúcim katedier archívniectva a pomocných vied historických na Filozofickej fakul-

te Prešovskej univerzity a Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, ktorí krátkym bilancovaním v príspevkoch *Študijný odbor archívnictvo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v plusoch a mínusoch (1989 – 2009)* (s. 49 – 56) a *Stav a perspektívy štúdia archívnictva na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove* (s. 57 – 72) poukázali nielen na formy a možnosti štúdia archívnictva v Slovenskej republike, ale aj na personálne obsadenie jednotlivých katedier, zmeny v ich riadení a podobne. Prínosnými sa tiež javia v príspevkoch informácie jednak o obsahovom zameraní záverečných prác študentov archívnictva FF PU v Prešove z posledných rokov, či rovnako informácia o účasti a zapojení pracovníkov katedry archívnictva FF UK v Bratislave na riešení vedeckých grantových projektov agentúry VEGA. Pozoruhodným a smutným zistením je napokon aj negatívny jav neustále klesajúceho počtu študentov, hlásiacich sa na daný obor, čo rovnako konštatujú obaja autori.

Pozoruhodné zistenia a zaujímavé poznatky do zborníka prináša aj *Zuzana Kollárová*. Jej štúdia *Dvadsať rokov činnosti spoločnosti slovenských archívárov* (s. 73 – 79) analyzuje a sumarizuje aktivity spoločnosti v piatich etapách jej pôsobenia. Autorka kladne vyzdvihuje pozitíva pri organizácii ako archívnych dní, ktoré sú už tradičnou oslavou slovenských archívárov, historikov, členov spoločnosti a záujemcov o archívnictvo po dobu takmer 13 rokov, ako aj jej publikačnú činnosť, čoho odrazom je od roku 1990 každoročne vydávané Fórum archívárov.

Slovenský národný archív po roku 1989“ (s. 80 – 90), *Krátka bilancia poslednej tretiny doterajšieho jestvovania Štátneho ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici* (s. 91 – 96) a *Štátne archívy s regionálnou územnou pôsobnosťou po politických a spoločenských zmenách* (s. 97 – 105) – tri príspevky troch autoriek, ktoré obohatili zborník. *Eva Vrabcová*, *Elena Kašiarová* a *Šarlota Drahošová* sa v nich vyjadrujú k úlohe ústredných štátnych archívov po roku 1989, ich akvizičných činností a aktivít zameraných na ochranu archívnych fondov. *Eva Vrabcová* zároveň v príspevku k Slovenskému národnému archívu čitateľovi predkladá organizačnú štruktúru archívu po jeho jednotlivých oddeleniach. Prácu pracovníkov oddelení, obzvlášť štatistické ukazovatele počtu spracovaných bežných metrov archívnych fondov a ich sprístupnenie cez archívne pomôcky, čím je možné predložiť dokumenty k štúdiu, ktoré sa javia ako dôležité zistenia, že na poli sprístupňovania archívnych dokumentov smerom k verejnosti sa robia podstatné kroky.

Zborník napokon uzatvárajú ešte tri krátke príspevky, a to o víťazstvách a prehrách v pobočkách Štátnych archívov (s. 106 – 114), ktorého autorkami sú *Olga Kvasnicová* a *Veronika Nováková*; o práci špecializovaných archívov na Slovensku ako Archívu literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice, Archívu divadelného ústavu, Archívu Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Archívu Múzea SNP, Archívu Univerzity Komenského a ďalších – príspevok je od *Júlie Ragačovej* a *Eleny Machajdikovej* a obsahovo sleduje proces vzniku týchto archívov, ich prácu pri usporiadaní odborných konferencií, riešení priestorového vybavenia, ktoré sprevádzalo ich vznik, ako aj riešenie otázky využívania známeho systému BACH pre evidenciu dokumentov týchto archívov (s. 114 – 134) – a napokon príspevok o distribútoroch archívnych škatúl, ktorý v zborníku na poslednom mieste prináleží *Tiborovi Erdélyimu*, majiteľovi známej spoločnosti EMBA, ktorá na slovenskom trhu i v zahraničí patrí už medzi tradičných hlavných dodávateľov kvalitných lepenkových archívnych škatúl a zakladačov do štátnych archívov v Slovenskej republike (s. 135 – 140).

Zborník *Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry* vhodne dopĺňa aj priložené DVD médium obsahujúce zvukové nahrávky jednotlivých, na konferencii odznených príspevkov, tiež obrazový materiál, zvlášť prezentácie účastníkov a fotografie z priebehu konferencie. Publikácia, charakterizujúca stav, ako aj perspektívy slovenského archívnictva uplynulých dvoch desaťročí, tak zaujímavo dopĺňa konglomerát odborných prác k archívnictvu za posledné roky.

Lukáš Rendek

KRONIKA

*Nádvorie Mukačevského hradu / Courtyard of Mukachevo castle.
Foto Peter Švorc*

Medzinárodná vedecká konferencia Riešenie židovskej otázky v spojeneckých krajinách nacistického Nemecka

Banská Bystrica 6. – 7. september 2011

Luciána HOPTOVÁ

V dňoch 6. – 7. septembra 2011 sa v Banskej Bystrici uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Riešenie židovskej otázky v spojeneckých krajinách nacistického Nemecka*. Organizátorom podujatia bolo Múzeum Slovenského národného povstania. Išlo o významné vedecké podujatie, čo potvrdzuje aj skutočnosť, že konferencie sa zúčastnili nielen domáci historici, ale aj odborníci z Ruska, Chorvátska, Rumunska a USA.

Po slávnostnom otvorení konferencie 6. septembra 2011 prebiehalo rokovanie v dvoch rokovacích dňoch. V prvý deň rokovania vystúpili na konferencii viacerí poprední odborníci z Historického ústavu SAV v Bratislave a Múzea Slovenského národného povstania, napríklad *PhDr. Stanislav Mičev*, *PhDr. Katarína Hradská*, *PhD.*, *Mgr. Ján Hlavinka* a ďalší, ktorí sa vo svojich vystúpeniach venovali riešeniu židovskej otázky na území Slovenska. Druhý deň konferencie bol venovaný príspevkom, v ktorých sa referujúci venovali predovšetkým riešeniu židovskej otázky v zahraničí.

K zaujímavým vystúpeniam konferencie patrila referát *Mgr. Viery Kováčovej* z Múzea Slovenského národného povstania, ktorá vystúpila s referátom *Dr. Tiso a riešenie židovskej otázky na Slovensku*, *Mgr. Lucie Sotákovej* z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici s príspevkom *Odras protižidovského zákonodarstva slovenského štátu v povojnovom postavení židovskej komunity*, ako aj *Benjamína Frommera*, *PhD.*, z Northwestern University v USA *Perzekúcia v mene ochrany: Ako českí funkcionári pomáhali izolovať Židov v nacistickom Protektoráte Čechy a Morava*.

Aj keď primárnym cieľom konferencie bola problematika riešenia židovskej otázky v spojeneckých krajinách Nemecka, na konferencii odzneli aj referáty o riešení židovskej problematiky na okupovaných územiach Sovietskeho zväzu. *Elena Rogovaja* z Múzea Veľkej Vlasteneckej vojny 1941 – 1945 z Moskvy vystúpila s referátom *Osobitosti nacistickej politiky vo vzťahu k Židom na okupovanom území ZSSR*. *Mgr. & Mgr. Luciána Hoptová* z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove priblížila vo svojom referáte *Riešenie židovskej otázky na okupovanom území Bieloruska* Minské geto a Trostenecký tábor smrti.

Celé podujatie sa uskutočnilo v priateľskej a podnetnej atmosfére, za čo patrí poďakovanie celému organizačnému tímu konferencie.

X. sjezd českých historiků. Ostrava 14. – 16. september 2011

Martin PEKÁR

Česko-poľsko-slovenské rokovania o spolupráci troch národných historických spoločností na zjazde českých historikov v Ostrave. Foto Peter Švorc

Pohľad na rokovanie jednej z pracovných sekcií zjazdu českých historikov. Foto Peter Švorc

Začiatok roka 2011 sa na Inštitúte histórie FF PU v Prešove niesol v znamení príprav XIV. zjazdu a Valného zhromaždenia Slovenskej historickej spoločnosti, ktorý sa uskutočnil v Prešove koncom apríla (správa o zjazde vid' Dejiny 1/2011). Uplynulý rok bol ale zjazdovým rokom aj pre českých kolegov. V dňoch 14. – 16. septembra 2011 sa totiž v Ostrave uskutočnil jubilejný desiaty zjazd českých historikov, ktorý organizačne pripravili Sdružení historiků České republiky, Katedra historie Filozofickej fakulty Ostravskej univerzity a Centrum pro hospodářské a sociální dějiny Filozofickej fakulty Ostravskej univerzity. Zjazdu českých historikov sa ako oficiálni delegáti Výboru SHS zúčastnili dvaja zástupcovia nášho pracoviska – *prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.* a *doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD.*

Otvorenie zjazdu v jednom z ostravských domov kultúry malo slávnostný charakter a bolo doplnené i krátkym kultúrnym programom. Ťažiskom zjazdu bolo plenárne zasadnutie vymedzené témou Česká historiografia na začiatku 21. storočia. V ňom postupne odznelo šesť ťažiskových referátov. Pokrývali problematiku od otázok postavenia českej historiografie vo svete, cez páľčivé otázky súčasnej českej historiografie, jej metodologické problémy až po význam histórie vo vzdelávaní. Jednotliví referenti vystupovali veľmi vecne, otvorene a kriticky. Ich príspevky vyvolali diskusiu, ktorá začala v pléne a s väčšou intenzitou pokračovala v kuloároch počas večerného rautu.

Druhý deň zjazdu prebiehal v sekciách. Organizátori rozdelili príspevky do siedmich hlavných sekcií a šiestich voľných sekcií. Hlavné sekcie prebiehali počas celého dňa, voľné boli poldňové. Orientáciu v nich uľahčil účastníkom zjazdu bulletin, ktorý okrem presného programu obsahoval i abstrakty všetkých príspevkov.

Tretí deň zjazdu bol vyhradený plenárnemu bilančnému zasadnutiu. Správy na ňom podali predsedovia hlavných sekcií. Predsedovia voľných sekcií mohli o slovo požiadať.

Počas zjazdu sa z iniciatívy českých kolegov uskutočnilo trojstranné stretnutie zástupcov organizácií českých, poľských (PTH, Polskie Towarzystwo Historyczne) a slovenských historikov. Predmetom stretnutia bolo dohodnutie spoločného stanoviska a postupu pri aktualizácii databázy časopisov ERIH. Pri tejto príležitosti zástupcovia Sdružení historiků ČR a PTH informovali zástupcov Slovenskej historickej spoločnosti, že na základe dohody z roku 2009 začali vydávať spoločný vedecký časopis *Historia Slavorum Occidentis*. Pôvodným zámerom bolo založiť periodikum, ktoré by vychádzalo dvakrát ročne a bolo by venované českým a poľským dejinám, ako aj problematike poľsko-českých vzťahov v medzinárodnom kontexte. Pri príležitosti spoločného stretnutia poľskí a českí kolegovia ponúkli rozšírenie pôsobnosti časopisu o Slovensko.

Celé podujatie malo okrem vysokej odbornej úrovne aj spoločenský rozmer. Organizátorom z Ostravskej univerzity, ktorí ponúkli i prehliadku Moravskej Ostravy či výlet na Těšínsko, patrí absolútium. Poďakovanie za pozvanie a pozornosť treba vysloviť českým kolegom zo Sdružení historiků České republiky.

Medzinárodná vedecká konferencia k slovensko-ukrajinským vzťahom

Užhorod 22. – 23. september 2011

Patrik DERFIŇÁK

*Pred vstupom do Mukačevského hradu.
Foto Patrik Derfiňák*

bolo možné v dňoch 22. – 23. septembra 2011 uskutočniť medzinárodné vedecké stretnutie, konferenciu venovanú dôležitým obdobiam slovensko-ukrajinských vzťahov.

Ako nielen naznačili, ale vo viacerých prípadoch jednotliví prednášajúci aj podrobne analyzovali, tieto vzťahy neboli vždy jednoduché. Mnohé udalosti, ktoré sa odohrali

Skúmanie v oblasti dejín, predovšetkým v prípade strednej Európy, nemožno obmedziť hranicami súčasných štátov. Táto skutočnosť sa celkom prirodzene premieta do potreby rozvíjania intenzívnej medzinárodnej, resp. cezhraničnej spolupráce odborníkov. V tomto smere medzi aktívne pracoviská, nielen v rámci samotnej Prešovskej univerzity, patrí Inštitút histórie na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove. Vďaka dlhodobým budovaným vzťahom a spolupráci, ktorú členovia tohto pracoviska rozvíjajú aj v rámci Ukrajiny,

v priebehu 19. i 20. storočia, majú stále značný vplyv na vzájomné vnímanie obyvateľov oboch krajín. O význame podujatia i záujme, ktorý objasnenie predovšetkým komplikovanejších období vzbudzuje u predstaviteľov oboch krajín, svedčí napríklad skutočnosť, že na slávnostnom otvorení sa zúčastnili nielen rektor Užhorodskej univerzity či prodekan Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity, ale prišli aj predstavitelia diplomatického zboru.

*Slovenskí účastníci konferencie.
Foto Peter Švorc*

Konferencie sa zúčastnilo celkovo dvanásť referujúcich, pričom každý z príspevkov by si nepochybne zaslúžil osobitnú pozornosť. Pozoruhodné pritom bolo, že pri viacerých príspevkoch sa akoby strácalo rozdelenie na ukrajinské a slovenské. Ukrajinskí historici sa totiž venovali najmä v prípade 19. a začiatku 20. storočia témam z územia dnešného Slovenska. Potešiteľné je, že pritom preukázali nielen výbornú znalosť staršej, ale aj najnovšej produkcie slovenských historikov. V tomto smere sa napríklad *prof. I. Mandrik* pomerne podrobne venoval problematike nárastu kultúrno-osvetových výhod Slovákov v politike uhorských úradov na začiatku 20. storočia. *Doc. Igor Lichtej* zasa analyzoval dokument z 19. storočia, v ktorom B. Nosák-Nezabudov opisoval na základe svojich cestovných poznámok situáciu na Uhorskej Rusi. Ich prezentácie boli o to zaujímavejšie, že išlo o nezaujateľý, objektívny a v mnohom inšpirujúci pohľad odborníkov z neslovenského prostredia.

O tom, že Slovensko a predovšetkým oblasť Podkarpatskej Rusi majú v mnohých smeroch až do polovice 20. storočia spoločné dejiny, podali dostatočný dôkaz aj ďalšie príspevky. Napríklad *Mgr. Ján Adam, PhD.*, sa vo svojom vystúpení úspešne pokúsil

*Doc. Ihor Lichtej, CSc. otvára rokovanie konferencie.
Foto Peter Švorc*

mapovať, na základe dochovaných archívnych prameňov uložených na Slovensku, situáciu na rozsiahlom Užhorodskom panstve v priebehu 17. a 18. storočia. Pohľad ukrajinských a ruských bádateľov na jednu z najvýraznejších osobností prvej Československej republiky, akou nesporne bol T. G. Masaryk, prezentovala *doc. PhDr. Lubica Harbul'ová, CSc.* Veľmi názorne spoločné problémy ľudí žijúcich v súčasnosti na oboch stranách slovensko-ukrajinskej hranice priblížil vo svojom príspevku o Slovákoch a Rusínoch v medzivojnovom Československu *prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.* Do veľkej miery tak zhrnul problémy vo viacerých smeroch prezentované aj ďalšími referujúcimi.

Konferencia priniesla viacero dôležitých záverov. Jednak došlo k vzájomnej výmene poznatkov a podnetnej diskusii, u nejasností v niektorých prípadoch. To viacerým z prítomných pomôže prehĺbiť a výrazným spôsobom doplniť svoj výskum. Značnú pozornosť však samotní účastníci venovali aj otázkam možného rozšírenia a najmä zintenzívnenia ďalšej spolupráce. Keďže doterajšie organizácie nepracovali vždy na dostatočnej úrovni, odzneli viaceré návrhy na nápravu. Súčasťou konferencie bola okrem už tradičnej pohostinnosti aj kultúrna časť, v rámci ktorej účastníci navštívili nielen pamätihodnosti Užhorodu, ale aj Mukačeva.

Medzinárodná konferencia Ruská pomocná akcia v Československu: história, význam, dedičstvo (90. výročie jej začatia)

Praha 4. – 6. október 2011

Luciána HOPTOVÁ

Pri príležitosti 90. výročia začiatku projektu Ruská pomocná akcia v Československu sa konala v dňoch 4. – 6. októbra 2011 na pôde Národnej knihovny – Slovanskej knihovny medzinárodná konferencia *Русская акция помощи в Чехословакии: история, значение, наследие (к 90-летию ее начала) – Ruská pomocná akcia v Československu: história, význam, dedičstvo (90. výročie jej začatia)*. Medzinárodné vedecké podujatie sa konalo pod patronátom vicepremiéra a ministra zahraničných vecí Českej republiky Karla Schwarzenberga. Organizátormi konferencie boli Slovanská knihovna a združenie Ruská tradice. Medzinárodnej konferencie sa zúčastnili referujúci zo siedmich krajín – Českej republiky, Ruska, Ukrajiny, Slovenska, Bieloruska, USA a Veľkej Británie.

Medzinárodné podujatie sa začalo 4. októbra 2011 slávnostným otvorením, na ktorom prítomných účastníkov a hostí za organizačný tím privítal riaditeľ Slovanskej knihovny *PhDr. Lukáš Babka* a predseda združenia Ruská tradice *Ing. Igor Zolotarev, CSc.* *PhDr. Lukáš Babka* prítomným predstavil aj najnovšiu publikáciu Slovanskej knihovny, edíciu dokumentov pod názvom *Russkij zagraničnyj istoričeskij archiv v Praze – dokumentacija: katalog sobranij dokumentov, chranjaščichsja v pražskoj Slavjanskoj biblioteke i v Gosudarstvennom archive Rossijskoj Federacii = Ruský zahraniční historický archiv v Praze – provozní dokumenty (registratura): katalog sbírek uložených v pražské Slovanské knihovně a ve Státním archívu Ruské federace*, ktorá je výsledkom viac ako päťročnej práce pracovníkov Slovanskej knihovny a Štátneho archívu Ruskej federácie!

Po slávnostnom otvorení nasledovali v prvý deň konferencie vystúpenia domácich a zahraničných odborníkov. Ako prvá na konferencii vystúpila ruská historička *Zoja Sergejevna Bočarova* s referátom *Kroky československej vlády pre vyriešenie právneho postavenia ruských emigrantov (Действия чехословацкого правительства по урегулированию правового положения русских эмигрантов)*. Českú republiku v prvý deň konferencie reprezentovali *doc. PhDr. Radomír Vlček, CSc.*, s príspevkom *Medzi Masarykom a Kramářom. K rozdielom v chápaní pomoci ruskej emigrácie (Между Масариком и Крамаржом. К различиям в понимании помощи русской эмиграции)* a *doc. PhDr. Václav Veber, CSc.*, s referátom *Politická štruktúra ruskej medzivojnovnej emigrácie v Československu a Ruská pomocná akcia (Политическая структура русской межвоенной эмиграции в Чехословакии и Русская акция помощи)*. K podnetným vystúpeniam počas prvého dňa konferencie patrili príspevok ruskej historičky *Jeleny Pavlovny Serapionovej*, ktorá predniesla prítomným účastníkom a hosťom konferencie referát s názvom *Ruskí vojenski historici v ČSR (Русские военные историки в ЧСР)*.

Zastúpenie v prvý deň konferencie mal aj Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. *Doc. PhDr. Lubica Harbulová, CSc.*, vystúpila s referátom *Ruská pomocná akcia a Slovensko (Русская акция помощи и Словакия)*, v ktorom priblížila materiálnu podporu Ministerstva zahraničných vecí Československej republiky v prospech emigrantov z bývalého cárskeho Ruska pôsobiacich na území Slovenska a realizovanie projektu v slovenskom prostredí.

Mgr. & Mgr. Luciana Hoptová v referáte *Podpora publikačnej a spolkovej činnosti bieloruskej emigrácie v rámci projektu Ruská pomocná akcia* priblížila spolkový a kultúrny život Bielorusov, ktorí prišli na územie ČSR začiatkom 20. rokov 20. storočia.

Pri príležitosti realizácie konferencie bola v podvečerných hodinách 4. októbra 2011 slávnostne otvorená *Výstava k 90. výročiu Ruskej pomocnej akcie v Československu*, na ktorej otvorení sa zúčastnil aj minister zahraničných vecí K. Schwarzenberg.

Druhý rokovací deň, 5. októbra 2011, prebiehala konferencia paralelne v dvoch častiach. Z vystúpení možno spomenúť referát *Nadeždy Vasiljevny Ryžak Ruská akcia v Československu v zrkadle emigrantskej periodickej tlače (Русская акция в Чехословакии в зеркале эмигрантской периодической печати)* alebo *Ljudmily Pavlovny Laptevy Vedecská a spoločenská činnosť V. A. Franceva v emigrácii v Česku (Научная и общественная деятельность В. А. Францева в эмиграции в Чехии)*.

Účastníci konferencie sa 5. októbra 2011 vo večerných hodinách zišli na neformálnom stretnutí v Dome národnostných menšín, kde im bol premietnutý dokumentárny film o ruskej a ukrajinskej emigrácii v Prahe.

1 *Russkij zagraničnyj istoričeskij archiv v Prage – dokumentacija: katalog sobranij dokumentov, chranjaščichsja v pražskoj Slavjanskoj biblioteke i v Gosudarstvennom archive Rossijskoj Federacii/* sostaviteli Lukaš Babka, Anastasija Kopršivova, Lidija Petruševa = *Ruský zahraniční historický archiv v Praze – provozní dokumenty (registratura): katalog sbírek uložených v pražské Slovanské knihovně a ve Státním archívu Ruské federace/* sestavili Lukáš Babka, Anastasia Kopršivová, Lidija Petruševa. Praha : Národní knihovna České republiky – Slavjanskaja biblioteka, 2011. 564 s. ISBN 978-80-7050-600-4.

Ďalším neoficiálnym stretnutím účastníkov konferencie bola 6. októbra 2011 exkurzia na Olšanský cintorín v Prahe, kde sú pochovaní najvýznamnejší predstavitelia ruskej, ukrajinskej a bieloruskej emigrácie pôsobiaci v medzivojnovom Československu.

Medzinárodná vedecká konferencia, z ktorej pripravujú organizátori zborník príspevkov, naplnila svoj cieľ a prispela k rozšíreniu poznatkov o realizácii projektu Ruská pomocná akcia v medzivojnovom Československu.

Medzinárodná vedecká konferencia historikov v Prešove Veľká doba v malom priestore. Zlomové udalosti v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)

Prešov 5. – 7. október 2011

Martin ĎURIŠIN

V dňoch 5. – 7. októbra 2011 sa v Prešove uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Veľká doba v malom priestore – zlomové udalosti v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)* za účasti historikov z ôsmich štátov Európy. Okrem Slovenska na konferencii vystúpili i renomované osobnosti historickej vedy z Rakúska, Nemecka, Českej republiky, Slovinska, Poľska, Maďarska a Ukrajiny. Organizátormi konferencie boli: Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Institut für Geschichte Karl-Franzens-Universität v Grazi, Katedra Jeana Monneta Filozofickej fakulty Masarykovy univerzity v Brne, Slovenská historická spoločnosť pri SAV v Bratislave, Historická spoločnosť kráľovského mesta Prešov, Slovensko-česká/Česko-slovenská komisia historikov. Konferencia bola výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0092/02 Multikultúrny a multietnický charakter východoslovenských miest a jeho vplyv na zlomové udalosti v ich dejinách 19. a 20. storočia a finančne ju podpori-

*Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. otvára medzinárodnú vedeckú konferenciu
v Dvorane evanjelického kolégia. Foto Martin Ďurišin*

li: Vyšehradský fond, Historická spoločnosť kráľovského mesta Prešov, Biskupský úrad Východného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku a súkromné komerčné spoločnosti: Mgr. Miroslav Fecko – Femax Prešov, L.I.A.G., spol. s r. o., Košice – Šaca, OZEX, spol. s r. o., Prešov, GEMOR FASHION, spol. s r. o., Prešov.

Prvý konferenčný deň usporiadatelia umiestnili do historickej budovy evanjelického kolégia. Otvorenie tak prebehlo v jeho majestátnej Veľkej dvorane prednesením príhovorov členov predsedníctva. Vedenia a moderovania otvorenia konferencie sa ujal domáci usporiadateľ a autor myšlienky konferencie *prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.*, ktorý v príhovore vyjadril spokojnosť nad tým, že sa v Prešove podarilo opäť zorganizovať medzinárodné vedecké podujatie historikov, ktorým sa utužuje už akási tradícia úspešných prešovských konferencií so stredo-európskou problematikou. Význam konferencie umocnil svojou prítomnosťou i rektor Prešovskej univerzity v Prešove *prof. RNDr. René Matlovič, PhD.*, ktorý v príhovore vysoko ocenil medzinárodnú konferenciu na pôde Prešovskej univerzity a zaželel jej účastníkom úspešné vedecké podujatie. Aj ďalší dvaja spolu-

organizátori konferencie *prof. Dr. Harald Heppner* z univerzity v Grazi a *doc. PhDr. Vladimír Goněc, CSc.*, z Masarykovej univerzity v Brne vyzdvihli úroveň spolupráce s *prof. PhDr. Petrom Švorcom, CSc.*, i celým historickým pracoviskom na Prešovskej univerzite a ocenili vyvinuté úsilie pri organizácii konferencie. Účastníkom konferencie sa za Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove ako hlavného organizátora tohto vedeckého podujatia prihovorila i jeho riaditeľka *doc. PhDr. Ľubica Harbulová, CSc.*, ktorá privítala prítomných a vyjadrila spokojnosť nad tým, že vy-

Prof. Dr. Harald Heppner (Univerzita v Grazi), prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (Prešovská univerzita v Prešove) a doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc. (Masarykova univerzita v Brne)

Pohľad na účastníkov konferencie v Dvorane evanjelického kolégia. Foto Martin Ďurišín

Prof. Dr. Harald Heppner a doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc. pri otvorení konferencie

Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. a Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz – vystúpenie s referátmi

naložené odborné i organizačné úsilie prináša svoje ovocie vo forme vedeckého sviatku – medzinárodnej konferencie – a popriala všetkým zúčastneným úspešný priebeh rokovania.

Usporiadatelia konferencie rokovanie rozvrhli do tematických blokov, ktoré na seba nadväzovali. V úvodnom bloku *Mestá a regióny* vystúpili traja referenti. Ako prvý vystúpil *prof. PhDr. Roman Holec, CSc.*, ktorý vo svojom príspevku načrtol *Zmeny etnického zloženia miest na Slovensku po roku 1918 a možnosti ich interpretácie*, kde na príklade slovenskej a maďarskej historiografie naznačil politickú instrumentalizáciu národnostnej štatistiky. Nasledoval *prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.*, s referátom *Mestá východného Slovenska v čase prevratu (1918) a po ňom*, v ktorom načrtol komplikovaný proces presadenia slovenského živlu a československej štátnej myšlienky vo východoslovenských mestách, ako i proces ich poslovenčovania, ktorý prebiehal celé medzivojnové obdobie. Záverečné vystúpenie prvého

bloku, ktoré predniesol *doc. Dr. Vincenc Rajšp*, priblížilo *Prelomy v mestách Slovinska v rokoch 1918 – 1919*.

Ďalší blok konferenčných vystúpení bol venovaný mestám mimo karpatského oblúka. V jednotlivých referátoch boli predstavené mestá Brno, Graz, Klagenfurt a Budapešť. *Doc. PhDr. Vladimír Goněc, CSc.*, sa venoval kontinuite a miere diskontinuity v rozvoji mesta Brna v rokoch 1918 – 1930 a postavil si otázku: Brno – od Viedne kam? *Dr. Ulfried Burz* z Klagenfurtskej univerzity predstavil Klagenfurt ako hlavné mesto dobytého hraničného územia v rokoch 1918 – 1929. *Prof. Dr. Nikolaus Reisinger* predniesol príspevok *Graz ako centrálné miesto na južnej trase v prvom desaťročí po páde rakúsko-uhorskej monarchie*, v ktorom zhodnotil prínos koľajovej dopravy na dynamický rozvoj mesta. Posledný referát *Slovenská komunita v Budapešti a rozpad monarchie (1918 – 1920)* prezentoval *PhDr. Ivan Halasz, PhD.*, ktorý na príklade slovenskej evanjelickej komunity v Budapešti v pohnutých dobách revolúcií (občianskej, boľševickej a kontrarevolúcií)

priblížil proces vysporiadania sa Slovákov s otázkou: zostať či odísť do ČSR.

Prvý deň konferencie ukončili organizátori exkurziou po stopách zlomových udalostí v Prešove, ktorou, púťavým výkladom pri prešovských pamätihodnostiach, sprevádzal účastníkov PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.

Druhý deň konferencie, 6. október 2011, prebiehal na Filozofickej fakulte a začal sa blokom *Mestá v karpatskom oblúku*. PhDr. Dušan Kováč, DrSc., vo svojom príspevku *Medzi Prešporokom a Bratislavou* sledoval

premeny mesta Prešporok na Bratislavu v revolučných mesiacoch rokov 1918 – 1919. Ďalším referujúcim bol Mgr. Konrad Meus z Inštitútu histórie Pedagogickej univerzity v Krakove. Dr. hab prof. UR Waclaw Wierzbieniec sa v referáte o židovskej obci v Lvove venoval problému dobročinnosti a sociálnej pomoci v rokoch 1918 – 1929. Nasledovali historici z Ukrajiny doc. Ihor Lichtej, CSc., a doc. Ihor Šnicer, CSc., ktorí načrtli etnopolitický obraz dvoch miest vtedajšej Podkarpatskej Rusi – Užhorodu a Mukačeva. Záver tohto bloku patril domácomu Prešovu. PhDr. Martin Ďurišin sa vo svojom príspevku *Prešov ako centrum „revolúcie“ – Slovenská republika rád (1919)* venoval epizóde maďarskej boľševickej vlády v Prešove. Aj po tomto bloku sa rozvinula plodná diskusia.

Konferencia pokračovala blokom *Mesto a tlač*, v ktorom s príspevkami vystúpili traja referujúci. Dr. Juliane Brandt z Mníchovskej univerzity na základe analýzy príspevkov z miestnych novín predostrela pohľad na *Národno-štátny parlament z perspektívy hornouhorských miest* a ich nemeckého obyvateľstva. Z domáceho Inštitútu histórie predniesol PhDr. Ján Džujko, PhD., referát, v ktorom charakterizoval *Multietnický a multikultúrny charakter Prešova na stránkach východoslovenskej tlače v prvých rokoch samostatnej ČSR (1918 – 1920)*. Dr. Jerzy Kuzicki z Rzeszowskej univerzity vo svojom vystúpení vykreslil *Každodenný život v Sanoku v prvých povojnových rokoch vo svetle miestnej tlače*.

Ďalšia časť konferencie s názvom *Mesto a kultúrny život* ponúkla netradične zaujímavé vystúpenia. Mag. Dipl. Ing. Dr. Alfred Weinmann predniesol príspevok *Symbolika názvov ulíc vo svetle dejín začínajúceho sa 20. storočia na príklade Prahy a Bratislavy*. Ďalší referujúci doc. PhDr. Peter Káša, CSc., predniesol príspevok s názvom *Košice pred a po roku 1918 – obraz mesta v slovenskej a maďarskej umeleckej literatúre*. *Premeny nemeckého múzejníctva na Morave po roku 1918* predostrel vo svojom vystúpení Mgr. Otakar Kirsch, Ph.D. Referát Mgr. Pavla Mašaraka sa niesol v hľadaní odpovede na otázku, či vznik ČSR znamenal zlom v kultúrnom prepojení Brna a Viedne, predovšetkým na poli divadelného umenia. Tradične sa blok ukončil diskusiou.

Záverečným blokom druhého dňa konferencie bol panel *Mesto a vzdelanie*, v ktorom odznegli vystúpenia troch referujúcich. Prof. Dr. Harald Heppner v príspevku *Mesto*

Za predsedníckym stolom sprava: doc. PhDr. L. Franková, CSc., PhDr. N. Jurčišinová, PhD., Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz, prof. Dr. Harald Heppner

a vysoká škola v strednej Európe po prvej svetovej vojne na základe porovnania vybraných univerzitných miest vo viacerých štátoch strednej Európy poukázal na to, aké problémy vznikali a akú úlohu preberali univerzity v mestskom živote. *Doc. PhDr. Libuša Franková, CSc.*, sa vo svojom vystúpení zamerala na *Kultúrno-osvetový život v Prešove v rokoch 1918 – 1928*, ktorý v danom období zohral významnú úlohu pri rozvíjaní národného vedomia svojho obyvateľstva. *PhDr. Nadežda Jurčišinová, PhD.*, v referáte priblížila *Stredné školstvo v Prešove a šarišských mestečkách v rokoch 1919 – 1920 po príchode českých učiteľov*, situáciu ktorého výrazne komplikovali zložité spoločensko-politické okolnosti. Diskusiou sa ukončila pracovná časť druhého dňa konferencie, ktorej program ale vo večerných hodinách pokračoval slávnostnou recepciou s kultúrnym programom.

Záverečný deň konferencie, 7. október 2011, rozdelili organizátori do dvoch blokov. V prvom bloku *Mesto a cirkev* predniesli príspevky rakúsky, maďarský a slovenský historik. *Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz* sa v referáte *Teológia a univerzita v laických (svetských) časoch* zameril na vplyv zániku dunajskej monarchie na protestantsko-teologické vzdelávacie pracoviská v Prahe, Bratislave a Viedni. *PhDr. Pál Illes* predstavil *Cirkevno-rehoľný život v mestách na Slovensku po roku 1918*. *PhDr. Peter Koval', PhD.*, sa v príspevku *Gréckokatolícka cirkev a východoslovenské mestá v rokoch 1918 – 1929* pokúsil priblížiť vnútorný život a činnosť gréckokatolíckej cirkvi, v ktorej boli badaateľné názorové trenice s ohľadom na jej multietnický charakter. Po plodnej diskusii sa konferencia blokom *Mesto a hospodárstvo* dostala do svojho finále. Referát *Finančné ústavy po prevrate (1918 – 1929) a ich vplyv na život miest bývalej Šarišskej župy* predniesol *PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.* V ňom finančné ústavy označil za rozhodujúce inštitúcie, ktoré mali vplyv na miestne hospodárstvo a celkovú prosperitu regiónu. *Mgr. Marek Martin* z Masarykovej univerzity v Brne sa v príspevku *Premena zlínskej spoločnosti v prvej polovici dvadsiatych rokov (v kontexte podnikateľských aktivít miestnych obuvníckych firiem)* venoval konkurenčnému politickému zápasu zlínskych firiem o radnicu. *Zlaté roky „slovanského Nauheimu“ rozvoj kúpeľov Poděbrady po 1. svetovej vojne ako „salónu republiky“* je názov referátu, ktorý predniesol *PhDr. Marek Ďurčanský, PhD.*, z Karlovej univerzity v Prahe. Záverečný príspevok prezentoval *Dr. Łukasz Tomasz Sroka* z Pedagogickej univerzity v Krakove. Konštruktívna odborná diskusia ukončila rokovanie konferencie.

V jej závere prof. *PhDr. Peter Švorc, CSc.*, poďakoval zúčastneným za aktívnu účasť na konferencii, vysoko ocenil úroveň prednesených príspevkov a vyslovil nádej ďalšej odbornej spolupráce. Rovnako aj prof. *Dr. Harald Heppner* a *doc. PhDr. Vladimír Goněc, CSc.*, ako odborní garanti a spoluorganizátori tejto medzinárodnej konferencie poďakovali za precíznu prípravu vydareného vedeckého podujatia stredoeurópskeho významu, ktoré v Prešove zapustilo korene tradície a Inštitútu histórie FF PU potvrdilo jej dobré meno i za hranicami Slovenska. Ostáva len veriť, že ekonomické limity slovenskej historickej vedy v prešovských podmienkach nebudú brzdou rozvoja vedeckej spolupráce, ktorú konferencia rozvinula, a v budúcnosti sa na tradíciu úspešných medzinárodných vedeckých konferencií so stredoeurópskou problematikou opäť nadviaže.

Zasadnutia Česko-slovenskej/Slovensko-českej komisie historikov v roku 2011

Komárno 31. mája – 2. júna 2011
Praha 18. – 20. októbra 2011

Richard PAVLOVIČ

Slovensko-česká/Česko-slovenská komisia historikov uskutočnila v dňoch 31. mája – 2. júna 2011 svoje 34. zasadnutie v Komárne. Hostiteľskou inštitúciou bola Univerzita J. Selyeho (UJS) a hlavne Katedra histórie jej Pedagogickej fakulty. S členmi komisie sa po internom zasadnutí stretli rektor UJS, dekan Pedagogickej fakulty a pracovníci Katedry histórie. Diskutovali o problémoch vzdelávania mládeže maďarskej národnosti na Slovensku, jej zaradenia do občianskej spoločnosti a o napredovaní výučby histórie na univerzite v Komárne.

Komisia zorganizovala, ako je to už pri jej zasadnutiach zvykom, vedecký seminár, tentokrát pod názvom *Mesto a región na novej hranici/Nová hranica v meste a regióne*. Seminár sa konal s podporou medzinárodného Vyšehradského fondu. Téma opäť súvisela s miestom konania. Komárno bolo totiž po prvej svetovej vojne rozdelené medzi Československo a Maďarsko. Po úvodných slovách dekana Pedagogickej fakulty UJS *Lászlóa Szarku*, inak predsedu maďarskej časti Slovensko-maďarskej/Maďarsko-slovenskej komisie historikov, nasledoval vstupný referát *Jana Rychlíka* z Filozofickej fakulty Karlovej univerzity *Hranica v meste – mesto na hranici*. Priblížil problémy európskych miest, rozdelených hranicou, a to od západnej Európy až po Balkán. V následnej diskusii potom zodpovedal na rôzne podrobnosti, týkajúce sa týchto rozdelených miest.

Česko-slovenská komisia historikov na zasadnutí v Komárne. Foto Peter Švorc

Krystof Nowak zo Slezskej univerzity v Katowiciach hovoril v referáte *Cieszyn/Český Těšín: rozdelený život, rozdelená pamäť* o problémoch rozdeleného Těšína po prvej svetovej vojne. Poukázal na rozdielne vnímanie historických udalostí na poľskej a na českej strane. *Muriel Blaive* z Ludwig Boltzmann Institutu vo Viedni prezentovala zaujímavý príspevok *Nová hranica a starý nacionalizmus* na príklade Českých Veleníc. Poukázala na to, že aj keď hranica rozdeľujúca mesto zmizne, hranica v hlavách ľudí zostáva. *Attila Simon* z domáceho pracoviska v referáte *Mesto na hranici (Štátnou a etnickou hranicou rozdelené Komárno medzi dvoma vojnami)* priblížil konkrétne problémy obyvateľov mesta Komárno, ktorí len ťažko prijímali jeho rozdelenie. Štát im v ich každodenných peripetiách vychádzal v ústrety len málo, hranica bola takmer nepriechodná. Keď sa Komárno dostalo po Viedenskej arbitráži do jedného štátu a hranica zmizla, ľudia boli prekvapení, ako sa to druhé mesto zmenilo. Referát *Évy Kovács* „*Kto bude mojim najmilším*“ *Indikátor „hraničnej výmeny“: vývoj sobášneho trhu v rozdelenom Komárne, 1900 – 1940*) predniesol *Roman Holec*. Hovoril o tom, ako rozdelenie mesta ovplyvnilo aj každodenný život jeho obyvateľov, konkrétne v ženbe a vydaji mladých ľudí. Prezentoval aj niekoľko grafov, v ktorých poukázal na pokles sobášov, po roku 1918 už medzištátnych. *Magda Rychliková* predniesla referát *Vplyv politickej hranice na rozdelenie regiónu na príklade oblasti Slovácka a Záhoria*. Taktiež na konkrétnych príkladoch hovorila o živote na tomto území, o menších územných sporoch a s tým súvisiacimi politickými okolnosťami. Záverečný referát *Barnabása Vajdu* z domáceho pracoviska pod názvom *Povojnová éra v komunikatívnej pamäti obyvateľov Komáromu* bol vlastne prezentáciou spoločného projektu s Ludwig Boltzmann Institut vo Viedni, týkajúceho sa rozdelených miest v celej Európe. Referáty budú uverejnené v Československej historickej ročenke 2011.

Samotnému internému rokovaniu komisie dominovala príprava seminárov v Prahe v októbri 2011 a v Skalici v apríli 2012. Komisia získala grant z medzinárodného Vyšehradského fondu, ktorý jej napomôže financovať nielen vydanie ročenky, ale aj prí-

Zľava: PhDr. Petr Hofman, CSc., PhDr. Vojtech Čelko, prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc., doc. PhDr. Vladimír Goněc, DrSc., na konferencii k hospodárskym dejinám Československa. Foto Peter Švorc

Z rokovania česko-slovenskej komisie historikov v Prahe. Foto Peter Švorc

pravu vedeckých podujatí. Prvým bol seminár v Komárne, ďalším tradičný, už 21. ročník Libereckého seminára, týkajúceho sa česko-slovenských vzťahov (august 2011), tiež konferencia o vplyve „veľkej doby“ na obyvateľstvo miest po prelome v roku 1918 v Prešove (5. – 7. októbra 2011), seminár v rámci zasadnutia komisie v Prahe s tematikou hospodárskych dejín (18. – 20. októbra 2011) a 7. ročník konferencie mladých historikov *České, slovenské a československé dejiny 20. stololetí* v Hradci Králové (apríl 2012).

Jesenné zasadnutie komisie sa uskutočnilo 18. – 20. októbra 2011 v Prahe. Samotné rokovania komisie prebehli v Československom dokumentačnom stredisku, ktoré sa pod vedením Viléma Prečana zaoberá dejinami domácej a exilovej antitotalitnej rezistencie v ére komunistického režimu Československa. Zbiera pramene, publikuje výsledky bádateľskej práce, popularizuje historický výskum, a tým prispieva k formovaniu historického vedomia spoločnosti.

Seminár v rámci zasadnutia komisie sa uskutočnil v novej budove Národného múzea v Prahe. V tomto objekte predtým sídlilo Federálne zhromaždenie, neskôr Rádio Slobodná Európa. Generálny riaditeľ Národného múzea *Michal Lukeš* členov komisie previedol po budove a poskytol zaujímavý odborný výklad. Seminár s názvom *Hospodársky nacionalizmus v strednej Európe v 20. storočí* otvoril *Roman Holec*. Priblížil problematiku a vymedzil pojem hospodársky nacionalizmus. *Ludovít Hallon* z Historického ústavu SAV predniesol referát *Medzi národným a hospodárskym nacionalizmom – vzťah slovenského, českého a maďarského finančného kapitálu na slovenskom úverovom trhu po roku 1918*, *Daniela Brádlarová* z Masarykovho ústavu a Archivu AV ČR „*Slovenská akce*“ – *Banka československých legií a její úloha v centralizaci slovenského a podkarpatorského peněžnictví*. *Miroslav Sabol*, taktiež z Historického ústavu SAV, sa venoval *Kapitálovým zmenám v elektrárnenstve Slovenska v 20. rokoch*. Ďalej nasledovali referáty *Jana Čížinského: Nacionální charakter procesu nostrifikace průmyslových podniků v meziválečném Československu*, *Istvána Gaucsíka: Nostrifikácia Rimavsko-muránskej a šalgotarjárskej železiarskej účastinnej spoločnosti*, *Zsombora Bódyho: Symbolische Aufladung einer Investitionsgut mit nationalen Deutungen – Der Ikarusbus als ungarische und sozialistische Ikone* (Symbolické naplnenie jedného výrobku národným výkladom – Autobusy Ikarus ako maďarská a socialistická ikona). *Roman Holec* v príspevku *Aféra Kohorn, česko-slovenské vzťahy a bratislavská Dynamitka (Závody J. Dimitrova)* priblížil medzinárodné súdne spory komunistického Československa týkajúce sa licencií a *Miroslav Londák* hovoril na tému *Ekonomické reformy v Československu v 50. a 60. rokoch a slovenská ekonomika*. V diskusii najviac kontroverzií vyvolal príspevok *M. Londáka*.

Členovia komisie boli prijatí slovenským veľvyslancom v Prahe Petrom Brňom. V jeho prejave, ako aj v prejave tajomníka českej časti komisie Vojtecha Čelka, dominoval fakt, že komisiu prijali všetci slovenskí veľvyslanci pri každom jej zasadnutí v Prahe a že vzájomná informovanosť o aktivitách napomáha rozvoju česko-slovenských vzťahov. V rámci interného rokovania komisie bola dohodnutá ďalšia podpora Libereckému semináru a naplánovanému zasadnutiu komisie v Skalici v apríli 2012 a v Uherskom Hradišti v októbri 2012. Témou seminára v Skalici bude hranica medzi Slovenskom, Moravou a Sliezsokom so všetkými jej vplyvmi na život, hospodárstvo a obyvateľstvo.

**ERASMUS mobility na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty
Prešovskej univerzity v Prešove. Prednášky
doc. PhDr. Václava Vebera, CSc., z Ústavu historických
vied Fakulty filozofickej Univerzity Pardubice**

Prešov 18. – 20. októbra 2011

Nadežda JURČIŠINOVÁ – Peter KOVAL

V októbri akademického roku 2011/12 privítal Inštitút histórie FF PU v Prešove vzácnu návštevu z Českej republiky. V rámci programu ERASMUS realizoval svoje prednášky na našom pracovisku renomovaný český historik doc. PhDr. Václav Veber, CSc., člen Ústavu historických vied Fakulty filozofickej Univerzity Pardubice. Išlo už o druhú návštevu historika z pardubickej univerzity, keď presne pred rokom sme v rámci učiteľských mobilit prijali Mgr. Zbyňka Vydru, PhD.

Doc. PhDr. Václav Veber, CSc., sa vo svojom vedeckom výskume zameriava na dejiny 20. storočia (geograficky zvlášť na územie východnej Európy a Ruska), čomu zodpovedali aj jeho tri prednášky na pôde Prešovskej univerzity. Prvú si so záujmom vypočuli hlavne študenti prvého ročníka magisterského stupňa v odbore história. Bola venovaná problematike *Príčin rozpadu Sovietskeho zväzu*. Doc. PhDr. Veber, CSc., zdôraznil, že tento proces rozpadu začal paradoxne na začiatku 80. rokov, keď komunizmus dosahoval najväčší vrchol rozvoja. Hlavné príčiny zániku tejto veľmoci videl v dvoch rovinách. Vo vnútornej rovine to boli hlavne ekonomický prepad krajiny, ako dôsledok direktívneho vedenia hospodárstva, a ideologická kríza komunistickej strany – jej teoretického základu marxizmu-leninizmu. K vonkajším príčinám rozpadu uviedol doc. PhDr. Veber, CSc., jednak vplyv USA a zmenu ich koncepcie vzťahu k aktívnemu vedeniu politiky voči ZSSR, teda zmenu politiky zadržovania komunizmu na politiku likvidácie komunizmu (oslobodenia komunistických krajín). Druhou príčinou bol, podľa jeho slov, vývoj vo východnej Európe, ktorá sa postupne zbavovala prílišnej pripútanosti k ZSSR. Doc. PhDr. Veber, CSc., zdôraznil, že medzi štáty východnej Európy, kde sa najviac podarilo rozvinúť sieť oponentov ZSSR, patrili Maďarsko a Poľsko, v ktorých existujúce neformálne disidentské skupiny boli vo svojich opozičných aktivitách podporované zo Západu.

Druhá prednáška bola zameraná na problematiku komunistického prevratu v Československu vo februári 1948. So záujmom si ju vypočuli študenti tretieho ročníka bakalárskeho stupňa v odbore história. Doc. PhDr. Veber, CSc., konštatoval, že Február 1948 bol vopred pripravený vojenský politický prevrat za spoluúčasti Štátnej bezpečnosti (ŠtB). Už v novembri 1947 prišlo totiž do ČSR asi 400 „špiónov“ zo Sovietskeho zväzu,

*Doc. PhDr. Václav Veber, CSc.
Foto Peter Koval*

ktorí ho mali pripraviť. Najvyšším funkcionárom Komunistickej strany Československa (KSČ – neskôr ministrom) boli pridelení poradcovia, funkčne najvyšší bol pridelený predsedovi KSČ a po májových voľbách 1946 predsedovi vlády ČSR Klementovi Gottwaldovi. Sovietsky zväz tak do detailov dirigoval celý proces februárových udalostí, ktoré neboli sprevádzané žiadnou masovou podporou. Ako uviedol doc. PhDr. Veber, CSc., uskutočnili sa len dve demonštrácie v Prahe, na ktoré dopravili na 25 autobusoch vybraných a patrične poučených robotníkov z Kladna a Plzne. Ich počet bol komunistickou propagandou neskôr zveličovaný na tisíce. Keďže víťazi píšu dejiny, tak aj KSČ sa postarala o to, aby priebeh februárových udalostí bol verejnosti predstretý v duchu jej ideológie. Do týždňa po prevrate zostavila ŠtB 13-stránkový *Návod výkladu Februára 1948*, ktorý si následne osvojila aj režimu poplatná historiografia. V duchu tohto výkladu napísali traja novinári v roku 1949 nevedeckú prácu pod názvom *Jak to bylo v únoru?*, ktorá sa povinne rozdávala medzi občanmi. Historiografickú podobu dostal výklad v práci *Kronika únorových dnů* od Jindřicha Veselého (bývalého pracovníka ŠtB, neskôr Ústavu dejín KSČ). Prednášajúci poukázal na vplyv Sovietskeho zväzu na vývoj situácie v Československu od roku 1943 do roku 1953, ktorý hodnotil ako veľmi silný. V júli 1945 zriadil NKVD¹ vo vile generálneho tajomníka KSČ Rudolfa Slánskeho stredisko, kde boli prijímané depeše Gottwaldovi z Moskvy a naopak R. Slánsky a K. Gottwald odtiaľ posielali listy a odkazy Stalinovi.² Upozornil na blízke kontakty veľ-

Prednáška doc. PhDr. Václava Vebera, CSc., z univerzity v Pardubiciach. Foto Peter Koval'

- 1 NKVD (Narodnyj komissariat vnutrennych del – Ľudový komisariát vnútra) bol zodpovedný za politické utláčanie počas stalinizmu, najmä za represie. Spravoval systém táborov nútenej práce.
- 2 Stredisko bolo zrušené v lete 1949.

vyslanca v Československu Valeriána Alexandroviča Zorina s Klementom Gottwaldom, s ktorým sa denne stretával pred Februárom 1948 a po ňom.

Česká historiografia o Rusku a ruských dejinách – bol názov tretej prednášky doc. PhDr. Vebera, CSc., ktorú predniesol pre úzky okruh interných doktorandov Inštitútu histórie. Na úvod pripomenul, že počiatky českej vedeckej historiografie siahajú približne do roku 1882. Poukázal na prejavy rusofilstva (obdiv k Rusku) u niektorých českých národovcov koncom 18. a 19. storočia. Málokto z nich poznal osobne Rusko, a tak bol ich pohľad na Rusko zidealizovaný. Tento postoj sa začal meniť pod vplyvom Josefa Dobrovského, ktorý pod vplyvom dojmov získaných z návštevy Ruska v roku 1796 poznamenal, že je potrebné kriticky sa pozrieť na Rusko, čo učinil Karel Havlíček-Borovský po pobyte v Rusku v práci *Obrazy z Ruska*. Až do roku 1918 videli niektorí Česi v Rusku spojenca v česko-nemeckom spore. Prednášajúci priblížil pohľady aj ďalších českých literátov na Rusko. Zdôraznil, že najmä od roku 1882, keď došlo k národnostnému rozdeleniu pražskej Karlo-Ferdinandovej univerzity, čím sa vytvorila samostatná česká univerzita, sa výskumu Ruska a jeho dejinám začala venovať cieľavedomá pozornosť. Súviselo to s ustanovením samostatného pracoviska na českej univerzite, ktoré bolo upriamené na výskum východoslovanských dejín. Menoval konkrétne osobnosti, ktoré sa venovali výskumu slovanských a balkánskych dejín, zvlášť profesora Jaroslava Bydlu, ktorý napísal *Dejiny Ruska* v 19. storočí. Za najlepšieho historika dejín Ruska, akého česká historiografia mala, považoval prednášajúci historika Jana Slavíka. Bližšie popísal jeho činnosť a poukázal na prekážky, ktoré musel prekonávať vo svojej vedeckej práci.

Cyklus prednášok doc. PhDr. Václava Vebera, CSc., potvrdil, že mobility zahraničných kolegov na Inštitúte histórie FF PU umožňujú ako študentom, tak aj pedagógom rozšíriť si svoje poznatky o nové historické fakty a sú dobrou motiváciou hlavne pre študentov k rozhodnutiu stráviť určitý čas aj na zahraničnej univerzite, čo im umožňuje program ERASMUS.

Vedecké kolokvium Teoreticko-praktické a metodologické východiská výskumu dejín miest na východnom Slovensku v stredoveku a v novoveku na Katedre archívniectva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

Prešov 28. október 2011

Ferdinand ULIČNÝ

Uplynulé dve decéniá predstavujú relatívne krátky časový úsek z pohľadu vývoja ľudskej spoločnosti, ale veľmi výrazný predel v organizácii a formálnej náplni ľudských činností. Aj výskum v oblasti spoločenských vied a osobitne v oblasti historického bádania prekonal v tomto období významné zmeny.

Individuálny prístup a postup výskumu, ktorý bol niekoľko desaťročí dominantným koncepcným postupom a prístupom, nahradila kolektívna príprava a prezentovanie ve-

deckého výskumu. Tento formálny posun akceptovali členovia Katedry archívniectva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove už dávnejšie, čoho dôkazom je ich aktívna účasť v grantových a iných spoločných výskumných úlohách. V ostatných rokoch túto skutočnosť umocnili aj tým, že v priebehu druhej polovice roku 2009 uvažovali o vypracovaní spoločnej grantovej výskumnej témy. Počiatkový nasmelý nástup prípravných prác, nepochybne výraznou mierou ovplyvnený aj čiastočnou neskúsenosťou s určitým postupom prípravných činností akceleroval tak, že základná axióma – vypracovanie a písomné predloženie projektu s výrazným potenciálom na pozitívne hodnotenie zo strany grantovej agentúry – bola prijatá, aplikovaná a reálne predložená začiatkom roka 2010 týmto autorským kolektívom: doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc. – vedúca projektu, Mgr. Karin Fábrová, PhD. – zástupkyňa vedúcej projektu, Mgr. Marcela Domenová, PhD., Mgr. Mária Petrovičová, PhDr. Ferdinand Uličný.

Spoločné úsilie autorského tímu bolo korunované pozitívnym hodnotením grantovej komisie VEGA s návrhom (aj) na finančnú podporu tejto výskumnej úlohy, ktorá nesie názov: Ekonomické, sociálne a spoločenské pomery miest na východnom Slovensku v stredoveku a ranom novoveku.

V roku 2011 sa rozbehli v rámci tohto projektu výskumné práce, ktoré predstavovali predovšetkým metodologicko-heuristické a gnozeologické postupy a súvahy, ktoré boli sústredené do prvého spoločného verejného stretnutia. Uskutočnilo sa 28. októbra 2011 na pôde Katedry archívniectva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove s ústredným názvom: *Teoreticko-praktické a metodologické východiská výskumu dejín miest na východnom Slovensku v stredoveku a v novoveku*.

Už samotný názov kolokvia predznamenal skutočnosť, že členovia riešiteľského kolektívu výrazným spôsobom reflektujú skutočnosť, že doterajšie výskumy v tejto oblasti nemôžu byť obmedzujúcim, zavádzajúcim, resp. opomínaným činiteľom pri ich výskumných a hodnotiacich postupoch.

Program prvého kolokviálneho stretnutia obsahoval niekoľko významných čiastkových námetov a tém, z ktorých dominantným spôsobom rezonovala otázka tematického zamerania, prípravy a realizácie vedeckého seminára (záver roka 2011) a vedeckej konferencie (druhá polovica roka 2012). Z oblasti metodologicko-výskumnej boli pertraktované otázky obsahovej koncepcie a rozsahu výskumných úloh jednotlivých členov riešiteľského kolektívu v priebehu roku 2012.

Prítomní konštatovali, že komplexná heuristika dobového písomného materiálu, jeho kritická analýza a vedecká kritika v spojení s komparáciou doterajších vedeckých výskumov v oblasti dejín miest sú jedinou pozitívnou cestou výskumu, ktorá môže rozšíriť, konkretizovať a detailizovať poznanie jednotlivého i všeobecného v našej minulosti.

Prvé vedecké kolokvium, ktoré bolo venované riešeniu aj ostatných súborných, koncepcných a riešiteľských postupov a výstupov pri riešení tohto grantového projektu na pôde Katedry archívniectva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, sa konalo v kolegiálnom riešiteľskom duchu. Predbežné zámery, ktoré prezentovali členovia kolektívu, môžu byť pozitívnym signálom toho, že svojím individuálnym výskumom pri kolektívnom riešení spoločnej témy prispievajú k pozitívnym výsledkom autorského bádania v oblasti výskumu dejín miest na východnom Slovensku.

Konferencie mladých slavistů

Praha 3. – 4. november 2011

Luciána HOPTOVÁ

V dňoch 3. – 4. novembra 2011 sa na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe uskutočnil v poradí už siedmy ročník *Konferencie mladých slavistů*. Organizátorom podujatia bol Ústav východoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. Konferencia bola určená mladým odborníkom, ktorí sa vo svojom výskume zaoberajú slovanskou problematikou. Zámerom organizátorov konferencie bolo umožniť stretnutie mladých odborníkov, vytvoriť im priestor na prezentovanie výsledkov ich bádateľskej činnosti a nadviazanie nových kontaktov. Na konferencii vystúpili mladí odborníci z viacerých európskych univerzít z Českej republiky, Slovenska, Ruska, Poľska, Ukrajiny, Srbska, Estónska, Maďarska a Nemecka. Rokovacími jazykmi boli všetky slovanské jazyky.

Z konferencie mladých slavistov. Foto E. Štefanová

Z tematického hľadiska bolo podujatie rozdelené do viacerých sekcií, ktoré prebiehali paralelne v dvoch miestnostiach. Počas prvého dňa rokovania 3. novembra 2011 vystúpili referujúci v týchto sekciách: Veľkonárodné idey u slovanských etníc, Proces osvojovania slovanských jazykov, Proces osvojovania a vzájomné vplyvy slovanských jazykov, Migrácia Slovanov v priebehu dejín. V druhý deň konferencie, 4. novembra 2011, prebehli vystúpenia referujúcich v sekciách: Slovanské literatúry vo vzájomných reflexiách a konfrontáciách, Náboženská mozaika slovanského areálu a Vzájomné vplyvy slovanských jazykov zo synchronného a diachronného pohľadu.

Z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove sa konferencie aktívne zúčastnila *Luciána Hoptová* s témou *Bieloruská emigrácia v medzivojnovom Československu*. V sekcii Migrácia Slovanov v priebehu dejín vystúpili aj *J. Špiric* zo Srbska a *P. Langenthal* z Maďarska. Zaujímavým vystúpením tejto sekcie bol referát

E. Stefanovej z Ukrajiny, študujúcej na univerzite vo Wroclawe v Poľsku, s názvom Banátska križovatka. Ukrajinci a Bulhari v Južnej Panónii. (Банатский перекресток. Украинцы и болгары в Южной Паннонии).

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove mala zastúpenie aj v sekcii Slovenské literatúry vo vzájomných reflexiách a konfrontáciách, kde vystúpila *Ivana Džundová* s referátom *Slováci a Slovensko očami súčasného Bielorusa alebo Päťsto strán reflexie súčasnej slovenskej literatúry a kultúry v bieloruskom časopise ARCHE*.

Súčasťou konferencie bolo aj neformálne stretnutie referujúcich v druhý rokovací deň, ktoré dopomohlo k nadviazaniu novej medzinárodnej spolupráce medzi mladými vedeckými odborníkmi.

Genealógia a sfragistika očami súčasníka II. Odborný seminár na Inštitúte histórie FF PU v Prešove.

Prešov 10. november 2011

Mariana KOSMAČOVÁ

PhDr. Gabriel Szeghy pri prednáške; zľava Mgr. Marcela Domenová, PhD., Mgr. Martin Bartoš.

Foto Mariana Kosmačová

Účastníci odborného seminára Sfragistika a genealógia očami súčasníka II. Foto Mariana Kosmačová

Využitelnosť pomocných vied historických pri spracúvaní historických tém je široká a ich použitie často nevyhnutné, aj preto je veľká pozornosť venovaná práve otázkam rozpracovania ich metód, postupov či zdrojov. Pestovanie pomocných vied historických ako samostatných odborov si kladie za cieľ aj v poradí už druhý odborný cyklický seminár organizovaný Katedrou archívniectva a pomocných vied historických Inštitútu histórie s názvom *Genealógia a sfragistika očami súčasníka II.*, ktorý sa uskutočnil dňa 10. novembra 2011. Podujatie aj tentoraz prebiehalo na pôde Univerzitnej knižnice Prešovskej univerzity, ktorá bola spolu s MV SR Štátnym archívom v Prešove jeho spoluorganizátorom. Seminár otvorila a moderovala vedúca katedry, predsedníčka organizačného výboru podujatia, Mgr. Marcela Domenová, PhD.

Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove
- Katedra archívnickva a pomocných vied historických
MV SR Štátny archív Prešov

a
Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity v Prešove

Vás v rámci Týždňa vedy a techniky na Slovensku 2011
pozývajú na odborný seminár

„SFRAGISTIKA A GENEALÓGIA OČAMI SÚČASNÍKA II.“

Centrálna študovňa Univerzitnej knižnice Prešovskej univerzity v Prešove
10. novembra 2011 (štvrtok) 14.00 hod.

Program:

Mgr. Martin Bartoš

*Výskum šľachty na Spiši na základe pramennej bázy
v Štátnom archíve v Levoči*

PhDr. Gabriel Szeghy

*Obecné pečate a ich pramenná hodnota
pre výskum dejín obcí v Abovskej a Turnianskej župe*

Diskusia

Tešíme sa na Vašu účasť

Kontaktná osoba (za organizačný výbor):

Mgr. Marcela Domenová, PhD. e-mail: domenova@unipo.sk
Prešovská univerzita v Prešove, Ul. 17. novembra č. 1, 080 01 Prešov

Kým prvý odborný seminár, ktorý sa konal 3. mája 2011, bol venovaný heraldike a sfragistike Spiša a Šariša, jeho druhé pokračovanie obohatilo publikum o možnosti genealogického a sfragistického výskumu. Seminár pozostával z dvoch prednášok, ktoré tentoraz viedli predstavitelia mladšej generácie historikov a zároveň odborníci z praxe, keďže obaja prednášajúci pracujú ako archivári v Archíve mesta Košice (Mesto Košice, Archív mesta Košice).

Ako prvý vystúpil *Mgr. Martin Bartoš* s príspevkom *Výskum šľachty na Spiši na základe pramennej bázy v Štátnom archíve v Levoči*. Autor sa už dlhodobo venuje téme dejín šľachty v tomto regióne, závery svojho výskumu formou parciálnych štúdií publikoval už v niekoľkých odborných časopisoch. Autor vo svojej prednáške predstavil najvýznamnejšie historické práce, ako aj pramennú bázu – archívne fondy nachádzajúce sa v Štátnom archíve v Levoči, týkajúce sa dejín šľachty na Spiši od najstarších čias až do 19. storočia. Príspevok bol nepochybne prínosom, obzvlášť pre študentov zaoberajúcich sa vo svojich záverečných prácach podobnou problematikou. Súčasťou jeho vystúpenia bola aj elektronická prezentácia, ktorá doplnila slovom i obrazom podnetnú a na informácie bohatú prednášku.

Ako druhý vystúpil *PhDr. Gabriel Szeghy*, ktorý sa v príspevku s názvom *Obecné pečate a ich pramenná hodnota pre výskum dejín obcí v Abovskej a Turnianskej župe* venoval teoretickým i praktickým otázkam pôvodu a tvorby obecných sfragistických pamiatok na príklade vymedzeného regiónu. V úvode autor predstavil vývoj tvorby obecných pečatí v regióne, jadrom prednášky boli už samotné pečate vybraných obcí. Z rozboru symbolov vyvodil predpoklady o prevažujúcej hospodárskej činnosti v danej obci, ale zároveň na základe výskumu sa pokúsil o zodpovedanie, potvrdenie i vyvrátenie niektorých teoretických otázok týkajúcich sa sfragistiky a obecných pečatí všeobecne. Ani pri tejto prednáške nechýbala zaujímavá obrazová prezentácia, vďaka ktorej si mohlo obecnstvo urobiť lepšiu predstavu o celkovej problematike vývoja obecnej sfragistiky v oboch župách.

Po vystúpeniach nasledovala diskusia, do ktorej sa s otázkami zapojili aj študenti. Publikum bolo početné, záujem o podujatie prejavili najmä poslucháči odborov Inštitútu histórie – archivári, historici, ale aj študenti dejepisu. Vysoký záujem aj o druhé pokračovanie cyklického seminára je signálom, že pomocné vedy historické sú zaujímavou témou, a tak chcú členovia Inštitútu histórie, najmä Katedry archívniectva a pomocných vied historických, zorganizovať ďalšie pokračovanie aj v nasledujúcom semestri.

Medzinárodná vedecká konferencia 1681 – 1781: storočie v dejinách protestantizmu v Uhorsku (Egy évszázad a magyar protestantizmus történetében)

Prešov 10. – 11. november 2011

Monika BIZOŇOVÁ

Medzinárodná vedecká konferencia *1681 – 1781: storočie v dejinách protestantizmu v Uhorsku (Egy évszázad a magyar protestantizmus történetében)*, ktorá sa uskutočnila v dňoch 10. a 11. novembra 2011 v Prešove, bola organizovaná v rámci spomienky na 330. výročie konania Šopronského snemu a 230. výročie od vydania Tolerančného patentu panovníkom Jozefom II., ktorým bola protireformácia v Uhorsku ukončená.

Na konferencii sa zúčastnilo viac ako 30 prednášajúcich z Čiech, Maďarska a Slovenska. Toto podujatie v budove Evanjelického kolégia v Prešove otvoril svojim príhovorom rektor Prešovskej univerzity v Prešove *prof. RNDr. René Matlovič, PhD.*, a biskup

*Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz.
Foto František Franko*

Uhorský protestantizmus 1681 – 1781. V rámci nej ako prvý so svojim príspevkom *Das Ringen und Religionsfreiheit im Donau – und Karpatenraum zwischen 1681 und 1781* vystúpil *Dr. h. c. Prof. Dr. Karl Schwarz*. Po ňom uviedla *PhDr. Eva Kowalská, DrSc.*, príspevok s názvom *Uhorsko 1681 – 1731: rekatolizácia v znamení práva*. Ďalším prednášajúcim bol *Prof. Dr. Mezey Barna*, ktorý vystúpil s referátom *A protestáns jogtanitás a 17. – 18. században*. Prvú sekciu uzatvoril so svojim príspevkom *Uhorský protestantizmus z pohľadu Augsburského vyznania 1530* *prof. ThDr. Imrich Belejanič, CSc.*

Druhá sekcia zahŕňala viacero domácich a aj zahraničných príspevkov a niesla názov *Od šopronských článkov po satmársky mier*. Veľmi zaujímavý príspevok s názvom *Evangelikusok Rákóczi kormányszó körében* predniesla *Dr. R. Várkonyi Ágnes*. Šopronským článkom sa vo svojom referáte *Šopronské články a ich realizácia v hornouhorských slobodných kráľovských mestách* venoval *prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.* Ďalšou

Východného dištriktu ECAV na Slovensku *Mgr. Slavomír Sabol*, ktorí vyjadrili svoju radosť nad tým, že sa takéto podujatie koná práve na pôde Prešovskej univerzity. Prednášajúcich a hostí konferencie uvítal taktiež prvý prorektor Prešovskej univerzity a riaditeľ Centra excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu Prešovskej univerzity *prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.*

Program prvého dňa konferencie bol rozdelený na dve sekcie, z ktorých prvá niesla názov

Otvorenie konferencie, príhovor prof. PhDr. Petra Kónyu, PhD. Foto František Franko

prednášajúcou bola *prof. PhDr. Marie Marečková, DrSc.*, a vystúpila s príspevkom na tému *Sociální postavení duchovních ve východoslovenských městech v 17. století*. S referátom *Evanjelická cirkev a. v. v posledných rokoch povstania Františka II. Rákócziho* vystúpila *doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc.* Posledné dve vystúpenia patrili zahraničným prednášajúcim. Prvým z nich bol *Dr. Csatáry*

Účastníci konferencie. Foto František Franko

György s príspevkom *Protestánsok és görög katolikusok Északkelet magyarországon Rákoczi – szabadságharc idején* a po ňom *Dr. Sipos Gábor*, ktorý vystúpil s referátom *Főurak az erdélyi református egyházban a 17. – 18. század fordulóján*. Po odprezentovaní spomínaných príspevkov nasledovala diskusia, ktorá zároveň ukončila prvý deň rokovania.

Druhý rokovací deň sa konal v budove Rektorátu Prešovskej univerzity v Prešove a z dôvodu vysokého počtu prednášajúcich sa prednášalo v dvoch skupinách. Prvá skupina začala prvou sekciou s názvom *Protestantské školstvo v 18. storočí*. Ako prvá v rámci nej vystúpila s príspevkom *Prešovské evanjelické kolégium v dobe Tolerančného patentu* *doc. PhDr. Libuša Franková, CSc.* Ďalším prednášajúcim bol *PhDr. & Mgr. Libor Bernát, CSc.* so svojím referátom *Luteránska škola a jezuitské gymnázium, boj o študenta a jeho dobu (na príklade škôl v Trenčíne)*. Nasledujúcim príspevkom bol príspevok *doc. PhDr. Eduarda Lukáča, PhD.*, s názvom *1681 – 1781: storočie ohraničené snahami o reformu vzdelávania na Prešovskom evanjelickom kolégiu*. Prvá sekcia bola ukončená referátom *Dr. Jánosa Ugrai* s názvom *Sárospataki diákok hollandiai peregriációja a 18. században. Kísérlet a németalföldi egyetemjárás számszerűsítésére*.

Druhá sekcia prvej skupiny sa niesla pod názvom *Rekatolizácia v mestách a stolicách* a ako prvá v nej vystúpila *Dr. Dáné Veronka* s príspevkom *Az erdélyi református egyház bécsi ágenciájának kialakulása és első korszaka (1698? – 1741)*. Ďalším zahraničným príspevkom bolo vystúpenie *Balogh Judit* s témou *A katolikus és protestáns elit kapcsolattrendszere a Székelyföldön a 17. – 18. század fordulóján*. Ďalej sa prezentoval *prof. PhDr. ThDr. Peter Zubko, PhD.*, ktorý prispel svojím príspevkom *Rekatolizácia Abovskej, Šarišskej a Zemplínskej stolice v prameňoch rímskokatolíckeho Arcibiskupského archívu v Košiciach*. Ďalšia prednášajúca *Mgr. Monika Bizoňová* predniesla referát s názvom *Rekatolizácia na Spiši a konfesijná štruktúra jeho obyvateľstva vo svetle kanonických vizitácií*. Následne boli odprezentované príspevky od zahraničných prednášajúcich – *Czentheho Miklósa* s názvom *Löcsei evangélikusok az ellenreformáció korában* a *Bogár Judit, PhD.*, ktorá vystúpila s príspevkom *A szepességi evangélikusok helyzete a 18. század elején ifj. Buchholtz György naplójegyzetei alapján*. Poslednou prednášajúcou bola *Mgr. Annamária Kónyová, PhD.*, ktorá predniesla príspevok *Reformovaná cirkev na východnom Slovensku v 17. – 18. storočí*.

Druhá skupina prednášajúcich začala prvou sekciou s názvom *V znamení náboženskej tolerancie*. Ako prvý sa v nej prezentoval *dr. Szabadi István, PhD.* s referátom

Szükségkeresztség: Habsburg kormányzati intézkedések és protestáns ellenállás a 18. Században. Následne vystúpil *Dr. Barta János* s príspevkom *II. József türelmi rendelete és hatása a Doc. Dr. Papp Klára*, ktorá predniesla referát *A Császi ügy és következményei*. Príspevok s názvom *Postavenie evanjelickej cirkvi za vlády Márie Terézie* predniesol *doc. PhDr. Ivan Mrva, CSc.* Tolerančnému patentu sa vo svojom príspevku *Tolerančný patent v Senioráte šiestich slobodných kráľovských miest* venoval *PhDr. Marián Damankoš, PhD.* Ako posledný v rámci tejto sekcie vystúpil *Dr. Buzogány Dezső* s príspevkom *Az egyházközség, mint gazdasági intézmény a 18. században.*

Druhá sekcia druhej skupiny niesla názov *Osobnosti cirkvi v Uhorsku*. Ako prvý svoj príspevok predniesol *PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.*, s názvom *Gregor Berzeviczy, významný predstaviteľ evanjelickej a. v. cirkvi v Uhorsku na prelome 18. a 19. storočia*. Ďalšími referujúcimi boli prednášajúci zo zahraničia: *Dr. Petrőczy Éva* s príspevkom *Megmentő és elveszejtő humor: Czeglédi István kassai prédikátor*, *Dr. Szabó András* s príspevkom *Nánási Fodor János református lelkész önéletírása, 1754* a *Dr. Meszáros András* s referátom *Piaristické osvietenstvo z prelomu 18. a 19. storočia*. Ďalším príspevkom *Mukačevskí biskupi 18. storočia a ich aktivity pre rozvoj cirkevného školstva* sa prezentoval *prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.* a po ňom *Doc. Dr. Ring Éva* s referátom *A Galgócraól elszármazott Andzrej Kaposzta, bankár és Talmud szakértő*. Posledný príspevok *Protestantské osobnosti v slobodomurárskom hnutí* odprednášal *PhDr. Martin Javor, PhD.*

Konferencia priniesla množstvo vzácnych príspevkov, ktoré priniesli nové pohľady na ňou sledované storočie protestantizmu v Uhorsku, a zároveň prispela k upevneniu vzťahov a aj k novej spolupráci historikov z oblasti strednej Európy.

Jubilejná konferencia Genealógia a heraldika, stav a perspektívy

Martin 15. – 16. november 2011

Ferdinand ULIČNÝ

Profesné, ale aj spoločenské združenia si v týchto rokoch pripomínajú výročné obdobie, spájané s počiatkami ich pôsobenia v slovenskom vedeckom prostredí. K takýmto sa priraduje aj Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť (SGHS) pri Matici slovenskej v Martine. Okrúhle, dvadsaťročné pripomenutie činnosti si jej členovia a sympatizanti priblížili na stretnutí v Martine, ktoré sa uskutočnilo 15. – 16. novembra 2011. (<http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/PozvankaGHkonf.doc>)

SGHS vznikla v roku 1991 ako prirodzená reakcia na dovtedajší spoločensko-vedný vývoj, ktorý bol nepriaznivo naklonený jestvovaniu nielen tomuto združeniu. Profesní, ale aj laickí heraldici či genealógovia pritom aktívne, viac – či menej evidentne vstupovali a pôsobili vo vedeckom a verejnom živote takmer sústavne niekoľko dlhých desaťročí. Napriek tomuto faktu nejestvovalo združenie, ktoré by reflektovalo túto skutočnosť a sústredovalo, podporovalo a prezentovalo vedeckú a spoločenskú aktivitu na tomto poli.

Vývoj v tomto smere nadobudol inštitucionálny rozmer v roku 1991 založením SGHS. Ustanovujúce zhromaždenie sa konalo v Martine a absolútne prirodzeným spôsobom vyzdvihlo *prof. PhDr. Jozefa Nováka, DrSc.* do pozície predsedu Spoločnosti. Spoločne s mnohými spolupracovníkmi, ale predovšetkým s dlhoročným tajomníkom *PhDr. Milanom Šišmišom* dlhé roky duchovne spoluvytvárali pracovno-spoločenskú klímu, ktorá sa pozitívnym spôsobom prejavovala nielen pri organizovaní odborných podujatí. Ich hmatateľným prejavom sú zborníkové vydania príspevkov, odznevších, resp. pripravených k týmto stretnutiam. Mnohé z nich predstavujú výrazné míľniky, ktoré jasným a výrazným svetlom reflektujú vývoj heraldiky a príbuzných vedných disciplín nielen v oblasti pomocných vied historických. V tejto súvislosti dovoľm si pripomenúť pamätný príhovor *prof. PhDr. Jozefa Nováka, DrSc.*, ktorým retrospektívne, veľmi kriticky hodnotil odborný prístup nejedného tvorcu obecného erbu v druhej polovici 20. storočia. (Pozri NOVÁK, Jozef: Heraldika na Slovensku. In: *Heraldika na Slovensku*. Martin : Genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997, s. 7-19.) Takéto verejné vystúpenie bolo dovtedy veľmi zriedkavé a ani v nasledujúcich rokoch sa neopakovalo, hoc kritický pohľad heraldika mohol zaznieť veľmi často aj v nasledujúcich rokoch. Podobne kritické slová zazneli aj v podaní *PhDr. Ladislava Vrteľa*, ktorý – z pozície osobne účastného, ale aj ako autor návrhov mnohých erbov – reflektoval veľmi zaujímavým spôsobom vývoj obecnej heraldickej tvorby na Slovensku. (Pozri VRTEL, Ladislav: Heraldická komisia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. In: *Heraldika na Slovensku*. Martin : Genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, 1997, s. 36-41.) Tieto dva príspevky spomínam najmä z toho dôvodu, že z prostredia slovenskej historickej society sa takmer vytratil kritický, ale pritom prísne odborný a vecný pohľad na vedeckú tvorbu súčasnosti, resp. nedávnej minulosti.

Ostatné stretnutie heraldikov a genealógov sa konalo v roku 20. výročia činnosti SGHS. Podobne ako predchádzajúce, aj toto stretnutie spoluorganizátorsky z veľkej časti realizoval *PhDr. Milan Šišmiš* s najbližšími spolupracovníkmi nielen z prostredia Slovenskej národnej knižnice (SNK) v Martine. Stretnutie bolo rozložené na dva rokovacie dni.

Doobedňajšie rokovanie prvého dňa sa nieslo v znamení netradičných pohľadov na genealógiu či heraldiku sprostredkované predovšetkým zahraničnými hosťami z Českej republiky. Poobedňajší program vyplnila prezentácia najnovších publikácií z oblasti genealógie a heraldiky, po ktorej nasledovala exkurzia v priestoroch Oddelenia laboratórneho reštaurovania a konzervovania dokumentov SNK, kde boli prezentované súčasné postupy a procesy ochrany dokumentov.

Druhý rokovací deň sa niesol v znamení príspevkov, ktoré reflektovali „klasické“ výsledky vedeckých a iných výskumov širokého diapazónu bádateľov. Mimoriadne potešiteľná je skutočnosť, že mnohých prednášateľov môžeme priradiť k mladšej generácii, ktorá sa prezentovala zaujímavými výsledkami výskumu.

Účastníci stretnutia, ktoré malo otvorený charakter, a prítomní nielen naslovovzatí odborníci, ale aj laickí záujemcovia, či „pestovatelia“ vedných disciplín, nemohli byť nespokojní. Žánrovo, odborne, ale aj spôsobom prezentácie pestré príspevky načrtli približný obraz o súčasnosti týchto vedeckých disciplín na Slovensku. Nesmierne potešiteľný je aktívny záujem a aj bádateľské počiny mladšej generácie bádateľov. V tomto slova zmysle „staršia“ generácia môže spokojne konštatovať, že vlak nezastal, čo je nesmierne dôležité. Dokonca dôležitejšie ako to, či sa hýbe tým smerom, ktorý by bol očakávaný.

Opäť výborní boli organizátori podujatia. Veľmi správne boli nenápadní, napriek tomu veľmi efektívni. Pripravené spoločenské oživenia, sprievodná predajná výstava kníh a hudobného materiálu (medzi archivármi boli a našťastie aj sú geniálni muzikanti, nielen interpreti, ale aj skladatelia) jednoznačne signalizujú, že sú to nielen odborne, ale aj ľudsky veľmi príjemné stretnutia. Človeku musí srdce plesieť, keď sa môže očami, ale aj duchom kochať knižnými titulmi, ktoré autorsky pripravili mnohí prítomní, a to nielen zo Slovenska. Spomeniem len jedno, možno edične najzaujímavejšie dielo zo spoluautorskej ruky *PhDr. Lubomíra Jankoviča, CSc.* (JANKOVIČ, Lubomír – KOMOROVÁ, Klára: *Klenoty knižnej kultúry a archívneho dokumentárneho dedičstva v zbierkach Slovenskej národnej knižnice v Martine*. Martin : Kozák-Press, 2010), ktoré dopĺňal autorský súbor piesní na vlastnom hudobnom nosiči.

Aj moderátori rokovacieho programu boli nezvyčajne príjemní. Najmä *PhDr. Radoslav Ragač, PhD.* a *PhDr. Milan Šišmiš* z moderátorského miesta poskytli ľubovoľný časový priestor autorom príspevkov. Takto boli vhodným spôsobom skĺbené kratšie vystúpenia s dlhšími, ktoré neopakovateľne kúzelným spôsobom uzatvorilo vystúpenie *PhDr. Ladislava Vrtela* k heraldickým a iným symbolom Evanjelickej cirkvi augsburškého vyznania na Slovensku.

Diskusia, kedysi najočakávanejšia a najbúrlivejšia časť mnohých konferencií a podobných podujatí, aj v tomto prípade bola počas druhého rokovacieho dňa chudobná. Len jediný pozdravný príhovor laického záujemcu o genealogické bádanie nemohol nahradiť snáď aj očakávané diskusné vystúpenia.

Záverečné slovo na konferencii patrilo *prof. PhDr. Jozefovi Novákovi, DrSc.*, ktorý z pozície čestného predsedu SGHS (aktuálne personálne obsadenie všetkých výkonných zložiek SGHS (<http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/organy.html>)) ukončil toto jubilejné stretnutie s prianím pozitívnych bádateľských výsledkov všetkým prítomným.

Ukončenie konferencie bolo plánované na obedný čas, t. j. 12.00 hod. Realita bola taká, že takmer všetci prítomní „vydržali“ do posledných slov prednášateľov, čo sa udiało o 14.00 hod. Aj takáto nepatrná maličkosť môže priblížiť atmosféru stretnutia a nebudem ďaleko od pravdivého konštatovania, že podujatia, ktoré organizačne zastrešovala SGHS, boli a zostáva nám veriť, že aj v budúcnosti budú príjemné, bádateľsky otvorené a odborne obohacujúce.

Záverom malá pripomienka. V roku 2011 oslavuje – aj týmto podujatím – okrúhle jubileum Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej. Jej duchovný zakladateľ, dlhoročný predseda a ideový spolupracovník *prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc.*, oslávil koncom uplynulého kalendárneho roka krásne životné jubileum. Pri tejto príležitosti Spoločnosť vydala v knižnej podobe súbor rozpomienok jubilujúceho *prof. PhDr. Jozefa Nováka, DrSc.* (<http://www.genealogy-heraldry.sk/slo/heraldik.html>). Odporúčam do pozornosti a hoc mnohí z nás už ten-ktorý príbeh aj počuli v autorskom podaní, stále je to úžasné čítanie a (aj) spomínanie.

Štvrté pracovné stretnutie maďarských a slovenských historikov

Szeged 17. – 18. november 2011

Patrik DERFIŇÁK

Medzi podujatia, ktoré už majú svoju tradíciu a vo viacerých smeroch aj reálne výsledky v podobe konferencií, vedeckých štúdií, výskumnej i pedagogickej spolupráce či výmeny odbornej literatúry, patrí pracovné stretnutie maďarských a slovenských historikov, striedavo uskutočňované v Szegede alebo Prešove. Už v poradí štvrté podujatie prebiehajúce v dňoch 17. a 18. novembra 2011 pripravili aj s podporou ďalších inštitúcií pracovníci Historického ústavu Filozofickej fakulty Szegedskej univerzity, predovšetkým Katedry stredovekých a ranonovovekých maďarských dejín, pričom ku kvalitnej organizácii pripojili aj povestnú pohostinnosť.

Zo slovenskej strany sa tohto ročníka zúčastnili pracovníci z dvoch pracovísk, Prešovskej univerzity a Katolíckej univerzity v Ružomberku. Počtom podstatne silnejšia

V Szegede. Prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., PhDr. Martin Javor, PhD., Mgr. Marcela Domenová, PhD. Foto Patrik Derfiňák

Účastníci pracovného stretnutia. Foto Patrik Derfiňák

Diskusia na pracovnom stretnutí. Foto Patrik Derfiňák

prešovská skupina historikov pritom aktívne vystúpila aj s referátmi na dohodnuté témy. Vzhľadom na pomerne značný počet referujúcich, solídnu časovú dotáciu i diskusiu, ktorá sa k jednotlivým príspevkom rozvinula, organizátori úvodnú časť rokovania rozdelili do dvoch sekcií. Prvá z nich bola venovaná predovšetkým vybraným problémom stredovekých dejín. Zo slovenských historikov svojím referátom *Prešov na prelome stredoveku a raného novoveku* značnú pozornosť vzbudila *Mgr. Marcela Domenová, PhD.* Téma i forma spracovania získaných materiálov bola zaujímavá najmä pre maďarských historikov realizujúcich svoj výskum k dejinám správy, hospodárstva a každodennosti v archívoch na území dnešného Slovenska. O výsledkoch ich činnosti v dostatočnej miere informoval napríklad príspevok *Anity Kruták* s názvom *Kongregácie na území dnešného Slovenska v období Drugetovcov*.

V druhej sekcii, vedenej *prof. PhDr. Petrom Kónyom, PhD.*, sa referujúci venovali obdobiu 16. – 19. storočia. O rozhodne zaujímavej škále prezentovaných problémov svedčí napríklad príspevok *dr. Z. Bagiho Prečo je dôležitý výskum 15 – ročnej vojny?*, v ktorom načrtnol nielen celý rad nových otázok súvisiacich s touto problematikou, ale aj možné prístupy k ich riešeniu. Zo slovenských bádateľov v tejto sekcii vystúpili *PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.*, s príspevkom

Na ceste domov. Foto Patrik Derfiňák

Gregor Berzeviczy a jeho pôsobenie v cirkevnej politike a PhDr. Martin Javor, PhD., s referátom Protestanti v slobodomurárskom hnutí v Uhorsku v 18. storočí. Kým prvý mapoval niektoré vybrané fázy pôsobenia významného funkcionára evanjelickej augsburského vyznania cirkvi v Uhorsku, najmä na začiatku 19. storočia, druhý sa vo svojom vystúpení venoval podstatne širšej problematike postavenia a činnosti protestantov v slobodomurárskom hnutí v Uhorsku. Osobitnú pozornosť pritom venoval niektorým osobnostiam, lóžam a periodikám, ktoré slobodomurári vydávali.

Po krátkej prestávke pokračovalo jednanie v spoločnej, spojenej tretej sekcii, kde pod vedením *doc. S. L. Tótha* prezentovalo viacero bádateľov referáty venované dejinám školstva, politiky, ale aj výsledky výskumov v oblasti šľachtických rodov. Zo slovenských historikov vystúpil v tejto časti *prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.*, s príspevkom *Prešovské kolégium v 17. storočí.* V rámci neho predstavil nielen úspechy, ale aj problémy, s ktorými sa musela vysporiadať táto významná protestantská škola v období nielen stavovských povstaní, ale aj nastupujúcej protireformácie. Z maďarských historikov vzbudil pozornosť najmä príspevok *dr. H. Tóth* s názvom *Jedno storočie vojenskej dynastie – rod gyöngyösi Nagy.* Okrem pozoruhodných informácií mapujúcich život obyvateľstva v oblasti uhorsko-tureckej hranice, ponúkla autorka zaujímavý metodický postup pri spracovávaní ďalších podobných uhorských rodín. Ako sa v následnej diskusii viacerí prítomní bádatelia venujúci sa tejto problematike zhodli, torzovitost' materiálov v tureckých archívoch, žiaľ, zatiaľ neumožňuje realizovať podobné výskumy aj na druhej strane hranice.

Dôležitou časťou podujatia bola prezentácia časopisov a zborníkov vydávaných oboma stranami. Slovenskí historici prezentovali viaceré časopisy, vydávané ich pracoviskami. Prešovské časopisy *Historia Ecclesiastica* a *Annales historici Presovienses* predstavili *prof. PhDr. Peter Kónya, PhD.* a *PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD.* Periodikum *Kultúrne dejiny* vychádzajúce v Ružomberku propagoval *Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD.* Z domácich účastníkov sa prezentácie časopisu *Chronica* ujal *dr. Zs. Hunyadi.* Okrem načrtnutia vzájomných možností publikovania a spolupráce na rozsiahlejších projektoch si obe strany vymenili aj väčšie množstvo odbornej literatúry. Ako vo svojom prejave uviedol *dr. L. Kövér*, vedúci Historického ústavu Filozofickej fakulty Szegedskej univerzity: „... ani budapeštianska, ani bratislavská burza s veľkou pravdepodobnosťou nebudú reagovať na túto konferenciu, kde sa stretli slovenskí a maďarskí historici. O to väčšiu pozornosť, s veľkou pravdepodobnosťou, toto stretnutie vzbudí v odborných kruhoch ...“. Aj preto musíme veriť, že toto po všetkých stránkach úspešné podujatie bude mať v nasledujúcich rokoch, aj napriek sťaženým ekonomickým podmienkam, príležitosť na ďalší rozvoj.

Konferencia Regionální vlastivědná periodika a jejich místo v historiografii

Vlašim 24. – 25. november 2011

Peter KOVAL

Miesto konania konferencie – Muzeum Podblanicka.

Foto Marcela Zdrubecká

PhDr. Peter Koval, PhD. pri prezentácii referátu.

Foto Marcela Zdrubecká

Začiatkom kalendárneho roka 2011 bola prostredníctvom viacerých informačných ciest rozšírená správa o príprave jednej zaujímavej akcie v Českej republike. Organizátori (Štátny oblastný archív v Prahe, Štátny okresný archív v Benešove a Múzeum Podblanicka) sa rozhodli zorganizovať konferenciu pri príležitosti okrúhleho 50. výročia vydávania Vlastivědného sborníka Podblanicka.

Akcia bola naplánovaná na druhú polovicu novembra roku 2011 a pre veľký záujem účastníkov ju organizátori z pôvodného jedného dňa predĺžili na dva. Konferencia pod názvom *Regionální vlastivědná periodika a jejich místo v historiografii* sa konala 24. a 25. novembra 2011 v zámku Vlašim, ktorý je aj sídlom Múzea Podblanicka. V dôsledku neprítomnosti niektorých prednášajúcich došlo na začiatku k istým menším organizačným zmenám, čo je inak bežnou záležitosťou na akciách podobného druhu. Prvý deň však neostal ochudobnený, nakoľko v ňom vystúpilo vyše 15 účastníkov so svojimi príspevkami. Išlo o zau-

jímavú skupinu viacerých, zvlášť pre českú historickú a vlastivednú verejnosť, známych odborníkov. Ich príspevky sa týkali problematiky regionálnych vlastivedných periodík, riešenej z viacerých uhlov pohľadu, a tak odznel úvodný referát na tému *Regionálne historické periodiká v európskom kontexte* (prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., Historický ústav AV ČR), nasledovaný priblížením *Genézy regionálnych vlastivedných*

periodik na Benešovsku a Sborníka vlastivědných prací z Podblanicka (PhDr. Eva Procházková, Státní okresní archiv Benešov). Další prezentácie boli tiež mimoriadne zaujímavé a dotýkali sa otázok vlastivedného výskumu v jednotlivých regiónoch Českej republiky, rozoberali históriu vydávania vybraných vlastivedných periodík a ich miesto v regionálnej, ako aj celorepublikovej historiografii. Niektorí prezentujúci sa sústredili na riešenie otázky vplyvu regionálnych periodík na historické bádanie a pod. Rečníci aktívne vystupujúci na konferencii zastupovali celý rad hlavne historických pracovísk z Českej republiky. Na akcii vystúpili zástupcovia historických pracovísk, akými sú: Historický ústav AV ČR, Ústav dějin umění AV ČR, Památník národního písemnictví, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, katedry histórie na Západočeskej univerzite v Plzni a Technickej univerzite v Liberci. Rovnako mali zastúpenie aj mnohé české štátne, okresné a mestské archívy a múzeá. Zo Slovenska sa akcie zúčastnil *Mgr. Luboš Kačírek, PhD.*, z Katedry etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a *PhDr. Peter Koval', PhD.*, z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove.

Organizátori zabezpečili pre všetkých zúčastnených v prvý večer spoločenské poseidenie s kultúrnym programom a po odznení posledného príspevku a následnej diskusii aj odbornú prehliadku zámku Vlašim a jeho parku. Aj táto akcia potvrdila, že záujem o témy podobného druhu je v širšej historickej verejnosti veľký, a nie je to snáď len náš názor, že stretnutia podobného druhu môžu len ďalej motivovať výskumníkov a aktivizovať historický či vlastivedný výskum v jednotlivých regiónoch.

*Riaditeľ múzea
Mgr. Radovan Čáder
pri otvorení konferencie.
Foto Marcela Zdrubecká*

Auditorium konferencie. Foto Marcela Zdrubecká

Hľadanie spoločného jazyka o spoločnej minulosti. Dialóg mladej generácie slovenských a maďarských historikov.

Bratislava 24. – 25. november 2011

Ivana ŠKULECOVÁ

V dňoch 24. a 25. novembra 2011 sa v Bratislave pod záštitou Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky a Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach uskutočnil Medzinárodný vedecký seminár s názvom *Hľadanie spoločného jazyka o spoločnej minulosti. Dialóg mladej generácie slovenských a maďarských historikov*. Zúčastnili sa ho doktorandi odboru história a mladí historici zo Slovenska a Maďarska.

Podujatie začalo vo štvrtok 24. novembra 2011 v podvečerných hodinách neformálnym spoločenským stretnutím, spoločnou večerou. Prítomní mali možnosť vzájomne sa zoznámiť a v spoločných rozhovoroch sa oboznámiť s témami svojho výskumu. Pracovná časť podujatia sa začala nasledujúce ráno 25. novembra 2011. Príhovormi ho otvorili: minister zahraničných vecí Slovenskej republiky *Ing. Mikuláš Dzurinda, CSc.*, ďalej riaditeľ Kultúrneho inštitútu Maďarskej republiky v Bratislave *Mgr. István Kollai* a odborní garanti podujatia, za slovenskú stranu *prof. PaedDr. Štefan Šutaj, DrSc.*, a za maďarskú stranu *doc. László Szarka, CSc.* Po úvodných príhovorochoch nasledovali jednotlivé príspevky účastníkov seminára. Boli rozdelené do štyroch blokov, podľa tematického zamerania referátov. V prvom bloku s názvom *Vytváranie historických mýtov a vzájomných stereotypov* vystúpili: *PhDr. Slávka Otčenášová, M.A., PhD.*, z Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ďalej *Mgr. Ágnes Tamás* z Katedry modernej a najnovšej maďarskej histórie Filozofickej fakulty Univerzity v Szegede a *Thomas Szerecz, M.A.* z Katedry histórie Stredoeurópskej univerzity v Budapešti. V druhom bloku s názvom *Nové výzvy starých interpretácií v slovenskej a v maďarskej historiografii* s referátom vystúpili: *Mgr. Ivana Škulecová* z Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, *Mgr. Mátyás Erdélyi* z Katedry histórie Stredoeurópskej univerzity v Budapešti a *Mgr. Alica Kurhajcová* z Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. V nasledujúcom treťom bloku nazvanom *Zvádzanie súbojov o identitu v multi-kultúrnom prostredí očami historikov* vystúpili: *Mgr. Nikola Regináčová* z Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, *Tibor Kőmives, PhD.*, z Archívu Univerzity v Miskolci, *Mgr. Ladislav Gergely* zo Spoločenskovedného ústavu Slovenskej akadémie vied v Košiciach, *Mgr. Miron Breznoščák* z Katedry histórie Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a *Mgr. Veronika Gayer* z Katedry dejín kultúry Filozofickej fakulty Univerzity Eötvösa Loránda v Budapešti. V poslednom bloku s názvom *Nové témy a nové prístupy komparatívneho historického výskumu* vystúpili: *Mgr. Csaba Zahorán* a *Mátyás Binder, PhD.* z nadácie Terra Recognita v Budapešti a *Mgr. Mária Tömösváryová* z Katedry histórie Stredoeurópskej univerzity v Budapešti.

Zámerom podujatia, ako naznačoval už jeho názov, bolo hľadať spoločný jazyk o spoločnej minulosti Slovákov a Maďarov. Seminár poskytol účastníkom možnosť

oboznámiť sa s niektorými témami, ktorými sa zaoberajú mladí slovenskí a maďarskí historici, a nadviazať kontakty. Stretnutie sa uskutočnilo v priateľskom duchu, s výborným organizačným zabezpečením. Výsledkom medzinárodného vedeckého seminára bude aj zborník príspevkov.

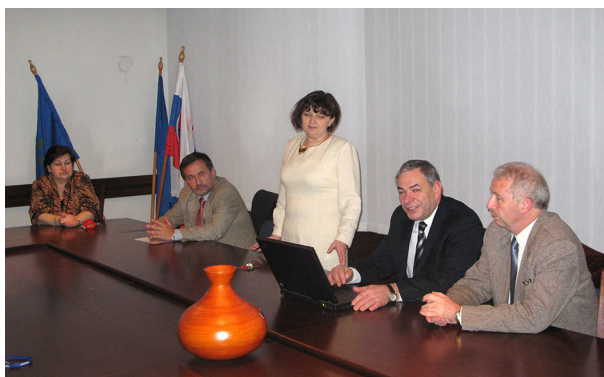
Hľadali možnosti spolupráce medzi inštitútmi histórie v Prešove a Krakove

Prešov 1. december 2011

Nadežda JURČIŠINOVÁ

V prvý deň posledného mesiaca roku 2011 navštívili Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity (IH FF PU) v Prešove predstavitelia Pedagogickej univerzity v Krakove – riaditeľ Inštitútu histórie Humanitnej fakulty Pedagogickej univerzity v Krakove *prof. dr. hab. Zdzislaw Noga* a dekan Humanitnej fakulty Pedagogickej univerzity v Krakove *prof. dr. hab. Kazimierz Karolczak*.

Hostí privítala riaditeľka IH FF PU *doc. PhDr. Ľubica Harbul'ová, CSc.* Oboznámila ich s personálnym zložením inštitútu, jeho odborným zameraním a študijnými programami, v ktorých sa študenti majú možnosť pripravovať na budúce povolanie (ide o odbory história, učiteľstvo v kombinácii s jazykom alebo iným odborom, archívniectvo a pomocné vedy historické a dejiny religii), pričom dodala, že vo všetkých odboroch má inštitút akreditované bakalárske a magisterské štúdium. Zdôraznila, že na IH FF PU sa realizujú rigorózne skúšky, že je školiacim pracoviskom na doktorandské štúdium a má právo habilitácie a inaugurácie v odboroch história a slovenské dejiny. Zvýraznila niektoré významné aktivity pracoviska, zvlášť tie, ktoré sa konali v roku 2011. V prvom rade išlo o XIV. zjazd Slovenskej histo-

Doc. PhDr. Ľubica Harbul'ová, CSc., riaditeľka Inštitútu histórie víta poľských hostí na pôde FF PU.

Foto Peter Koval'

Dekan Humanitnej fakulty Pedagogickej univerzity v Krakove prof. dr. hab. Kazimierz Karolczak.

Foto Peter Koval'

*Stretnutie s poľskou delegáciou.
Foto Martin Ďurišin*

*Stretnutie s poľskou delegáciou.
Foto Martin Ďurišin*

rickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, ktorý sa po prvý raz v jej histórii konal v Prešove 26. – 28. apríla a organizačne ho zabezpečoval inštitút. Pripomenula tiež medzinárodnú vedeckú konferenciu pod názvom Veľká doba v malom priestore. Zlomové udalosti v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929), ktorá sa uskutočnila začiatkom októbra 2011. Podčiarkla, že členovia inštitútu sú zapojení do riešenia viacerých grantových programov VEGA a KEGA. V krátkosti poukázala na vedecko-výskumné zameranie pracovníkov inštitútu a na fakt, že v rámci slovenských dejín sa venuje zvláštna pozornosť regionálnym dejinám. Hostí informovala, že inštitút vydáva dve periodiká, a to *Dejiny* (v elektronickej podobe) a *Annales historici Presoviensis* (časopis IH). Možnosť

publikovať výsledky svojho vedeckého výskumu v nich majú nielen členovia inštitútu, ale aj jeho spolupracovníci z rôznych pracovísk v SR a v zahraničí.

Po vystúpení riaditeľky sa ujali slova vedúci alebo zástupcovia jednotlivých katedier IH, ktorí predstavili svoje pracoviská, členov katedry, ich vedecko-výskumné zameranie a pedagogickú činnosť. Katedru najstarších dejín a dejín religii prezentoval jej vedúci *doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc.* Poznamenal, že členovia katedry zabezpečujú výučbu najstarších národných a svetových dejín a dejín religii. O katedre archívniectva a pomocných vied historických hovorila jej vedúca *Mgr. Marcela Domenová, PhD.*, a o katedre stredovekých a ranonovovekých dejín sa v stručnosti zmienil jej člen *Mgr. Ján Adam, PhD.* Činnosť katedry novovekých a najnovších slovenských dejín v stručnosti popísala jej vedúca *PhDr. Darina Vasil'ová, PhD.*, a katedru novovekých a najnovších všeobecných dejín predstavila riaditeľka inštitútu a zároveň členka tejto katedry.

Poľskí hostia takisto stručne oboznámili prítomných s činnosťou svojich pracovísk. Načrtli možnosti spolupráce s IH FF PU. Zaujímavou a pre niektorých členov IH FF PU aj výzvou k akceptácii bola ich ponuka na vystúpenie s referátom na konferencii pod názvom *Mestá stredovýchodnej Európy (18. – 20. st.) – Miasta w Europie Środkowo-Wschodniej (XVIII - XX wiek)*. Medzinárodné vedecké podujatie pripravuje na 5. až 8. marca 2012 práve tento krakovský inštitút.

Riaditeľka inštitútu *doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc.*, uvítala návrhy a takisto ponúkla spoluprácu najmä vo vedecko-výskumnej činnosti. Za dôležité považuje najst

také témy na spracovanie, na ktorých by mohli participovať zástupcovia oboch pracovísk. Vhodnou cestou k tomu by mohol byť spoločne vypracovaný vedecký projekt. Riaditeľkin návrh podporil prodekan FF PU v Prešove a člen IH FF PU v Prešove *prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.* Naznačili sa aj možnosti ďalšej spolupráce medzi oboma pracoviskami v oblasti vedeckého výskumu, spoločného organizovania konferencií a v oblasti mobilit učiteľov a študentov.

Na záver stretnutia sa riaditeľka IH FF PU poďakovala hosťom za návštevu a pred všetkými prítomnými vyslovila presvedčenie, že spolupráca oboch pracovísk sa rozvinie, potrebuje však iniciatívu a aktivitu ich pracovníkov. Prvé kroky sa urobili na stretnutí v Prešove.

Heuristika pramennej databázy a stav poznania dejín miest a obcí na východnom Slovensku v stredoveku a ranom novoveku

Prešov 5. december 2011

Lukáš RENDEK

Heuristika pramennej databázy a stav poznania dejín miest a obcí na východnom Slovensku v stredoveku a ranom novoveku je názov vedeckého seminára, ktorý v rámci grantového projektu VEGA – *Ekonomické, sociálne a spoločenské pomery miest na východnom Slovensku v stredoveku a ranom novoveku* zorganizovala dňa 5. decembra 2011 na pôde Prešovskej univerzity Katedra archívnictva a pomocných vied historických IH FF PU spolu s MVSR Štátnym archívom v Prešove.

Hlavným cieľom podujatia bolo zhodnotiť doterajší historický výskum dejín východoslovenských miest, obzvlášť Bardejova, Prešova, Sabinova a Kežmarku v ich najrozličnejších aspektoch, a tiež poukázať na možnosti a ďalšie smerovanie a tendencie tohto výskumu najmä na poli ich stredovekých a ranonovovekých dejín, čo pre zúčastnených prízvukoval aj samotný názov podujatia.

Zlava: Mgr. Karin Fábrová, PhD., Mgr. Marcela Domenová, PhD., počas prednášky.

Foto Lukáš Rendek

Doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc., počas prednášky. Foto Mariana Kosmačová

Vedecký seminár otvorila *doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc.*, ako hlavná riešiteľka projektu, ktorá prítomné publikum privítala a po krátkom príhovore účastníkov oboznámila s aktivitami, zameraním a hlavnými cieľmi projektu na nasledujúce obdobie. Následne sa už publikum malo možnosť započúvať do príspevkov jednotlivých referujúcich. Ako prvá odprezentovala výsledky svojho doterajšieho, dlhoročného bádania daňových kníh práve *doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc.* Vo svojom príspevku *Stav poznania dejín mesta Sabinov vo svetle daňových kníh* upozornila na ďalšie dodnes celkom nezodpovedané otázky pri sledovaní spoločenského vývoja a vývinu v meste Sabinov. Poukázala na nevyhnutnosť štúdia zachovaných daňových kníh, ako významných dokumentov a produktov mestskej kancelárie, ktoré značne napomáhajú pri analýze ako spoločenského statusu, tak aj etnického a demografického zloženia obyvateľstva toho-ktorého mesta, v danom prípade Sabinova v jeho stredovekých a ranonovovekých dejinách.

V druhom referáte si mohli účastníci vypočuť *Mgr. Marcelu Domenovú, PhD.*, ktorá vo svojej prezentácii predstavila tému *Stav zachovania písomných prameňov k dejinám mesta Prešov – analýza, interpretácia*. Účastníkom ponúkla detailný pohľad na bibliografiu a historiografiu odborných prác týkajúcich sa dejín mesta Prešov do súčasnosti, ako domácich, tak aj zahraničných. Vo svojom referáte neopomenula ani archívne dokumenty, upriamujúc pohľad aj na ich odkazy v doteraz publikovaných pramenných edíciách. Súčasťou prezentácie bola aj obrazová ukážka archívnych dokumentov – mestské a daňové knihy, listiny, testamenty, matriky novoprijatých mešťanov, právne zbierky, korešpondencia...

Mgr. Karin Fábrová, PhD., si všimala metodologické východiská pri výskume dejín mesta Kežmarok. Konštatovala najmä chybnú dejinnú a opakovanú interpretáciu viacerých historikov pri sledovaní mestotvorného procesu vývoja Kežmarku. Karin Fábrová poukázala na základný a chybný problém chápať Kežmarok ako slobodné kráľovské mesto alebo ako mesto až v období 14. storočia, v roku 1380. Východisko vidí v opätovnom návrate k štúdiu udelených mestských privilégií, ktoré Kežmarok získal v roku 1269 od uhorského panovníka Bela IV. Na problematike mestských privilégií sa dá jednoznačne vidieť a sledovať dejinný vývin miest, ich správy, no predovšetkým právneho postavenia v Uhorsku.

O obdobný problém sa rovnako vo svojom vystúpení zaujímala aj *Mgr. Mária Fedorčáková, PhD.* Pod názvom *Písomné pramene k poznaniu dejín mesta Bardejov v stredoveku* sa upriamila na problematiku najstaršej písomnej zmienky k Bardejovu z roku 1241, ako aj na nedoriešený problém bardejovských cistercitov – listinu Bela IV. a jej dvojitú interpretáciu od prof. PhDr. Branislava Varsika, DrSc. a prof. PhDr. Ferdinanda Uličného, DrSc. V tomto zmysle takisto zdôraznila dôležitosť uskutočnenia archeologického výskumu, ktorý by osídľovací a mestotvorný proces Bardejova v období 13. a 14. storočia bližšie zadefinoval a určil. M. Fedorčáková na druhej strane taktiež zhodnotila základnú východiskovú pramennú databázu mestských písomností z obdobia stredoveku, ktoré tvoria významný zdroj historických informácií o meste pre uvedené obdobie.

Na záver podujatia odzneli ešte tri príspevky interných doktorandov katedry. *PhDr. Ferdinand Uličný* sa vo svojom referáte zamerl na migračné aspekty stredovekého obyvateľstva mesta Prešov. *Mgr. Mariana Kosmačová* analýzou kanonických vizitácií poukázala na možnosti a využitie týchto cirkevných prameňov pri sledovaní nielen

Účastníci vedeckého seminára. Foto Mariana Kosmačová

konfesionalnej štruktúry obyvateľstva príslušných šarišských obcí, ale aj pri poznávaní histórie domus, sakrálnej interiérovej a exteriérovej architektúry či sakrálneho umenia, ako aj rozriešenie otázok ohľadne majetkovo-vlastníckych pomerov príslušných farností, obcí a podobne. Ako posledný sa ujal slova *Mgr. Lukáš Rendek*, ktorý sa venoval problematike epigrafiky, v jej spojitosti s kampanológiou. V príspevku stručne zhodnotil súčasný stav a perspektívy kampanologického výskumu na území mesta Prešov a ostatných miest východného Slovenska. Konštatoval, že súčasný výskum dejín zvonov a ich pôvodcov ďaleko zameškáva za európskym kampanologickým výskumom, a preto je potrebné podľa súčasných vedeckých trendov upriamiť pozornosť prioritne na terénny výskum kampaníl a jednotlivých zvonových stanovišť východného Slovenska. V predmetnom príspevku tiež zaujímavovo rozvinul polemiku resp. hypotézu o existencii vôbec prvého známeho zvonolejárskeho cechu v Prešove, a tým aj na Slovensku, na základe jeho doterajšieho štúdia archívnych dokumentov v Štátnom archíve v Prešove, pobočka Prešov, čím naznačil aj ďalšie vedecké smerovanie tejto subdisciplíny epigrafiky v meste.

Po odznení príspevkov napokon doc. PhDr. Bodnárová, CSc., poďakovala prítomným, čo ocenili poslucháči najmä z radov študentov histórie, archívniectva a spríbuznených odborov potleskom, a upovedomila na pripravované vydanie zborníka z tohto vedeckého podujatia.

Študenti z Michaloviec na Inštitúte histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove

Prešov 8. december 2011

Martin ĎURIŠIN

Doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc. počas uvítacieho prejavu v zasadacej sieni dekanátu Filozofickej fakulty PU v Prešove. Foto Martin Ďurišín

Prodekan Filozofickej fakulty PU v Prešove doc. Mgr. Martin Ološtiak, PhD. pri predstavovaní možnosti štúdia na fakulte. Foto Martin Ďurišín

Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v rámci pripravovaného dňa otvorených dverí, ako to už je dobrým zvykom, otvoril na požiadanie rád a ochotne svoje dvere i v „predtermíne“, tentokrát študentom a ich pedagógom z gymnázia z Michaloviec. Gymnázium Pavla Horova v Michalovciach patrí medzi tie stredné školy, ktoré s Inštitútom histórie FF PU v Prešove udržiavajú nepretržitý kontakt a vytvárajú tak nadštandardné vzťahy aj zásluhou svojich bývalých študentov – PhDr. Vladimíra Hirjaka a Mgr. Mateja Starjaka, dnes pedagógov tohto renomovaného michalovského gymnázia. Toto gymnázium dlhodobo vysiela Inštitútu histórie FF PU v Prešove výborných študentov, ktorí zvyčajne štúdium na vysokej škole úspešne zvládnu, a ako jej absolventi ďalej šíria dobré meno fakulty a inštitútu. Azda najlepším príkladom tohto tvrdenia je skutočnosť, že Inštitút histórie má vo vedení dvoch absolventov práve z Gymnázia Pavla Horova v Michalovciach – pani riaditeľku doc. PhDr. Ľubicu Harbutovú, CSc., a vedúceho Katedry najstarších dejín a dejín religii doc. PhDr. Mariána Vizdala, CSc.

Práve títo dvaja vrcholní reprezentanti inštitútu 8. decembra 2011 privítali študentov michalovského gymnázia a sprevádzali ich priestormi akademického prešovského historického pracoviska.

*Mgr. et Mgr. Mária Fedorčáková, PhD.
pri prezentácii študijného programu
archívnictvo. Foto Martin Ďurišín*

*PhDr. Vladimír Hirjak a Mgr. Matej Starják
– pedagógovia Gymnázia Pavla Horova v Michalovciach.
Foto Martin Ďurišín*

V Zasadacej sieni Dekanátu Filozofickej fakulty PU ich prijal prodekan fakulty *doc. Mgr. Martin Ološtiak, PhD.*, ktorý študentom predstavil Filozofickú fakultu Prešovskej univerzity v Prešove a možnosti štúdia na fakulte. Následne riaditeľka Inštitútu histórie *doc. PhDr. Ľubica Harbulová, CSc.*, názorne, mediálnou prezentáciou, predstavila Inštitút histórie, jeho dejiny, no predovšetkým jeho súčasnosť. Poukázala na odborne kvalifikované personálne zloženie inštitútu a možnosti štúdia na Inštitúte histórie, jeho študijné programy a formy štúdia, a poukázala aj na ďalšie príležitosti, ktoré ponúka prešovská akademická pôda. *Mgr. & Mgr. Mária Fedorčáková, PhD.*, z Katedry archívnictva a pomocných vied historických spropagovala študijný program archívnic-

*Študenti Gymnázia Pavla Horova v Michalovciach na návšteve na Inštitúte histórie FF PU
v Prešove. Foto Martin Ďurišín*

tvo a mediálnou ukážkou priblížila jeho špecifickosť a atraktivitu. *Doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc.*, gymnazistom ozrejmil obsah študijného programu dejiny relígií, skladbu jeho predmetov a profil absolventa.

Michalovskí študenti si potom prezreli priestory fakulty a inštitútu. Študentov azda najviac zaujala vitrína s pravekou keramikou, ktorá im očividne navodila magický pocit dotyku s dávnou minulosťou. Tu na zvedavé otázky študentov trpezlivo a fundovane odpovedal doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc. Neformálnymi rozhovormi s prítomnými členmi Inštitútu histórie sa návšteva výpravy michalovského gymnázia ukončila.

Ostáva dúfať, že tak ako po minulé roky sa znova tí najlepší študenti i z Gymnázia Pavla Horova v Michalovciach rozhodnú pre štúdium na Inštitúte histórie.

O AUTOROCH

BIZOŇOVÁ, Monika, Mgr. (monika.bizonova@gmail.com)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra stredovekých a ranonovovekých dejín

DERFIŇÁK, Patrik, PaedDr., PhD. (derfinak@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra najstarších dejín a dejín relígií

ĎURIŠIN, Martin, PhD. (durisin.martin@gmail.com)

Interný doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

FRANKOVÁ, Libuša, doc., PhD., CSc. (lfrank@unipo.sk)

Vysokoškolská pedagogička, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

HOPTOVÁ, Luciána, Mgr. & Mgr. (luciana.hoptova@gmail.com)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

JURČIŠINOVÁ, Nadežda, PhD., PhD. (jurcisin@unipo.sk)

Vysokoškolská pedagogička, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

KLEMPAY, Martin, Mgr. (klempaymartin@yahoo.com)

Interný doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

KOSMAČOVÁ, Mariana, Mgr. (mkosmacova@gmail.com)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra pomocných vied historických a archívnictva

KOVÁČOVÁ, Štefánia, Mgr. (stefi77@centrum.sk)

Absolventka Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v študijnom programe dejepis – ukrajinský jazyk a literatúra

KOVAL, Peter, PhD., PhD. (peter.koval@yahoo.com)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

KUCÍK, Štefan, PaedDr., PhD. (stefan.kucik@gmail.com)

Vysokoškolský učiteľ, Ústav historických vied a praktickej teológie Pedagogickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku

LICHTEJ, Ihor (Лихтей, Irop), doc. CSc.

Vysokoškolský pedagóg, Historická fakulta, Užhorodská národná univerzita, vedúci katedry.

MARCINKOVÁ, Lucia, Mgr. (lmarcinkova@gmail.com)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších všeobecných dejín

MELICHÁREK, Maroš, Mgr., PhD. (MelicharekM@seznam.cz)

Absolvent Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v študijnom programe dejepis – anglický jazyk a literatúra a doktorandského štúdia v študijnom programe všeobecné dejiny

PAVLOVIČ, Richard, PhDr., PhD. (richard.pavlovic@sapo-psk.vs.sk)

Štátny archív Prešov, pobočka Svidník, riaditeľ pobočky

PEKÁR, Martin, doc., PaedDr., PhD. (pekar@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

RENDEK, Lukáš, Mgr. (lukas.rendek@gmail.com)

Interný doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra pomocných vied historických a archívniectva

SCHWARZ, Karl W., Dr. h. c. Prof. Dr. (karl.schwarz@univie.ac.at)

Vysokoškolský pedagóg na Evanjelickej teologickej fakulte Viedenskej univerzity; riaditeľ Ústavu cirkevných dejín Dunajského a Karpatského priestoru; hosťujúci profesor na Komenského univerzite v Bratislave (karl.schwarz@kgdk.org); ministerský radca

ŠKULECOVÁ, Ivana, Mgr. (ivana.skulecova@gmail.com)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

ŠVAJKOVÁ, Jana, Mgr. (jankasvajkova@centrum.sk)

Hlavný referent, MV – Štátny archív Košice, pobočka Trebišov

ŠVORC, Peter, prof., PhDr., CSc. (psvorc@unipo.sk)

Vysokoškolský pedagóg, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra novovekých a najnovších slovenských dejín

ULIČNÝ, Ferdinand, PhDr. (ulicnyf@gmail.com)

Doktorand, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra pomocných vied historických a archívniectva

VALLOVÁ, Viera, PaedDr. (vallova@unipo.sk)

Interná doktorandka, Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Katedra stredovekých a ranonovovekých dejín

Informácie pre autorov

Časopis *Dejiny. Internetový časopis Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity Prešove* vychádza od roku 2006 dvakrát ročne. Je evidovaný v najväčšej špeciálnej elektronickej databáze **EZB OPAC** riadenej **Staatsbibliothek Berlin**, na serveri **Deutsche Nationalbibliothek** a stránkach **Universitätsbibliothek Regensburg**, ako aj v databáze **Dalhousie Libraries** v jednej z popredných kanadských univerzít **Dalhousie University v Halifaxe** (Nové Škótsko, Kanada); má ISSN.

Príspevky v rubrikách *Štúdie, Ľudia a doba, Študijné materiály* sú recenzované, pre knižnice na Slovensku uvádzané v kategórii ADF – Vedecké práce v domácich nekarentovaných časopisoch.

V prípade záujmu publikovať v jednom z čísel časopisu, v niektorej z uvedených rubrik, Vás prosíme poslať príspevky predsedovi redakčnej rady periodika prof. PhDr. Petrovi Švorcovi, CSc. (psvorc@unipo.sk), alebo zodpovednej redaktorky periodika PhDr. Darine Vasiľovej, PhD. (dvasil@unipo.sk), vždy do **20. 3.**, resp. **20. 9.** v uvedenom roku s dvadsaťriadkovým resumé v slovenskom, resp. v anglickom jazyku.

Pri spracovaní príspevkov žiadame uvádzať **poznámkový aparát pod čiarou** a poznámky spracovať podľa platnej bibliografickej normy, zodpovedajúcej medzinárodnému štandardu pre publikovanie dokumentov STN ISO 690 (priezvisko, plné meno, miesto vydania, vydavateľstvo, rok, strany, ISBN; pri zborníku aj zostavovateľov; pri časopise ročník, rok, číslo, strany). Príspevok poslať v elektronickej podobe, prípadné fotografie, mapy, ilustrácie a pod. materiály preskenované (formát jpg; 300 dpi).

Information for contributors

Dejiny, an e-journal of the Institute of History of the Faculty of Arts of the University of Prešov in Prešov is issued twice per a year since 2006. It is registered in the biggest special electronic database **EZB OPAC** managed by **Staatsbibliothek Berlin**, on server of **Deutsche Nationalbibliothek** and on pages of **Universitätsbibliothek Regensburg**, as well as in database of **Dalhousie Libraries** in one of the most significant Canadian universities **Dalhousie University in Halifax** (Now Scotia, Canada); has ISSN.

The papers in sections *Scientific articles, People and time, Study materials* are reviewed; for libraries in Slovakia are in category ADF – Scientific papers in the Slovak non-current contents journals.

If you are interested in publication in our journal, in one of the above mentioned sections, please send your contributions to the chairman of the Editorial board, prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (psvorc@unipo.sk) or the responsible editor, PhDr. Darina Vasiľová, PhD. (dvasil@unipo.sk), until **March, 20**, or **September, 20** of the current year, with the 20-line resume in Slovak or English language.

At elaboration of the contributions, **the footnotes** and notes shall be specified in accordance with a valid bibliographic standard, corresponding with the international standard for documents publication STN ISO 690 (surname, full name, place of publication, publisher, year of publication, pages, ISBN; while quoting the proceedings, the name of editor has to be given; in case of the journal, specify volume, year, number,

pages). The contribution shall be sent in e-form; eventual photos, maps and illustrations and other materials shall be scanned (jpg format; 300 dpi).

Informationen für die Autoren

Die Zeitschrift *Dejiny. Internetzeitschrift des Instituts für Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Universität Prešov* erscheint seit dem Jahre 2006 zweimal jährlich. Sie wird in der grössten speziellen elektronischen Databasis **EZB OPAC** evidiert, die von der **Staatsbibliothek Berlin** geleitet wird, am Server **Deutsche Nationalbibliothek** und auf den Seiten der **Universitätsbibliothek Regensburg**, sowie auch in der Databasis **Dalhousie Libraries** in einer der führenden Universitäten in Kanada **Dalhousie University in Halifax** (Neues Schottland, Kanada); sie besitzt ISSN.

Die Beiträge in den Rubriken *Studien, Leute und Zeit, Studienmaterialien* werden rezensiert, für die Bibliotheken in der Slowakei in der Kategorie ADF- Wissenschaftliche Aufsätze in den einheimischen nichtcurrentierten Zeitschriften..

Im Falle des Interesses für die Veröffentlichung in einer der Nummern der Zeitschrift, in einer der angeführten Rubriken bitten wir Sie, die Beiträge dem Vorsitzenden des Redaktionsrats des Periodikums Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (psvorc@unipo.sk) oder der verantwortlichen Redakteurin des Periodikums PhDr. Darina Vasil'ová, PhD. (dvasil@unipo.sk), immer bis zum **28. März**, bzw. **28. September** in dem angeführten Jahre mit der Zusammenfassung von 20 Zeilen in der slowakischen bzw. in der englischen Sprache zu versenden.

Bei der Verarbeitung der Beiträge verlangen wir **die Fussnoten** anzuführen und die Verarbeitung der Bemerkungen laut der gültigen bibliographischen Norm, entsprechend dem internationalen Standard fürs Publizieren der Dokumente STN ISO 690 (Vorname, vollständiger Name, Ort der Herausgabe, Verlag, Jahr, Seiten, ISBN, beim Sammelband auch die Editoren, bei der Zeitschrift Jahrgang, Jahr, Nummer, Seiten). Der Beitrag ist in der elektronischen Form zu versenden, eventuell die Photographien, Karten, Illustrationen und ähnliche scannende Materialien (Format jpg, 300 dpi).

DEJINY

2/2011

Ročník / Volume VI

internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove
e-Journal of Institute of History, Faculty of Arts,
University of Prešov in Prešov
http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_2_2011.pdf

Sadzba / Typesetting
Ing. Stanislav Kurimai

Grafická úprava / Graphical layout
UNIVERSUM-EU, spol. s r. o.

© Vydáva
Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove
v spolupráci
s vydavateľstvom UNIVERSUM (www.universum-eu.sk)
a Historickou spoločnosťou kráľovského mesta Prešov

© Issued by
Institute of History, Faculty of Arts, University of Prešov in Prešov
in cooperation with
publishing house UNIVERSUM-EU, spol. s r. o. (www.universum-eu.sk)
and Historical society of royal town Prešov

ISSN 1337-0707

ISSN 1337-0707